

Nagy Alíz

Illiberális állampolgárság

A magyarországi politikai közösség
kiterjesztésének hatása az erdélyi magyar
szervezetek érdekérvényesítésére

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Szociológia Doktori Iskola,
Szociológia Program

Témavezető: Majtényi Balázs, PhD, habilitált egyetemi docens

2019

Köszönetnyilvánítás

Több képzést végeztem el az elmúlt néhány évben, és így természetesen több szakdolgozatot is írtam. Valamiért egyikhez sem fűztem köszönetnyilvánítást. Talán mindig is azt vártam, hogy ez a szöveg elkészülhessen, és itt majd mindenkinek megköszönhessem a támogatást.

Elsőként mindenképpen témavezetőmnek, Majtényi Baláznak köszönöm, hogy első naptól kezdve, mióta megérkeztem a Társadalomtudományi Karra, bármikor fordulhattam hozzá. Nem sikerült volna ezt a kutatást az ő támogatása nélkül véghezvinni. Megszámlálhatatlan alkalommal bátorított, hogy folytassam a munkát, és minden esetben, mikor kétségbeestem, vagy eltértem volna attól, amit eredetileg terveztem, segített megtalálni a helyes utat.

Köszönöm az intézeti és tanszéki kollégáknak, egykori oktatóimnak, hiszen egyrészt nélkülük fel sem merült volna bennem az akadémiai pálya gondolata, másrészt a dolgozat elkészítése során rengeteg alkalommal tehermentesítettek. Olykor tényszerűen, máskor azokkal a beszélgetésekkel, melyek segítettek túllépni egy-egy drámainak vélt akadályon. Unger Anna, Salát Orsolya és Körtvélyesi Zsolt szakmai (és gyakran lelki) támogatása nélkül sokkal rosszabb állapotban lennék én is és a dolgozat is. Az intézeti kollégák mellett a CEU Nationalism Studies program oktatóinak is hálával tartozom, hiszen a dolgozat befejezése előtti évben az, hogy részt vehettem a képzésen nagyon sokat segített a végső koncepció kidolgozásában, az elméleti és módszertani keret megalkotásában is.

Köszönöm a dolgozat vázlatáról, majd szinte végleges változatáról tartott vitán közreműködő résztvevőknek, akik megjegyzéseikkel a dolgozatot nagyban formálták. Kopper Ákosnak, akinek hozzászólásai minden alkalommal hozzájárultak ahhoz, hogy kilépjek a kutatási komfortzónámból és ezáltal javítsak a dolgozaton. Ugyanígy hálás vagyok Kántor Zoltánnak, Örkény Antalnak, Bárdi Nándornak és Lönhárt Tamásnak, akik áldoztak idejükből arra, hogy a dolgozat végső változatának elkészítésében nélkülözhetetlen kommentárjaikkal segítségemre legyenek. Igyekeztem ezeket a hozzászólásokat legjobb tudásom szerint beépíteni a dolgozatba, amiben természetesen minden hiba és tévedés kizárólag engem terhel.

Valójában nem születhetett volna meg ez a munka, ha sok évvel ezelőtt Katona Misi és Péter Kata nem fogadnak be engem Erdélyben. Ha nincs az ő barátságuk és folyamatos támogatásuk, akkor valószínűleg nem éreztem volna azt a magabiztosságot, ami a kutatás elvégzéséhez nélkülözhetetlen volt.

Végül köszönöm családomnak, testvéremnek és barátaimnak, akik elviselik, hogy mindig kutatok, írok vagy órára készülök. De legfőképp anyukámnak, aki végtelen szeretettel és támogatással viszonyult az elmúlt évek örült menetrendjéhez. Köszönöm azt a töretlen bizalmat, amivel mindig és minden körülmények között elhitette velem, hogy képes vagyok azt és úgy csinálni, amit és ahogy jónak látok. Petinek, aki társam volt ebben az időszakban, és emellett szakmailag is támogatott, beszélgetéseink nélkül a dolgozat biztosan nem tudná elég jól kifejezni, azt, ami a fejemben van. Remélem, mindezt viszonzni tudom.

Tartalomjegyzék

TARTALOMJEGYZÉK.....	I
ÁBRAJEGYZÉK.....	III
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	V
1. BEVEZETÉS	1
2. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG FOGALMA ÉS VÁLTOZÁSA	10
2.1. Az állampolgári kapcsolat és kialakítása	11
2.2. Az állampolgársági tanulmányok fejlődése	19
2.3. Érdekérvényesítés változása az állampolgársági politika következményeként	30
2.3.1. A romániai érdekérvényesítési politika	35
3. ILLIBERÁLIS FORDULAT MAGYARORSZÁGON	41
4. MAGYARORSZÁG ÁLLAMPOLGÁRSÁGI SZABÁLYOZÁSÁNAK TÖRTÉNETE	48
4.1. Intézményrendszer	57
5. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG KITERJESZTÉSE	60
6. A VÁLASZTÓJOG KITERJESZTÉSE ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁROK MEGKÜLÖNBÖZTETÉSE	70
7. ÖSSZEGZÉS: AZ ILLIBERÁLIS ÁLLAMPOLGÁRSÁG FELTÉTELEI	82
8. AZ ERDÉLYI INTÉZMÉNYRENDSZER SZEREPE	90
8.1. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács	92
8.2. Demokrácia Központok	95
8.3. Erdélyi Magyar Néppárt	96
8.4. RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány.....	101
9. MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉS – ADATGYŰJTÉS.....	110
9.1. Az adatok elemzésének módszere	122
9.1.1. Dokumentumok és interjúk tartalomelemzése.....	123
9.1.2. Kommunikációs stratégiák – diskurzuselemzés	125
9.1.3. Intézményi kapcsolatok – közös projektek feltérképezése	127

9.2. Etikai megfontolások.....	133
 10. AZ ERDÉLYI SZERVEZETEK ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK CSÖKKENÉSE AZ ADATOK ALAPJÁN	 135
10.1. Interjúk	135
10.2. Dokumentumok.....	140
10.3. Kommunikációs stratégiák diskurzuselemzése	152
10.4. Intézményi kapcsolatok – a kapcsolatrendszer kiterjesztése.....	169
 11. ÖSSZEGZÉS: AZ ILLIBERÁLIS ÁLLAMPOLGÁRSÁG INTÉZMÉNYRENDSZERE ERDÉLYBEN.....	 186
BIBLIOGRÁFIA.....	200
MELLÉKLETEK	224
ÖSSZEFOGLALÓ	233
SUMMARY	234

Ábrajegyzék

1. ábra Az adattrianguláció elemei.....	115
2. ábra Jogsabályok és dokumentumok áttekintése.....	119
3. ábra A politikai érdekek kifejezésére alkalmazott kódok aránya az összes dokumentumban	144
4. ábra A politikai érdekek kifejezésére alkalmazott kódok időrendben az összes dokumentumban.....	144
5. ábra A politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok aránya az összes dokumentumban.....	145
6. ábra A politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok időrendben az összes dokumentumban.....	145
7. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösségre vonatkozó kódok aránya – EMNT/EMNP dokumentumokban	147
8. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – EMNT/EMNP dokumentumokban.....	147
9. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösségre vonatkozó kódok aránya - RMDSZ/Eurotrans	149
10. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – RMDSZ/Eurotrans.....	149
11. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdekek kifejezésére vonatkozó kódok aránya – EMNT/EMNP dokumentumokban	150
12. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdekek kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – EMNT/EMNP dokumentumokban.....	150
13. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdekek kifejezésére vonatkozó kódok aránya - RMDSZ/Eurotrans	151
14. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdekek kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása - RMDSZ/Eurotrans	151
15. ábra Kódolási folyamat	153
16. ábra Orbán Viktor szövegekben elhangzott utalás a politikai közösségre.....	155
17. ábra Orbán Viktor szövegekben elhangzott politikai érdekekre utalás	156
18. ábra A politikai közösségre vonatkozó kódok az EMNT diskurzusában	157
19. ábra A politikai közösségre vonatkozó kódok időrendben az EMNT diskurzusában	158
20. ábra A politikai közösségre vonatkozó kódok az EMNP diskurzusában	158

21. ábra A politikai közösségre utalás időbeli eloszlása az EMNP szövegekben.....	159
22. ábra A politikai közösségre utalás RMDSZ szövegekben	160
23. ábra A politikai közösségre utalás időbeli eloszlása az RMDSZ szövegekben	160
24. ábra RMDSZ politikai közösségre vonatkozó diskurzusa időrendben a román politikai események kapcsán	162
25. ábra RMDSZ politikai közösségre vonatkozó diskurzusa a román politikai események kapcsán	163
26. ábra EMNP romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban időrendben a politikai közösség kifejezése	165
27. ábra EMNP romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban a politikai közösség kifejezése	165
28. ábra RMDSZ román nyelvű közleményeiben megjelent politikai közösség kifejezése	166
29. ábra EMNP román nyelvű közleményeiben megjelent politikai közösség kifejezése	167
30. ábra EMNT romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban időrendben a politikai közösség kifejezése	168
31. ábra EMNT romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban a politikai közösség kifejezése	168
32. ábra Honosítási ügyintézés kapcsán kiutalt összegek	176

Táblázatok jegyzéke

1. Táblázat Kutatási protokoll.....	117
2. Táblázat Szervezeti tagság és munkahely.....	137
3. Táblázat Interjúvázlat.....	224
4. Táblázat Prototipikus kódok	225
5. Táblázat Elemzett dokumentumok	226
6. Táblázat Auto-coding – Dokumentumok.....	227
7. Táblázat Auto-coding – Diskurzuselemzés	227
8. Táblázat Elemzett szövegek.....	228

1. Bevezetés

Az állampolgársági tanulmányok irodalma az elmúlt években felvetette annak lehetőségét, hogy az állampolgárság intézménye és tartalma az illiberális politikai berendezkedés elterjedésével átalakulhat. A dolgozatban ezt a jelenséget vizsgálom, de nem csupán arra mutatok rá, hogy Magyarország illiberális fordulata megváltoztatta a magyar állampolgárság intézményét, hanem arra keresem a választ, hogy pontosan hogyan, milyen mechanizmus szerint történik ez az átalakulás. A dolgozat továbbá vizsgálja, hogy ennek milyen következményei vannak abban az erdélyi magyar kisebbségi közösségben, melyet leginkább érint a magyarországi állampolgársági politika. Az állampolgárság fogalmának és tartalmának átalakításának részesei az általam vizsgált erdélyi szervezetek, melyek szerepe Romániában álláspontom szerint részben a kedvezményes honosításhoz kapcsolódó tevékenységük következményeként radikálisan megváltozik. A doktori dolgozat feltevése, hogy az elemzett erdélyi magyar szervezetek érdekérvényesítő képessége csökkent az állampolgárság határon túli kiterjesztésével és a magyar kormány beavatkozásai által. A kutatás során négy szervezetet vizsgállok, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsot (EMNT), illetve a kapcsolódó romániai politikai pártot, az Erdélyi Magyar Néppártot (EMNP), továbbá a legjelentősebb romániai magyar pártot a Romániai Magyar Demokrata Szövetséget (RMDSZ) és társzervezetét, az Eurotrans Alapítványt.

Az értekezés kiindulópontja az a nemzetpolitikai váltás, mely 2010-ben, a Fidesz-KDNP kormány létrejöttét követő első napokban vette kezdetét. Ennek első lépése az állampolgársági törvény módosítása, mely eltávolította a helyben lakás követelményét a már korábban is kedvezményes honosítási eljárást kérelmezhető határon túli magyarok esetében. Ezt követte a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény, majd az Alaptörvény elfogadása, amely nem csak nemzeti felelősségi klauzulájában ír elő aktívabb cselekvést a határon túli magyarok vonatkozásában, de már a Nemzeti Hitvallás című preambulumban is meghatározza az alkotmányos nemzetfogalmat. A korábbi Alkotmány politikai nemzetfelfogását ezzel egy kulturális-etnikai alapú nemzetkoncepció váltotta fel. E lépéseket követte 2011-ben a választási rendszer átalakítása, mely kiterjesztette a választójogot azokra az állampolgárokra is, akik nem rendelkeznek magyarországi lakóhellyel.

Erdély területén az állampolgársági ügyintézésre létrehoztak egy önálló intézményrendszert, mely az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és a magyar állam megállapodásán alapul. A civil szervezet és az Igazságügyi Minisztérium megállapodása

értelmében az EMNT végzi az állampolgársági ügyintézésrel kapcsolatos tennivalókat, és létrehozza az ezeket végrehajtó irodákat, az úgy nevezett Demokrácia Központokat. Mivel magyar állami közhatósági feladatot nem gyakorolhat más állam területén, így a szervezetek hivatalosan csak a honosítási eljáráshoz szükséges papírmunkában segíthetik az igénylőket, az egyéb hivatalos állami funkciót továbbra is a konzulátus tölt be. A 2010-ben alapított Demokrácia Központokról kimutatható, hogy egyértelmű kapcsolatban állnak a magyarországi kormánypártokhoz lojális romániai magyar párttal, a szintén 2010 decemberében létrejött Erdélyi Magyar Néppárttal.

A választójog kiterjesztése a lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok számára további feladatot adott az intézményeknek. A választásokon való részvételt megelőzi ugyanis az úgynevezett „Nemzeti Regiszterbe” történő regisztráció, mely magyarországi lakóhellyel nem rendelkezők számára nem automatikus. A regisztrációban az említett civil szervezet és párt munkatársai aktívan részt vesznek.

2015-ben, a magyarországi kormánypártokkal való kiegyezést követően az RMDSZ és az ahhoz köthető Eurotrans Alapítvány is csatlakozott a honosítási ügyintézéshez, illetve a regisztrációs és szavazatgyűjtő tevékenységhez. A közeledés annak fényében magyarázatra szorul, hogy korábban a magyar kormány éppen azért támogatta az EMNP-t, hogy az az RMDSZ ellenpontjaként működjön Erdélyben.

Az Eurotrans Alapítvány egy 2004 óta működő civil szervezet, melynek vezetői mások mellett az RMDSZ politikusai. Az alapítvány *“kiemelt célja a régiók közötti, hazai és nemzetközi, határokon átívelő, valamint az eurórégiók keretein belül folytatott együttműködés ösztönzése, és a fejlődő régiók részvétele az Európai struktúrákban és szervezetekben, közös projektek megvalósítása érdekében”* („Eurotrans Alapítvány Bemutakozás” 2018). Az Alapítvány weboldala szerint a honosítási tevékenységük ezekhez a célokhoz illeszkedik. Kevés korábbi adat érhető el a szervezetről, mivel a magyar kormánnyal kötött 2015. évi megállapodás óta minden online felületet újrastrukturáltak. Az Eurotrans és RMDSZ esetében a két szervezet közötti egybefonódás még egyértelműbb, mint az EMNT és EMNP esetében, mivel az Eurotrans alapítvány gyakorlatilag nem rendelkezik önálló kommunikációs stratégiával, illetve más az RMDSZ-től független tevékenységgel.

Az értekezés kutatási kérdését az állampolgárság intézményének változása és ennek következményei kapcsán vizsgálom az erdélyi esettanulmány keretében. A kutatás arra mutat rá, hogy a magyar állampolgársági politika az állampolgárság egy illiberális koncepcióját valósítja meg. Elemzésem tehát az illiberális állampolgárság intézményének

bemutatásával rávilágít arra, hogy az állampolgárság kiterjesztése révén a magyar kormány egy folyamatosan alakítható kapcsolatot tart fent az erdélyi magyar állampolgárokkal. A dolgozatban az ezt a kapcsolatot fenntartó, közvetítő intézményrendszernek sajátosságait, illetve a kapcsolat működési mechanizmusát tárom fel. Így a négy szervezet szisztematikus vizsgálatán keresztül azt rekonstruálom, hogy az illiberális állampolgárság erdélyi megvalósítása milyen következményekkel jár.

Érvelésem szerint az állampolgárság kiterjesztése és ennek következményei Erdélyben az etnikai nemzetépítés eredménye. A magyar állampolgársági politika tehát része annak a nemzetpolitikai váltásnak, mely a politikai nemzetfelfogást az etnikai-kulturális nemzet koncepciójára váltja. Arra mutatok rá, hogy az állampolgárság intézményének egy olyan formája jön létre, mely ellentmond az állampolgárság irodalmában tárgyalt korábbi elképzeléseknek. Ezek a mainstream megközelítések azt feltételezték, hogy az állampolgárság intézménye a többes állampolgárság térnyerésén keresztül a politikai közösségen belüli igazságosabb és egyenlőbb tagság elérése érdekében a kozmopolita vagy globális állampolgárság irányába fognak fejlődni (Soysal 1994; Benhabib 2001, 2005; Shachar 2009; Tan 2017). Ugyanígy megjelenik az a megközelítés, miszerint a transznacionalizmus eredményeképpen létrejövő újfajta kötődések a többes állampolgárság által vezetnek a politikai közösségen belüli igazságosabb és egyenlőbb tagsághoz (Bauböck 2007a, 2003, 2007b). Szintén a transznacionalizmus következményeként többen a nemzetállami kereteken túllépő elemzési keretben látnak lehetőséget az állampolgársági tanulmányok fejlődésére (Wimmer és Glick Schiller 2002; Sassen 2001).

Az értekezés a magyar állampolgársági szabályozás elemzésén keresztül kritikai módon reflektál ezekre a szakirodalmi állításokra. A kutatás bemutatja, hogy Erdélyben a többes állampolgárság nem a kozmopolita (Benhabib 2001, 2005; Kopper 2009, 2015), nemzetállami kereteket átlépő politikához vezet (Soysal 1994; Sassen 2002), hanem ezeknek a feltevéseknek ellentmondó, etnikai nemzetépítési törekvésekre támaszkodó politika zajlik, melynek elsődleges célja az illiberális magyar állam belpolitikai törekvéseinek a támogatása. Így az állampolgársági tanulmányok irodalmának legújabb feltevését támasztja alá, mely egy olyan átalakulást lát az állampolgársági politikák fejlődésében, ami a populista kormányok megjelenésével hozza összefüggésbe az állampolgársággal kapcsolatos politikák átalakítását (Shachar és mtsai. 2017).

A dolgozat tehát azt demonstrálja, hogy az illiberális kormányzati politika megjelenésével egyes társadalmi szereplők bevonása a politikai közösségbe milyen

következményekkel jár. Ezáltal az értekezés rámutat arra a jelenségre, hogy a politikai közösség ilyen típusú kiterjesztése nemcsak, hogy nem egy egyenlő és igazságos közösséget hoz létre, hanem gyengíti a folyamatban részt vevő szereplők érdekérvényesítési képességét a lakóhely szerinti államukban.

A dolgozatban tehát amellet érvelek, hogy létrejött egy kettős politikai tér a kiterjesztett magyarországi politikai közösség megjelenésével Erdélyben. Álláspontom szerint emiatt válik szükségessé a szervezetek tevékenységének változását nem csupán a romániai politikai közösségen belül, hanem e kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belül is értelmezni. Az értekezésben ez utóbbi politikai cselekvési tér változásait vizsgálom. Arra mutatok rá, hogy kiemelt figyelmet kell szentelni e politikai közösségen belüli tagság következményeinek. Ennek megjelenése részben szintén a területi államban fejt ki hatását, a szervezetek érdekérvényesítési tevékenysége továbbra is Románián belül történik, azonban a magyar állam beavatkozásának következményében változik.

Más szerzők korábban mélységében tárgyalták, hogy a romániai politikai térben, az etnikai pártok érdekérvényesítése hogyan változik (Kiss 2013, 2015a, 2015b, 2017; Bárdi, Fedinec, és Szarka 2011; Bárdi 2013; Székely 2011). 2015-re megszületik az irodalomban az a konszenzus, hogy a területi államon belül csökken e szervezetek érdekérvényesítő képessége (Kiss, Barna, és Székely 2013; Salat 2015). Ez az elemzésük alapján annak tudható be, hogy a romániai politikai tér átrendeződésének eredményeképpen az RMDSZ háttérbe szorul, veszít a romániai pártokkal szembeni alkupozíciójából. Az is ezt mutatja, hogy a pártnak a korábbiaktól eltérően sem 2009-ben, sem 2012-ben nem sikerült koalíciós partnerként kormányzati szerepet vállalnia (Kiss, Barna, és Székely 2013, 26). Mindez az RMDSZ politikai stratégiáinak átalakításához vezet és a továbbiakban elsősorban (ellentétben az ezt megelőző társadalomépítő tevékenységükkel) a parlamenti pozíciójuk fenntartására és megerősítésére törekednek. Ennek eredményeképpen a korábban kialakított kisebbségi magyar közösség intézményrendszerét szervező tevékenységük háttérbe szorul. (Ennek az intézményrendszernek a '90-es évekbeli kialakításáról és sajátosságairól lásd Bárdi és Kiss 2018; Kiss, Toró, és Székely 2018). Az RMDSZ mint koalíciós partner a romániai többségi politikai intézményekben különböző alkuk eredményeképpen tudta képviselni a magyar közösség érdekeit. Mindez azonban egy aszimmetrikus politikai berendezkedésnek volt köszönhető, melyben az RMDSZ képes volt különböző közvetlen juttatásokat kialakítani a kisebbségi magyar közösség számára, azonban az alkupozíciója ahhoz már nem volt elég erős, hogy jelentősebb közpolitikai

változtatásokat (például az anyanyelv-használat vagy az autonómia intézményesítése) harcoljon ki. Salat szerint mindez ahhoz vezet, hogy *„egyre többen vonják le a következtetést, hogy a Romániába szakadt magyar kisebbségnek nincs esélye megnyugtató módon rendezni viszonyát a román állammal, ezért alternatívákban kell gondolkodni”* (Salat 2015, 27). Ez az alternatíva a magyar államra támaszkodás, melynek lehetőségét a magyar állampolgárság kiterjesztése és az általam elemzett intézményrendszer kialakítása biztosította. Az a tény, hogy 2015-ben az RMDSZ is megállapodást köt a magyar kormánnyal és csatlakozik az állampolgársági ügyintézéshez szoros kapcsolatban van a romániai politikai térben bekövetkezett érdekérvényesítési képességének csökkenésével.

Az értekezésben nem elemzem részleteiben, hogy pontosan milyen folyamatok játszódnak le a romániai politikai közösségen belül a magyarországi politikai közösség erdélyi kiterjesztését követően (ezt mások részletesen tárgyalják, lásd Kiss 2015a, 2017; Kiss és mtsai. 2018). Ehelyett azt a jelenséget tárom fel, hogy a magyarországi politikai közösség erdélyi megjelenése megváltoztatja a szervezetek érdekérvényesítő tevékenységét. Így tehát azt vizsgálom, hogy az állampolgárság intézményének változása milyen hatással van a szervezetek tevékenységére, hogyan alakul az a mechanizmus, melyben a kiterjesztett magyarországi politikai közösség képviselőiként jelennek meg. Ennek megfelelően tehát ugyan a romániai érdekérvényesítési lehetőségük változásait mutatom be, de a szervezeteket a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjaiként értelmezem. Tehát e kettős politikai tér közül ez utóbbiban vizsgálom a tevékenységüket.

A dolgozatban nem kívánom az érdekérvényesítés politikatudományi irodalmának teljességével e politikai átrendeződést és a pártok, illetve civil szervezetek ezen belül betöltött és átalakult szerepét bemutatni. Arra törekszem, hogy ennél egy innovatívabb megközelítésben tárjam fel ezt az átrendeződő politikai teret. Az állampolgárság irodalmára támaszkodva azt írom le, hogy az állampolgárság változó intézménye mennyiben tudja befolyásolni a kiterjesztett magyarországi politikai közösség által létrehozott politikai tér alakulását; a szervezetek ebben való szerepvállalása mennyiben hat a romániai érdekérvényesítő képességükre. Ennek megfelelően az érdekérvényesítő képesség vizsgálatában egy olyan koncepcióra támaszkodom, amely lehetővé teszi, hogy e politikai térben elemezzem a szervezetek tevékenységét. Ez a megközelítés Chandra koncepciója, melyben az etnikai pártok sikerességét vizsgálja (Chandra 2004). Chandra arra tesz javaslatot, hogy ne vegyük adottnak azt a jelenséget, hogy egy adott etnikumhoz tartozó személy mindenképpen az azonos etnikai párt képviselőjére fog szavazni. A kisebbségi szervezetek érdekérvényesítési képességének sikeressége Chandra szerint azon múlik, hogy

a pártok képesek-e választóikat az etnikai identitásuk mentén mobilizálni, tehát képesek-e az etnikai identitást felerősíteni. Így a kisebbségi etnikai pártok sikeressége attól függ, hogy képesek-e megszólítani választópolgáraikat mint a kisebbségi közösség tagjait. A dolgozatban ezt az etnikai identitás felélesztésének képességeként azonosítom.

Annak igazolásához, hogy az állampolgárság kiterjesztésének következményeként valóban bekövetkezik a szervezetek érdekérvényesítési képességének csökkenése, adattriangulációval gyűjtött adatok több módszerű elemzését végzem el. Az adatok a nemzetpolitikai váltástól, 2010-től a 2018-as magyarországi változásokig tájékoztatnak a vizsgált aktorok tevékenységéről. A szervezeteknek a saját célkitűzéseit tartalmazó dokumentumait gyűjtöttem össze, melyekben meghatározzák, hogy mik azok a legfontosabb feladatok, amiket a magyar kisebbségi közösség tagjainak érdekeit érvényesítendő végre kell hajtaniuk. Majd a kommunikációs stratégiáik elemzésével bemutatom, hogy feladataik végrehajtását hogyan kommunikálják a szervezetek diskurzusaikban. Az adattrianguláció harmadik elemével pedig a szervezetek intézményi kapcsolatainak változásáról gyűjtöttem információkat. Az adattrianguláció lényege, hogy többféle forrásból származó, de ugyanazon jelenségre vonatkozó adatok segítségével támasszam alá feltevésemet.

A kutatás során az eltérő módon feltárt adatokat azok sajátosságainak leginkább megfelelő módszerrel elemzem. A dokumentumok esetében tartalomelemzéssel azonosítom, hogy melyek a legfontosabb célkitűzések, amelyeket a szervezetek képviselni szándékoznak, illetve azt, hogy hogyan határozzák meg a politikai közösséget, amelynek érdekében tevékenységeiket végzik. A kommunikációs stratégiákat diskurzuselemzéssel vizsgálom. Első lépésként felmérem, hogy a magyar miniszterelnök nyilatkozataiban milyen politikai közösség koncepció jelenik meg. Ezután megvizsgálom, hogy az erdélyi szervezetek, közleményeikben, milyen módon szólítják meg az erdélyi magyar kisebbségi közösség tagjait. Arra keresem a választ, hogy a dokumentumaikban meghatározott politikai közösség koncepciónak és az ehhez kapcsolódó politikai céloknak megfelelően kommunikálnak-e. Bemutatom, hogy megjelennek a magyar miniszterelnök diskurzusának egyes elemei, igazodnak ahhoz, azonos politikai közösség-koncepciót használnak. Végül pedig az intézményi kapcsolatok konceptuális elemzését végzem el a diaszpórákutatás módszertanára támaszkodva. A konceptuális elemzés a szervezetek erdélyi politikai térben betöltött szerepének vizsgálatát teszi lehetővé projektjeik és kapcsolatrendszereik feltérképezésével. Ennek segítségével demonstrálom, hogy a magyarországi befolyás nem

csupán a szervezetek érdekérvényesítési tevékenységének változásához vezet, de kapcsolatrendszeiken keresztül egyéb társadalmi szereplőkre is hatással van.

A magyar állam erdélyi beavatkozása ahhoz vezet, hogy a határon túli kisebbségi közösség saját politikai közösség fenntartásáért folytatott tevékenysége háttérbe szorul, sokkal inkább a magyar kormánytól várják el azt a támogatást, amely biztosítását korábban a romániai politikai intézmények kereteiben törekedtek kiharcolni. Salat szerint mindez az erdélyi magyar közösség diaszporizálódásához vezet (Salat 2011, 2013). A határon túli magyar kisebbségi közösségek e folyamat ellenére sem konceptualizálhatók diaszpórákösszégekként. A területi államon belül mások a céljaik és érdekeik mint általában a diaszpórákösszéseknek. Ezt mutatja a párhuzamos intézményrendszer kiépítésére vonatkozó törekvésük is, mely célja a kisebbségi közösséget a területi állam politikai közösségén belül megtartani, legfontosabb célkitűzéseik közé tartozik ezen belül a nyelvi jogokért, illetve az autonómia kivívásáért folytatott küzdelem.

Mivel a határon túli magyar kisebbség tehát nem értelmezhető diaszpórákösszégekként, azonban az intézményrendszer sajátosságai éppen a diaszporizálódás folyamatának részét képezik, ezek vizsgálatában a diaszpórákutató eszköz tárára is támaszkodok. Ennek megfelelően a módszertani megközelítem része a diaszpórákutató koncepcióinak alkalmazása a határon túli szervezetek intézményi kapcsolatainak feltárása érdekében. Ugyanis azáltal, hogy a határon túli magyar kisebbségek vizsgálata során alkalmazom a transznacionális társadalmi mozgalmak koncepcióját és kapcsolataik változását e közegben értelmezem (Koinova 2017), arra a korábban még nem demonstrált hatásra mutatok rá, hogy a magyarországi befolyás nem csupán az elemzett aktorok tevékenységében érhető tetten, hanem projektjeik és kapcsolatrendszeik által ez más szervezetek tevékenységébe is átszivárog. Ennek a koncepciónak a segítségével tudok rámutatni arra, hogy a magyar kormány befolyása tetten érhető például az erdélyi egyházak és más civil egyesületek munkájában is.

Mindezek segítségével arra mutatok rá, hogy az erdélyi szervezetek már nem mint a magyar kisebbségi közösség tagjait szólítják meg a magyar-román kettős állampolgárokat, hanem mint a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjait. Álláspontom szerint mindez a kisebbségi érdekérvényesítési képesség csökkenéséhez vezet. Mivel egy mezo szintű vizsgálatot végzek, így alapvetően a szervezetek működésének változásaira világítok rá, nem elemzem a tevékenységeik közvetlen hatását a romániai politikai térben, hanem azt mutatom be, hogy e koncepció szerint mennyiben képesek a magyar közösség tagjait, etnikai pártokra jellemző módon a román államon belül mint kisebbségeket képviselni. A

vizsgált szervezetek diskurzusait vizsgálva arra is rámutatok a dolgozatban, hogy a szervezetek kommunikációs stratégiáikban az Orbán Viktor miniszterelnök által teremtett diskurzusra támaszkodnak. Így az etnikai identitás felélesztése a magyarországi kiterjesztett politikai közösség koncepcióján belül is a Fidesz vezette kormány diskurzusaira támaszkodik. Azaz rámutatok arra, hogy etnikai identitás felélesztése a magyar kormány által történik meg. Tehát a kutatás eredményei arra a korábban nem elemzett jelenségre mutatnak rá, hogy a magyar kormány, illetve a Fidesz-KDNP átveszi a vizsgált szervezetek szerepét és az etnikai pártok mintájára viselkedik.

A kutatás azt is alátámasztja, hogy e szervezetek a kiterjesztett magyarországi politikai közösségben egy új funkciót kapnak, a magyar állam képviselőiként tevékenykednek és tartanak kapcsolatot az erdélyi állampolgárokkal. Így a dolgozat túllép a korábbi kutatási eredményeken, melyek csak azt feltételezték, hogy a magyar kisebbségi közösség szervezeteinek vezetői teljes mértékben elvesztik funkciójukat, mivel ebben a kiterjesztett politikai közösségben nincs intézményes kerete annak, hogy bármilyen módon képviseljék saját közösségüket (Kiss 2015, 63). Álláspontom szerint nem csak az anyaállamon belüli intézményesített funkciójuk hiánya problematikus, hanem éppen az az új szerepvállalás, mely ahhoz vezet, hogy az erdélyi magyar kisebbségi közösség érdekeinek érvényesítését sem tudják ezek az aktorok a területi államban sikeresen véghezvinni. Mivel ez az új funkció elemzésem alapján egy illiberális politikai berendezkedésű államtól való függő viszonyban érvényesül, így az nem meglepő, hogy ebben nem biztosítottak a határon túli szervezetek vezetőinek lehetőséget arra, hogy intézményes keretek között érvényesülhessenek az anyaállamban. Az a tény, hogy egy másik államon belüli érdekérvényesítési képességüket is csökkenti e kiterjesztett politikai közösségen belüli részvétel még inkább problematizálja az általam vázolt jelenséget.

Az értekezés a fentieknek megfelelően bemutatja, hogy a magyarországi politikai berendezkedésben végbemenő illiberális átalakulás milyen összefüggésben van az állampolgárság kiterjesztésével. Ezáltal a dolgozat az esettanulmányon keresztül cáfolja azt a már említett feltételezést, hogy a többes állampolgárság egy egyenlőbb és igazságosabb társadalmat hoz létre, rámutat arra, hogy a populizmus következményeként létrejövő állampolgársági politika Erdélyben sem az egyenlőséget, sem az igazságosságot nem valósítja meg, elsődleges célja az illiberális politikai rendszer támogatása. Az erdélyi esettanulmány azt a folyamatot írja le, ahogy az illiberalizmussal összefüggésben, az állampolgársági politikák által az erdélyi civil és politikai szervezetek a magyar kormánytól függő helyzetbe kerülnek. Ezáltal a romániai politikai közösségben betöltött szerepük

megváltozik, a magyar kisebbségi közösség képviselőiként történő érdekérvényesítési képességük jelentősen csökken. Így az értekezés Magyarország illiberális fordulatáról szóló irodalomra is támaszkodik és ezzel összefüggésben bemutatja, hogy az illiberalizmus eredményeképpen egy új típusú állampolgársági koncepció jött létre. Ez az állampolgárságot már nem csupán mint az egyén és állam kapcsolatát veszi figyelembe, hanem az állampolgárság intézményét úgy alakítja át, hogy egy közbenső intézményrendszer segítségével ezt a kapcsolatot irányítani és folyamatosan alakítani tudja. Az erdélyi esettanulmány ennek a közvetítő intézményrendszernek a sajátosságait mutatja be. Az értekezés így az erdélyi esettanulmányon keresztül vázolja fel az illiberalizmus állampolgárságképét.

2. Az állampolgárság fogalma és változása

Az értekezés a magyarországi eset alapján írja le, hogy egy nemzetpolitikai váltás hogyan tudja alapvetően megváltoztatni az állampolgársági politikát. A dolgozat azt vizsgálja, hogy az állampolgárság intézménye milyen tartalmi változásokon megy át ebben a nemzeti határokat átívelő környezetben.

Első lépésként az állampolgárság fogalmának komplexitását mutatom be az irodalmi áttekintésben. E fogalomnak kezdve a „jó állampolgár” képétől az állampolgár kötelességein, jogain át, akár az identitást meghatározó tartalmakat tulajdoníthatunk. Az állampolgárság elemezhető mint egy olyan jogi és politikai státuszt leíró kategória, mely elválasztja egy adott közösség tagjait és azokat, akik nem tartoznak e közösséghez. Az irodalmi áttekintés első részében arra világítok rá, hogy az állampolgársági kapcsolat azt határozza meg, hogy ki az akit ebbe a politikai közösségbe be kíván vonni egy adott állam, ennek megfelelően számba veszem a legfontosabb állampolgársági politikákat leíró elemzéseket, majd vizsgálom, hogy ezek a politikák mennyiben igazolhatók különböző megfontolások szerint.

Hagyományosan az állampolgársággal kapcsolatos intézkedések az állami szuverenitás körébe tartoznak, azaz az államok széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek arról, hogy ki nyerheti, illetve veszítheti el az állampolgárságot. Klasszikusan az állampolgársági szabályozások elemzésében arra tudunk támaszkodni, hogy egy adott ország a *ius sanguinis* vagy a *ius soli* alapján adja az állampolgárságot. Ebből az elemzési keretből teljesen kimarad a nemzetközi jog, az EU jog fejlődése, a nemzetközi migrációra adott válaszok vagy, az egyenlőség elvének való megfelelés követelménye. A dolgozatban áttekintett állampolgársági tanulmányok irodalma éppen azt vizsgálja, hogy mennyiben feleltethetők meg egyes állampolgársági politikák e követelményeknek, így ezek a megközelítések bemutatják az állampolgárság fogalmának komplexitását.

Az irodalmi áttekintést tehát ennek megfelelően az állampolgárság tartalmának vizsgálatával kezdem, arra fókuszálva, hogy bemutassam az állampolgárság miképpen értelmezhető mint a politikai közösség formálója. Ezután áttérek az állampolgársági tanulmányokban megjelenő csomópontokra, melyek az állampolgárság politikák alakulását különböző társadalmi kihívásokra adott válaszként értelmezik. Az értekezésben ezeket az irodalmi megközelítéseket áttekintve elemzem az állampolgárság kiterjesztésének magyarországi szabályozási gyakorlatát, illetve vizsgálom, hogy a kiterjesztő állampolgársági politika milyen megfontolások szerint legitimálható.

2.1. Az állampolgári kapcsolat és kialakítása

Az állampolgárság fogalmának meghatározásában a jogfilozófiai irodalmat két egymással szemben álló csoportra bonthatjuk az állampolgári jogok és kötelezettségek kialakulása tekintetében, aszerint, hogy *„az állampolgárság keletkezteti-e eme jogokat és kötelezettségeket, vagy az állampolgárság csupán előfeltétele azok keletkezésének, és így az állampolgári jogok és kötelezettségek az állampolgárság másodlagos reflexióinak tekinthetők”* (Ganczer 2011a, 73). A politikatudományi megközelítésekben inkább a második elgondolás vált bevetté (Bauböck 1994, 23; Faist és Kivisto 2007, 1–12; Vink és Bauböck 2013, 2). Azonban mivel az intézmény maga kifejezi az államhoz való tartozást is, így jogviszony jellege is megmarad. Így státusz és jogviszony jellegéből együttesen következik, hogy az állampolgárságnak *„jogi és erkölcsi tartalma egyszerre van, hiszen része a haza iránti szeretet és elkötelezettség”* (Tóth 2004, 33).

Az állampolgárság státuszként való felfogása abból az elgondolásból eredeztethető, hogy az állam az állampolgárság intézményén keresztül ruházza fel az egyéneket e jogokkal és kötelezettségekkel (Vink és Bauböck 2013, 2). Ezt a státuszt az állam jogszabályaiban meghatározott módon, leggyakrabban a honosítás intézményén keresztül teszi elérhetővé azok számára, akik nem a születés aktusával váltak a politikai közösség tagjává. Az értekezésben az állampolgárság fogalmának elemzése során bemutatom a legfontosabb megközelítéseket, melyek e kapcsolat létrejöttét tárgyalják. A dolgozatban amellet érvelek, hogy a határon túli magyarok számára kiterjesztett állampolgárság a politikai közösség egy olyan formáját valósítja meg, melyben a liberális alkotmányosság normái háttérbe szorulnak, valamint kiemelt szerepet kap az etnikai azonosság és a magyar állam iránti elkötelezettség kifejeződése.

Brubaker az állampolgárság fogalmát röviden a következőképpen fogalmazza meg: *„egy olyan intézmény, mely konstruálja és folyamatosan újrakonstruálja az államot, mint az állampolgárok közösségét”*, ezáltal meghatározva, hogy kik azok, akiket tagjainak vél, és kik azok, akik idegenek (Brubaker 1992a, xi). Faist és Kivisto mindezt úgy fogalmazza meg, hogy *„az állampolgárság az állam, vagy más államhoz hasonló entitás és az állampolgár kapcsolata”* (Faist és Kivisto 2007, 13). Ők már felhívják a figyelmet arra is, hogy az állampolgárság fogalma jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben, amit úgy lehet legjobban megvilágítani, ha ezt a kapcsolatot összetevőire bontjuk. Tehát szerintük az *„állampolgárság határait”* három egymással interakcióban lévő dimenzió mentén lehet leginkább meghatározni: *„a demokratikus önkormányzás,*

melynek része a politikai élethez való hozzáférés; az állampolgár jogainak és kötelességeinek összetétele; és az identitás sajátosságai, melyek a politikai közösségen belüli tagsághoz köthetők” (Faist és Kivisto 2007, 13). E dimenziók vizsgálata lehetővé teszi számukra, hogy leírják az állampolgárság valós tartalmát. Azaz azt tudják bemutatni, hogy csupán a demokratikus államok teszik elérhetővé minden állampolgáruk számára mind a három dimenzióban elérhető jogok teljességét (Faist és Kivisto 2007, 13).

Az általuk biztosított elemzési keret így túllép a brubakeri feltevésen. Ugyanis Brubaker a 90-es években fellendülő migrációval kapcsolatban vizsgálja a francia és német állampolgársági gyakorlatot, mindezt a polgári és etnikai nacionalizmusok eredményeképpen létrehozott, és ezáltal eltérő tartalommal felruházott állampolgárság képekkel demonstrálja (Brubaker 1992a). Faist és Kivisto azonban már a 2000-es évek elején újabb társadalmi kihívások (legfőképpen a globalizáció) mentén is vizsgálják az állampolgárság koncepcióját. Addig míg Brubaker esetében az állampolgársággal kapcsolatos vizsgálatok a demokratikus átmenetek eredményeképpen átalakuló állami politikák esetében vizsgálja az állampolgárság típusait, Faist és Kivisto már a migráció mellett a globalizációt is figyelembe véve, ezek által együttesen generált változásoknak megfelelően elemzik az intézményt. Szerintük belátható, hogy az állampolgárság ugyan összefüggésbe hozható egy-egy állam nemzetképével, de további fontos eleme az adott állam politikai berendezkedésének milyensége.

Az értekezésben éppen arra törekszem, hogy rávilágítsak Magyarországon hogyan mozdult el a demokratikus–antidemokratikus tengelyen, és a saját nemzetállami felfogásának változása milyen módon befolyásolja állampolgárságképét. Tehát míg az értekezés rávilágít arra, hogy miközben a brubakeri etnikai nacionalizmus az, amelyet a magyar állampolgársági politika leginkább megvalósít, addig a Faist és Kivisto által létrehozott értelmezési keret dimenziói mentén is elemezhető az állampolgárság tartalma, ami így lehetővé teszi, hogy az adott állam politikai berendezkedésének vonatkozásában értelmezzük az intézményt. Tehát egy adott állam állampolgárságképe és állampolgársági politikái nem csupán a nacionalizmus eredményei, hanem a politikai berendezkedés függvénye is.

Az állampolgárság tartalmának vizsgálatát az értekezésben szűkítem, csupán az állampolgárság elnyerésével összefüggésben vizsgálom. Így a dolgozatban elsősorban azokat az állampolgársági politikákat elemzem, melyek azt határozzák meg, hogy az állam és egyén kapcsolata hogyan, milyen feltételek mentén jön létre. Az állampolgársági politikák tehát azt tartalmazzák, hogy az adott állam kit fogad be a politikai közösségbe,

azaz általánosan meghatározható céljuk a politikai közösség formálása. Ezeket az állampolgársági politikákat elsősorban az egyes államok politikai célkitűzései azon belül is nemzetpolitikájuk határozza meg. Ezen túl, annak érdekében, hogy az államok összhangba kerüljenek a nemzetközi joggal, a nemzetközi dokumentumokban kifejezett állampolgárságra ható elveket a belső jogban is kifejezésre juttathatják. A továbbiakban azt mutatom be, hogy milyen gyakorlatokat ismerünk az állampolgársági politikák elemzésében, illetve ezek pontosan milyen információval szolgálnak az adott állam politikai közösségről alkotott elképzeléséről. Tehát az alábbiakban vázolt állampolgársági politikák elemzése arra szolgál, hogy rekonstruáljuk az adott ország milyen elképzelések mentén alakítja ki kapcsolatát az egyénnel.

Hagyományosan az állampolgársági politikákat a befogadó és kizáró, illetve etnikai-kulturális és polgári koncepciók tengelyei mentén szokás értelmezni. Dumbrava 27 európai uniós ország állampolgársági politikáinak vizsgálata során méri fel a liberális demokráciák szabályozási lehetőségeit. Elemzése alapján megállapítható, hogy olyan szabályozások, melyek nem felelnek meg a tagságról alkotott liberális-demokrata koncepciónak – melyeket illiberális állampolgársági szabályoknak nevez – nem csupán az etnikai-kulturális preferenciákat tartalmazó államok esetében érhetők tetten (Dumbrava 2010). Elemzése alapján tehát azt nevezhetjük illiberális állampolgársági szabályozásnak, amikor a különböző preferenciális elemek beépítése az állami gyakorlatokba, akár etnikai-kulturális, akár polgári-területi dimenziók mentén nem igazolható a liberális alkotmányosság sztenderdjei szerint. A magyar szabályozás esetében rá fogok mutatni, hogy ilyen elem lehet az állampolgárság feltétel nélküli leszármazás alapú öröklése. Azonban az értekezésben nem csupán a szabályozás sajátosságai kapnak hangsúlyt, hanem az illiberális állampolgárság koncepciójának ennél pontosabb kidolgozására törekszem. Arra kívánok rámutatni, hogy az állampolgárság intézménye nem csupán attól válik illiberálissá, hogy ezek a preferenciális eljárások e sztenderdek szerint nem igazolhatók, hanem az állampolgári kapcsolat elnyerésének és fenntartásának sajátos módja az, amely valójában illiberálissá teszi ezeket. Az erdélyi esettanulmány segítségével be fogom mutatni, hogy az az intézményrendszer, melyet a magyar állam támogatásával építettek ki Erdélyben az állampolgárság felvételében segíti a kisebbségi magyar közösség tagjait, majd a továbbiakban is e szervezeteken keresztül tart velük kapcsolatot a magyar állam. Ez azért kiemelkedően fontos, mert az a tény, hogy az állam és polgára közötti kapcsolat illiberális sztenderdek szerint jött létre, még nem bizonyítja, hogy ez a viszony a továbbiakban is hozzájárul az illiberális politikai berendezkedés fenntartásához. Azonban a dolgozat

empirikus részében éppen arra mutat rá, hogy az állampolgárság általam vázolt illiberális koncepciója magába foglalja annak lehetőségét, hogy az állampolgársági kapcsolaton keresztül sor kerüljön e politikai berendezkedés exportjára.

Vink és Bauböck szintén az állampolgársági szabályozások elemzésében egy összetettebb tipológia alkalmazására tesznek javaslatot, mely segítségével az adott állam politikai berendezkedésének sajátosságai válnak rekonstruálhatóvá. Elemzési keretük figyelembe veszi az állampolgárság területi elvű megszerzésére, illetve a leszármazás alapú elnyerésére vonatkozó szabályokat is. Továbbá felhívják a figyelmet arra is, hogy nem csak az általános és a kedvezményes honosítási eljárásokat, hanem az állampolgárság elvesztésének lehetőségeit is érdemes számba venni (Vink és Bauböck 2013, 626). Összehasonlító vizsgálatukban összegzik az európai és észak-amerikai állampolgársági politikák elemzésére vonatkozó eddigi gyakorlatokat és arra tesznek javaslatot, hogy az állampolgársági politikákat a befogadó tengely mentén értelmezzük, ugyanis az állampolgárság kiterjesztése inherens módon az inkluzív dimenzióba tartozik (Vink és Bauböck 2013). Ennek segítségével tehát tovább lépnek Dumbrava megközelítésén, ugyanis vizsgálatukban nem csupán arra tudnak rávilágítani, hogy a különböző állampolgárság politikák milyen mértékben feleltethetők meg a liberális alkotmányosság kritériumainak, de azt is meg tudják határozni, hogy milyen főbb célok mentén határozzák meg az államok inkluzív módon saját politikai közösségüket.

Az állampolgársági törvények elemzésében megkülönböztetik azok céljait, melyeket az állampolgársági politikák funkcionális összetevőinek vizsgálatával állapítanak meg. Végül mindezek alapján négy főbb típusba sorolják az európai államokat. Az állampolgársági politikák vizsgálatában figyelembe veszik az etnikai-kulturális inkluzivitás és a területi inkluzivitás dimenzióit és az ezek által létrehozott mátrixba sorolják be az általuk vizsgált 36 államot. A funkcionális összetevőket interakcióikban értelmezik, és ennek segítségével határozzák meg, hogy egyes országok milyen módon szabályozzák az állampolgárság intézményét. Az állampolgársági törvények elemzésében tehát e funkciók vizsgálatával öt főbb célt különböztetnek meg. A generációk közötti folytonosság tartalmazza az állampolgárság elnyerésére vonatkozó *ius soli* és *ius sanguinis* szabályokat, illetve az állampolgárságról való lemondás lehetőségeit. A területi inkluzivitás alatt a lakóhely, nyelvismeret, gazdasági kondíciók és egyéb kulturális asszimilációra vonatkozó kitételeket értenek. A szingularitás elsősorban arra vonatkozik, hogy az állampolgárság felvétele során le kell-e mondania a kérvényezőnek korábbi állampolgárságáról. A speciális kötődésre vonatkozó elem lehet egy állampolgársági törvény esetében, ha tartalmaz külön

kitételt a kulturális kötődésre vagy meghatározza az újrafelvétel lehetőségét. A tényleges kapcsolat, mint az állampolgársági törvény célja pedig azt takarja, hogy azon állampolgárok esetében, akik elhagyják az anyaországot és külföldön lakóhelyet létesítenek tartalmazza-e a szabályozás az állampolgárság elvesztésének lehetőségét.

Az európai országok állampolgársági törvényeit összevetve tehát e célok mentén határoznak meg négy főbb típust. Az etnokulturálisan vagy területi alapon szelektív államok csoportját, illetve a kiterjesztő politikával rendelkező államok, vagy pedig a korlátozó szabályokat tartalmazó állampolgársági törvényekkel rendelkező államok csoportjait.

Mindezek alapján az adott állam politikai közösségének sajátosságai válnak megismerhetővé. A területi dimenzió azt hivatott jelölni, hogy a politikai közösség meghatározásában a területiség, a helyben lakás fontos szerepet tölt be, míg az etnikai kulturális dimenzió inkább azokat az államokat jelöli, ahol a politikai közösség leszármazás vagy egyéb kulturális attribútumok mentén alakul (Vink és Bauböck 2013, 628). Az összehasonlító elemzésükben így arra törekednek, hogy az állampolgársági politikák céljainak sokszínűséget bizonyítsák, és így rávilágítsanak arra, hogy az európai államok esetében a Brubaker által leírt francia és német típusokon túli állampolgársági értelmezésekre is szükség van. Ugyanis az általuk létrehozott mátrix segítségével belátható, hogy a kelet- és nyugat-európai államok között nem lehet egyértelmű határvonalat húzni. Elemzésük így rámutat arra, hogy az európai államok nem feltétlenül helyezhetők el egyértelműen ebben a kelet-nyugati dichotómiában. A magyar szabályozás elemzése ebben a keretben egyértelműen arra mutat rá, hogy a leszármazás alapú állampolgárság elnyerése és a visszahonosítás könnyített lehetősége miatt Magyarország etnokulturálisan szelektív állam. Tehát a politikai közösségbe való belépés lehetősége azok számára nyitott, akik az etnikai-kulturális alapú nemzetkoncepciónak megfelelnek. A generációk közötti folytonosság, a korábbi állampolgárság megtartásának lehetősége, a speciális kötődést figyelembe vevő szabályozás együttesen a tényleges kapcsolat és területi inkluzivitás hiányával azt mutatja, hogy a magyar állampolgársági politika nemzetközi összehasonlító viszonylatban is kiemelten nagy hangsúlyt fektet az etnikai kapcsolat meglétére és fenntartására (csak Románia és Bulgária alkalmaz a magyar szabályozásnál is egyértelműbb módon leszármazás alapú kitételeket) (Vink és Bauböck 2013, 640).

Vink mindezt kiegészítendő, az állampolgársági politikákat összehasonlító tanulmányában azt javasolja, hogy három további dimenzió mentén értelmezzük ezeket (Vink 2017, 2). Az első szerint az állampolgárság rendszerét meghatározza az általa

létrehozott tagság és az ehhez kapcsolódó jogok, a második dimenzió e kettő egymáshoz való kapcsolatát írja le, a harmadik pedig a formális és informális normák szerepére hívja fel a figyelmet. Vink szerint a formális normák, mint az alkotmányban, jogszabályokban meghatározott elvek érvényesülése mellett, szükség van az informális normák vizsgálatára is. Informális elvek érvényesülése alatt elsősorban azt érti, hogy az állampolgársági politikák gyakorlati megvalósulása pontosan hogyan történik. Ezek leghétköznapiabb megnyilvánulása a dolgozatban tárgyalt honosítást végrehajtó intézményrendszer vizsgálatával térképezhető fel.

Orgad szerint a honosításon keresztül a liberális demokráciák „állampolgárcsinálókka” („*citizen makers*”) válnak (Orgad 2017, 338). Maga a honosítás intézménye végső soron meghatározza azt, hogy egy adott állam kit tart a közösségbe tartozónak, és azokon a feltételeken keresztül, amelyek mentén a honosítás megtörténhet azt is leírja, hogy milyennek tartja saját elképzelt közösségét. Annak ellenére, hogy a honosítás intézménye meghatározó szerepet tölt be a politikai közösségek alakulásában a tudományos közösség nem szolgált elégséges elméleti magyarázattal ennek működéséről. Ganczer a következőképpen fogalmazza meg a honosítás, mint jogi esemény lényegét: *„Honosítás esetén gyakran az állampolgárság megadásának feltétele az állam területén meghatározott időtartamú állandó tartózkodási hellyel való rendelkezés, olykor az alkotmányos alapismeretekben való jártasságot igazoló vizsga letétele, az állam hivatalos nyelvének ismerete, esetenként a gyermek, házastárs állampolgársága, tehát a területi, személyes kötődés szükségessége ez esetben is vitathatatlan. Az egyén és az állam kapcsolata azonban jóval többet jelent a kötelék létrejöttének feltételeinél, magában foglalja ugyanis az e követelményeken túl fennálló valódi kapcsolatot, amely az egyén és az állam között szükségszerűen létezik.”* (Ganczer 2011a, 66)

Orgad három fő irányvonalat határoz meg, amely mentén a honosítás értelmezésére tesz kísérletet. Ezek a honosítást mint egy szerződést, politikai tesztet és nemzetépítési eszközt mutatják be. Továbbá tárgyalja a honosítás legitimitásának kérdését különböző állampolgárság-koncepciók fényében, illetve a nemzetről alkotott különböző felfogások tekintetében is.

Az állampolgárságot mint szerződést amiatt van értelme vizsgálni, mivel a honosítás eredményeképpen valójában a politikai közösségbe elnyert tagság feltételezi, hogy az új állampolgárok beleegyeznek abba, ahogyan az adott politikai közösség felépül. Ugyanis azok, akik már eredendően tagjai a közösségnek, elfogadják annak szabályait, míg az új tagok az állampolgári eskü, vagy fogadalom letétele során juttatják kifejezésre ezt a

beleegyezésüket. A honosítás politikai teszt tartalma azt az igényt fejezi ki, miszerint a politikai közösség új tagjainak „*bizonyítaniuk kell, hogy érdemesek-e a társadalmon belüli tagságra*” (Orgad 2017, 341). A szerződészerű honosítással szemben a teszt nem a két fél közös megegyezésén alapul, hanem inkább egy a honosítást kérelmező törekvéseinek a kifejezésére szolgál, e során bizonyítja a kérelmező, hogy valóban érdemes arra, hogy a politikai közösség tagjává váljon.

A magyar esetben a szerződészerű honosításra láthatunk példát, hiszen a határon túli magyarok körében a tesztől eltekint a szabályozás. Az orgadi logikával egybeesik, hogy a fogadalom, vagy eskü szövege tartalmazza, hogy az állampolgárok felelősséget viselnek Magyarország iránt („Ügyintézés - Honosítás és visszahonosítás” 2019).

A honosítás, mint nemzetépítési eszköz azt a célt szolgálja, hogy egyesítse a valamilyen képzelt vagy valós kulturális alapon azonosnak tekintett személyek körét. Ennek többféle módoszata lehet, az egyik, mikor különböző állampolgári integrációs programok keretében a jövőbeli állampolgárok integrációja zajlik, ez inkább az Egyesült Államokra jellemző. Míg a másik az európai típusú modell, melyben az „*integrációs kurzusok a szolidaritás és egység megteremtésének*” eszközei (Orgad 2017, 343). Tehát ebben az esetben a kulturális azonosság valójában a hosszabb távú együttélés és a társadalomba való integráció eredményeképpen kialakult azonosságot fedi. Ez hasonló Carens érveléséhez, miszerint azok a bevándorlók, akik hosszabb ideje egy adott állam társadalmának részesei, miután átlépnek egy bizonyos „*küszöböt*”, már jogosultak az állampolgárság könnyített elnyerésére (Carens 2003, 2013, 50). Mind a két szerző a liberális demokráciák szempontjából közelíti meg a kérdést. Carens szerint a liberális demokratikus elvek megkövetelik, hogy az államok kötelezzék el magukat a nyitott határok politikája mellett. Ezt abból a meggyőződéséből vezeti le, hogy a liberális értékrend morális alapja Rawls igazságosságelméletére építve az, hogy a rosszabb helyzetben lévők számára a jobb helyzetben lévők támogatást kell biztosítsanak, így akár a politikai közösségen belül tagságra is nyitottnak kell lenniük azok számára, aki önhibájukon kívül nem tartoznak bele ebbe közösségbe (Carens [2013, 264] a korai Rawlsra [1971] hivatkozik, annak ellenére, hogy Rawls később változtatott ezen az elképzelésén). A migráció kapcsán Orgad ugyanerre az elvre hivatkozva tartja legitimnek a bevándorlók befogadását az európai politikai közösségekbe (Orgad 2010, 90).

Bauböck némileg ellentmondva Carens érvelésének azonban az államok szerepét a transznacionalizmus mentén írja le (Bauböck 1994, 2003, 2007a, 2018). Míg Carens esetében az állampolgárság kozmopolita koncepciója azt követeli meg, hogy az egyes

államok az egyenlőtlenségek feloldását az állampolgárság globális, vagy kozmopolita koncepciójával valósítsák meg, addig Bauböck a transznacionális állampolgárság koncepcióját hangsúlyozza. Azaz a transznacionális állampolgárság egymást fedő affiliációk mentén jön létre, mely során a területi állam felelőssége az egyenlőség megteremtése. Azaz míg Carens a határok kinyitásával, gyakorlatilag a globalitás által látja feloldhatónak az egyenlőség és igazságosság megvalósítását, addig ezt Bauböck nemzetállami keretben is kivitelezhetőnek tartja. Így Carensnél és Orgadnál a honosítás a bevándorlók esetében egyfajta integrációs folyamat eredményeképpen jön létre, addig Bauböcknél nem csupán az integráció kap kiemelt szerepet, hanem az is, hogy a többes állampolgárok milyen kapcsolatot őriznek meg a származási országukkal.

Orgad, Carens és Bauböck is elsősorban a bevándorlók kapcsán értelmezik szövegeikben az állampolgárság tartalmát. Azonban az értekezésben a magyar szabályozás kapcsán nem a bevándorlók esetében vizsgálja a honosítás intézményét, hanem a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező, magyar nemzetiségű személyek körében. Ez a típusú honosítás a nemzetépítés eszközeként értelmezhető a szolidaritás és egységesség megteremtésének érdekében, viszont nem integrációs kurzusok, hanem egyéb politikai intézkedések által éri el a magyar kormány a kulturális azonosság fenntartását. Mivel a kulturális azonosság sok tekintetben már adott, így nem annak a fejlesztése, csupán annak megőrzése a cél. Így a honosítás vizsgálatának tekintetében értelmezhető a magyar szabályozás egyszerre szerződészerű funkcióként is és nemzetépítési eszközként.

Az állampolgársági politikák összehasonlító vizsgálatában azok legitimitása kapcsán Orgad a honosítás különböző funkcióinak vizsgálatát nem tartja elégségesnek, véleménye szerint szükség van arra, hogy megvizsgáljuk mindezt az állampolgárság különböző koncepcióinak, illetve az egyes államok nemzetfelfogásának fényében. Az értekezés további fejezeteiben kísérletet teszek arra, hogy vázoljam az állampolgárság különböző felfogásai különböző társadalmi kihívások mentén hogyan értelmezhetők, illetve ezek milyen következménnyel járnak az állampolgársági politikákra. A magyarországi szabályozás leírásakor pedig részletezem, hogy a magyar nemzetfelfogás milyen állampolgársági politikát eredményez.

A fenti elemzés értelmében belátható, hogy a magyar állampolgársági politika 2010 után etnokulturális alapon megkülönböztet. Az állampolgárok kiválasztása tekintetében és a honosítás formális szabályait figyelembe véve azt várja el, hogy az állampolgárok kapcsolata az állammal egyfajta szerződésként valósuljon meg, mely eredményeképpen az állampolgárok a magyarországi politikai közösség tagjaivá válnak.

Az ebben a fejezetben tárgyalt megközelítések mindegyike a liberális demokráciák szervező elvei mentén vizsgálja az állampolgárság politikákat, a honosítást mint a politikai közösség formálóját. Az értekezés azonban azt az állampolgársági politikát fogja bemutatni az erdélyi esettanulmány segítségével, mely az illiberális politikai berendezkedés eredményeképpen jön létre. Annak vizsgálatával, hogy ezt az állampolgári kapcsolatot milyen módon hozza létre és tartja fent az illiberális berendezkedésű állam megismerhetjük azt, hogy a magyar állam milyen tartalommal ruházta fel az állampolgárság így kialakított intézményét.

Annak érdekében, hogy e sajátos magyar állampolgárságképet elemezni tudjam, a következő fejezetben először bemutatom, hogy az állampolgárság irodalom milyen megközelítéseket ismer az állampolgárság koncepciójának változása kapcsán. Majd az irodalmi áttekintés részeként meghatározom, hogy hogyan definiálom a vizsgált szervezetek érdekérvényesítő tevékenységét, mely álláspontom szerint az állampolgárság kiterjesztésének következményeként csökken.

2.2. Az állampolgársági tanulmányok fejlődése

Az állampolgárság fogalmának változásával kapcsolatos irodalmat többféle tipológia alapján lehet vizsgálni (Shachar és mtsai. 2017b; Agarín és Karolewski 2015; Bellamy és Kennedy-Macfoy 2014). Az értekezésben az állampolgársági tanulmányok azon megközelítéseit tekintem át, melyek az állampolgárság intézményének változását különböző társadalmi kihívásokra adott válaszként értelmezik. Így míg az előző fejezetben bemutattam, hogy az adott állampolgársági politikák miképpen tükrözik az állam politikai berendezkedését, illetve hogyan hozzák létre az állampolgári kapcsolatot az alábbiakban azokra a főbb változásokra mutatok rá, melyek az állampolgárság intézményének újra értelmezéséhez vezettek.

Az állampolgársággal foglalkozó irodalom jelentős része a különböző diszciplináris megközelítések alapján vizsgálja az állampolgárság fogalmát. A jogi elemzések esetében az állampolgárság fogalmának jogi tartalmát vizsgálják, koncentrálna annak státusz vagy jogviszony jellegére, elemezve az állampolgárok jogait és kötelezettségeit, ezek interakcióit az állammal, illetve belső jogi és nemzetközi jogi szabályozási lehetőségeit (Bajáki 1973; J. Tóth 2004; Ganczer 2013b). A szociológiai és szociálpszichológiai megközelítések inkább az állampolgárság identitásképző, illetve integráló szerepét tárgyalja (Halász 2009; Melegh 2011; Örkény és Székelyi 2013; Csepeli és Örkény 2017). A politikatudomány állampolgárság-fogalma ettől eltérően azt veszi számba, hogy az állampolgár mint egy

politikai közösség tagja, hogyan jelenik meg, egyes állampolgársági szabályozások hogyan módosítják a polgár tagságát ebben a politikai közösségben (Bauböck 1994; Faist és Kivisto 2007). Az által, hogy az alábbiakban sorra veszem, hogy mely társadalmi kihívások mentén hogyan alakult az állampolgárság intézményét tárgyaló irodalom, összegzem e különböző tudományterületek szerzőinek munkáit. Elsőként áttekintem, hogy a demokratikus átmenetek során átrendeződő politikai közösségek milyen állampolgárság koncepciókra támaszkodtak. Majd a migráció és a globalizáció által átalakított politikai tér sajátosságainak megfelelően elemzem az állampolgárságot kiterjesztő politikákat. Elsősorban azt vizsgálom, hogy az állampolgársági politikák milyen céloknak, milyen normatív keretnek megfelelően alakíthatók, illetve válnak igazolhatóvá. A magyar szabályozás leírásában támaszkodom ezekre a megközelítésekre és segítségükkel értelmezem a magyar állampolgárság politikákkal kapcsolatos elméleti és politikai vitákat. Majd megvizsgálom, hogy az az állampolgárság fogalom, melyet a 2010-es szabályozással létrehozott a magyar kormány leírható-e bármelyik a dolgozatban elemzett megközelítés segítségével.

Így tehát az állampolgársági irodalom egyik első mérföldköve Brubaker már korábban is említett munkája a francia és német állampolgársági koncepciókról, mely a régióban bekövetkező demokratikus átmenetek következményeiként vizsgálja az állampolgársági politikákat (Brubaker 1992a). Ugyanígy Brubaker a nyugat-európai politikákon túllépve vizsgálja a poszt szovjet régióban bekövetkező változásokat (Brubaker 1992b). Az utódállamok által alkalmazott állampolgársági politikák elemzésében az azóta is folyamatosan használt hármass kapcsolat (*triadic nexus*) koncepcióját dolgozza ki, mely már nem csak a nemzetállam keretein belül keresi az állampolgársági politikák megvalósulásának helyét. Így létrehozza az anyaállam, a nemzetiesítő állam és a határon túli kisebbségek hármasságának koncepcióját.

Brubaker tehát a '90-es évek elején a nacionalizmus elméletekben is elfogadott Kelet-Nyugat dichotómiára építi elemzését, mely szerint a keleti nacionalizmus, így az állampolgárság-politikák is a határok változása következményeként a határokon kívül ragadt kisebbségekre fókuszál, ezzel szemben a nyugati nacionalizmus egyfajta törekvést mutat az országok területére bevándorlók integrációjára. Így a keleti állampolgárság-politikák az állampolgárság etnikai kulturális kiterjesztésére törekednek, míg a nyugatiak az állampolgárság által kívánják integrálni a területükre érkezett, etnikailag és kulturálisan heterogén lakosságot.

Az európai államok demokratikus átmenetének és európai integrációjának következményeként megnövekedett az elméleti érdeklődés az állampolgárság koncepciója iránt. A szerzők az új demokratikus berendezkedésű államok és fejlődő civil társadalmakkal összhangban újra definiálták az állampolgárságot.

Kymlicka megfogalmazás szerint a '90-es évek egyik legjelentősebb kihívása a kisebbségi és többségi csoportok konfliktusai, melyek közül kiemeli a nyelvi és politikai jogok érvényesíthetőségének, a honosítás kérdéskörének és nemzeti szimbólumok használatának problémáit is. E konfliktus eredményezi, hogy az újonnan kialakuló liberális demokráciák nem képesek működő intézményeket létrehozni, ugyanis ezeket a kisebbségi-többségi konfliktusok aláássák. Kymlicka szerint a *„mai demokráciák legnagyobb kihívása, hogy morálisan védhető és politikailag járható megoldást találjanak ezekre a problémákra”* (Kymlicka 1995, 1). Ennek megfelelően dolgozza ki a multikulturális állampolgárság és a kisebbségi jogok liberális elméletét. Felfogásában az állampolgárság integratív funkciója magába foglalja a kisebbségek csoport-specifikus jogait. Kis ezzel összhangban úgy gondolja, hogy a liberális multinacionalizmus részét képezik a kisebbségek jogai, melyek az univerzális emberi jogok kiegészítőjeként kell megjelenjenek (Kis 1996). A korábban tárgyalt liberális demokratikusság elveinek megfelelő Kymlicka és Kis érvelése is, azaz az állampolgárok boldogulásának feltételeit az államnak az egyenlőség elvét figyelembe véve kell biztosítani. Viszont éppen azt fogalmazzák meg – a liberális nacionalizmus kritikájaként –, hogy mindez nem valósítható meg csupán az egységes nemzetállami keretben biztosított politikai egyenlőség által.

Így Kymlicka arra hívja fel a figyelmet, hogy a nacionalizmus révén kialakuló modern nemzetállamok nem tudják megteremteni csupán az emberi jogok érvényesülésével az állampolgárok egyenlőségét, emiatt van szükség a multikulturális állampolgárságra. Az állampolgárság egy másfajta megfogalmazása, amely szintén figyelembe veszi, hogy az állampolgárok közösségét nem lehet egy csupán homogén egységként felfogni Tilly nevéhez köthető.

Tilly az állampolgárságot társadalomtörténeti szempontból vizsgálva arra jut, hogy ellentétben a korábbi szerzők munkáival, az állampolgárságot nem csak mint az állam és egyén kapcsolataként kell vizsgálni, hanem az egyént, mint egy adott társadalmi csoporthoz tartozó (legyen az csoport, nemzetiség, etnikum, nem stb.) személyt kell elismerni. Ennek megfelelően Tilly állampolgárság definíciója szerint az állampolgárság lehet kategória, kötöttség, szerep és identitás is. Kategória, mely szerint az állampolgárok azok, *„akiket az általuk élvezett kiváltságos helyzet fűz egy bizonyos államhoz”*; kötöttség, mely az állam és

egyén kölcsönös viszonyát írja le; szerep, mely tartalmazza az egyén másokhoz köthető viszonyait, amelyek befolyásolják az államhoz köthető viszonyát is, illetve identitás, amely az egyén tapasztalata az előzőkkel, illetve ennek a tapasztalatnak a közéleti reprezentációja (Tilly 1995, 7–8). Tehát az állampolgárság ennek megfelelően egy relacionális viszony, mely az egyént egy társadalmi kategória részeseként veszi figyelembe, „*az állampolgársághoz kapcsolódó viszonylatokkal és területekkel is foglalkozik, és a kutatás fókuszát az állampolgárság formális-jogi aspektusáról »az állami gyakorlat és az állam és állampolgár interakciójára« helyezi át*” (Iordachi 2000, 28).

Gyakorlatilag ennek a heterogén lakosságú államok számára leginkább alkalmazható állampolgárság definíció kidolgozásának következő lépése a politikatudományban megjelenő, általam az állampolgársági tanulmányok második hullámaként azonosított legitimitással kapcsolatos irodalom. Bauböck a 2000-es évek elejétől kezdve vizsgálja, hogy különböző megfontolások mentén kialakított állampolgársági politikák, mennyire tekinthetők legitimnek (Bauböck 2007a). Valójában arra keres választ, hogy a politikai közösségbe való belépés kik számára lehet nyitva. Így jut el a transznacionális állampolgárság fogalmáig, mely szerint a Brubaker által leírt jelenségek eredménye, hogy az emberek többes kötődéssel rendelkeznek, hiszen sem a nyugati típusú inkluzív állampolgárság politikák, sem a keleti típusú exkluzív politikák nem eredményezik a polgárok teljes asszimilációját. Ez az elemzés már figyelembe veszi, hogy nem csupán az ország területén élő kisebbségek miatt heterogén egy adott állam, hanem a bevándorlók is igényt formálhatnak az állampolgárságra.

Ezt követi a harmadik hullám, mely gyakorlatilag a transznacionalizmus megjelenésére próbál egy alternatív választ adni a globális vagy kozmopolita állampolgárság képében (Rubenstein 2007; Shachar 2009). Ezen elgondolás alapján az állampolgárság intézménye veszít jelentőségéből, hiszen a többes kötődések által létrejövő új típusú állampolgárság-koncepciók nem értelmezhetők csupán egy adott állam keretében, így egyrészt felmerül a poszt-, és denacionalizáció (Bosniak 2000; Saskia Sassen 2002), másrészt a globális állampolgárság (Dower 2000; Benhabib 2001, 2005; Rubenstein 2007). Az ez utóbbi körüli vita valójában rövid idő alatt elhal, mivel kiindulópontja szerint szükség lenne egy olyan globális kormányzat megalakítására, mely egyelőre nem tűnik megvalósíthatónak. Ami miatt mégis érdemes ezt a hullámot bővebben vizsgálni, az a kozmopolita állampolgárság gondolata mögött húzódó morális érvelés. Nem csak egy adott politikai közösséghez való csatlakozás legitimitását vizsgálja ez az irodalom, hanem azt az elemet is figyelembe veszi, hogy mennyiben tekinthető igazságosnak egy olyan társadalom,

melyben az állampolgársághoz köthető javakból csak olyanok tudnak részesülni, akik saját akaratokon kívül, különböző véletleneknek köszönhetően váltak állampolgárrá. Shachar például ilyen véletlennek nevezi az állampolgárság területi alapon való elnyerésének lehetőséget, mely során az állampolgár nem tevőlegesen vette fel az adott állam állampolgárságát, csupán beleszületett abba (Shachar 2007).

A kozmopolitanizmussal kapcsolatos elemzések inherens része az az elgondolás, hogy a többes kötődésekkel rendelkező személyek számára biztosított többes állampolgárság eredménye egy olyan politikai közeg, melyben a nemzetállamok háttérbeszorulása együtt jár a kozmopolita értékek mentén szerveződő politika kialakulásával (Kopper 2010). Ennek a folyamatnak egyfelől része az, hogy az állampolgárság koncepciója elmozdul attól, hogy az a nemzetállami hovatartozás legfontosabb kifejezője legyen, az egyén személyiségének („*personhood*”) sokkal inkább az univerzalista, mintsem a nemzeti oldala kerül hangsúlyozásra. Mindez valójában azt jelenti, hogy nem a nemzetállam az, amelytől az egyén elvárja jogai biztosítását, hanem az emberi jogok univerzalitása az, amely ezt számára lehetővé teszi (Benhabib 2007). Másfelől pedig éppen az előbbiek eredményeképpen tartalmazza annak lehetőségét, hogy az állampolgárság által létrehozott kapcsolat az egyén és állam között nem csupán egy olyan állapot, melyben az állam biztosít jogokat az egyén számára, hanem az állampolgár egy a nemzetállami kereteken túllépő, dinamikus politikai térben lejátszódó folyamatok részeseivé válik. Kopper felvetése szerint éppen ez az új típusú állampolgári részvétel vezethet egy újfajta képviselet kialakulásához, melyben az állampolgár két vagy több politikai közösség részese egy időben és politikai cselekedeteit folyamatosan befolyásolja ez a szimultán részvétel (Kopper 2015, 196).

A fent vázolt megközelítésekre építenek a módszertani nacionalizmus képviselői (Sassen 2001; Wimmer és Glick Schiller 2002), akik azt javasolják, hogy tekintsünk el a nemzetállami keretektől és keressünk új alapokat a vizsgálatunkhoz. Ez az irodalom valójában arra ad lehetőséget, hogy a nemzetállami kereteken túllépve konceptualizáljuk az állampolgársággal kapcsolatos politikákat, így a határok virtualizálásával, különböző nemzetközi (adott esetben szupranacionális) entitások által kialakított új térben értelmezzük őket.

A fentebb elemzett állampolgársági irodalom különböző hullámai tehát fokozatosan a nemzetállami keretek lebontása irányába haladtak, így a 2000-es évek végére az a feltevés, miszerint az állampolgárság egyre inkább veszíteni fog a jelentőségéből, ebben az új globalizálódott politikai térben elfogadottá vált. Az értekezés azt támasztja alá, hogy ez a

feltételezés téves, az erdélyi esettanulmány segítségével rávilágít az elmúlt években megjelent politikai változások gyakorlati implikációira. Valójában az előző irodalmakban tárgyalt társadalmi jelenségeket kihívásokként kezelő jobboldali populista kormányok megjelenése visszafordítja a fent leírt folyamatot. Az állampolgársági politikák egyes politikai aktorok számára ismét fontos eszközzé válnak. Eltekintve most már a brubakeri hagyományoktól, a legitimitás kérdéséről és az igazságos, egyenlő társadalom képétől az állampolgárság egy olyan politikai eszközzé válik, melynek célja bizonyos csoportok beemelése a politikai közösségbe, és mások kizárása onnan (Shachar és mtsai. 2017a). Az értekezés e politika sajátosságait fogja bemutatni. Arra fogok rávilágítani, hogy az állampolgári kapcsolat ebben az új politikai folyamatok által irányított közegben nem csupán az állam és egyén közötti kapcsolat létrehozásáról, illetve ennek (il)legitimitásáról szól, hanem az állampolgárság elnyerésének és fenntartásának egy sajátos módja érvényesül.

Az erdélyi esettanulmány bemutatja, hogy a kozmopolita elképzeléssel szemben egy sokkal inkább nemzetállami kötődésű állampolgárság valósul meg a magyar állampolgársági politika eredményeképpen. A szervezetek vizsgálata, amelyek részt vesznek az állampolgársági ügyintézésben megvilágítja, hogy az a feltevés miszerint az emberi jogok és ezen belül a kisebbségi jogok univerzális érvényesülése, így a kozmopolita állampolgárság képe napjainkban egyre inkább megvalósíthatóvá válik, ebben az esetben nem igazolódik be, ugyanis a szervezetek hétköznapi tevékenysége az állampolgárság kiterjesztése által, éppen azt a karakterét veszti el, mely az emberi jogok melletti kiállást segítő. A szervezetek érdekérvényesítési képességének változása együtt jár azzal, hogy nem képesek a továbbiakban a kisebbségi jogok érvényesítőiként betölteni korábbi funkciójukat. Továbbá az erdélyi intézményrendszer feltárásával rávilágítok arra, hogy a kozmopolita elképzeléssel ellentétben a magyarországi politikai folyamatok eredményeképpen nem tudott a fent vázolt kettős képviselési forma kialakulni. Az illiberális politikai berendezkedés exportja történik meg az állampolgárság kiterjesztése által.

Az Oxford Handbook of Citizenship című 2017-es kézikönyv (Shachar és mtsai. 2017b) az állampolgársági irodalomban jelenlévő kurrens elméleti és empirikus kutatások jelenlegi állapotának bemutatását tűzte ki célul. Ennek eredményeképpen a kötet közvetve egy újfajta állampolgárság-tipológiát is létrehozott létre, ugyanis a tanulmányokat egymás után helyező szervezőelv, azt mutatja meg, hogy a modern politikatudományi és szociológiai gondolkodásban hol helyezhető el az állampolgárság intézménye. Így a kötet

bevezetője már megfogalmazza azokat az állampolgársággal kapcsolatban felvetett legsürgetőbb dilemmákat, melyekre mások mellett ez az értekezés is választ keres.

Többek között megfogalmazzák azt a kérdést, hogy *„lehetséges-e a tagság koncepcióját polgári alapokra építve úgy meghatározni, hogy el tudjuk kerülni a világ több pontján már megjelenő etnonacionalista, vagy nativista megközelítéseket, melyek az »anyaállam mindenekelőtt« koncepcióját erősítik?»* (Shachar és mtsai. 2017a, 3). Valójában ebben a felvezetőben felvetett kérdések sem tudnak eltekinteni a kozmopolita állampolgárság által leírt univerzális egyenlőség és igazságosság koncepciótól. A tagság kérdését tárgyalva azt vetik ugyanis fel, hogy milyen alapok mentén lehet igazolni a tagság kiterjesztését nem csak állampolgárok, de az ország lakosai számára is. E kiindulópont nem csak az emberek mint egyenlő méltóságú személyek kezelésére épít (Shachar és mtsai. 2017a, 3), de Brubaker polgári és etnikai nacionalizmusának gondolatára is (Brubaker 1999).

Már a 90-es évek rendszerváltásainak következményeként Európában olyan különböző társadalmi berendezkedések jöttek létre, melyekben a nacionalizmusok különböző formái valósultak meg. Brubaker e különböző nacionalizmusokat polgári és etnikai nacionalizmusnak nevezi. Ennek a dichotómiának a kiindulópontja, hogy a *„polgári nacionalizmus, liberálisként, önkéntes alapúként, univerzalistaként és befogadóként jellemezhető; míg az etnikai nacionalizmus illiberális, askriptív, partikuláris és kizáró”* politikákat eredményez, tehát míg a nemzet az első esetben az állampolgárok közösségeként értelmezhető, addig a nemzet alapja a másodikban a közös etnicitás (Brubaker 1999, 56). Brubaker értelmezése szerint az etnikai megközelítés valójában nem csak az egyértelműen visszavezethető közös gyökereket, a közös származást jelenti, hanem a közös kultúrát is. Tehát ennek megfelelően a polgári nacionalizmus inkább a közös értékeken és intézményeken nyugszik, melyben a polgárok közössége önkéntességen alapul, mintsem bármilyen kulturális azonosságon. E megközelítések alapján, összeolvasva ezt a 90-es évek végén született munkát az elmúlt évek jellemző felvetéseivel annak az elvnek az érvényesülése várható, hogy a különböző államok ezt az utóbbi akulturális, önkéntes alapú felfogást érvényesítik állampolgársági politikáikban.

Az értekezés felhívja a figyelmet arra, hogy valójában egy sokkal inkább homogenizáló, illiberális nemzetpolitika érvényesül Magyarországon, mely így a politikai közösségen belüli tagság esetében egyáltalán nem követi a fent tárgyalt trendeket. Az egyenlő emberi méltóság gondolatán alapuló univerzalista megközelítés helyett valójában egy erősen kulturális, sőt még ennél is szigorúbb leszármazás alapú etnikai nemzeti

konstrukció folyamatos erősödése figyelhető meg. Az értekezés azt igyekszik leírni, hogy ez a politika pont az univerzalista megközelítésre adott válaszul jön létre, mégpedig a populist, illiberális kormányzat politikájának következményeként. A nemzetállam keretein belül ezt a jelenséget nem lehetne bizonyítani, ezért van szükség az erdélyi esettanulmányra, ami azt világítja meg, hogy ugyan a többes állampolgárság a fent idézett szakirodalmi megközelítések szerint egy kozmopolita, univerzalizmusokat figyelembe vevő liberális, akulturális közeget hozna létre, valójában az illiberalizmus és populizmus ezzel ellentétes folyamatot eredményez. Az etnikai nacionalizmus nem csak a nemzetállami kereteken belül érvényesül, hanem a határok virtualizálásával az illiberalizmus exportjával jár együtt. Így a politikai közösségben való tagság nem a szociális állampolgárság koncepciójának kiterjesztését jelenti, csupán a nacionalizmus és egy adott politikai értékrendszer kiterjesztését az állam által elfogadottnak tekintett személyek körére. Ennek megfelelően az állampolgárság által létrehozott kapcsolat egyfelől ezen elvek mentén valósul meg, másfelől azonban az értekezés erdélyi szervezeteket elemző része arra is rávilágít, hogy ez a kapcsolat nem csupán egy egyszeri kiválasztási folyamat eredményeképpen újraalkotott politikai közösséget hoz létre, hanem az állampolgárság intézménye ártértékelődik. Az állampolgárság egy dinamikus politikai folyamat részévé válik, melyben ez az illiberális politikai berendezkedés folyamatosan fenntartja saját magát. Ezáltal a vizsgált szervezetek tevékenysége ehhez a folyamathoz járul hozzá.

A magyarországi állampolgársági szabályozással foglalkozó irodalom a demokratikus átmenet és európai integráció fényében vizsgálta az állampolgársági politikákat. Az állampolgárság kiterjesztése a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikai diskurzus része a 90-es évektől kezdve. Iordachi megfogalmazása szerint a demokratikus átmenetek során a határon túli kisebbségekkel rendelkező államok arra használták állampolgársági politikáikat, hogy újraalkossák az általuk elképzelt nemzeti közösségeiket (Iordachi 2004). Szerinte ezek a határon túli nemzeti kisebbségeket támogató politikák a *„lehetőségek széles skáláját lefedve, hol csupán korlátozott kulturális politikáktól a kedvezményes honosításig, máshol a kedvezményes gazdasági kapcsolatoktól a legexkluzívabb és innovatívabb kisebbségvédelmi formákig, azaz a többes állampolgárság garantálásáig”* terjedtek (Iordachi 2004, 240).

Ugyanezt a jelenséget vizsgálja az Agarin és Karolewski által szerkesztett kötet, melyben a szerzők a posztkommunista régió olyan államainak politikáit elemzik, melyek jelentős határon túli kisebbségekkel rendelkeznek (Agarin és Karolewski 2015). A kötetben az állampolgárság kiterjesztésének mind rövid távú mind hosszú távú következményeit

vizsgálják, mégpedig Karolewski korábbi relacionális állampolgárság koncepciójára támaszkodva (Karolewski 2012). Ez az állampolgárság koncepció szembe megy azzal a megközelítéssel, melynek értelmében az állampolgárságot az ókori görög és római felfogásra visszatekintve érdemes értelmezni (Pocock 1992; Ganczer 2011b; Balot 2017), illetve a „*történelmi-funkcionalista*” elemzést sem tartja elégségesnek, mely szerint az állampolgárság értelmezése, annak különböző formái és fejlődési irányai a különböző társadalmakban betöltött eltérő funkciókon alapul (Karolewski 2012 hivatkozva Marshall 1950; Weber 1947). A relacionális állampolgárság összetevőire bontja az állampolgárságot: jogok, kötelességek, megfelelés („*compliance*”) hármására, melyek közötti interakciók figyelembevételével nem csak demokráciákban tudjuk megismerni és elemezni az állampolgárság lényegét, hanem autoriter berendezkedésű államokban is (Karolewski 2012, 191). Tehát Agarín és Karolewski a posztkommunista államok állampolgársági politikáinak elemzése során erre a koncepcióra építve létrehoznak egy mátrixot, melyben az állampolgár és a közhatalom viszonyát mind a területi állam, mind az anyaállam nexusában vizsgálják. A kötetben ennek megfelelően különböző megközelítések mentén tárgyalják egy-egy régió állampolgársági politikáit. A balti államok esetében különös hangsúlyt fektetnek a biztonságiasítás kérdésére (Skulte-Ouaiss 2015), más esetekben az európai integráció kerül a középpontba (Koneska 2015). A magyarországi és romániai politikákról szóló tanulmányban Udrea az anyaállam felelősségét, illetve a külhoni állampolgárságot mint jóvátételi eszközt vizsgálja (Udrea 2015).

Udrea máshol a liberális multikulturalizmus elméletének eltérően a kisebbségek identitásmegőrzésének kérdése kapcsán a területi állam felelőssége mellett az anyaállam szerepét is kiemeli (Udrea 2014). Udrea a státusztörvény kapcsán tárgyalja az anyaállam és a területi állam felelősségének kérdését. Érvelése szerint a státusztörvény és végső soron ennek nemzetközi elfogadása ellentmond a liberális multikulturalizmus azon feltevésének miszerint a határon túli nemzeti kisebbségek identitásának védelme és megőrzése pusztán a területi állam felelőssége lenne (Udrea 2014, 335–36). Azt a következtetést vonja le a magyar esettanulmányra támaszkodva, hogy az anyaállam szerepvállalása a liberális nacionalizmusnak megfelelően ugyan nem veszi át a területi állam felelősségének helyét, de legalább is kiegészíti azt. Különbséget tesz abban, hogy az anyaállam felelőssége, illetve a területi állam felelőssége pontosan milyen típusú kulturális önazonosság megőrzését teszi lehetővé, illetve e mentén igazolja, hogy az anyaállam szerepe jelentősebb, mint azt a liberális multikulturalizmus feltételezné. Érvelése szerint ugyanis a kulturális önazonosság védelmének koncepciója a liberális egyenlőség elve szerint, egy adott államon belüli

állampolgárok közötti egyenlőség, illetve az egyének szabadságának védelmén alapszik. Ezzel szemben véleménye szerint a magyar esettanulmány, pontosabban a státusztörvény mint kisebbségvédelmi eszköz azt mutatja be, hogy létezik egy más típusú felelősségkoncepció is, mégpedig egy pusztán kulturális azonosságon alapuló eset. Érvelésében nem mond ellent a kymlickai multikulturalizmusnak, csupán felhívja a figyelmet arra, hogy a multikulturalizmus által igazolt kisebbségvédelmi eszközök nem zárják ki, hogy a felelősségre vonatkozó egyéb igazolás is létezhessen. Udrea érvelésének központi eleme az, hogy az identitás és a státusz között különbséget tesz. Ez azt eredményezi, hogy valóban elfogadható az a magyarázat, miszerint a multikulturalizmus a státuszok közötti egyenlőség megteremtése érdekében a területi államhoz társítja a kisebbségek támogatásának feladatát, de az identitás megőrzésének feladata az anyaállam felelősségi körébe is sorolható. Azonban feltételezi a szerző, hogy a 2010-es állampolgársági törvény módosítása ezt a különbségtételt elhomályosítja, ha nagy számban felveszik határon túli magyarok az állampolgárságot. (Udrea 2014, 335). Ezt a feltételezést az empirikus kutatásom eredményei is megerősítik.

A demokratikus átmenetek eredményeképpen létrejövő határon kívüli kisebbségek támogatását vizsgálva Waterbury azt a kérdést próbálja megválaszolni, hogy egyes államok miért válnak „*etnikai aktivistává*” (Waterbury 2006a). Szintén a határon túli magyarok támogatáspolitikája kapcsán arra a következtetésre jut, hogy a státusztörvény és egyáltalán a szomszédos államokban élő magyarok számára létrehozott politikák a magyarországi kormányok belpolitikai céljainak támogatásaként jöttek létre. Érvelése szerint az egyes országok belpolitikai stratégiájának részévé vált, hogy transznacionális etnikai kötődéseket felhasználják. Az európai integrációhoz kapcsolva azt a kérdést vizsgálja, hogy maguk a külhoni etnikai kisebbségek mit nyerhetnek az általa externalizációnak nevezett folyamat által. Egyik tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy az európai integráció az állampolgárság és a választójog kiterjesztésével újabb színtereket hoz létre az etnikai kisebbségek érdekérvényesítő csoportjai számára, melyek mentén ezek a csoportok jobban artikulálhatják igényeiket és újabb szövetségesekre lelhetnek, viszont ez egyben a területi államuk politikai intézményeitől való eltávolodással is együtt járhat. Tehát az európai integrációval összekapcsolva az anyaállamok irányába könnyebb a kapcsolatok felvétele, így az anyaállami támogatás sikeresebb is lehet (Waterbury 2017). Később Waterbury arra a következtetésre jut, hogy erre a stratégiára a kisebbségi közösségek politikusainak, addig szükségük lesz, míg a területi állam nem akkomodálja érdekeiket megfelelően. Megjegyzi azonban azt is, hogy ennek ára lehet, hiszen előfordulhat, hogy az externalizáción keresztül

kialakított kapcsolatok az anyaállam túlsúlyához vezetnek (Waterbury 2018, 182). Ez utóbbi tanulmányában tehát Waterbury arra hívja fel a figyelmet, hogy a kisebbségi közösség politikai vezetőinek kapcsolatainak formalizálása az anyaállammal az EU intézményein belül vezethet a kisebbségi közösség e vezetőinek érdekérvényesítő képességének csökkenéséhez. A dolgozatban arra mutatok rá, hogy ez nem csupán az externalizációval történhet meg, hanem a kapcsolatok állampolgárságon keresztüli formalizálása már önmagában ehhez vezet.

Az európai uniós csatlakozás kérdése kapcsán Csergő és Goldgeier megalkotják a transzszuverén nacionalizmus fogalmát, ami alatt azon államok nemzetstratégiáját értik, melyek jelentős számú határon túli kisebbséggel rendelkeznek, amely közösséget különböző eszközökkel támogatnak is, mindez viszont a határok módosításának gondolata nélkül történik (Csergő és Goldgeier 2004). Csergő és Goldgeier e tanulmányban azt vizsgálják, hogy azok a tagállamok, melyek különböző nemzetstratégiáik mentén támogatják kisebbségeiket, hogyan fognak illeszkedni az európai integrációba. Rávilágítanak arra a tényre, hogy Magyarország a rendszerváltás óta a határok virtualizációjára törekszik, mégpedig olyan politikák segítségével, melyek egyoldalúak, így az államok közötti feszültségekhez vezethetnek. Egy későbbi tanulmányukban, túllépve az európai uniós kereteken azt is vizsgálják, hogy egyes államok (Magyarország, Románia és Oroszország) anyaállami politikái milyen sajátos következményekkel járnak. A magyar esettanulmányt összevetve a románval, ahol az állampolgárság kiterjesztése már 1991-ben megtörtént azzal a céllal, hogy politikai értelemben meglegyen a lehetőség Moldova és Románia potenciális egységesítésére (Iordachi 2004), egybecsengve Waterbury megállapításával arra a következtetésre jutnak, hogy az előbbiben a határon túli kisebbségekkel kapcsolatos politikák a pártok csatározásának, és a választói akarat befolyásolásának küzdőtereivé váltak (Csergő és Goldgeier 2013, 114).

Az etnikai külhoni állampolgárság-politikák összegzésére tesz kísérletet Kovács, Körtvélyesi és Pogonyi. 2010-es tanulmányukban felhívják a figyelmet arra, hogy a kelet-közép-európai régióban jellemző, határokat átívelő állampolgársági vagy legalábbis határon kívüli kisebbségeket támogató politikák különböző államközi vagy államokon belüli politikai konfliktusokhoz, illetve ellentmondásokhoz vezethetnek. Pogonyi szerint a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára biztosított választójog különböző indokokra vezethető vissza (Pogonyi 2014). A határon túli kisebbségek esetében a választójoggal való felruházás szerinte az „*etnikai mérnökség*” eredménye, ami ráadásul az etnikai pártok érdekérvényesítési lehetőségeit alááshatja. Véleménye szerint ugyanis az

etnikai pártok az állampolgárság és választójog kiterjesztésének eredményeképpen inkább az anyaállam irányából fogják elvárni a támogatást, ahelyett hogy a területi államban mobilizálnák támogatóikat (Pogonyi 2017b). Ez egybecseng a Salat által is megfogalmazott diaszporizáció jelenségével (Salat 2011). Az értekezésben be fogom mutatni, hogy ez a jelenség pontosan milyen módon zajlik Erdélyben. A vizsgált szervezetek, hogyan járulnak hozzá ahhoz, hogy a területi államon belüli érdekérvényesítés helyett, inkább az anyaállam irányába forduljanak. Pogonyival ellentétben azonban nem csupán amellet érvelek, hogy mindez következménye az állampolgárság kiterjesztésének, hanem azt az állítást fogalmazom meg, hogy mindez az állampolgárság intézményének átalakulásához vezet, melyben az állampolgárság az illiberális politikai berendezkedés közvetítő elemévé válik a vizsgált szervezetek tevékenységén keresztül.

2.3. Érdekérvényesítés változása az állampolgársági politika következményeként

Az értekezés egyik kulcskifejezése a különböző szervezetek érdekérvényesítő képessége. Ennek változását egy olyan új politikai térben kell értelmeznem, melyben nem csak a területi állam politikai közösségének tagjaiként, hanem a magyarországi kiterjesztett politikai közösség alanyaiként is megjelennek, így maga az érdekérvényesítés általam alkalmazott definíciója is csupán e politikai tér kettőségében ragadható meg.

Az érdekérvényesítő szervezet koncepcióját mások már korábban alkalmazták a magyar kisebbségek szervezetei kapcsán. Azonban ekkor a diaszpórában élő magyarokkal foglalkozó szervezeteket látták el ezzel a címkével, azonban az értekezésben nem ugyanazt értem érdekérvényesítés alatt, amit más szerzők (Papp 2008a). Papp a Kárpát-medencén kívül, elsősorban az Egyesült Államokban élő magyarok szervezeteinek vizsgálata során különböző tipológiákat állít fel. A „szervezetek működési logikáját kifejező” rendszerezésében az egyik típus a lobbiszervezetek vagy érdekérvényesítő szervezetek kategóriája. Ez alatt azokat a szervezeteket érti, melyek „országos státusra törekvő, avagy retorikájukban azt hangoztató szervezetek, amelyek számára az etnikai nyitottság létszükséglet” (Papp 2008b, 406). Az erdélyi szervezetek kevésbé rendelhetők alá ennek a tipológiának, ugyanis ellentétben a Papp által vizsgált diaszpóraszervezetekkel elsődleges tevékenységük őket a területi államhoz köti, nem jellemzi őket az amerikai diaszpóraszervezetek etnikai nyitottsága. Papp szerint ez utóbbiak „dinamikus koncepcióval” rendelkeznek a magyarságról (Papp 2008, 405). Ez nem mondható el a

határon túli magyar kisebbség közösségeinek esetében, melyet a következő alfejezetben részletesebben tárgyalok.

Az érdekérvényesítés fogalmának definiálásakor arra az irodalomra hagyatkozom, ami olyan politikai közösségek vizsgálatát végzi, ahol több etnikai csoport él egymás mellett. Ennek értelmében az értekezés számára kiindulópont Rabushka és Shepsle 1972-es kötete, mely azt tárgyalja, hogy az etnikai pártok érvényesülése plurális társadalmakban úgy történik, hogy az újonnan megjelenő politikai csoportok a pártok közötti versengést alakítanak ki, melyben a felek túlllicitálnak egymáson („*ethnic outbidding*”) (Rabushka és Shepsle 2008; Székely 2011). A szerzők vizsgálata alapvetően arra keresi a választ, hogy az etnikailag heterogén társadalmakban milyen módon lehet elérni a demokratikus stabilitást. Ugyanezt a kérdéskört tárgyalja Horowitz etnikai csoportok konfliktusairól szóló munkája, mely az etnikai túlllicitálás koncepcióját elfogadva az etnikai konfliktusokat egy érzelmekkel átítatott, zéró összegű játszmának láttatja. Ebben az értelemben az egymás mellett létező etnikai pártok gyakran a túlélésért folytatott harcban szélsőséges reakciókat válthatnak ki egymásból (Horowitz 1985).

Tehát ennek az irodalomnak az értelmében az érdekérvényesítés minősége más etnikai pártokkal összefüggésben értelmezhető. A szerzők vizsgálata valójában arra vonatkozik, hogy a demokratikus stabilitás hogyan érhető el ezekben a társadalmakban, míg az értekezés azt kívánja rekonstruálni, hogy az etnikai érdekérvényesítés minősége, hogyan változik a vizsgált kisebbségi magyar közösség tekintetében. Tehát nem a demokratikus működés kritériumait tárom fel az etnikailag heterogén román politikai közösségben, hanem az etnikai pártok működésének körülményeit tekintem át, azt vizsgálva, hogy a magyarországi politikai közösség kiterjesztése Erdélyben milyen hatást gyakorol a szervezetek tevékenységére. Emiatt érdemes az elemzésbe bevonni Chandra azon munkáit (Chandra 2004, 2005), melyekben felhívja a figyelmet arra, hogy az etnikai pártok fogalmát a korábbiaknál egyértelműbben kell megfogalmazni. Ugyanis feltevése szerint mind Rabushka és Shepsle, illetve Horowitz is azzal az előzetes feltevéssel értelmezi az etnikai pártok működését, hogy már létezik egy előre meghatározott etnikai csoport, amelynek a szavazataiért folyik a pártok küzdelme. Ezzel szemben Chandra azt javasolja, hogy tekintsünk el ettől az előfeltételezéstől, több esettanulmány segítségével bizonyítja, hogy léteznek olyan etnikailag megosztott politikai közösségek, melyekben az etnikai pártok nem képesek az azonos etnikumhoz tartozók egészét bevonítani. Tehát alapvetően Chandra azt veti fel, hogy első lépésként távolodjunk el a korábbi posztulátumtól, miszerint az etnikai kisebbségek automatikusan az etnikai pártokra szavaznak, és az etnikai pártok

teljesítményének vizsgálata foglalja magába azt is, hogy egyáltalán képesek-e az etnikai identitás felélesztésére (Chandra 2004, 2005).

Az értekezés erre az elméletre támaszkodva fogalmazza meg az etnikai pártok érdekérvényesítési potenciálját. Elfogadva Chandra álláspontját, miszerint az etnikai pártok sikeressége összefügg az általuk kikényszerített etnikai identitás felélesztésével a dolgozat amellet érvel, hogy Magyarország beavatkozása az erdélyi politikai életbe, pontosan egy olyan új típusú mechanizmust hozott létre, mely ezt az etnikai identitást átformálja, így átalakítja az etnikai pártok érdekérvényesítési terét. Tehát az értekezés nem csak az újonnan megjelent politikai párt, az EMNP által átalakított politikai teret vizsgálja, melyben a politikai pártok egymáshoz való viszonya alapján kialakul az „*ethnic outbidding*”, mely radikalizálódáshoz vezethet, hanem azt feltételezi, hogy a politikai pártok érdekérvényesítése nem csak az egymás közötti viszonyokban értelmezhető, hanem kiemelkedő szerepe van annak a politikai térnek, melyben a vizsgált szervezetek elhelyezkednek. Chandra koncepciójára támaszkodva én az érdekérvényesítési lehetőségeket nem a többség által meghatározott politikai közösségben és a szervezetek ebben kialakított viszonyrendszerében vizsgálom, hanem arra mutatok rá, hogy a magyarországi politika erdélyi kiterjesztésének következményében a szervezetek érdekérvényesítési lehetőségei már ebben az új politikai mezőben érvényesülnek.

Az érdekérvényesítés tekintetében általánosságban azt lehet vizsgálni, hogy a politikai pártok és választópolgáraik kapcsolata milyen módon alakul, milyen eszközökkel kívánják a politikai pártok elérni a választók támogatását, illetve mik azok a tevékenységek, melyek képesek e választók mobilizálására. Fearon feltevése szerint vannak olyan identitások, melyeket megszólít a politika, és vannak olyanok melyek e szempontból elhanyagolhatók (Fearon 1999). Határozottan az előbbi kategóriába sorolja az etnikai identitást, amelyet ráadásul nehezen megváltoztathatóként azonosít. Hiszen feltételezése szerint az etnikai identitást a családi környezet jelentős mértékben meghatározza és csak szélsőséges esetekben történik ettől elmozdulás. Fearon erre a megállapításra alapozva vezeti le érvelését, miszerint az olyan típusú politikai affiliációk, melyek az etnicitásra építenek akkor fognak szavazatokban megnyilvánulni, ha az etnikai pártok az úgynevezett polarizáló közpolitikai juttatásokat, vagy a közvetlen juttatásokat használják fel politikai cselekvésük során. A Fearon által polarizáló közpolitikai jószágnak nevezett támogatásra könnyen elfogadható példa a nyelvhasználatért folytatott harc, míg a közvetlen juttatások egyik leginkább megfogható példája az egy tömbben élő kisebbségi csoport területéhez köthető fejlesztése, mint például egy forgalmas út felújítása. E politikai cselekvések szerepét

vizsgálja a magyar kisebbségi közösség pártjainak tevékenységét elemző irodalom mégpedig arra fókuszálva, hogy a romániai politikai közösségen belül, milyen mértékben képesek ezeket egyes politikai pártok biztosítani, illetve ez mennyiben járul hozzá a pártok támogatottságához (Kiss, Barna, és Székely 2013).

Fearon mellett Kitscheltre támaszkodva érdemes az etnikai pártok és választóik közötti kapcsolatot értelmezni. Kitschelt a racionális döntéelméletre építve mutatja be a pártok és választóik közötti kapcsolatot. Arra a következtetésre jut, hogy az etnikai pártok az általa karizmatikus szerveződésű pártoknak nevezett kategóriába sorolhatók, vagy legalábbis klientelisztikus hálózatokat hoznak létre (Kitschelt 2001)¹ A fent hivatkozott tanulmány e koncepcióra is támaszkodik, azonban a szerzők érvelésének az is központi eleme, hogy az így meghatározott módon szerveződő etnikai politizálásra „*a többségi szereplők stratégiája*” is hatással van (Kiss, Barna, és Székely 2013, 25). Álláspontjuk szerint a romániai politika polarizálódása vezetett ahhoz, hogy az RMDSZ végül 1996-tól kezdve szerepet tudott vállalni a kormányzásban. Azonban érvelésem szerint, ha a fearoni és kitschelti megközelítéseket az etnikai pártok sajátosságairól kiegészítjük a chandrai koncepcióval belátható, hogy a jelenlegi átalakult politikai térben nem elégséges csupán az etnikai pártok és választóik, illetve az etnikai pártok és többségi társadalom politikai folyamatainak változásait vizsgálni, hanem figyelembe kell venni a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belül vállalt szerepüket is.

A chandrai logika, mely a *védnök-demokráciákban* (*patronage-democracy*) mutatja be az etnikai pártok működését arra világít rá, hogy ennek a politikai berendezkedésnek egyik sajátossága, az, amit ő az információkhoz való korlátozott hozzáférésnek nevez (*information constraint*) (Chandra 2004). E jelenség mentén mutat rá az etnikai identitás felélesztésének fontosságára, mely azt eredményezi, hogy az etnikai pártokra szavazás esetében nem az a legfontosabb tényező, hogy az adott politikai párt pontosan milyen értékeket képvisel, hanem az, hogy az etnikailag azonos párt képviselője jusson hatalomra, illetve maradjon hatalmon. Ennek megfelelően az értekezésben arra hívom fel a figyelmet, hogy az erdélyi politikai térbe való magyarországi beavatkozás az állampolgárság intézményén keresztül, azzal a közvetett hatással jár, hogy az erdélyi etnikai pártok az

¹ Fearonra és Kitscheltre támaszkodva Kiss, Barna és Székely az ennek a dolgozatnak is tárgyát képező Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a magyar választók közötti kapcsolatot, illetve a magyar etnikai pártok érdekérvényesítő stratégiáit elemzik (2013). Az értekezés különböző pontjain többször visszatérek erre a tanulmányra, mely a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet „Etnikai pártok, kisebbségi választói magatartás” kutatásának eredményeit összegezi („A nemzeti kisebbségek politikai képviselete és választói magatartása” 2019).

etnikai identitás felélesztésének gyakorlatát a magyarországi politikára támaszkodva végzik. A szervezetek diskurzusainak és kapcsolatrendszerének elemzése során rávilágítok, hogy a romániai magyar pártok tevékenységében rendszeresen megjelenik a magyarországi politikai közösségre hivatkozás, melynek részeként kezelik a határon túli magyarokat. Az etnikai identitás felélesztése és az ez általi választói magatartás befolyásolása, tehát a magyarországi politikai közösségre hivatkozással történik meg. Mindez a magyarországi választások vizsgálata során annak a lehetőségét is megnyitja, hogy áttételesen a magyarországi kormánypárt a chandrai értelemben etnikai pártként kezd el viselkedni. Ez a jelenség pedig az illiberális magyarországi átalakulás eredményeképpen, az illiberalizmus logikájának megfelelően függő helyzetben tartott és működtetett erdélyi politikai pártokon keresztül valósul meg.

Mindennek értelmében a dolgozat az érdekérvényesítési képességet nem csupán annak megfelelően konceptualizálja, hogy a szervezetek képesek-e a választópolgáraiknak biztosítani a fearoni közpolitikai jószágokat, vagy közvetlen juttatásokat a kitschelti klientelisztikus hálózatokon keresztül, hanem arra is felhívja a figyelmet, hogy ezek a politikai cselekvések az átalakult politikai térben a chandrai etnikai identitás felélesztésének koncepciója mentén valósulnak meg. E koncepciónak megfelelően amennyiben a szervezetek tevékenysége inkább a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belül nyilvánul meg, melyben az az etnikai identitás felélesztése nem a kisebbségi pártok által, a kisebbségi identitás felélesztését jelenti akkor a chandrai értelemben az etnikai kisebbségi pártok már nem tekinthetők sikeresnek. Amennyiben a szervezetek kevésbé képesek megszólítani a magyar kisebbségi közösség tagjait, tehát az etnikai identitás felélesztése nem a szervezetek tevékenységének eredményeképpen valósul meg, akkor az érdekérvényesítési képességük csökkent.

Az értekezés az erdélyi politikai pártokon túl civil szervezetekként azonosított intézményeket és ezek érdekérvényesítő képességét is vizsgálja. Mivel ezek a civil szervezetek valójában ma már egyértelműen pártalapítványokként tevékenykednek, illetve, ahogyan azt a dolgozat későbbi fejezeteiben kifejtem szervezetileg egybefonódnak a politikai pártokkal, ezért az ő esetükben is ugyanígy értelmezem az érdekérvényesítés fogalmát.

Az általam fent áttekintett irodalom valójában minden esetben azt vizsgálja, hogy a kisebbségi közösségek tagjai és az etnikai pártok között, melyek elsődlegesen e kisebbségi közösségek érdekérvényesítőiként tevékenykednek milyen dinamika figyelhető meg, milyen mechanizmusok eredményeképpen alakul a közösség tagjai és a pártok kapcsolata.

Azonban az értekezésben felhívom a figyelmet az anyaállam szerepére is ebben a mechanizmusban. Éppen e miatt a sajátosság miatt építék jelentősen Chandra munkájára és azon belül is az etnikai identitás felébresztésének gondolatára. Ugyanis az erdélyi politikai tér átalakulása, melyben az érdekérvényesítési képesség változását vizsgálom nem értelmezhető a magyarországi politikai beavatkozás figyelembevétel nélkül. Érvélem szerint ugyanis az erdélyi politikai tér átrendeződése az állampolgárság kiterjesztésének következtében az erdélyi politikai szervezetek tevékenységén keresztül ragadható meg. Az értekezés második felében bemutatott kutatás az erdélyi szervezetek érdekérvényesítő tevékenységének változásáról arra világít rá, hogy a magyarországi politika az erdélyi szervezetek működésének keresztül megjelenik a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező állampolgárokkal való kapcsolatban.

2.3.1. A romániai érdekérvényesítési politika

Az előzők szerint a szervezetek tevékenysége egy több dimenziós rendszerben értelmezhető, melyben a magyarországi politika erdélyi megjelenése hatást gyakorol egyrészt a helyi szervezetekre, másrészt az erdélyi magyar közösség tagjaira. A dolgozatban azonban ezt a közvetlen állampolgárookra kifejtett hatást nem mutatom be részleteiben, csupán a szervezetek működésében beállt változásokat vizsgálom. Ez is egy több dimenziós politikai térben alakul, egyrészt a romániai politikai közösségen belüli pozíciójuk változik, másrészt azonban az értekezés által tárgyalt folyamatok eredményeképpen az újonnan kialakított magyarországi politikai közösségen belüli tagságuk is hatással van tevékenységeikre. Az értekezésben csupán ez utóbbi politikai cselekvési teret vizsgálom. Ennek segítségével arra szeretnék válaszolni, hogy az állampolgárság kiterjesztése által létrehozott politikai tér, mennyiben alakítja a szervezetek működését. Feltevésem szerint e politikai térben vállalt új tagság hatással van a szervezetek tevékenységére, mely mindennek eredményeképpen a korábbi területi államon belül betöltött szerepüktől eltérően, már nem tudja a kisebbségi közösség tagjainak érdekeit a korábbiakhoz hasonló módon érvényesíteni. A szervezetek magyarországi politikai közösségen belül ilyen módon fenntartott tagságukkal veszítenek független, autonóm pozíciójukból. Ennek megfelelően a magyar kormány beavatkozása az erdélyi politikai és civil szervezetek működésébe egy a magyar állam iránti lojalitást vár el, mely átformálja e szervezetek területi államon belül betöltendő pozícióját, szerepét.

Az értekezésben nem tárgyalom mélységében a szervezetek romániai politikai térben betöltött szerepét csupán röviden térek ki rá az alábbiakban. Stroschein Románia

demokratikus átmenetét követően vizsgálja a határon túli magyarok mobilizációját és megjegyzi, hogy a politikailag mobil csoportok jellemzően számítanak különböző intézmények támogatására, melyek elsődlegesen a hatalommaximalizálásban támogatják őket, de megállapítja, hogy ez gyakran más csoportokkal szembeni konfliktusokat eredményez (Stroschein 2012, 2). Könyvében azt tárgyalja, hogy az etnikai küzdelmek eredménye egy valamennyire kiegyensúlyozott helyzetet teremtett a többségi és kisebbségi nemzetek tagjai között. Stroschein amellet érvel tehát, hogy az etnikai csoportok tüntetései a demokratizáció eszközeivé válhatnak, ugyanis ezeken keresztül alakul ki a többség és kisebbség közötti dinamika, ami a gyenge politikai részvétel eredményeképpen nem jöhetett létre a demokratikus átmenet követően, a '90-es években. Stroschein nem csak a 90-es évek demokratizációjának kapcsolatában vizsgálja a határon túli magyar kisebbségek helyzetét, de kutatásaiban az etnikai pártok és civil szervezetek egymáshoz való viszonyát, illetve e viszonyok következményeit is tárgyalja. Felhívja a figyelmet arra, hogy az etnikai pártok politizálásának alakulása függvénye annak, hogy demográfiailag hogyan helyezkednek el. Tanulmánya szerint az olyan helyszíneken, területeken, ahol a kisebbség létszámbeli többséget alkot, könnyebben fordulhat elő az általam előbbiekben tárgyalt túllícitálás jelensége (Stroschein 2011).

A dolgozatban vizsgált időszak tekintetében is számos szerző elemezte, hogy a romániai politikai közösségen belül, illetve a román államon belül, hogyan változik a magyar etnikai pártok tevékenysége, illetve választóikkal való kapcsolata (Kiss és Barna 2013; Kiss és Székely 2016; Kiss 2017). A kisebbségi közösségek tevékenységének elemzésekor elsősorban arra fókuszál ez az irodalom, hogy a kisebbségi szervezetek, és azok vezetői milyen módon tudják érvényesíteni érdekeiket (akár közösségi, akár egyéni szinten). Ezt az érdekérvényesítést általában aszerint fogalmazzák meg, hogy milyen mértékben képesek *„befolyásolni a politikai folyamatokat és [meghatározni] a kisebbségpolitikát”* (Bárdi és Kiss 2018, 38). Az irodalomban szintén kiemelik az úgynevezett *Kisebbségi Társadalom* koncepcióját, mely szerint az erdélyi kisebbségi közösség, éppen vezetőinek intézményi beágyazottsága és szervezeteinek *„fejlettsége és közösségépítési tevékenysége”* miatt inkább egy elkülönült politikai közösségként értelmezhető, mintsem csupán a romániai politikai közösség tagjaként (Bárdi és Kiss 2018, 39). Tehát az egyértelmű, hogy az erdélyi kisebbségi közösség intézményei meghatározó szerepet töltenek be, azonban azt, hogy a magyar kormány beavatkozása pontosan milyen hatással van ezekre az intézményekre kevésbé vizsgálja ez az irodalom.

A Romániai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatásaira támaszkodva készült kötet bemutatja a legfontosabb társadalmi és politikai folyamatokat, melyek hatással vannak a romániai magyarságra (Kiss és mtsai. 2018). A kötet tárgyalja a romániai magyar kisebbségi közösség erdélyi szerepvállalását, a közösség politikai vezetőinek tevékenységét, illetve az intézményi struktúra változásait, valamint ezek hatását a legfontosabb társadalmi és demográfia folyamatokra. Kiss, Toró és Székely a kisebbségek politikai tevékenységét két egymást kiegészítő dimenzió mentén értelmezi: az érdekérvényesítés változásai és a közösség szervező tevékenységek mentén (Kiss, Toró, és Székely 2018, 71–72). A magyar kisebbség egyenlőtlen részvételét a romániai politikai közösségen belül a szerzők három fő állítással támasztják alá. A kisebbségi közösségek szervezetei legitim módon képviselik azokat, így monopolhelyzetben vannak a kisebbségekkel kapcsolatos tevékenységek meghatározásában, azonban ez a legitim helyzet nem formalizált, így az éppen aktuális politikai alkuk eredményeképpen alakítható. Végül pedig meghatározó, hogy a romániai politikai közösséget a tituláris, többségi nemzet tagjai alkotják (Kiss, Toró, és Székely 2018, 73–74). Elemzésükben felrajzolják az erdélyi magyar kisebbségi közösség képviseletének történeti ívét a rendszerváltás óta napjainkig. Értelmezik a romániai kisebbségpolitika vívmányait, majd az erdélyi magyar politikai elit cselekvési lehetőségeit, végül az anyaország szerepvállalását is tárgyalják. Mindezek alapján megállapítják, hogy az anyaországi beavatkozás torzítja a kisebbség korábbi érdekérvényesítési pozícióját. Érvelésük szerint az anyaállami beavatkozás három főbb lépésben azonosítható. Elsőként említik, a már általam is tárgyalt etnikai túllicitálás jelenségét, melyben az anyaállam támogatta a kisebb protest pártokat, majd azt a 2014-t követő időszakot, melyben az anyaországból érkező anyagi támogatások megnövekedtek és felülírták a területi állam által nyújtottakat és végül ez utóbbi következményeként a lojalitás kinyilvánításáról szóló versenyt, mely a szerzők szerint akár a pártokon belüli konfliktusokhoz is vezethet (Kiss, Toró, és Székely 2018, 131–35).

Kiss korábban az erdélyi magyar közösség társadalmi és politikai folyamatait vizsgálva, ezt a jelenséget az aszimmetrikus akkomodáció kifejezéssel írja le (Kiss 2015b, 2015a). Tanulmányában a magyar kisebbségi közösség helyzetének alakulását vizsgálja a romániai intézményrendszerben elfoglalt helyüket figyelembe véve. Megállapítja, hogy ez az intézményrendszer *„hatalmi aszimmetriát”* hoz létre, illetve *„a magyar közösség fokozódó marginalizálódását eredményezi”* (Kiss 2015, 30). Kiss mellett érvel, hogy ennek az intézményrendszerbe ágyazott hatalmi aszimmetriának az eredménye, hogy a kisebbségi közösség vezetői (*„az erdélyi magyar elit”*) *„az etnikai párhuzamosság*

programjával válaszoltak” (Kiss 2015, 31). Végül elemzésében felveti az iménti kötetben is tárgyalt politikai berendezkedés sajátosságát, mely szerint a román kisebbségpolitikai rendszer ugyan elfogadja e kisebbségi csoport legitim képviselőinek a magyar közösség szervezeteit, azonban ezt a pozíciójukat nem intézményesíti, így az aktuális politikai alkuknak megfelelően alakul érdekérvényesítő képességük.

Ebben a politikai térben is tetten érhető a szervezetek érdekérvényesítő tevékenységében változás. A fenti elemzések egységesen arra a következtetésre jutnak, hogy a romániai intézményrendszer sajátosságainak köszönhetően a romániai magyarság marginalizációja következik be. A párhuzamos társadalom kialakításának tökéletlenségei *„a magyar közösség eróziójához”* vezetnek (Kiss 2015, 30), melyet elsősorban a nyelvi jogok érvényesítéséért, de az autonómiáért folytatott sikertelen küzdelem is bizonyít (Kiss, Toró, és Székely 2018). Illetve ehhez vezet az RMDSZ politikájának romániai sikertelensége is (Kiss, Barna, és Székely 2013; Salat 2015; Kiss és Székely 2016). Salat ez utóbbi kapcsán kiemeli, hogy az RMDSZ 2015-ben már a romániai politikai térben perifériára került (Salat 2015, 29). Elemzésében arra is kitér, hogy azzal, hogy az RMDSZ *„beszállt a kettős állampolgársággal kapcsolatos ügyintézésbe, és vállalta az erdélyi magyarok mozgósítását a magyar állampolgárság felvétele érdekében, az RMDSZ végső soron elismerte, hogy immár maga sem bízik abban, hogy az erdélyi magyarok közjogi helyzete megnyugtató módon rendeződhet Romániában”* (Salat 2015, 29). Ez a megnyugtató rendezés valójában az RMDSZ által korábban kitűzött célt, a dolgozatban említett Kisebbségi Társadalom fenntartását és megerősítését jelentené.

A magyar állampolgárság kiterjesztésének következményeit is vizsgálja az irodalom. Pogonyi korábban hivatkozott cikke azt tárgyalja, hogy a magyar állampolgársági politika, milyen következményekkel jár e romániai politikai térben (Pogonyi 2017). Röviden bemutatja, hogy az erdélyi politikai aktorok szerepvállalása az állampolgárság kiterjesztése után hogyan alakult át. Elemzésében kitér arra, hogy az a tény, hogy a Fidesz támogatja a protest pártokat, a Magyar Polgári Pártot és az általam is elemzett Erdélyi Magyar Néppártot, végül nem vezet a fent is idézett politikatudományi irodalomban tárgyalt radikalizáció jelenségéhez. Ezt elsősorban azzal támasztja alá, hogy ezek a pártok nem nyerték el az elvárt támogatást Erdélyben, illetve az RMDSZ-t sem sikerült a Fidesz szövetségesévé tenni egészen 2015-ig. Pogonyi szerint e protest pártok vezetőinek eltávolítása az erdélyi politikai térből (MPP elnökét kinevezték a Nemzetstratégiai Kutatóintézet vezetőjé, a Néppárt elnökét pedig a Fidesz Európai Parlamenti listájára helyezték) készítette elő a terepet az RMDSZ-szel való kibéküléshez. Érvelése szerint a

sikertelen radikalizáció eredménye, hogy végül a Fidesz vezette magyar kormány belátta, hogy annak érdekében, hogy megtarthassa erdélyi befolyását egy időben kell az RMDSZ és az általa korábban szinte kizárólagosan támogatott protest pártok támogatását is magáénak tudnia (Pogonyi 2017, 250). Pogonyi érvelését összevetve Salat és Kiss elemzéseivel látható, hogy mind a romániai politikai közösségen belüli pozícióvesztésnek, mind a magyar kormány beavatkozásának szerepe van az általam is elemzett szervezetek tevékenységének átalakulásában. Azonban nem azonosítható egyértelmű összefüggés a két politikai cselekvési tér átrendeződése között. Megállapítható inkább, hogy a romániai politikai színtér átalakulása, melyben az RMDSZ perifériára szorult, illetve az a tény, hogy a magyar kormány által korábban kizárólagosan támogatott protest pártok nem tudtak sikeresen versenyre kelni az RMDSZ-szel előkészítette a magyar kormány egyre jelentősebb beavatkozásának lehetőségét. Az értekezés empirikus részében be fogom mutatni, hogy a magyar kormány beavatkozása ténylegesen, milyen következményekkel jár a vizsgált szervezetek érdekérvényesítését tekintve.

Kiss korábban tárgyalt tanulmányának egyik következtetése az, hogy *„a magyar politikai közösség kiterjesztése (a magyar nemzet úgynevezett újraegyesítése) egy olyan új politikai struktúrát eredményezett, amelyben az erdélyi magyarok ugyan élhetnek a választási jogukkal (tágabb értelemben pedig a Magyarországon való egyéni emancipáció lehetőségével), de amelyben az erdélyi magyar elitnek nincs lehetősége az intézményes alkura, illetve gyakorlatilag nincs semmilyen funkciója”* (Kiss 2015, 63). Az értekezésben azonban azt mutatom be, hogy igenis van funkciója ezeknek a szervezeteknek, azonban ez a funkció elsődlegesen nem a romániai politikai közösségen belüli tagságukhoz köthető, hanem a kiterjesztett magyarországi politikai közösségben nyilvánul meg, mégpedig az állampolgársági ügyintézésben való részvételük kapcsán. Érvelésem szerint e politikai közösségben betöltött szerepük és az ebben vállalt új funkciójuk vezet a szervezetek érdekérvényesítési képességének csökkenéséhez. A két politikai tér minden bizonnyal hat egymásra, amint azt a fenti Salat idézet is mutatja, hiszen az RMDSZ szerepvállalása a kiterjesztett magyarországi politikai közösségben összefüggésben lehet azzal, hogy a szervezet pozíciója gyengült a román állam intézményrendszerében. Továbbá Salat és Kiss is kitér arra, hogy az állampolgárság kiterjesztését követően egyértelművé vált, hogy a magyar állami akarat az, hogy egy sokkal inkább Magyarország központú politika tudjon érvényesülni Erdélyben, melyben a magyar állam átveszi a szomszédos államok feladatait, illetve az egyes Erdélyen belüli kisebb szervezetek vezetői is inkább a magyar államtól

várnak el támogatást, mintsem, hogy Románia felé forduljanak (Salat 2015, 27; Kiss 2015, 64).

A magyar kisebbségi közösség képviselőinek területi államon belüli érdekérvényesítési tevékenységét így az irodalom széles körben tárgyalja. Ennek része az állampolgárság kiterjesztése kapcsán bekövetkezett változások áttekintése is. Azonban az értekezés fókuszában nem ezek a területi államon belüli fejlemények állnak, hanem az állampolgárság koncepciójának változására törekszem rávilágítani az erdélyi esettanulmány segítségével. Érvelésem szerint e változás következménye az, hogy a vizsgált szervezetek pozíciója megváltozik, a kiterjesztett magyarországi politikai közösség részeseiként eltávolodnak korábbi szerepüktől, jelentősen a magyarországi politika irányába fordulnak, mely így a kisebbségi érdekérvényesítés csökkenéséhez vezet. Mindezt azon keresztül kívánom rekonstruálni, hogy megvizsgálom, hogy a szervezetek milyen célkitűzéseket, feladatokat határoztak meg saját maguk számára, tehát mi az, amit az érdekérvényesítés terén fontosnak találnak, majd mindezt összevetem tényleges működésükkel és ezáltal fogom ellenőrizni feltevésemet.

3. Illiberális fordulat Magyarországon

Jenne és Mudde 2012-ben úgy fogalmaznak, hogy Magyarország alkotmányos fordulata a legjelentősebb demokratikus hanyatlás az Európai Unió tagállamai közül (Jenne és Mudde 2012, 147). Elsősorban azokra a szerzőkre alapozzák állításukat, akik az európai uniós tagállamokról szóló nemzetközi tudományos diskurzus részeként a 2000-es évektől kezdve vizsgálják, hogy az egyes csatlakozó országok demokratikus hanyatlása egyáltalán bekövetkezhet-e (Vachudova 2005; Kelley 2006). Ekkoriban még az a feltételezés volt elfogadott, hogy az európai uniós tagság önmagában limitálni fogja ezeket az antidemokratikus tendenciákat (Plattner 2007-t hivatkozva Jenne és Mudde 2012).

Ez a kérdéskör az állampolgársági tanulmányok diskurzusában már úgy jelenik meg mint a kozmopolita, globális állampolgárságra adott válasz. A populisták megjelenése és az általuk létrehozott változások cáfolják, azokat a korábbi feltételezések, miszerint az állampolgársági politikák fejlődése a többes állampolgárság intézményén keresztül egy a nemzetállami kereteket maga mögött hagyó, univerzális, kozmopolita globális kormányzat alatt működő világ kereteiben fog megvalósulni. Az az elgondolás, hogy az egymást fedő kötődések konfliktusait maga a globalitás oldja fel, így az emberek közötti kapcsolatok az egyenlőség és igazságosság humanitárius eszméi alatt szerveződnek a demokratikus hanyatlás, vagy másképp illiberalizmus terjedése miatt nem teljesül.

Célom ebben a fejezetben, hogy felvázoljam mit értek illiberális fordulat alatt és ennek milyen következményei vannak az állampolgárság politikákra. Feltevésem szerint az állampolgárság határon túli kiterjesztésével, magyarországi állampolgársági törvény módosításával megtörténik az illiberalizmus exportja, mely az erdélyi szervezetek érdekérvényesítési képességét egyben csökkenti.

Az illiberális fordulat által átalakított politikai közösségek egyik fő kérdése, hogy hol húzhatók meg a politikai közösség határai, kik azok, akiket a politikai közösségbe tartozókként elfogadunk (Müller 2016, 74–77). A korábbi fejezetekben rámutattam arra, hogy az állampolgársági kapcsolatról szóló irodalom elsősorban e politikai közösségbe való belépést tárgyalja. Elsődlegesen az állampolgársági politikák kialakítását vizsgálva a különböző szerzők azt tekintik át, hogy mennyiben legitimálható e közösségbe való belépés a liberális demokratikusság sztenderdjei szerint. Az illiberalizmus ezzel szemben azt feltételezi, hogy önkényes a fenti sztenderdekkel nem igazolható döntések születnek arról, hogy kiket fogadnak be, vagy zárnak ki a politikai közösségből.

Müller, azt értelmezve, hogy hogyan közelítjük meg az illiberális kormányzatokat, azt állítja, hogy normatív szempontból kizárónak minősíthetjük őket. Ehhez kapcsolja a politikatudományban a határok problémájaként azonosított jelenséget. Azaz a demokrácia egyik kihívását, miszerint az embereknek kell arról dönteniük, hogy kik válhatnak a politikai közösség tagjaivá. Ez inherensen előfeltételezi, hogy ismerjük azoknak a személyeknek a körét, akik ennek a közösségnek a tagjai, akik döntéseket tudnak hozni, mely ellentmondás maga a határok problémája. Müller szerint a populizmus azt eredményezi, hogy a populista vezetők az állampolgárok egy csoportját, azokat akik támogatják őket, megfelelő vagy jó állampolgárokként azonosítják, míg a másik csoportot gyakorlatilag kizárják a politikai diskurzusból. Ugyan *„ezek az állampolgárok hivatalosan nincsenek kizárva, de valójában saját, önálló értékeiknek a közösség által elfogadott legitimitását, azt amit ezek a polgárok jónak tartanak, az ő materiális igényeiket kérdőre vonják, sőt akár kijelenthető az is, hogy ezek nem számítanak”* (Müller 2016, 82). Müller ezt Lefortra hivatkozva így fogalmazza meg a nép kontextusában: *„a populisták számára az első lépés az, hogy »kiválasszák a népet a népen belül«, hiszen egy populista sajátos képességgel rendelkezik arra, hogy megismerje a valódi népakaratot. Így „a nép” egy olyan fiktív entitássá válik, ami kívül áll az érvényes demokratikus eljárásokon; egy olyan homogén csoporttá, amelyre hivatkozva zárójelbe lehet tenni a tényleges választási eredményeket egy demokráciában”* (Müller 2015, 43; Lefort 1988, 79).

Scheppele 2018-as összegzése, szintén a politikai közösség tagjainak kiválasztása kapcsán azt mutatja be, hogy a populista, vagy illiberális kormányok, hogyan képesek legálisnak látszó keretek között bebiztosítani saját hatalmukat. Felvázolja azt a *„mintázatot, amelyet most 2018-ban már elfogadottnak vélhetünk: egy ugyan törékeny, de mégiscsak demokratikus berendezkedésű állam átalakító erejű választásokkal szembeül”* (Scheppele 2018, 545). A karizmatikus vezető, aki az emberek nyelvét beszéli, szembehelyezkedik az elittel, átalakítja az alkotmányos rendet. Scheppele szerint ugyan összefügg az egyes országok demokratikus hanyatlása azok gazdasági nehézségeivel, de valójában több esetben is megfigyelhető, hogy az általa karizmatikusnak nevezett vezetők még a gazdasági kihívások előtt megjelentek, ezért nem elég csak a gazdasági változásokban keresni a választ. Ahogy fogalmaz ez a demokratikus hanyatlás azért problémás, mert az autokraták azt tudják elhitetni, hogy a törvényesség és alkotmányosság eszközeivel élnek.

Scheppele szerint az új típusú antidemokratikus államok karizmatikus vezetői átalakítják azt a politikai filozófiai iskolát, ahol liberálisnak lehetett nevezni minden olyan politikát, ami alkotmányosságra és demokratikusságra épült, és minden ezzel ellentétet

pedig illiberálisnak neveztek. Azonban, mivel ezek az új karizmatikus vezetők hangsúlyozzák a választások fontosságát, és saját választási győzelmeiket használják fel arra, hogy reformtevékenységeiket legitimizálják, valójában már nem hagyatkozhatunk a korábbi „fekete-fehér” elképzelésre (Scheppelle 2018, 561–62). Tehát valójában a jog, az alkotmányosság és demokratikusság elvesztette korábbi tartalmát, pontosabban ezek az illiberális vezetők átalakították annak tartalmát. Az illiberalizmusnak köszönhetően a jog létezése csupán egy technikai szükséglet, melyben a karizmatikus, választások által legitimált vezetők a céljaik eléréséhez szükséges eszközöket megteremtik és a jog intézményeit valójában hatalmuk gyakorlásának eszközöként használják.

Magyarország illiberális fordulata egyre több szerzőt foglalkoztat. Jenne és Mudde felhívják a figyelmet arra, hogy Magyarország illiberális fordulata jelentős kihívást állít a liberális demokráciák elé (Jenne és Mudde 2012). Ugyanis mindez, a Scheppelle által autokratikus legalizmusnak nevezett keretek között ment végbe, látszólag demokratikusan elfogadott alkotmányozási folyamat eredményeképpen (Bánkuti, Halmai, és Scheppelle 2012). Scheppelle egy 2013-as tanulmányában az általa alkotott fogalommal „*Frankenstate pioneer*”-nak nevezte Magyarországot. Ebben a cikkben Scheppelle azt tárgyalja, hogy a jogállamiság lebontása milyen alkotmányos eszközökkel lehetséges. Ennek értelmében a magyarországi alkotmányos forradalom azért volt lehetséges, mivel az alkotmányt és a választási rendszert a demokratikus átmenetkor egy sokpárti parlamenti berendezkedésre alkották meg. Scheppelle szerint azonban „*2010-ben, egy két-és-fél-pártot magába foglaló pártrendszerben meglepően könnyű volt elnyerni a kétharmadot*” (Scheppelle 2013, 560). Tehát csupán kevés ellenzéki párt jelenléte egy olyan választási rendszerben, melyet „*néhány nagyobb párt helyett, legalább egy tucat kisebb párt meglétére szabtak*” (Scheppelle 2013, 560) tette lehetővé hogy a Fidesz csupán 34%-os támogatással (a teljes populációra vetítve) elnyerje a kétharmados többséget.

2010-et követően a magyar berendezkedést a kompetitív autoriter rezsimek, vagy másképp a hibrid rezsimek irodalmával írják le. Szűcs 2018-as a magyarországi berendezkedésről szóló, illetve az ehhez kapcsolódó tudományos vitát összefoglaló tanulmányában Levitsky és Way, valamint Schedler munkáira támaszkodik (Szűcs 2018, 48). Levitsky és Way a két pólusú világrend felbomlása után, annak következményeként vizsgálja a különböző régiók államainak berendezkedéseit, olyan rendszerekre fektetve a hangsúlyt, ahol a versengő választások mellett az authoritarianizmus bizonyos foka megtalálható (Levitsky és Way 2010). Elemzésük szerint, mely ellentmond a korábban elfogadott elméleti megközelítéseknek, a demokratikus berendezkedés kialakulása vagy

annak hiánya nem csak a belpolitikai küzdelmek eredménye, hanem ugyan esetenként változó módon, de valójában külső, nemzetközi tényezők is szerepet játszanak, egészen pontosan a Nyugattól való távolság vagy kapcsolat minősége befolyásolja a demokratikusság mértékét (Levitsky és Way 2010, 37–84). Schedler szintén a kompetitív autoriter rezsimek esetében vizsgálja a kormányzat és ellenzék viszonyát is az, általa politikai institucionalizmusként jellemzett jelenségre hívja fel a figyelmet, és így a cselekvőket és választásközpontú megközelítést helyezi középpontba (Schedler 2013, 1–26). Tehát e megközelítés alapján a kompetitív autoriter rezsimek elsődleges manipulációs tere a választások intézménye, ennek megfelelően alkotja meg a *„választási tekintélyelvű rendszer”* fogalmát.

Már ebből a két rövid leírásból is látható, hogy a végbemenő politikai változások elemzése eltérnek, különböző szerzők más és más elemekre fektetik a hangsúlyt. Tóth megkísérli felvázolni az autoriter államok közös vonásait. Röviden így foglalja össze mások álláspontját: *„[s]okak szerint e rendszerek zöme is az alkotmányos demokráciák körébe tartozik, de – úgymond – nem liberális, hanem illiberális; nem konszenzuális, hanem többségi elvű; nem elitista, hanem populista; nem kozmopolita, inkább nacionalista; és nem neutrális, hanem vallási alapú”* (Tóth 2016, 5). Tóth megerősíti Müller érvelését, miszerint a *„populista vezér kizárólagos igényt támaszt a nép morális képviselőjére”,* tehát annak ellenére, hogy az illiberális rendszerekben a karizmatikus vezető a *„nép szuverenitására apellál, azt távolról sem tartja tiszteletben, mivel a nyilvános diskurzus eltorzítása, a politikai riválisok démonizálása, az intézmények elfoglalása és más hasonló jelenségek miatt nem beszélhetünk demokratikus néprészvételi eljárásokról”* (Tóth 2016, 7).

Bozóki és Hegedűs szerint *„Magyarország uralmi formája jelenleg »kívülről korlátozott hibrid rendszernek« tekinthető”* (Bozóki és Hegedűs 2017a, 7). A rendszer vizsgálata során mások mellett az általam fent hivatkozott irodalmi közegre is támaszkodnak azonban, ahogyan Jenne és Mudde (2012), illetve Körtvélyesi és Majtényi (2017) is kitérnek az Európai Unió szerepére is. Jenne és Mudde azt vizsgálta, hogy az európai uniós tagság meg tudja-e állítani, korlátozni tudja-e az állam demokratikus hanyatlását, míg Körtvélyesi és Majtényi azt állapítják meg, hogy Magyarországon az exkluzív értékek alkotmányos elismerése az Európai Unió által támogatott inkluzív alkotmányos értékek hanyatlásához vezet. Érvelésük szerint a tagállamok, illetve elsősorban Magyarország nemzeti identitásának ilyen típusú illiberális átalakítása ütközik az európai uniós értékekkel. Bemutatják, hogy az EU nem volt felkészülve a potenciálisan átalakuló, egyre inkább kizáró alkotmányos értékekkel rendelkező nemzeti identitást

felébresztő illiberális államok európai intézményekben való politikai részvételére (Körtvélyesi és Majtényi 2017). Az általuk nemzeti identitásnak nevezett fogalom valójában az államoknak azt a sajátosságát írja le, hogy milyen értékeket emelnek alkotmányos szintre, melyek mentén határozzák meg saját államiságukat. A tanulmányban azt a konfliktust árnyalják, hogy amíg az Európai Unió tiszteletben tartja a tagállamok ilyen értelemben vett nemzeti identitását, az intézményi hiányosságokkal együtt hozzájárulhat az olyan típusú demokratikus hanyatláshoz, mely Magyarországon végbemegy (Körtvélyesi és Majtényi 2017, 1726). Bozóki és Hegedűs mindezt úgy fogalmazza meg, hogy az *„Európai Unió egyszerre »belpolitikai« és »külpolitikai« tér, rendszerelméleti nézőpontból egyszerre környezete és a politikai rendszer szerves, elválaszthatatlan része Magyarország számára”* aminek köszönhetően az *„EU »rezsimefenntartó« és »rezsimekorlátozó« funkciókat egyaránt ellát”* (Bozóki és Hegedűs 2017a, 8).

A szerzők érvelése az eltérések ellenére egy ponton minden esetben közös. Ezeknek az illiberális rendszereknek mindenképpen része a független intézmények függő helyzetbe hozása. Az alkotmányjog irányából megközelítve ezt úgy írják le, hogy egy demokratikus jogállam esetében melyek lennének azok a szervek, melyek független, ellenőrző funkciót tölthetnének be, de egy autoriter rendszerben *„hipokrita módon alkotmányos jogelvekre hivatkozva”* (Tóth 2016, 11) a karizmatikus vezető befolyása alá kerülnek (Tóth 2016, 11; Scheppele 2013, 561; Bánkuti, Halmai, és Scheppele 2012, 139; Körtvélyesi és Majtényi 2017, 1731). Schedler, Levitsky, Way, és a politikatudomány irányából közelítő szerzők pedig arra a gondolatmenetre hivatkozva foglalják ezt össze, hogy a demokratikus átmenetek során, vagy a demokratizáció folyamatában, mely intézmények azok, amelyek a demokratikusságot biztosíthatnák viszont az autoriter, vagy populista vezetők ezeket átalakítják, vagy függő helyzetbe hozzák (Schedler 2013, 23–25; Levitsky és Way 2010, 9; Gyulai és Stein-Zalai 2016, 49; Bozóki és Hegedűs 2017a, 15, 2017b, 1174).

Az értekezés nem vizsgálja, hogy a fent említett különböző definíciók vagy leírások közül melyik alkalmazható leginkább Magyarországra. Azt vizsgálom, hogy az ilyen típusú állami berendezkedés milyen konkrét következményekkel jár az állampolgárság-politikák tekintetében és ezek a politikák, hogyan érvényesülnek Erdélyben. Az erdélyi esettanulmány rávilágít az illiberalizmus állampolgárokkal kapcsolatos következményeire: az állampolgárság már nem csupán az állam és egyén közötti kapcsolat, hanem egy olyan jogi intézmény, mely a *„karizmatikus vezető”* céljainak megfelelően, az illiberális kormányzat eszközeként alakítható és használható. Az értekezésben az eképpen kialakult politikai folyamatok erdélyi szervezetekre gyakorolt hatásaira mutatok rá.

Müller Beaumontra hivatkozva azt írja, hogy a populizmus „*tágan meghatározva egyszerűen az »állampolgári részvétel« vagy »társadalmi mozgósítás« (vagyis – a másik oldalról – a bírák és más elitek hatalma elleni fellépés) szinonimájává válik*” (Müller 2015, 41; Beaumont 2014, 4). Az értekezés ezt az állampolgári részvétel fogalmat igyekszik tisztázni és bemutatni az erdélyi esettanulmányon keresztül. Érvelésem szerint ez nem csupán a populizmus elitellenességét jelenti, hanem azt is értelmeznünk kell, hogy az illiberális kormányzatok, ezen állampolgársági részvételre hagyatkozva, hogyan alakítják át magát az állampolgárság intézményét.

Az értekezés bemutatja a populizmus következményeként létrejövő új állampolgársági koncepciót, aminek megfelelően léteznek az állampolgároknak olyan csoportjai, amik képesek a választási autokráciában a politikai vezetőket támogatni, és léteznek olyan állampolgári csoportok, melyeket kizárnak a hatalom gyakorlásából (Kállai és Nagy, 2019.). Ez teljes mértékben ellentmond annak a liberális megközelítésnek miszerint az állam és egyén kapcsolata valósul meg az állampolgársági jogviszonyban. Egy olyan illiberális állampolgárságkép jön létre, melyben az állampolgárok mint egyének háttérbe szorulnak, inkább az állampolgárok csoportjai kerülnek előtérbe. Ezeket az állampolgári csoportokat az illiberális kormányzat valamilyen módon irányítani kívánja. A dolgozat azt mutatja be, hogy ez az irányítás egy közbenső szervezeti elem beépítésével történik. Az erdélyi esettanulmány demonstrálja, hogy a magyar kormányzat az erdélyi politikai és civil szervezeteket használja közvetítőként.

Tehát a fenti elemzések alapján, az körvonalazódik, hogy egy illiberális kormányzat amikor arról dönt, hogy kik kerüljenek be a politikai közösség tagjai közé, akkor azt mérlegeli, hogy a kiterjesztett politikai közösségben elért jövőbeni választási győzelmei milyen legitimitációt fognak számára eredményezni. Magyarország esetében egyértelműen a határokon túlnyúló keretekben valósul meg ez az elgondolás. Az állampolgárság kiterjesztése, melyet az alábbiakban részletezek, nem csak a kárpát-medencei magyarokat érinti, hanem a világ bármely pontján élőket. Ezzel a típusú logikával azt is meg lehet tehát magyarázni, hogy – persze a politikai manipuláción túl – miért nem biztosította a kormány az azonos választási eljárást a lakóhellyel rendelkező, de a választások idején nem Magyarországon tartózkodó állampolgáraik számára. A későbbiekben kifejtett diskurzuselemzésből is kiderül, hogy a Fidesz-KDNP kormány retorikájában látható a jó és rossz állampolgár közötti különbségtétel.

Ebből adódóan Magyarország esetében olyan típusú állampolgársági politika az illiberális berendezkedés következménye, ami az etnikai nacionalizmus megvalósításaként

a jövőbeli jó állampolgárokat vonja be politikai közösségébe. Az illiberalizmus eredményeként már nem egyénenként gondolkodik, hanem függésben tartott szervezetek segítségével vonják be az állampolgárokat a politikai közösségbe. Az illiberalizmus ilyen módon történő kiterjesztése egy másik ország területére, az ottani etnikai politizálást úgy alakítja át, hogy Románián, egy demokratikus államon belül, elemzésem szerint a helyi érdekérvényesítés csökken, a szervezetek egyre inkább függő viszonyba kerülnek a magyar államtól. Az illiberalizmus következményeként az érdekérvényesítési potenciál átalakul, nem lehet tehát a továbbiakban úgy meghatározni mint ahogy azt az előző fejezetben tárgyalt politikatudományi irodalom az alkotmányosság kereteinek megfelelően konceptualizálta.

4. Magyarország állampolgársági szabályozásának története²

Az értekezés a 2010 óta végbemenő politikai változások állampolgársági politikára gyakorolt hatását vizsgálja. Azonban Magyarországon az állampolgárság kiterjesztésének gondolata nem ekkor vetődött fel először. A továbbiakban bemutatom, hogy Magyarország esetében milyen kérdések merültek fel korábban az állampolgárság kiterjesztésével kapcsolatban, és törekszem megvilágítani ennek jogi és politikai értelmezési lehetőségeit. Ennek érdekében az alábbiakban röviden leírom, hogy az állampolgárság, illetve többes állampolgárság koncepciója milyen jogi és nemzetközi jogi kritériumoknak van alárendelve, majd bemutatom, hogy Magyarországon a rendszerváltás óta milyen politikai megfontolások mentén merült fel az állampolgárság határokon túlnyúló szabályozásának lehetősége, illetve pontosan milyen ennek megfelelő jogi és politikai intézkedések születtek. Az egyes intézkedésekhez kapcsolódó legfontosabb elméleti fejleményeket is igyekszem az alábbiakban összegezni.

Az állampolgársági ügyek az államok szuverenitásából következően a belső jogrendszer keretei közé esnek. Körtvélyesi megfogalmazása szerint az állampolgárság szabályozása továbbra is mind a nemzetközi jog, mind az európai jog esetében vitatott terület, ennek megfelelően nem vonatkoznak rá egyértelmű standardok (Körtvélyesi 2012, 112). Azonban a nemzetközi szabályozások mutatnak egyfajta elfogadó tendenciát az elmúlt évtizedek többes állampolgársághoz való viszonyában.

Ganczer összefoglalja a nemzetközi jog állampolgárságra vonatkozatható elveit (Ganczer 2013b) kezdve a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmányával, mely kizárólagosan belső hatáskörbe tartozónak véli az állampolgársági ügyeket (*Covenant of the League of Nations, Versailles, 28 June 1919. Kihirdette: 1921. évi XXXIII. törvénycikk. 1921*). Az ENSZ Alapokmányában szintén marad a belső joghatóság definiálása (*Charter of the United Nations, San Fransisco, 26 July 1945. Kihirdette: 1956. évi I. törvény 1956*), azonban itt már a „lényegileg” kifejezés használatával szélesebb kört fed le a szabályozás, ugyanis Ganczer szerint a lényegileg jelző, magába foglalhat olyan kérdéseket is, melyek ugyan a belső joghatóság alá eső ügyekkel kapcsolatosak, mégis van nemzetközi vonatkozásuk (Ganczer 2013a, 62).

Az 1930. évi hágai egyezmény kimondja, hogy minden állam saját maga határozza meg, hogy kit tekint állampolgárainak, azonban említést tesz arról is, hogy ezt „más

² Ez a fejezet tartalmazza egy korábban megjelent tanulmányom átdolgozott részleteit: Nagy 2016.

államok annyiban kötelesek elfogadni, amennyiben az összhangban áll a nemzetközi egyezményekkel, a nemzetközi szokásjoggal, és az állampolgárok tekintetében általánosan elismert jogelvekkel” („Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws” 1930, szak. 1. cikk). Az ebben megemlített nemzetközi kötelezettségvállalás valójában azt jelenti, hogy vitás helyzetben az államok nem hivatkozhatnak csupán belső joghatóságukra, annak elismerésében, hogy egy adott állam kit tekint állampolgárának mindenképpen a nemzetközi jognak megfelelően kell eljárnia. Az 1955-ös Nottebohm döntés világít rá ennek a rendelkezésnek a gyakorlati tartalmára. A hágai Nemzetközi Bíróság ekkor megteremtette az effektív kapcsolat elvének követelményét, mely szerint az állampolgárnak akkor lehet diplomáciai védelmet nyújtani, ha kapcsolata az állammal *„valódi és tényleges”* (Nottebohm (Liechtenstein v. Guatemala) 1955, 24 szak.). Az elv magát az állampolgársági kapcsolatot nem kérdőjelezi meg, csupán államok közötti konfliktus esetén azt a tényleges kapcsolat hiányában nem veszi figyelembe. Ami bizonyosan megállapítható a nemzetközi jogi gyakorlatból, hogy más államok szuverenitása és a tényleges kapcsolat elve azok, melyeket a magyarországi szabályozáshoz hasonló állampolgárság kiterjesztésére szolgáló politikák bevezetése során minden államnak figyelembe kell vennie.

A fent tárgyalt egyezményekből levezethető, hogy mi az, amit pontosan az állampolgárság belső jogi szabályozásának és nemzetközi jogi érvényesség kívánalma esetén el kell fogadnunk. Azonban az állampolgárság fogalmának pontosítása csupán az 1997-es Európai állampolgársági egyezményben történik meg. Az állampolgárság fogalmát úgy definiálja mint valamely személy és egy állam közötti jogi kapcsolat, mely nem utal az egyén etnikai származására. Az egyezmény megerősíti a nemzeti és etnikai származás alapú diszkrimináció tilalmának kívánalmát³ („Council of Europe, European Convention on Nationality” 1997 Article 5 (1)). Azonban a kapcsolódó magyarázó jelentés értelmében a nemzeti nyelv ismerete, illetve származás alapján az egyes államok biztosíthatják a kedvezményes honosítás lehetőségét („Explanatory Report to the European Convention on Nationality” 1997 para 40).

A határon túli magyarok kapcsán felmerült állampolgársági szabályozás kapcsán tehát figyelembe veendő a nemzetközi jogi szabályok betartása, kiemelten hangsúlyozva a

³ Article 5 Non-discrimination 1. The rules of a State Party on nationality shall not contain distinctions or include any practice which amount to discrimination on the grounds of sex, religion, race, colour or national or ethnic origin. 2. Each State Party shall be guided by the principle of non-discrimination between its nationals, whether they are nationals by birth or have acquired its nationality subsequently. („Council of Europe, European Convention on Nationality” 1997)

diszkrimináció tilalmát. A magyarázó jelentés értelmében tehát bizonyos mértékű kedvezmény biztosítható a határon túli magyarok honosítása során, azonban az, hogy pontosan mi lehet ez a mérték értelmezésre szorul. Mielőtt ennek a kifejtésébe kezdek röviden ismertetem, hogy e nemzetközi jogi környezeten túl milyen politikai megfontolások mentén gondolkoztak az állampolgárság kiterjesztéséről.

A magyar állampolgárság kiterjesztésének kérdését érdemben a rendszerváltozás óta vizsgálom, hiszen, az ezt megelőző időszakban a határon túli magyarokkal való kapcsolattartás korlátozott volt, a szomszédos államok területein élő magyar kisebbségek helyzete teljes mértékben a terület szerinti államok politikai és jogi berendezkedéseinek függvénye volt. A demokratikus átmenet eredményeképpen az átrendeződő politikai térben Magyarország számára új lehetőségek merültek fel. 1990-ben csatlakozott az Európa Tanácshoz, a régióból elsőként, majd az 1999-es NATO-csatlakozás kapcsolta még inkább Nyugat-Európához. Az európai integráció lehetősége előrevetítette annak esélyét, hogy a szomszédos államokban élő magyarokkal könnyebben lehessen kapcsolatot tartani. Azonban az európai integráció szakaszos fejlődésének eredménye, a térség országai eltérő időpontokban csatlakoztak az Európai Unióhoz (Benyhe 1999). Így merült fel, hogy más szomszédos országok mellett a Romániában maradt erdélyi magyarok a demokratikus átmenetet megelőző időszakhoz hasonlóan újra elveszítik kapcsolatukat Magyarországgal.

Tóth a magyarországi állampolgársági szabályozások vizsgálata során a 90-es évektől kezdve két periódust emel ki (J. Tóth 2005, 22–23). Az első a demokratikus alkotmányozás folyamatában az állampolgárságtól való megfosztás tilalma (*1990. évi XXXII. törvény. a magyar állampolgárságtól megfosztó határozatok hatályának megszűnéséről szóló 1990. évi XXVII. törvény módosításáról.*), illetve a korábban állampolgárságuktól megfosztott személyek rehabilitációja. Az ebben az időszakban létrehozott állampolgársági törvény honosításra vonatkozóan kizárónak minősíthető, azonban az ebben szereplő kedvezményes honosítás etnikai és családi kötelékek mentén ezt a kizáró jelleget kompenzálja. Ebben az időszakban Magyarország a szomszédos szintén demokratizálódó országokkal különböző bilaterális egyezményeket dolgozott ki, melyek ekkor még kizárták az állampolgárság kiterjesztésének lehetőségét, legalábbis azt a kitéltet mindenképpen tartalmazták, hogy az állampolgárság kiterjesztésének lehetőségéről a szomszédos országokkal egyeztetni szükséges (J. Tóth 2005, 23; Ganczer 2014, 14–15; Jakab és Szilágyi 2015, 13). Bárdi szerint ebben az időszakban a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikák elsősorban a szomszédos államokban élő magyarok helyzetén szerettek volna javítani, elsődlegesen mint egy „hátrányos helyzetű csoportról” és csupán

másodsorban mint a magyar nemzet tagjairól beszéltek ekkor (Bárdi 2004, 69). Ennek megfelelően a határon túli magyarokkal kapcsolatos politika mint külpolitika értelmezhető, amely semmiképpen sem veszélyeztetheti a régió stabilitását, így Magyarország európai integrációját. Az ezt követő időszakot Tóth a nemzetközi és európai normákhoz alkalmazkodás időszakaként írja le, melyben a határon túli magyarokkal kapcsolatos viták kiélesedtek (J. Tóth 2005, 23). Nemzetközi normák alatt elsősorban a fent is tárgyalt európai állampolgársági egyezmény, illetve az ENSZ hontalansággal kapcsolatos egyezményének ratifikálását érti.

A heves politikai viták az első Fidesz kormány alatt átalakuló határon túli magyarokkal kapcsolatos politikákat fedi. Bárdi szerint ekkor a határon túli magyarokkal kapcsolatos programok a belpolitikai viták középpontjába kerültek, a szomszédos államok magyarjai nem mint „*teher*”, hanem mint központi politikai kérdés jelentek meg (Bárdi 2004, 72). A magyar—magyar kapcsolatok intézményesülése vette ekkor kezdetét, mely Bárdi szerint együtt járt azzal az érveléssel is, hogy a határon túli kisebbségi pártok nem voltak képesek elérni a területi államban élő magyarok megfelelő érdekképviselését, tehát ez az autonómia küzdelmek kritikáját jelenti.

Az állampolgárság kiterjesztésének kérdését első nem közvetlen politikai szereplőként a Magyarok Világszövetsége (MVSZ) vitte be a köztudatba (Borbély 1999, 9). Stratégiai Bizottságának 1998-i áprilisi választmányi gyűlése által kidolgozott megoldási javaslat azt veti fel, hogy egy fajta részleges magyar állampolgárságot terjesszenek ki alanyi jogon a szomszédos országok magyarjai körében. Az MVSZ felvetésére Kovács László külügyminiszter úgy nyilatkozott, hogy: „*[e]lképesztő és irreális ötlet, hogy mintegy három és fél millió ember alanyi jogon kapjon állampolgárságot*” (Idézi Kokes 1999, 50). Véleménye szerint ezt a szomszédos országok úgy tekintenék, hogy Magyarország kiterjesztené a fennhatóságát más államokra. A bukaresti Adevarul hírlap is hasonló kritikát fogalmazott meg az állampolgárság kiterjesztésével kapcsolatban. Az újság szerint az előnyök miatt, több román is vonzana az állampolgárság, szerintük 2-3 millió is magyar állampolgárrá válna, így megváltozna az ország etnikai összetétele (Az Adevarul hivatkozta Kokes 1999, 52).

Azon túl, hogy az állampolgárság kérdése mellé milyen támogató és ellenző érveket lehet felsorakoztatni, a tudományos közösség vizsgálta, hogy az állampolgárság kiterjesztésének kérdése önmagában milyen szerepet tölthet be a belpolitikai küzdelmekben. Bárdi úgy fogalmaz, hogy a magyar kormány a 90-es évek második felében, kihasználva gazdaságilag fejlett és az európai integrációs folyamatban előnyös pozícióját

átvenné a régióban korábban Bécs és Belgrád által betöltött szerepet, melynek célja a régió országai együttműködésének koordinálása. Mindez pedig a teljes magyar nemzet számára cél, tehát a határon túli magyarok európai integrációja ugyanúgy cél mint az anyaállamé (Bárdi 2004, 71).

A kapcsolatok intézményesülését vizsgálva Waterbury ezt a szomszédos államok kisebbségeivel egyre aktívabban foglalkozó politikát elemzi és emiatt hívja az anyaállamokat etnikai aktivistáknak (Waterbury 2006a, 65–66). E szerint a magyarországi politikai vezetők a határon túli magyar szervezetekkel való kapcsolattartást mind ideológiailag, mind intézményileg felhasználják. Így összhangban Bárdival Waterbury is amellet érvel, hogy az ilyen módon intézményesülő határon túli magyarokkal kapcsolatos politikák a 90-es évek második felétől a politikai programok központi elemévé váltak, a politikai vezetők a teljes magyarság képviselőjeként lépnek fel. Waterbury e politikákhoz további a magyarországi politikai elit vezető szerepét megerősítő előnyöket társít mint az intézményi hálózatra támaszkodás, vagy annak a lehetősége, hogy a határon túli magyarokkal kapcsolatos intézkedésekre hivatkozva tudják alakítani egyéb gazdasági, külpolitikai vagy szociális politikai döntéseiket. Így a határon túli magyarokra való hivatkozás a belpolitikai viták egyfajta eszközzé vált. Waterbury amellet érvel, hogy ennek kiindulópontja nem minden esetben a szomszédos államok etnikai intézményeitől érkező igényekre való reakció, hanem csupán a magyarországi jobboldali kormányok belpolitikai törekvéseinek megvalósításához felhasznált hivatkozási pont (Waterbury 2006a, 67–68). Valójában egy, a határon túli magyarokat is magába foglaló nacionalizmus kiépítése zajlott a 90-es évek második felében Magyarországon (Deme 1998; Csepeli és Örkény 1996), mely szerint a szomszédos államok magyarjai már nem csak szimbolikus helyet foglalnak el a magyarországi politika alakításában, hanem képesek tevőlegesen részt venni ebben.

Ezeknek a politikáknak lett eredménye a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény (a továbbiakban státusztörvény vagy kedvezménytörvény). A már említett alkotmányozási folyamat egyik eleme, hogy a 89-es Alkotmányba bekerült az úgynevezett felelősségi klauzula, ami tartalmazza a határon túli magyarokért vállalt felelősség kinyilvánítását is (*A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény*, 6 § (3)). Az egységesnek kikiáltott magyar nemzet tagjai között a jogszabályok azonban valójában státuskülönbségeket teremtenek. A Kárpát-medencében és a diaszpórában élő magyarok számára a magyar állam által nyújtott kedvezmények szerteágazó rendszere már a '90-es évek során átláthatatlanná, töredezetté tette a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikát (J. Tóth 2004). Egyebek mellett ezt helyrehozandó

született meg 2001-ben az a kerettörvényként elfogadott törvény, amely létrehozta a határon túli magyarok közjogi kapcsolatát az anyaállammal, megteremtve a „státuszmagyarokat”. A kedvezménytörvény nem egyedi példa a régióban, több ország hasonlóan szabályozza a határon kívül élő kisebbségek kapcsolattartását az anyaállammal (Halász és Majtényi 2001; Kovács, Körtvélyesi, és Pogonyi 2010).

A fent tárgyalt politikai viták kapcsán látható, hogy a 90-es évektől kezdődően, a státusztörvényhez vezető viták kapcsán is már felmerült az állampolgárság lehetősége, de végül kifejezetten az állampolgárság alternatívájaként jött létre ez az intézmény. Az akkori Fidesz által vezetett koalíciós kormány politikusainak nyilatkozataiból az derül ki, hogy Magyarország kifejezetten elismerte, hogy a kisebbségek jogainak biztosítása a területi állam feladata, és nem kívánta ezt a „*felelősséget átvállalni*” (Körtvélyesi 2012 idézi; K. Gál 2002, 309–400).

Kántor szerint a közép- és kelet-európai államok intézményesülése a rendszerváltozás után nemzeti alapon történt és a II. világháborút megelőző nemzeti alapú szerveződéshez hasonló nemzet központú politikai berendezkedésként értelmezhető (Kántor 2005, 40). Véleménye szerint ennek megnyilvánulása a státusztörvények és állampolgársági törvények formájában érhető tetten, ugyanis ezekből derül ki, hogy kik azok a nemzeti csoportok, akik iránt az anyaállam felelősséget vállal. Valójában ezek a törvények elméletileg azt a célt szolgálnák, hogy a demokratizálódó államok új alkotmányaiban megnyilvánuló nemzetfogalmaknak megfelelő szabályozások szülessenek.

Kántor Bárdihoz és Waterburyhez hasonlóan megjegyzi, hogy ellentétben a legtöbb kelet- és közép-európai országgal Magyarországon a határon túli kisebbségekkel kapcsolatos politika a belpolitikai különbségek eredményeképpen inkonzisztens maradt. Míg más államok demokratizálódása együtt járt azzal, hogy saját magukat nemzetállamnak kiáltották ki, addig Magyarországon a különböző politikai pártok eltérő mértékben fektettek hangsúlyt a határon túli magyarok szerepére, így a határon belüli kisebbségek és szomszédos államok magyarjaival kapcsolatos kisebbségpolitikai intézkedések esetében különböző nemzetépítési logikákat alkalmaztak (Kántor 2005, 47).

A kedvezménytörvény megalkotása eszerint tehát egy kétoldalú logika eredménye, egyrészt a nemzet etnokulturális felfogásának megnyilvánulása, másrészt annak a feltételezésnek a következménye, hogy a szomszédos államokban élő magyarok boldogulását a területi államaik nem biztosítják megfelelő mértékben. Sőt, Kántor azt is kijelenti, hogy a régió státusztörvényei azt a koncepciót fejezik ki, hogy az etnokulturális nemzeti köteléket az adott államok és kisebbségeik erősebb kapcsolatként értelmezik mint

az állampolgársággal létrehozható vagy a politikai nemzet által keletkeztetett köteléket (Kántor 2005, 48). Waterbury kifejti, hogy a státusztörvényt nem csupán e nemzetpolitika megnyilvánulása, hanem valójában ennek segítségével a Fidesz szimbolikus tőkére tett szert, melyet belpolitikai küzdelmeiben tudott felhasználni (Waterbury 2006b).

Waterburynek némileg ellentmondva Udrea a státusztörvényt vizsgálva kifejti, hogy az nem feltétlen csupán a Fidesz politikai programjának függvénye (Udrea 2014, 333). Véleménye szerint ugyanis több tényezőt is figyelembe kell venni a kedvezménytörvény létrehozása kapcsán, melyek árnyalják azt a képet, hogy ez valóban a belpolitikai küzdelmek megnyilvánulása lenne. Egyrészt szerinte történetileg logikusan következő tény a határon túli magyarokkal való kapcsolattartás valamilyen intézményesített formája, ugyanis az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása óta a szomszédos államok magyarjainak sorsa mindig is foglalkoztatta az anyaállamot, így az államszocializmus végével logikus következmény a velük való kapcsolatok újraélesztése, másodszor a határon túli szervezetek irányából érkező nyomás is ezt várja el az anyaállamtól. Harmadik elemként említi a környező államok hasonló politikáit, melyek precendensértékűek Európában. Illetve utolsó érve, hogy a státusztörvény szinte egyhangú megszavazása bizonyította a magyar parlament teljes támogatását. Ahogyan azt már korábban kiemeltem, Udrea szerint az anyaállam felelőssége megnyilvánulhat a területi állam kisebbségvédelmi intézkedései mellett, ugyanis e kettő egymástól természetében eltér. Míg a területi állam az állampolgárainak egyenlő méltósága mentén érvényesít kisebbségvédelmi intézkedéseket, addig az anyaállam inkább a határon túli kisebbségek identitásának megőrzése érdekében fogalmazza meg támogató intézkedéseit. Udrea szerint ez egyértelműen kivehető a státusztörvény 2003-as módosításának oktatásra, kulturális és tudományos tevékenységek ösztönzésére irányuló intézkedéseiből (Udrea 2014, 333).

Deets a státusztörvény jelentőségét hangsúlyozva úgy fogalmaz, hogy a magyar kormány e politikával valójában megkérdőjelezte a fennálló európai rendet, ugyanis az európai integráció során az államok központi szerepének hangsúlyozása együtt jár a szuverenitás sérülésének tilalmával. Azonban a magyar kormány intézkedése, hasonlóan a régió többi határon túli kisebbségekkel rendelkező államainak intézkedéseéhez, egy szuverén államközpontú Európa helyett inkább a Csergő és Goldgeier által leírt transzszuverén nemzetek (Csergő és Goldgeier 2004) Európáját hozza létre (Deets 2008, 196). Deetshez hasonlóan Waterbury is elemzi az Európai Unió szerepét a magyarországi nemzetpolitika alakulásában, és arra a következtetésre jut, hogy bizonyos mértékig az EU-hoz csatlakozás maga az, amely erősítette Magyarországot határon túli magyarokkal

kapcsolatos politikáinak kiterjesztését. Waterbury kiindulópontja annak a helyzetnek a vizsgálata, hogy miért pont abban az időszakban van szükség a státusztörvény létrehozására, mikor Magyarország az európai integrációs folyamatának előrehaladott fázisában tart, illetve a szomszédos államok etnikai magyar pártjai is éppen kormányzati szerepet vállalnak (Waterbury 2008, 218). Továbbá rávilágít arra, az általam is említett tényre hogy az európai uniós csatlakozás felerősíti a regionális feszültségeket, melyek annak a következményei, hogy az államok különböző időpillanatokban tudtak csak belépni az integrációba. Ezáltal ténylegesen arra hívja fel a figyelmet, hogy az Európai Uniónak nincsen egy egységes kisebbségvédelmi keretrendszere, mely feloldaná a szomszédos államokban élő kisebbségek helyzete által generált feszültségeket (Waterbury 2008, 218–19).

Praktikusan a kedvezménytörvény az eltérő politikai programoknak köszönhetően létrejövő szerteágazó, több mint 150 jogszabályt magába foglaló határon túli magyarok támogatását megvalósító politikák egységesítéseként is felfogható (J. Tóth 2004, 2014). Valamint a határon túl is felmerült igényre adott válasz, miszerint a kisebbségek státuszát jogi úton is rendezni szükséges (Bárdi 2002, 121–22). A törvény a határon túli magyarok magyarországi jogi helyzetét hivatott rendezni. A státusztörvény által biztosított kedvezményeket elsősorban Magyarország területén vehették igénybe a magyar igazolvány segítségével. Eredetileg az kaphatott igazolványt, aki magyarnak vallja magát és rendelkezik valamely szomszéd országban működő a magyar állam által elfogadott szervezet ajánlásával. A Velencei Bizottság ajánlása alapján kiegészültek ezek a feltételek objektív kritériumokkal is. Szükséges tehát a magyar nyelv ismerete, az állampolgárság szerinti állam nyilvántartása, vagy magyar érdekképviselési, egyházi tagság.

A státusztörvény születése utáni viták elsősorban azt próbálták tisztázni, hogy milyen elméleti keretek mentén lehet értelmezni a törvény létrehozásának körülményeit és következményeit. A román kormány is támadta a törvényt, elsősorban a diszkrimináció tilalmára hivatkozva, pontosabban azt kritizálta, hogy a magyar kormány törvénye etnikai alapon tesz különbséget román állampolgárok között.⁴ A román kormány a Velencei Bizottság jelentésével összhangban a törvény módosítását kérte. A Velencei Bizottság 2001-ben jelentést adott ki Magyarország Európai Unió csatlakozásával kapcsolatban, melyben megállapította, hogy a státusztörvény egyes európai kisebbségvédelmi normákkal

⁴ „Románia állampolgárainak etnikai alapon és egy külföldi kormány kezdeményezésére történő diszkriminációja ellen, ami az ország polgárainak mély megosztottságához vezethet” idézi a román miniszterelnök nyilatkozatát: (R. Weber 2002, 38)

ellentétes. Hiszen a kisebbségi jogok egy adott állam területén élő kisebbségekre vonatkoznak, az állam határain kívül élő közösségeikre nem. Az EBESZ Kisebbségügyi Főbiztosa szintén 2001-ben kiadott közleményében hangsúlyozta, hogy az előző fél évszázadban gondosan kifejlesztett normákat és elveket figyelemben kell tartani (R. Weber 2002, 39). A törvény még a jogszabályalkotás folyamata alatta is több kritikát kapott arra vonatkozóan, hogy a végrehajtáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételek még nem állnak fent (R. Weber 2002, 34).

A státusztörvénnyel kapcsolatos vitákat hasonló tematika mellett idővel a kettős állampolgárságról szóló viták váltották fel. A törvény 2003-as módosítását követően ugyanis a magyarországi közvélemény egy része nem elégedett meg a határon túli magyarokkal való kapcsolat ilyen formájú fenntartásával, elsősorban az európai integráció és schengeni csatlakozás által újra felébresztett határok miatt. Az MVSZ ekkor kezdeményezte a 2004-es népszavazást, mely azok számára tette volna lehetővé a kedvezményes honosítást, akik jogosultak a státusztörvény szerinti magyar igazolvány elnyerésére. A népszavazást megelőző időszak kezdetén a magyarországi politikai pártok egységesen a kedvezményes honosítás ellen kampányoltak, a baloldali pártok elsősorban az európai stabilitás veszélyeztetése miatt, és az ország számára jelentős gazdasági terhekre hivatkozva tiltakoztak az állampolgárság kiterjesztése ellen (Kovács 2006). A népszavazás végül érvénytelenül zárult. A szavazásokra megjelent a választó jogosult lakosság 37,67%-a, akik közül 51,57% szavazott az állampolgárság kiterjesztése mellett, azonban a népszavazás akkor tekinthető érvényesnek, ha választópolgárok több mint fele szavaz érvényesen, illetve akkor eredményes a választás, ha közülük több mint 50% a kérdésre azonos választ ad. Kovács felhívja a figyelmet arra, hogy valójában a magyarországi választópolgárok 81%-a vagy egyáltalán nem ment el szavazni, vagy az állampolgárság kiterjesztése ellen szavazott (Kovács 2006, 436). Az állampolgárság kiterjesztésének igazolása megjelenik mint jóvátételi eszköz, nem csupán a rendszerváltást megelőző időszakban a határon túli magyarokat ért sérelmek kárpótlására vagy a határváltozások igazságtalanságának kiküszöbölése kapcsán, hanem a népszavazásra hivatkozás is e diskurzus részévé válik. Semjén Zsolt az állampolgársági törvény módosítása kapcsán elmondott beszédében például az alábbiak szerint hivatkozik a népszavazásra: *„2004. december 5-ének a szégyene; az a szégyen, amikor egy kormány a saját nemzete ellen kampányolva a magyarság egyharmadát közjogi értelemben kirekesztette a magyar nemzetből. Ezt a határon túli magyarság egyfajta lelki Trianonként élte meg. Ennek a sebnak a begyógyítása, amennyire lehet, legelemibb erkölcsi kötelességünk”* (Semjén

2010). Így belátható, hogy az állampolgárság kiterjesztése mögötti retorika része a jóvátételre való hivatkozást nem csupán a határon túli magyarokat területi államaikban ért igazságtalanságok miatt, de Magyarország irányából őket ért támadások miatt is. Viszont egyidejűleg a 2004-es népszavazás bevonása ebbe a retorikába együtt jár az ellenségkép megalkotásával. Mindez főleg azért ellentmondásos, mert ahogy említettem valójában kezdetekben egyik magyarországi párt sem támogatta ekkoriban az állampolgárság kiterjesztését, azonban végül a Fidesz mégis kiállt az MVSZ kezdeményezése mellett (Kovács 2006, 436).

4.1. Intézményrendszer

Az értekezésben nem csak amiatt érdemes tárgyalni a státusztörvényt, mert az ezzel kapcsolatos tudományos közlemények jelentős mértékben kitérnek a magyar kettős állampolgárság szabályozással kapcsolatos vitákra, hanem amiatt is, mivel a kedvezménytörvény végrehajtására létrehozott intézményrendszerrel kapcsolatos dilemmák megvilágítják a 2010-től kiépített erdélyi intézményekkel kapcsolatos néhány az értekezés szempontjából releváns sajátosságát, némileg ennek előzményeként tekinthetünk rájuk. Mivel az értekezés az erdélyi intézményrendszerre fókuszál, ezért az alábbiakban is csak a romániai ajánlószervezetekkel kapcsolatos felvetéseket összegzem (a vajdasági szervezetekről lásd Józsa 2002).

A státusztörvény kapcsán a Velencei Bizottság véleménye különös figyelmet szentelt az intézményrendszernek. Megfogalmazása szerint „[a] szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvény nem ruház semmilyen feladatot a magyar konzulátusokra és missziókra, de a folyamatban érdemi szerepet szán a külföldön élő magyarok szervezeteinek. A Magyar Igazolványt ténylegesen a magyar hatóságok állítják ki, amennyiben a kérelmező rendelkezik az ilyen, a kérelmező magyar nemzethez való tartozásáról szóló nyilatkozatának ellenőrzését és aláírása hitelesítését elvégző, valamint többek között a fényképét és személyi adatait is továbbító szervezetek valamelyikének ajánlásával” (A Velencei Bizottságot idézi R. Weber 2002, 50; „Report on the Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-State” 2001). Tehát a Velencei Bizottság ezzel azt a problémát hangsúlyozza, hogy a törvény olyan határon túli szervezeteket ruház fel magyar állami feladatokkal, melyek nem állami szervek, a Bizottság azt tartaná elfogadhatónak, hogy a magyar állam szervezetei adják ki az igazolványokat. Míg a román kormány 2001-es nyilatkozata pont azt sérelmezte, hogy túl szoros kapcsolat alakul ki a magyar állam szervezetei és az egyén között („The Official Position of the Romanian

Government on the Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries” 2001). A Velencei Bizottság ajánlásának eredményeképpen, illetve a nemzetközi szereplők reakciói miatt a törvényt 2003-ban módosították. E szerint a magyar igazolvány már nem használható semmi egyébre, mint a kedvezmények igénybevételére (például a személyazonosságot nem lehet vele igazolni).

A kedvezménytörvény végrehajtása is számos dilemmát vetett fel, melyeket a módosítás szintén érintett. A státusztörvény végrehajtására Romániában egy külön intézményrendszert hoztak létre, a státusirodákat. Szervezetileg első lépésként alapítottak egy a törvény alkalmazását felügyelő 28 tagból álló Országos Felügyelő Testületet (a továbbiakban OFT). Kilenc tagot jelöltek a történelmi magyar egyházak és a baptisták gyülekezete, kilenc tagot a legnagyobb civil szervezetek, illetve további kilenc tagot az RMDSZ, továbbá részt vett a testületben az RMDSZ elnöke. Az OFT szerepe kettős: egyrészt a törvény végrehajtásával kapcsolatos elvi döntéseket hozta meg, másrészt ellenőrizte a törvény alkalmazásának körülményeit. Ezzel kapcsolatban elvi álláspontokat dolgozott ki, mely a törvény által nyújtott kedvezmények értelmezésével járt együtt, illetve ezek alapján a magyarországi hatóságok számára ajánlásokat fogalmazott meg további olyan szervezetekről, melyek tagságát figyelembe lehetett venni a magyar igazolvány kiállításakor (I. Székely 2002, 141–42). Tehát ennek értelmében, arról, hogy a kedvezménytörvény végrehajtása, illetve az ajánlás intézményrendszere hogyan épül fel a romániai egyházak, politikai csoportok és civil szervezetek együttesen döntöttek. Az OFT határozta meg azt is, hogy a romániai területeken a magyar igazolvánnyal kapcsolatos intézményrendszer teljes mértékben az RMDSZ struktúrájára épüljön. Székely István az RMDSZ politikusa, 2001-től 2011-ig a kedvezménytörvénnyel kapcsolatos ügyek vezetője, egyben az RMDSZ központi tájékoztató irodájának vezetője foglalta össze egy tanulmányban, hogy miért volt célszerű az RMDSZ irodahálózatát összekötni a magyar igazolvánnyal kapcsolatos ügyintézésrel. Véleménye szerint ugyanis praktikus az RMDSZ rendelkezett ekkoriban egyedül Románia területén egy olyan országos hálózattal, mely már gyakorlott az ügyintézésben, így megkönnyíthette a magyar igazolványokkal kapcsolatos intézkedéseket. Székely István 2001-ben megfogalmazza, hogy annak ellenére is, ha nem jön létre a magyar és a román kormány között megállapodás, a törvénynek életbe kell lépnie, és a magyar igazolványokkal kapcsolatos teendőket, akkor is zavartalanul el kell látni. Abban az esetben, ha nem jött volna létre a megegyezés az *„RMDSZ egyféle jogi védelmet nyújt a Szövetség keretén belül létrehozott irodáknak, illetve munkatársainak a különböző adminisztratív intézkedések kivédésére”* (I. Székely 2002, 142). A törvény

végrehajtásával kapcsolatosan központi szinten működik egy országos iroda, amely egybeesett az RMDSZ ügyvezető elnökségével, Kolozsváron, továbbá 21 megyei, illetve területi irodát hoztak létre. A kedvezménytörvény módosításakor a Velencei Bizottság ajánlásával összhangban azt is szabályozták, hogy a státusirodáknak a területi országok törvényeit figyelembe véve kell működniük, nem sérthetik az ország szuverenitását, így nem láthatnak el közjogi feladatokat.

Ez az intézményrendszer csupán elvi szinten tekinthető a későbbi egyszerűsített honosítás intézményrendszerének előzményeként, ugyanis 2010-et követően a kedvezménytörvény rendszerének csak néhány eleme maradt fent (Császár 2011), viszont a későbbiekben kitérek arra, hogy milyen jelentősége van az RMDSZ gyakorlatának még 2010 előtt és ez mennyiben éled újjá 2015-ben, mikor az RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány bekapcsolódik az egyszerűsített honosítási eljárás ügyintézésébe.

5. Az állampolgárság kiterjesztése

Ahogy a fenti elemzésekből is látható az országok nemzetfelfogása meghatározza állampolgárságképüket. Korábban Brubaker állampolgársági tanulmányokhoz tartozó egyik első mérföldköveként tárgyalt munkája kapcsán jeleztem, hogy a két legjelentősebb nemzetfelfogás, mely a nemzetpolitikákra és az állampolgársági politikákra is hatással van, a francia és a német (Brubaker 1992a).

A politikai nemzet felfogása, mely alapján a nemzet az állampolgárok körét fedi le Franciaországból származik. A *citoyen* fogalmát használja, amely az államhoz tartozás tekintetében az állampolgár és a nemzet közé egyenlőségjelet tesz. Ezt Dieckhoff a következőképpen fogalmazza meg: *„az első típust a polgárok szabad szövetségeként, racionális és önkéntes politikai konstrukcióként jellemezhetjük”* (Dieckhoff 2002, 7) Míg a másik a német példa, a *Volksnation* fogalomköre (Meinecke 1908), a kulturális nemzet fogalmát alkalmazza, amely az etnokulturális megközelítés mentén másképp definiálja az állampolgárok körét. A nemzet fogalmába nem csak az állam határain belül élő személyek tartoznak bele, hanem minden német nemzetiségű személy, akár határokon belül, akár másik állam területén él. Tehát e szerint a nemzet *„egy történeti közösség megtestesüléseként, egy identitásérzés kifejeződéseként, egy természetes rend megnyilvánulásaként”* fogható fel (Dieckhoff 2002, 7).

A demokratikus átmenetek kapcsán megfigyelhető volt, hogy az új nemzetképek kialakítása során Nyugat-Európában az a meghatározó, hogy az egyes államok, hogyan viszonyulnak bevándorlóikhoz, míg Kelet-Európában a szomszédos államokban élő kisebbségek helyzetének figyelembevétele az elsődleges. Összességében viszont elmondható, hogy a legtöbb demokratikus állam a politikai nemzet fogalmával él (Iordachi 2004; Körtvélyesi 2011).

Magyarország kormánya 2010-től egy újfajta nemzetpolitikát dolgozott ki. Egyből megalakulása után lehetővé tette a határon túli magyarok számára a kedvezményes honosítást az állampolgársági törvény módosításával (2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról.). E rendelkezés alapján, aki magyar gyökerekkel és a magyar nyelv ismeretével rendelkezik, mentesül a helyben lakás feltétele alól (1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról, szak. 4§ (3)).

Az új nemzetpolitikai koncepció felfedezhető az új magyar Alaptörvényben is. Míg korábban az Alkotmány csak *felelősséget érzett* a határon túli magyarokért, addig az

Alaptörvény már *felelősséget vállal értük*.⁵ Az előbbi csak azt határozta meg, hogy Magyarországgal való kapcsolat ápolását kell segíteni, míg az utóbbi ennél bővebb rendelkezéseket sorol fel. Nemcsak a kapcsolattartást emeli ki, hanem a közösségek fennmaradását, fejlődését, a magyarság megőrzését, jogaik érvényesítését, önkormányzataik létrehozásának támogatását is tételesen felsorolja. Mind a két esetben elsődleges cél a határon túli magyarok boldogulásának elősegítése, azonban figyelembe véve azt, hogy mindez a területi államban történhessen. Az Alaptörvény D. cikkének megfogalmazása is ezt támasztja alá. Az állam alkotmányosan felelősséget vállal boldogulásukért, mindezt a határainkon túl, „*a szülőföldön való boldogulásukat*” szeretné elősegíteni.

A helybenlakás követelményének eltávolítása a korábban is határon túli magyarok számára létrehozott kedvezményes honosítás kibővítéseként értékelhető. Ugyanis 2010 előtt is létezett kedvezményes honosítási eljárás, viszont mindenképpen szükséges volt a magyarországi lakóhely. 2010 előtt kedvezményes eljárásban honosíthatók azok a személyek, akik magyar származásukat bizonyítani tudják, vagy azt valószínűsítik. Ekkor a magyarországi lakóhely idejét a sztetend nyolc éves helybenlakás helyett egy évre csökkentették. A magyar kormány 2010-ben ezt a követelményt távolította el, így lehetővé téve az állampolgárság felvételét „*a nyelvi követelmény mellett a származás, valamint a területiség és a leszármazás elvének sajátos keveréke*” alapján (Körtvélyesi 2011, 49). Ebben a szakaszban a választójog kiterjesztésére még nem került sor, feltehetően azért, hogy a kormányzó többség emellett az ügy mellett tudhassa a parlament egészét („Elsőprő többséggel elfogadták a kettős állampolgárságról szóló törvényt” 2010).

Körtvélyesi felhívja a figyelmet arra, hogy ez a törvény „*látszólag nem tartalmaz etnikai elvet*” (Körtvélyesi 2011, 49), azonban indoklása már egyértelműen kimondja, hogy célja a határon túli magyarok számára biztosítani az állampolgárság egyszerűsített és kedvezményes felvételét („Fidesz – Magyar Polgári Szövetség T/29-es számú törvényjavaslat a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról” 2010).

⁵ 1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról: „(3) A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” Magyarország Alaptörvénye: „D) cikk Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.”

Az állampolgársági törvény módosítása a más 2010-ben történt jogszabályi változásokkal együtt értelmezve fogható fel nemzetpolitikai váltásként. Tehát lehetővé teszi az egyszerűsített honosítási eljárást azon személyek számára, akiket a magyar nemzet tagjainak vél. A 2010-es Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény a következőképpen határozza meg az egységes magyar nemzet tagjait: *„A Magyar Köztársaság Országgyűlése kinyilvánítja, hogy a több állam fennhatósága alá vetett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának meghatározó eleme”*(2010. évi XLV. törvény A Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről).

Ezen a ponton érdemes visszatérni az állampolgárság nemzetközi jogi szabályozásának kérdésére. A korábbiakban kifejtettem, hogy az, hogy az államok kit tekintenek állampolgáraiknak, a belső joghatóság körébe tartozik. Azonban számos nemzetközi jogi elv hatással van az állampolgárság szabályozására. Ilyen a szintén korábban említett tényleges kapcsolat elve, ami az államok és állampolgáraik egymás közötti konfliktusaik viszonyában azt határozza meg, hogy *„amennyiben egy állam egy másik állammal szemben állampolgárságból fakadó jogot (jellemzően, illetve a konkrét esetben: diplomáciai védelmet) kíván gyakorolni, akkor az állampolgárság megadásakor igazolnia kell, hogy tényleges kapcsolat áll fenn az adott állam és a honosított személy között”* (Körtvélyesi 2011, 51). Érdemes továbbá figyelembe venni a bolzanói ajánlások azon elvét, hogy a kisebbségek védelme a területi állam feladata. Azaz az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet kisebbségi főbiztosának természetesen biztosságpolitikai ihletésű ajánlását, miszerint *„Az Államok a külföldön élő egyének esetében az állampolgárság megadásáról való döntésükben figyelembe vehetik a preferált nyelvtudást, valamint kulturális, történelmi vagy családi kötődéseket. De az Államoknak biztosítaniuk kell, hogy az állampolgárság ilyesfajta megadása tiszteletben tartja a baráti – beleértve a jó szomszédi – kapcsolatokat és a területi szuverenitás elveit, és tartózkodniuk kell az állampolgárság tömeges megadásától még akkor is, ha a lakóhely szerinti Állam a kettős állampolgárságot megengedi”* („Bozeni/Bolzanói Ajánlások a Nemzeti Kisebbségekről Az Államközi Kapcsolatokban (II. Az Államok Kötelezettségei a Nemzeti Kisebbségekhez Tartozó Állampolgáraikkal Szemben)” 2008; Szarka és mtsai. 2009).

Tehát, ahogyan korábban is kifejtettem, az államok széles mérlegelési körrel rendelkeznek állampolgársági politikáik tekintetében és lehetőségük van nyelvi, etnikai és egyéb preferenciák alapján kedvezményt biztosítani szabályozásaikban, azonban mindezt

úgy tehetik meg, hogy figyelembe veszik az érintett államok területi integritását, illetve jó szomszédi kapcsolataikat, melyet a legegyszerűbben előzetes egyeztetés során lehet megtenni. Ez ahogyan korábban a státusztörvény esetében, úgy az állampolgársági törvény módosítása során is elmaradt.

A korábban szintén említett Európa Tanács állampolgársági egyezménye tiltja a nemzeti vagy etnikai származáson alapuló diszkriminációt, viszont a szintén tárgyalt magyarázó jelentésében egyértelművé teszi, hogy az állampolgárság szabályozása során figyelembe vehetők olyan esetek, mikor a kedvezmények nyújtása kivételt képez ez alól, ilyen például a nyelv ismerete, a leszármazás, vagy a születési hely („Explanatory Report to the European Convention on Nationality” 1997, 40 szak.).

Körtvélyesi felhívja a figyelmet arra is, hogy az Európa Tanács emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezménye, illetve a diszkrimináció hatósági eljárásokban való általános tilalmáról szóló 12. kiegészítő jegyzőkönyve értelmében „[a] jogellenes megkülönböztetés vizsgálatánál lényeges a különbségtétel célja, annak ésszerűsége” (Körtvélyesi 2011, 52). Megállapítható a határon túli magyarok kedvezményes honosítása kapcsán, hogy ugyan az etnikai preferencia mentén még igazolhatónak is tekinthető szabályozás oly mértékben tesz különbséget a honosítás alanyai között, mely már megkérdőjelezi az arányosságot (J. Tóth és Körtvélyesi 2011; K. Kovács, Körtvélyesi, és Nagy 2015). Tóth ezt úgy fogalmazza meg, hogy „a nemzet- és birodalomépítő, identitás- és nemzetpolitikai erőfeszítésekből kevés jut a hontalanok, gyermekek, a menekültek és a vegyes családokban a családtagok honosítására, az messze elmarad az etnikai preferenciák nagyvonalúságától” (J. Tóth 2014, 87).

Az állampolgársági törvény módosítása és a nemzetpolitikai váltás több dilemmát is felvet. Egyrészt az állampolgárok közötti különbségtétel, másrészt pedig a határon túli magyarok területi érdekérvényesítésének kérdése az, mely több szerzőt is foglalkoztat. Az egyenlőtlenség tárgyalására kitérek még a választójogi törvény módosítását, azaz a választójog kiterjesztését bemutató fejezetben. Előtte viszont összegzem, hogy a 2010-es törvényi módosítások milyen visszhangot keltettek még ezt megelőzően.

Tóth a magyarországi honosítási gyakorlat modern történetének áttekintése során végül arra a következtetésre jut, hogy az állampolgárság és honosítása azt mondja el, hogy „miféle identitásunk és emlékezetünk van” így az állampolgársági politikák egyben „a kulturális reprezentáció” részét képezik (J. Tóth 2014, 87).

Papp az állampolgársági törvény módosítása kapcsán éppen azt elemzi, hogy annak van-e valamilyen hatása a határon túli magyarok identitására, tehát összhangban Tóth

előbbi megállapításával azt vizsgálja, hogy az állampolgársági törvények valóban kifejezik-e az identitást, vagy legalább is megerősítik-e a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok magyar identitását (Papp 2014). Tehát a szociológiai vizsgálat azt tekinti át, hogy az állampolgárság milyen hatással van a kisebbségi létben élő határon túli magyarok „*sajátos identitás-állapotára*”, illetve, hogy „*milyen tényezők hatnak a magyarországi, illetve a saját társadalom irányába mutató kötődések szintjén, és mindebben az »új« állampolgárságból levezethető identitáselemek hogyan jelennek meg*” (Papp 2014, 118). A fókuszcsoporthoz tartozó kutatás során arra a feltételezésre hagyatkozik, hogy a többes állampolgárság többes identitással jár, melyek kifejezése kontextuális. A szerző által mikroszociológiai vizsgálatnak nevezett kutatás eredményei ellent mondanak más „*makropolitikai jóslatoknak*” (Papp 2014, 152), elsősorban a korábban is létező magyar—magyar ellentét miatt, azaz a határon túli magyar kisebbségek tagjai és a magyarországi magyar állampolgárok közötti ellentét újratermelődik az állampolgárság elnyerése mellett is, mivel az nem eredményez egyenlőséget. Papp kifejti, hogy az állampolgárság által ugyan közelebb érezhetik magukat a kisebbségben élő magyarok az anyaországhoz, elsősorban „*mentálisan*”, de valójában ez az érzet a „*többségivé utazás (migráció)*” élményekor jelentkezhetne praktikusán, amely viszont együtt jár az imént említett ellentétek megnyilvánulásaival is. Mindebből Papp azt vezeti le, hogy az állampolgárság kiterjesztése nem jár együtt a kisebbségi lét feloldásával (amely a diaszporizálódás megállítását jelentené). Véleménye szerint „*az egymással szembeni szolidaritástudat*” (Papp 2014, 152), azaz a kisebbségi identitás is erősödhet, így nem valósul meg a mások által felvetett magyarországi többséggel való azonosulás.

Papp vizsgálatának eredményeit, éppen mikroszociológiai mivoltából következően az, hogy azokat a makropolitikai folyamatokat melyekre ebben az értekezésben én is igyekszem rávilágítani nem tudta figyelembe venni, így ugyan a kisebbségi létben élő állampolgárok identitásával kapcsolatos állításai mindenképpen meggyőzőek és figyelmet érdemelnek, de a diaszporizálódással kapcsolatos álláspontját kutatásával nem tudja teljes mértékben alátámasztani, mivel figyelmen kívül hagyja az ebben az értekezésben is tárgyalt intézmények szerepét. Nyilván a mikroszociológiai folyamatok vizsgálatának célja, nem is a makropolitikai következmények megvilágítása, mégis azért fontos kiemelni Papp kutatását, mert rávilágít arra, hogy az állampolgárság koncepciójának efféle használata a magyar kontextusban már nem értelmezhető. Ez már csak abból is következik, hogy a vizsgálat idején az állampolgárság kiterjesztésével még nem járt együtt a választójog is, így ezzel az elemmel nem tudott számolni a kutatás során. Ennél még fontosabb tényező, hogy

a kisebbségi létben élők számára kiterjesztett állampolgárságot a demokratikus berendezkedésű államok által használt állampolgárságképpel azonosította.

Az értekezés éppen arra hívja fel a figyelmet, hogy ez nem lehet elégséges definíciója az állampolgárságnak, ugyanis a magyar szabályozás és végrehajtási intézményrendszere az illiberális állampolgárság képét hozta létre, mely funkcióiban teljesen eltérő a demokratikus, liberális állampolgárságtól. Papp Ong rugalmas állampolgárság („*flexible citizenship (passport)*”) koncepciójára hivatkozik (Ong 1999), illetve Rubio-Marin transznacionális állampolgársággal foglalkozó munkájára (Rubio-Marin 2006). Mind a két szerző azt vizsgálja, hogy a transznacionalizmus által alakított többes kötődések hogyan befolyásolják a korábbi nemzetállami keretekben létrejövő nemzeti identitást. Míg Ong kapcsán az útlevél „*hamis használatát*” (Papp 2014, 122) emeli ki, azaz, hogy a többes állampolgárság által elnyert több útlevél az éppen aktuális kontextusnak megfelelően alkalmazható, azaz a nemzeti identitás pragmatikus értékek mentén folyamatosan újraértelmeződik, addig Rubio-Marin esetében arra hív fel a figyelmet, hogy ugyan a többes állampolgárság a politikai közösségen belüli tagságot fejezi ki, mégis központi eleme, hogy az elvándorolt személyek a származásbeli országukkal fenntartják kapcsolataikat, mégpedig az anyaországukbeli identitásuk kifejeződéseként szükséges megtartaniuk eredeti állampolgárságukat.

Ahogy az értekezés elején én is tárgyalom, az állampolgárság tartalmának vizsgálata több síkon képzelhető el. Papp, Ong és Rubio-Marin azt elemzik, hogy az állampolgárság milyen hatással van az egyén identitására, míg Kiss és Salat azt igyekeznek megragadni, hogy az állampolgárság hogyan formálja a politikai közösséget. Ennek megfelelően Pappal ellentétben Kiss és Salat makropolitikai vizsgálatai azért mondhatnak el többet az erdélyi kisebbségi létben élő magyarok helyzetének jövőbeni alakulásáról, mert ők már figyelembe veszik ezeket a makropolitikai folyamatokat is, ugyan még mind a két vizsgálat a 2014-es, első határokat átívelő választásokat megelőzően született.

Míg Papp vizsgálatát az állampolgárság liberális koncepciójának szempontjából végzi, addig az alábbiakban tárgyalt Kiss és Salat magának az állampolgárság koncepciójának a vizsgálatát kihagyják megközelítésükben, ők elsősorban makropolitikai elemzést végeznek.

Salat (a Magyar Kisebbség 2013-es számában, mely az állampolgárság kiterjesztését vitatja meg) azt írja, hogy „*[v]itathatatlannak tűnik, hogy hosszú évtizedek nemzetpolitikai mellőztetése és az utódállamok hatósági önkényének való kiszolgáltatottsága után a határon túli magyarokat egyénenként megszólító magyar állam*

fellépése igen markáns nemzetpolitikai fordulatot eredményezett, amelynek hosszú távú következményei egyelőre beláthatatlanok”(Salat 2013, 228). Salat is pesszimista az állampolgárság „*össznemzeti integrációs*” funkciója kapcsán, Kiss és Barna kutatási eredményeire támaszkodva a Papp által felvetett magyar-magyar ellentétre hivatkozik (T. Kiss és Barna 2013). Salat azonban Pappal ellentétben úgy értelmezi ezt a nemzetpolitikai váltást mint ami „*annak a kurzusnak vetett véget, amely a határon túli magyar kisebbségeket kimondva-kimondatlanul kváziönálló politikai közösségeknek tekintette, és abban volt érdekelt, hogy azok ilyenként fennmaradjanak, önállóságukat minél szilárdabb jogi és intézményi keretek között próbálják érvényesíteni a többséggel szemben*”(Salat 2013, 231). Tehát Salat arra a következtetésre jut, hogy a határon túli magyarok politikai közössége létrehozásáért, vagy korábban párhuzamos társadalomért folytatott harc az állampolgárság kiterjesztésével meg fog szűnni, helyét az „*intézményesített diaszpóra pálya*” veszi át, melynek értelmében a szomszédos országok magyar közösségeinek tagjai éppen olyan szerepbe kerülnek mint a világ bármely részén élő magyarok. Ez véleménye szerint már csak azért is problémás, mert a szomszédos országok magyarjai, akik nem saját döntésükből kifolyólag kerültek más állam területére, hanem a határ változások miatt, más „*morális alappal formálnak igényt az identitásuk megőrzését lehetővé tevő intézményes berendezkedésekre*” (Salat 2013, 231). Mindezt arra a gondolatmenetre építi, hogy a magyar nemzetpolitika az egyéneket veszi figyelembe, azaz a „*a kulturális, etnikai vagy nyelvi alapú kollektív alanyiség semmilyen formáját nem ismeri el a magáén kívül*” (Salat 2013, 231).

Elemzésében kitér ugyan a törvény politikai és civil intézményekre gyakorolt hatására, de valójában ekkor még nem tudja felmérni a magyarországi politikai berendezkedés illiberális alakulásának hosszabb távú következményeit ezekre a szervezetekre. Ugyanis az állítás, miszerint a törvény az egyének és állam közötti kapcsolat szabályozása által jár nem kívánt, vagy legalábbis előre nem feltétlenül belátható következményekkel igaznak bizonyul, viszont az értekezésben igyekszem alátámasztani, hogy az intézmények magyar államtól való függő helyzetbe hozásának a Salat által ekkor felvetett következményeknél is jelentősebb hatásuk van. Salat ugyanis csupán arra hívja fel a figyelmet, hogy az etnikai politikai pártok eleshetnek a korábbi támogatottságuktól, mivel a magyar kormány explicit módon nem támogatja az eddigi tradicionális politikáikat, a többségi társadalmon belüli politikát a magyarországi politika irányába fordulás, ha nem is felváltja, de legalábbis megosztja az állampolgárok politikai figyelmét. Illetve a civil

szervezetek munkája is szinte semmissé válik, akik Salat szerint eddig a „román-magyar együttélés ügyének az előmozdításán szorgoskodtak” (Salat 2013, 230).

Az értekezés empirikus részében éppen arra próbálok rávilágítani, hogy az erdélyi politikai közösség koncepciója valóban háttérbe szorul, de ez nem annak az eredménye, hogy az erdélyi, vagy határon túli magyarok „diaszpóra pályára” kerülnek, hanem hogy a magyar nemzetállami keretben elfogadott „kollektív alanyiségük” egyre növekvő mértékben csak a magyar kormánytól függő helyzetben tartott intézmények irányítása alatt és által gyakorolható.

Kiss szintén a Magyar Kisebbség e számában megjelent tanulmányában az állampolgárság és a „nemzettel kapcsolatos társadalmi percepciók” közötti összefüggéseket keresi (T. Kiss 2013, 8). Elemzésében Bourdieu „klasszifikációs küzdelem” kifejezésére épít, mely szerint „a politikai harc egyik legfontosabb téjét gyakran az képezi, hogy mely csoportok/entitások válnak láthatóvá, illetve hivatalossá” (Bourdieu 1991, 220–25; hivatkozva T. Kiss 2013, 9). Vizsgálatában azt tekinti át, hogy az állampolgársági törvény módosítása hogyan határozza meg a nemzet felfogását. A kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet által végzett kutatásokra hivatkozva megállapítja, hogy az erdélyi magyarok egységesen pozitívan fogadták az egyszerűsített honosítási eljárást (T. Kiss 2013, 13), amit a kérelmezők magas száma is mutat. A kutatás az igénylések mögött két típusú motivációt állapított meg. Az első a „szimbolikus”, amelyik egybecseng a magyar állam által megfogalmazott célokkal, azaz a magyarság megtartásának, az identitás megőrzésének eszközeként tekint az állampolgárságra, míg a „pragmatikus” megfontolás az állampolgárság megszerzése mögött a más országban történő munkavállalás megkönnyítése. Az Intézet a magyar politikába való involváltságot is vizsgálta, és megállapította, hogy az erdélyi magyarság körében jellemző, hogy otthonosabban mozognak a magyar politikában mint a románban. A Kisebbségkutató által megkérdezettek úgy vélik, a magyar politikai szereplők képesek reagálni a problémákra és a magyarországi politikusok adnak a határon túli polgárok véleményére (T. Kiss 2013, 15–16).

Végeredményben arra a következtetésre jut, hogy a magyar nemzet mibenlétének meghatározásának egyik mérföldköve az állampolgársági törvény módosítása. Továbbá (a korábban hivatkozott) kvantitatív vizsgálat eredményeire hagyatkozva azt gondolja, hogy az elmúlt másfél évtizedben „államhoz való viszony felértékelődött Erdélyben a magyarsághoz tartozás kritériumai között. Elképzelhető, hogy hosszú távon a magyar

állampolgárság egyik szükséges feltételévé válik annak, hogy valaki »igazi magyarnak számítson« Erdélyben» (T. Kiss 2013, 95).

Az állampolgárság kiterjesztése kapcsán mindegyik vizsgálatban felmerül az erdélyi autonómia kérdése. Ezzel kapcsolatban ellentmondásos a magyar kormány retorikája, mely szerint Magyarország teljes mértékben támogatja az erdélyi politikai vezetőket az erdélyi autonómia kivívásában („Orbán Viktor beszéde a miniszterelnöki eskütételét követően” 2018; „Orbán Viktor válaszai a táborlakókban felmerült kérdésekre” 2017). Azonban azt tény, hogy az állampolgárság kiterjesztése az autonómia törekvéseket akadályozza a korábban tárgyalt szerzők is kiemelik (Körtvélyesi 2011, 49; T. Kiss 2013, 67; Salat 2013, 234). Csergő egy elemzésében, mely még a 2010-es állampolgársági törvény módosításának következményeit csupán említés szintjén veszi számításba áttekinti a romániai regionalizációval kapcsolatos politikai vitákat, elsősorban az erdélyi autonómia törekvésekre felhívva a figyelmet. Véleménye szerint már a 90-es évek óta létezik egy magyarországi nyomás az erdélyi politikai szereplők irányába, ami megnehezíti ezeket a törekvéseket (Csergő 2013, 895). Az állampolgárság kiterjesztését figyelmen kívül hagyva is két fontosabb csomópontot emel ki, mikor a magyar kormány politikája ellehetetleníti az autonómatörekvéseket. Egyrészt az értekezésben is tárgyalt státusztörvényt, másrészt a Fidesz kormány 2010-től kezdődő politikáját, mely a vezető etnikai párttal, az RMDSZ-szel szemben kisebb, az autonómiáért küzdő pártokat egyre jelentősebb mértékben támogatott. A magyar kormány így Csergő szerint valójában azt érte el, hogy megosztotta a romániai magyar választópolgárokat, így csökkentve az RMDSZ támogatottságát és az autonómia esélyeit. Amennyiben Csergő érveléséhez még azt is hozzátesszük, hogy az állampolgársági törvény módosításának eredményeképpen az erdélyi magyarok között tömeges az állampolgárság felvétele, pontosabban míg 2015-ben 3400 fő vette fel a magyar állampolgárságot Magyarországon, addig lakóhely nélkül 80200-an vették fel az állampolgárságot (Központi Statisztikai Hivatal 2015, a tömeges felvétel éppen 2015-ben kezd csökkenni, de a KSH azóta nem adott ki hivatalos adatokat) akkor érthető meg pontosan, hogy az autonómatörekvésekre való hivatkozás valójában már csak mint egy kampányelem jelenik meg a politikai retorikában (T. Kiss 2013, 56).

A felsorolt magyar jogszabályi változásokból egyértelmű tehát, hogy Magyarország politikai közösségének alapját az állampolgári közösség építésére alapuló nemzetpolitika befolyásolja, mely tartalmaz egy etnikai-kulturális dimenziót (Bakk és Öllös 2009, 42). Körtvélyesi megállapítja, hogy a magyarországi szabályozás illeszkedik a regionális trendekbe (ezekről bővebben: Kovács, Körtvélyesi, és Pogonyi 2010), melyeket az

állampolgársági politikák „balkanizációjaként” értékel (Körtvélyesi 2012, 138). Ez azonban nem jelenti azt, hogy ez csak egy a Balkánon, illetve Közép-Európában előforduló trend lenne (Pogonyi 2011, 694–95).

A fejezetben röviden áttekintettem a nemzetközi jogi kritériumokat, illetve magát a magyarországi jogi szabályozásokat. Ezek alapján elmondható, hogy az állampolgárság kiterjesztésének magyarországi szabályozása ellentmond a nemzetközi jogi dokumentumokban lefektetett elveknek, elsősorban a diszkrimináció tilalmának, illetve a későbbiekben tárgyalt intézményrendszeri következmények eredményeképpen a státusztörvényhez hasonlóan felveti a területen kívüliség problémáját. Továbbá megállapítható, hogy ellentmond a nemzetközi kisebbségvédelmi rendszerben lefektetett elveknek, mely szerint a kisebbségek védelme a területi állam felelőssége. Majd röviden bemutattam, hogy a szakirodalom pontosan milyen kritikákat fogalmaz meg a magyarországi szabályozás kapcsán. Így megállapítható, hogy az irodalomban konszenzus van a tekintetben, hogy – még a választójog kiterjesztése és az intézményrendszer szerepének megismerése előtt is –, hogy az állampolgárság kiterjesztésének következményei az erdélyi politikai cselekvési teret átalakítják.

6. A választójog kiterjesztése és az állampolgárok megkülönböztetése⁶

A 2014-es választások előtt a kormány jelentősen megváltoztatta a választási rendszert. A parlamenti mandátumok számát 199-re csökkentették a korábbi 386-hoz képest. A választásokat a korábbi több fordulós rendszer helyett egyfordulósra változtatták. Az állampolgársággal rendelkező személyek továbbra is egy egyéni képviselőre és a pártlistára szavazhatnak, azaz 106 egyéni képviselőt választanak és a maradék 93 mandátumot a pártlistákról, illetve a kisebbségi listákról töltik be. Ugyan az állampolgársági törvény módosításakor a választójog határon túli kiterjesztése még nem állt a kormány szándékában, legalábbis hivatalos nyilatkozataikban hangsúlyozták, hogy az állampolgárság kiterjesztése nem a szavazati jogról szól („A Fidesz és a kettős állampolgárság - Elvarrni az egyik szálát” 2010, 0), mégis az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényt 2013-ban úgy módosították, hogy a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok is részt vehessenek a választásokon (2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról, szak. 7).

Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011. évi CCIII. törvény értelmében a Magyarországon lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok csak pártlistára szavazhatnak.⁷ Ebben az értelemben Jakab megfogalmazása szerint fele annyi szavazatuk van mint a lakóhellyel rendelkező állampolgároknak, akik pártlista mellett egyéni képviselőt is választhatnak (Jakab 2011). Az az eljárás, hogy lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok is részt vehetnek az anyaállam választásain nem egyedi. Hasonló módon az sem különleges helyzet, hogy a lakóhellyel rendelkező és nem rendelkező állampolgárok között különbséget tesznek a tekintetben, hogy pontosan milyen módon képviseltethetik magukat az anyaállam törvényhozásában (e megkülönböztetések igazolhatóságáról lásd Bauböck 2005; Owen 2010; Spiro 2011). Van példa arra, hogy meghatározott külföldön töltött idő után az állampolgárok elvesztik választójoguk egy részét, vagy egészét, továbbá létezik olyan állami szabályozás is, ahol a külföldön élők szavazati jogát egykori országon belüli lakóhelyhez kötik (Hallók 2015, 199). A külhoni választásnak több lehetséges gyakorlata létezik, például választókerületek létrehozása a külföldön élő állampolgárok számára. Több állam esetében arra is van példa, hogy a külhoni szavazók számára

⁶ A fejezet tartalmaz részleteket egy még meg nem jelent cikkből: (Kállai és Nagy, 2019.)

⁷ 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról 7. A szavazás 3) A magyarországi lakóhellyel nem rendelkező választópolgár egy pártlistára szavazhat.

meghatározott számú mandátumokat állapítanak meg, vagy, hogy a külhoni állampolgároknak saját képviselőjük van az országgyűlésben (Hallók 2015, 114–15).

A magyar szabályozás azonban különbséget tesz az állampolgárok között szavazás módjában is. Míg a magyarországi lakóhellyel rendelkező állampolgárok a külképviseleteken adhatják le szavazataikat a magyarországi lakóhelyük szerinti választókerület egyéni jelöltjeire és pártlistára, addig a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok csak országos listára szavazhatnak, postai úton.

A lakóhellyel rendelkező és nem rendelkező állampolgárok esetében így tehát nem csupán a „*félszavazat*” tekintetében, de a szavazás módjában is egyenlőtlen helyzetet teremtett az állam. A 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról a választásokon való részvételt előzetes, önkéntes regisztrációhoz köti.⁸ A törvény értelmében a Magyarországon lakóhellyel nem rendelkező állampolgár levélben szavazhat az országgyűlési választásokon és az országos népszavazásokon.⁹ A levélben szavazás lehetősége 2013 óta kizárólag a határon túli magyarok számára lehetséges, tehát azok a magyarországi lakóhellyel rendelkező választópolgárok, akik a választás időpontjában az ország területén kívül tartózkodnak, nem élhetnek a postai szavazás lehetőségével. Az ő esetükben külképviseleti szavazásra van mód, tehát az is előfordulhat, hogy a külföldön tartózkodó állampolgárnak több száz kilométert kell utaznia a legközelebbi külképviseletre, hogy szavazatát leadhassa.

Az a politikai szándék, hogy a Magyarországról elvándorolt, de lakóhelyüket megtartó választópolgárokat politikai részvételi jogaik gyakorlásában hátráltassák, abban is tetten érhető, hogy a levélben szavazás lehetősége eredetileg minden nem Magyarország területén tartózkodó választó számára nyitva állt. A 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról eredetileg lehetővé tette, hogy a magyarországi lakóhellyel rendelkező, de a választás napján külföldön tartózkodó választópolgár is kérhesse felvételét a levélben szavazók névjegyzékébe, azonban a jogalkotó mindössze tíz hónappal a 2014-es országgyűlési választások előtt, a 2013. évi LXXXIX. törvény elfogadásával ezt a lehetőséget megszüntette. Ezzel jelentősen megnehezítette, és adott esetben költségessé tette a választásokon való részvételt. Valószínűsíthető, hogy a legtöbb, külföldön

⁸ 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról 84. § (1) A névjegyzékbe vételét, névjegyzékbe vételének meghosszabbítását, illetve a névjegyzékben szereplő adatai módosítását az a magyarországi lakcímmel nem rendelkező választópolgár kérheti folyamatosan, az adott választást megelőző tizenötödik napig, aki az e törvény hatálya alá tartozó bármely választáson választójogosult.

⁹ 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról 266. § (2) A Nemzeti Választási Iroda felveszi a levélben szavazók névjegyzékébe azt a magyarországi lakcímmel nem rendelkező választópolgárt, aki a legkésőbb a szavazást megelőző tizenötödik napon benyújtott kérelme alapján szerepel a központi névjegyzékben. A Nemzeti Választási Iroda feltünteti a központi névjegyzéken a választópolgárnak a levélben szavazók névjegyzékébe vételét.

tartózkodó, de magyar lakcímmel rendelkező választópolgár fel sem iratkozik a külképviseleti névjegyzékbe. Ez látható például abból is, hogy az Egyesült Királyságból csupán 5371 fő regisztrált a londoni külképviseleten történő szavazásra a legutóbbi választásokkor („Külképviseleti részvételi adatok” 2018).

Ez a szavazás módját érintő különbségtétel alkotmányjogi panasz formájában megjárta az Alkotmánybíróságot is. Az indítványozó azt kifogásolta, hogy a választási eljárásról szóló törvény alapján ki van zárva a levélben szavazás lehetőségéből, mivel rendelkezik magyarországi lakóhellyel, tehát a választójogi rendszer a szavazási eljárásban indokolatlanul és Alaptörvényt sértő módon tesz különbséget szavazók csoportjai között. Az Alkotmánybíróság a panaszt 3048/2014. (III. 13.) AB végzésében visszautasította. Érvelése szerint az indítványozó esetében az általa hivatkozott törvényhelyet nem alkalmazták, így nincs személyes érintettsége, ami alapján beadhatta volna az alkotmányjogi panaszt. Ez a fajta érvelés általánosságban is szűkíti a potenciális beadványozók körét, hiszen a panaszos kifejezetten azt sérelmezte, hogy rá a hivatkozott törvényhely nem alkalmazható, kizárja őt a postai szavazás lehetőségéből (3048/2014. (III. 13.) 2014).

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) ugyan nem utasította el a hasonló tárgyú kérelmet, de a Vámos Magyarország elleni ügyben hozott döntésében a különbségtételt a részes állam széles mérlegelési jogkörébe tartozónak ítélte (Vámos és mások Magyarország elleni ügye 2015). Ezt korábban az EJEB az Oran-ügyben már kimondta ki azzal, hogy elfogadhatónak találták azt a szabályozást, mely szerint adott esetben korlátozhatja az állam a külföldön tartózkodó állampolgáraik választásokon való részvételét (Oran Törökország elleni ügye 2014). Az eset a szavazatok számát tekintve hasonló a magyar példához, azok a török állampolgárok, akik több mint hat hónapja külföldön élnek, csak a pártlistára szavazhatnak. Viszont a magyarországi szabályozás nem az elvándorlásra, tehát a választópolgár tudatos döntésére való reakcióként szűkíti a választók részvételi jogát, egyszerűen a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára eleve csak a pártlistás szavazást teszi lehetővé. A lakóhellyel nem rendelkező állampolgár tehát nem „elveszti” szavazati jogának egy részét, hanem eleve nem is volt esélye megszerezni azt, hacsak nem Magyarországon telepedik le, ami viszont ellentmond a szülőföldön való boldogulás Alaptörvényben is kimondott kívánalmának.

Az Oran ügyben tehát a Bíróság már elismerte, hogy a választások következményeit kevésbé viselő, külföldön tartózkodó választópolgárok szavazati jogát az államok korlátozhatják, de a magyar esetben a Bíróság nem vette figyelembe, hogy éppen az ebben

az értelemben „*szorosabb köteléssel rendelkező*” választók csoportját, a lakóhellyel rendelkezőket éri hátrány a lakóhellyel nem rendelkező választópolgárokhoz képest, azzal, hogy ők nem szavazhatnak postai úton. Az EJEB szerint ezt az eljárási hátrányt kiegyensúlyozza, hogy a magyarországi lakóhellyel nem rendelkezők nem szavazhatnak egyéni képviselőre. Nem egészen világos, hogy hogyan lehetne egy diszkriminációt egy másikkal, a szavazatok numerikus értékében megjelenő különbségtételt eljárási szabályokkal, a szavazás megkönnyítésével ellensúlyozni, de a tárgyalat ügynek nem is ez volt a fő kérdése.

A külső szavazás legitimitációját vizsgálva Bauböck három elfogadható okot sorol fel: háborúk következményei; demokratikus átmenet; transznacionális szálak erősítése (Bauböck 2007a, 2393–95). Magyarország 2010-es nemzeti politikai váltása a fenti kategóriák közül az utóbbi célt szolgálhatja.

Nagy megfogalmazásában a politikai közösség „*egy határolt társadalomnak a politikai folyamatokban részvételre felhatalmazott és e folyamatok hatásának kitett tagjaiból*” áll (B. Nagy 2014, 40). Ebből a gondolatmenetből kiindulva a magyar szabályozás szerint a politikai közösségben részvételre felhatalmazott tagokká válhatnak azok a határon túli magyarok, akik regisztrálnak a levélben szavazók névjegyzékébe, viszont tagságuk e megfogalmazás szerint problematikus, hiszen kérdéses, hogy a politikai folyamatok hatásának valóban „*ki vannak-e téve*” azok az állampolgárok, akik nem az állam területén élnek. Nagy egyértelműen épít Bauböck *érdekeltség alapú* politikai részvétel koncepciójára, melynek központi eleme, hogy azok jogosultak a politikai közösségen belüli tagságra, akik érdekei kapcsolódnak az anyaállam jövőbeni jólétének alakulásához, illetve emellett igényük is van e politikai közösség sorsának alakítására (Bauböck 2007a).

Mindennek megfelelően a magyarországi politikai közösség átalakítása során az állampolgársági törvény módosításával és a választójogi rendszer újraszabályozásával már nem csak a szomszédos országokban élő magyarságot célozták, hanem a világ bármely pontján élő, nem állampolgár magyarokra alkalmazható keretet alkottak. Ez az egységes szabályozás egyre több problémához és igen eltérő helyzetekhez vezet. A világ különböző országaiban élő magyarok között különbség lehet abban a tekintetben, hogy az adott ország elfogadja-e a többes állampolgárság intézményét, vagyis hogy tudnak-e élni egyáltalán, vagy adott esetben csak a meglévő állampolgárságról való lemondás mellett tudnak élni a kedvezményes honosítás lehetőségével.

A megkülönböztetés tehát nem csak abban jelenik meg, hogy az állampolgárságot ki és milyen körülmények között tudja felvenni, és ezzel a jogrendszer milyen csoportokat hoz létre a világ különböző pontjain élő magyar állampolgárok között, hanem a választójog kiterjesztéséből is adódik.

A választójog kiterjesztésének legitimitásának vizsgálatában érdemes figyelembe venni, hogy a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok szavazatai milyen súllyal esnek latba a választásokon (Kovács, Körtvélyesi, és Pogonyi 2010, 4). Bauböck szerint a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára biztosított szavazati jog valójában az etnikai nacionalizmus természetes velejárója. Azonban az etnikai nacionalizmus megvalósításán kívül is lehet felfedezni legitim okokat a határon túli kisebbségek számára biztosított választójog esetében. Latin-amerikai országok példáján mutatja be, hogy a demokratikus átmeneteket követően több ország (Spanyolország és Portugália), éppen a demokratikusság támogatásáért cserébe, egyfajta *jutalomként* biztosított természetesen a választójogot a latin-amerikai kisebbségeik számára, hogy kárpótolja őket amiatt, hogy a demokratikus átmenetet megelőzően éppen ennek támogatása miatt kellett elhagyniuk hazájukat (Bauböck 2005, 684). Bauböck megjegyzi továbbá, hogy egyértelmű a választójog kiterjesztésének politikai motivációja, azaz, hogy a választási törvényt átalakító politikai párt ellenfeleivel szemben saját magának reméli az új választópolgárok szavazatait. Pogonyi a 2014-es magyarországi választások kapcsán összefoglalja a választójog kiterjesztésére adott magyar politikai pártok reakcióját. Így megerősíti Bauböck fenti állítását, azaz rávilágít arra, hogy a Fidesz a törvény általi módosítások eredményeképpen jelentős további szimbolikus tőkére tett szert, sőt ezen túl intézményi tőkéhez is jutott (Pogonyi 2017a, 102).

Pogonyi Bauböckhöz hasonlóan áttekinti, hogy a választójog kiterjesztése mögött milyen motivációk fedezhetők fel. A liberális demokráciák elveinek megfelelően keresi a választójog kiterjesztése mögötti legitimitációt. A választójog kiterjesztésének négy különböző hullámát vázolja fel, melyek esetében normatív és pragmatikus magyarázatokat kínál.

Az első megközelítésben a választójog kiterjesztése hasonlóan Bauböck elemzéséhez a különböző háborúk idején határon kívül tartózkodó állampolgárok választójogának gyakorlásához köthető és valójában a lakóhelytől távol szavazást jelenti (az eltérő választásokon való részvételi lehetőségek definícióit lásd Bauböck 2007a, 2398). E választási mód normatív legitimitációját a demokratikus egyenlőség adja, azaz az állampolgárok megfosztása a választásokon való részvételtől csupán azért, mert területen

kívül tartózkodnak ellentmondott volna annak az elvnek, ami szerint minden állampolgár részvételre jogosult a politikai döntésekben. Ennek a választási jogosultságnak a következményeként értékelhető a menekültek és más államok területén tartózkodó munkavállalók választójogának biztosítása. Először is mivel ezek az állampolgárok gyakran terveznek visszatérni az anyaállamukba, de később még akkor is legitimnek tekinti Pogonyi és Bauböck is a távoli szavazást, ha ez a szándék mégsem áll fent (Pogonyi 2014, 125). Bauböck szerint ez a távoli szavazás az anyaállammal való kapcsolattartás megnyilvánulása, így legitim megoldás a külhoniak számára a politikai döntéshozatalban való részvételre, azonban ez az igazolás csupán az első generáció esetében érvényes, ugyanis legitimitása abból fakad, hogy az adott személyek valamilyen módon még involváltak az anyaállam folyamataiban, illetve van valamilyen jövőbeli érdekelttségük is az adott államban (Bauböck 2003, 713). Pogonyi viszont felhívja arra a figyelmet, hogy mind az involváltságot, mind az érdekeltséget nehéz tetten érni, így nehezen legitimálható ez a kiterjesztés (Pogonyi 2014, 136).

Pogonyi továbbá a külső szavazás legitimitásának értékelése kapcsán a pragmatikus és szimbolikus értékeket is tárgyalja. Pragmatikus értékként fogható fel a külhoni választópolgárok lobbitevékenysége, vagy az általuk termelt anyagi támogatások, míg a szimbolikus értékek alatt elsősorban a nemzeti identitás kifejeződését érti. Véleménye szerint ha az anyaállam támogatását anyagi hozzájárulás formájában valósítja meg a külhoni állampolgárok közösségének egy vagy több tagja az problematikus, hiszen ebben az esetben az a kérdés merül fel, hogy legitim-e gazdasági hozzájárulásért cserébe politikai jogokat biztosítani (Pogonyi 2014, 127). Mindemellett Bauböck azt is említi, hogy a területi állam, vagy fogadó állam gyakran nem teszi lehetővé a bevándorlók számára a politikai folyamatokban való részvételt, így megfosztva őket egy demokratikus joguktól, melyet a külhoni szavazással a küldő állam valójában kárpótolni tud (Bauböck 2003, 714). A bauböcki logika a transznacionalizmus politikai elméletén nyugszik, miszerint a globalizált világban az információáramlás felgyorsulása és az utazási lehetőségek kiszélesedése lehetővé teszi, hogy az el- és bevándorlók értesüljenek mind küldő államuk, mind fogadó államuk politikai döntéseiről, illetve részesei legyenek ezek következményeinek. Azonban Pogonyi éppen ennek az önkényes mivoltára hívja fel a figyelmet. Míg Bauböck szerint a lehetőség megteremtése a politikai folyamatokban való részvételre a liberális demokráciák egyik elve, aminek részét képezi az egyén döntési lehetősége, miszerint értesülni kíván-e és részt kíván-e venni ezekben a folyamatokban. Addig olvasatomban Pogonyi inkább azt veti fel, hogy a liberális demokráciák ugyan meg kell, hogy teremtsék a lehetőségét azok

számára, akik igényt tartanak a politikai folyamatok formálására, de ennek sem a gazdasági hozzájárulások, sem az identitás megőrzésének igénye nem biztosít elégséges igazolást, sőt azt is kiemeli, hogy az anyaállamok erre vonatkozó döntése mindig valamennyire önkényes lesz (Pogonyi 2014, 136) és így természetesen nem felelhet meg az alkotmányosság követelményeinek.

Pogonyi a választójog kiterjesztése kapcsán következő állomásként határozza meg az egyes államok demokratikus átmenetei során alkotott választójogi törvényeket, melyek elsősorban szimbolikus kifejezései annak, hogy az új politikai vezetők elhatárolódnak azoktól, akik korábban esetleg kizártak állampolgárokat a politikai közösségből (Pogonyi 2014, 129). Bauböck ezt a demokratikus tranzíció és intézmények legitimizálásával köti össze (Bauböck 2007a, 2443). Ebben az esetben egyértelműen elfogadja mind a két szerző, hogy a liberális demokráciák értelmében elfogadható a választójog kiterjesztése, mivel egy korábbi hátrányt egyenlít ki.

Pogonyi következő állomásként értékeli az állampolgárság és választójog kiterjesztésének államutódlással kapcsolatos szabályozásait, melyet konkrétan a Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlásával összefüggésben vizsgál. Az új államok gyakran vezetnek be olyan állampolgársági politikákat, melyek célja az új határokon kívül került kisebbségi közösségek tagjaival jogi kapcsolat helyreállítása. Mindezt gyakran annak ellenére teszik, hogy az az új államok szabályozásaiba ütközik. Ilyen például Oroszország állampolgársági törvénye, mely lehetővé teszi az észt, litván és ukrán államok területén élő orosz kisebbségek számára is az állampolgárság felvételét, annak ellenére hogy ezek az államok a többes állampolgárságot tiltják vagy korlátozzák (Kovács, Körtvélyesi, és Pogonyi 2010, 9). E politikák háttérben szintén a történelem során keletkezett hátrányok kárpótlása, illetve a föderatív államokon belüli belső vándorlás eredményeképpen az újonnan megalakuló államok területén ragadt kisebbségekről való gondoskodás eszközeként jelent meg a választójog. Ennek legitimitása egyrészt a hontalanság elkerüléséhez köthető, mivel sok esetben az új államok területén az egyes kisebbségekhez tartozó személyek egyszerűen nem kapják meg a többségi állampolgárságot, így ennek kiküszöbölésére legitim módszer a határon túli állampolgárság kiterjesztése, azonban a választójog már kevésbé. Pogonyi szerint elégséges az anyaállamba való utazás megkönnyítése. Ugyanis véleménye szerint a választójog megadása már etnokráciához vezet, olyan kisebbségi csoportok támogatásához, akik később az anyaországi választásokon aránytalanul nagy súlyban tudják befolyásolni a politikai döntéseket. Az

ezzel kapcsolatos politikákat nevezik máshol etnikai mérnökségnek (Kovács, Körtvélyesi, és Pogonyi 2010).

Az utolsó állomáshoz köti a magyarországi szabályozások határon túli kiterjesztését, melyeket legkevésbé tart normatív szempontból igazolhatónak (Pogonyi 2014, 132–35). Ugyanis minden a korábbi esetekben is a liberális demokratikusság elveibe ütköző, ezért kifogásolt elem itt megjelenik. Az állampolgárok és választásra jogosultak tömeges jelentkezése, és ezáltal a politikai döntéshozatalban való túlzó befolyás, a területi államban esetlegesen felmerülő lojalitásbeli dilemmák, az anyaállamon belüli többséggel szemben előforduló ellentétek, az extraterritorialitás és minden egyéb körülmény ezeknél az államoknál (Magyarország mellett Olaszország példáját említi) együttesen megjelenik.

Owen szintén a transznacionalizmus által kialakuló politikai egyenlőségkonceptiók és a politikai hovatartozás különböző módozatainak összevetésével hozza létre saját pluralista elméletét. Kiindulópontja, hogy létezik egy területi és egy nemzeti alapú politikai közösség, melyekben lehetőség van különbséget tenni aszerint, hogy az egyéneknek van-e állampolgárságuk, vagy valamilyen más módon részesei a közösségnek. Illetve egy további különbségtétel, hogy maga a politikai közösség megköveteli-e az exkluzív tagságot (Owen 2010, 52–53, később ezt a különbségtételt a polgárság és démosz kategóriáinak definiálásával árnyalja 2018). Véleménye szerint ez egy olyan konceptuális tér, melyben a legnagyobb sikerrel eddig Bauböck tudott rendszert teremteni a tagság legitimitásának vizsgálatával. Owen azonban mégis egy Bauböcktől némileg eltérő érvelésre hagyatkozik. Míg Bauböck elsődlegesen az érdekeltség mentén tárgyalja a transznacionális politikai részvételt, addig Owen esetében a politikai közösségek pluralizmusa megköveteli, azoknak a különbözőségeknek a hangsúlyozását, melyek szerint az eltérő politikai közösség percepciók, eltérő politikai tagságban testesülnek meg, melyek esetében az egyenlőség koncepciót egyedi esetenként kell megvizsgálni és biztosítani. Ennek a gondolatmenetnek a következménye, hogy véleménye szerint egy demokratikus állam esetében választójogosultságot kell biztosítani Dahl demokrácia-elméletére építve (Dahl 1998): a közösség minden cselekvőképes nem átmeneti felnőtt lakosa számára minden választáson; a közösség minden (első generációs) emigráns cselekvőképes felnőtt állampolgára számára a nemzeti (és nem helyi) választásokon; a közösség minden cselekvőképes felnőtt állampolgára számára minden olyan népszavazáson, mely alkotmányossági kérdésekre vonatkozik, így az állampolgárság karakterére is. Tehát arra alapozza a választójogosultság plurális elméletét, hogy a demokratikus kormányzás kívánalmait csupán abban a formában lehet kielégíteni, mely mind a területi (lakóhellyel

rendelkező nem állampolgárok) és nemzeti (lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok) felfogásának a közösségnek, illetve a közösséghez tartozás társadalmi (hétköznapi társadalmi folyamatoknak kitett lakosság) és nemzeti (elképzeltek nemzeti közösségbe tartozók) formájának is megfelel.

Tehát Owen, valójában annak ellenére, hogy saját állítása szerint Bauböck érdekeltségalapú elméletével szemben fogalmazza meg elméletét, mégis azt javasolja, hogy a választójog olyan pluralista szempontú szabályozása igazolható a demokratikusság elvei mentén, mely bizonyos mértékig specifikus alapon teszi lehetővé a politikai folyamatokba való beleszólást. Ez leginkább a harmadik csoportjában érhető tetten, melybe a határon túli magyarok választójoga is beleférne, azaz, hogy a lakóhellyel nem rendelkező, de a nemzeti közösség tagjai az olyan kérdésekben szavazhassanak, melyek az ország alkotmányos berendezkedését illetik. Ez ugyan egy szűkítőbb megközelítés, mint Bauböck elmélete alapja mégis az a gondolat, hogy csupán abban az esetben legitim a választójog kiterjesztése, ha a választások által alakított politikai folyamatok kihatnak az állampolgárokra.

Owen máshol felhívja a figyelmet azonban arra, hogy Dahl demokrácia-elmélete nem értelmezhető a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok esetében, ugyanis ennek alapfeltevése, hogy a politikai közösségen belül az egyének egyenlő mértékben ki vannak téve a közösség által meghatározott jogszabályok széles skálájának. Azonban a lakóhellyel nem rendelkezők esetében ez nem lehet igaz, tehát Owen azt javasolja, ahogy előbb tárgyalt elméletében is, hogy tegyünk különbséget a politikai tagság módozataiban. Álláspontját miszerint a lakóhellyel nem rendelkezők olyan választásokon vehessenek részt, melyek az állam alkotmányos berendezkedését érintik, arra alapozza, hogy a területi lakóhely nélküli állampolgárok mindig csak közvetve és részlegesen vannak kitéve a politikai döntéseknek, kivéve azokban az esetekben, amikor alkotmányossági kérdésekről döntenek a választásokon. Ilyen kérdéseknek látja az állampolgársági törvényeket és a választójogi törvényeket, tehát pontosabban olyan alkotmányossági kérdések, melyek közvetlenül érintik a külhoniak állampolgári státuszát, vagy politikai részvételi jogaikat (Owen 2011, 21).

Owen nem foglalkozik azokkal a határon túli kisebbségekkel, akik nem elvándorlás eredményeképpen váltak lakóhely nélküli állampolgárokká, érvelése azért alkalmazható mégis, mert tartalmazza a liberális demokráciák politikai közösségekkel szemben támasztott univerzális egyenlőségének elvét, még hozzá egy olyan pluralista szempontból melyet sem

Pogonyi, sem Bauböck nem fejt ki a határon túli magyarok állampolgárságának és választójogának legitimitását vizsgálva.

Dumbrava és Collyer survey alapú kutatásaikban a külhoni állampolgárság és választójog gyakorlati megvalósulásait vizsgálják. Dumbrava az európai uniós tagállamokat vizsgálja, míg Collyer 193 ország állampolgársági és választójogi gyakorlatait tekinti át (Dumbrava 2014; Collyer 2014a). Az európai uniós tagállamok esetében Dumbrava három főbb igazolási elvet talál: a jóvátétel elve, a demokratikus kontinuitás elve és a nemzeti szolidaritás kifejeződése, melyek közül Pogonyihoz (2014) hasonlóan a jóvátételt találja a legerősebb igazolásnak. Az EUDO Citizenship Observatory („Global Citizenship Observatory” 2019) adataira támaszkodik leginkább, melyet kiegészít más empirikus vizsgálatok eredményeivel. Az igazságos jóvátételről szóló érvelésében kitér arra, hogy ugyan (ellentétben Bauböckkel) több generációra is igazságosnak tartja az állampolgárság kiterjesztését, azonban a választójog gyakorlását lakóhelyhez kötné, elsősorban a tényleges kapcsolat elvére alapozva.

Collyer a deterritorializáció szempontjából a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára kiterjesztett választójogot vizsgálja (Collyer 2014a). Elemzése inkább a diaszpórákra terjed ki mint olyan közösségekre, melyek anyaországbeli támogatása elsősorban a visszatérés lehetősége miatt, illetve az anyagi támogatásokkal kapcsolatban áll fent. Collyer szerint a *„transznacionális gyakorlatok nem ássák alá a nemzetállam működését, hanem jelentősen megváltoztatják azt”* (Collyer 2014a, 62). Ilyen transznacionális gyakorlat a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok választójoga. Collyer a 193 országot lefedő vizsgálatában arra hívja fel a figyelmet, hogy az egymástól gyakran jelentősen eltérő szabályozásoknak más és más következményeik vannak az állam és állampolgárai kapcsolatára. Collyer szerint adatai azt bizonyítják, hogy az új szabályozások egy olyan trend részei, aminek értelmében már nincs értelme az állampolgárságot csupán területhez kötve vizsgálni, illetve elemzésében arra is kitér, hogy ezen változások gyakran a civil társadalom kezdeményezéseinek eredményei. Konkrétan a lobbitevékenységet emeli ki mint civil társadalmi kezdeményezés, de természetesen nem csupán ezt jelentheti, az értekezésben bemutatott státusztörvénnyel kapcsolatos fejlemények esetében is egyértelmű, hogy a civil társadalom által artikulált igények jelentősen befolyásolhatják egy-egy szabályozás megszületését, módosítását (lásd az MVSZ tevékenysége, vagy a határon túli magyarok közösségének nevében fellépő civil és politikai szervezetek szerepe a magyarországi támogatáspolitikák alakulásában).

Spiro a többes állampolgárságot egyre inkább elfogadó nemzetállami gyakorlatok kapcsán megállapítja, hogy az állampolgárság és kapcsolódó politikai jogok a diaszpóráközösségek *politikai erejének* növekedésének az eredményei. Azaz az a tény, hogy az anyaállamok a külhoni állampolgárokat teljes jogú tagokként ismerik el egyrészt a diaszpóráközösségek politikai befolyásából ered, másrészt pedig a globalizáció által lehetővé vált új társadalmi struktúrák eredménye (Spiro 2010, 2). Spiro is azokat a külhoni állampolgárokat vizsgálja, akik elvándorlás eredményeképpen telepedtek le az új államaikban és a befogadó állam állampolgárságának felvétele az ottani integrációjuk vagy politikai aktivitásuk eredménye, míg az anyaállam oldaláról passzív tényezőként tekint az állampolgárságra mint a diaszpóra lét formalizálásának eszközére, mely csupán annak a következménye, hogy az új többes állampolgárok megtartják eredeti állampolgárságukat. Mindezt a passzivitást a külhoni állampolgárok alacsony választási részvételével támasztja alá.

Állítása szerint az állampolgárság egy olyan intézmény, mely megköveteli a formális egyenlőséget, így nem lehet különbséget tenni a lakóhellyel rendelkező és nem rendelkező állampolgárok között, de mindeközben azt a jelenséget is fontolóra kell vennünk, hogy az állampolgárság kiterjesztése a diaszpóra lét eszköze (Spiro 2011, 5). Tehát következtetése, hogy a külhoni állampolgárság a diaszpórák kormányozhatóságának eszköze válik. Mindez együtt jár azzal a gondolattal, hogy az állampolgárság felerősíti az állam és polgára közötti kapcsolatot, amelyre Spiro szerint még nincs empirikus bizonyíték, viszont Pogonyi kutatása ezt az álláspontot az interjúi és kérdőíves kutatása alapján nem reprezentatív mintán keresztül erősíti (Pogonyi 2017a). Pogonyinál ugyanis a korábban említett szimbolikus és pragmatikus állampolgársághoz köthető értékek együtt járnak; minél nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a határon kívüli állampolgárok a pragmatikus értékeknek (útleveél például) annál jelentősebb a szimbolikus értékek szerepe is.

Spiro Bauböckkel szemben nem tartja normatívan igazolhatónak csupán az első generációk részvételét a választásokon, ugyanis az a feltételezés, hogy csupán ez a generáció informált és érdekelt eléggé az anyaállami politika alakulásában nem feltétlenül bizonyítható. Ez az érvelés összhangban van Pogonyi álláspontjával, viszont különbség az, hogy míg Pogonyi a külső választás legitimitását kérdőjelezi meg erre az érvelésre alapozva, addig Spiro amellet áll ki, hogy legitim a választójog kiterjesztése az állampolgárság természetéből fakadóan. Ő inkább amellet érvel, hogy maga az állampolgárság kiterjesztése az, ami alaposabb vizsgálat alá kell essen. Valójában magát az

állampolgárság kiterjesztését mint a diaszpóralét intézményesítését nem tartja igazolhatónak.

7. Összegzés: az illiberális állampolgárság feltételei

Az értekezés az eddigiekben áttekintette az állampolgársági tanulmányok irodalmát, a magyarországi illiberális fordulat legfontosabb jellemzőit és a magyarországi állampolgársági szabályozások sajátosságait. Törekedtem az állampolgárság fogalmát és tartalmát aszerint leírni, hogy az állampolgárság intézménye miképpen alakítja a politikai közösséget. Ennek értelmében az állampolgárság nem csupán a jogok és kötelezettségek hordozóiként ruházza fel az állampolgárokat, hanem abból a szempontból írható le, hogy az állampolgársági szabályozások eredményeképpen létrehozott új állampolgári kötelek mit mondanak el arról, hogy az adott állam hogyan képzel el a saját politikai közösséget. Ennek értelmezéséhez elsősorban az állampolgársági politikák pontosabban a honosítás intézményének a vizsgálata vezethet eredményre.

Amellett, hogy az állampolgárság fogalmának értelmezését némileg szűkítem az állampolgárság felvételével kapcsolatos követelmények vizsgálatára, az irodalmi áttekintésben igyekeztem rávilágítani arra is, hogy az állampolgársági politikákra mind az állam által gyakorlatban megvalósított nacionalizmus, mind politikai berendezkedése hatással van. Felhívtam a figyelmet arra, hogy Magyarország esetében a brubakeri etnikai nacionalizmus (Brubaker 1992a, 1999) következményeként értelmezhető a határon túli magyarokkal kapcsolatos állampolgársági politikák megvalósításának formája, továbbá rávilágítottam arra is, hogy más szerzők állampolgárság fogalmának vizsgálata során azt alkotóelemeire bontva értelmezik (Faist és Kivisto 2007; Karolewski 2012), és így azt mutatják be, hogy demokratikus berendezkedésű államok esetében, hogyan érhető el az állampolgárok számára elérhető jogok teljességének biztosítása.

Az első értelmezési keret így teret nyit annak, hogy az állampolgársági politikákat egy nagyobb, a nemzetállam egyéb jogszabályaival összefüggésben vizsgálva, az adott állam jogszabályi környezetében értelmezzük, míg a második megközelítés magát az állampolgárság koncepcióját teszi elemezhetővé. Mindennek megfelelően a további fejezetekben rávilágítottam arra, hogy Magyarország a nemzetpolitikai váltásának eredményeképpen – az állampolgársági törvény 2010-es módosításával, a Nemzeti Összetartozás melletti Tanúságtételről szóló törvény, az új Alaptörvény és végül a választójogi törvény átalakításából fakadóan – egyértelműen az etnikai nacionalizmusnak megfelelően értelmezi az állampolgárság koncepcióját. Magyarország illiberális fordulatát mindettől különválasztva elemeztem egy külön fejezetben, melyben elsősorban azt igyekeztem bemutatni, hogy a politikai berendezkedés eredményeképpen, milyen új

szerepet kapnak bizonyos intézmények, melyek az alkotmányosság elveinek érvényesülése nélkül a kormányzó párt eszközeiként használhatók. Ebből következik, hogy az állampolgárság fogalmának második értelmezési kerete szerint a demokratikus intézmények hiányában, az állampolgárság összetevőire bontva, már kevésbé teszi lehetővé az állampolgárok számára a jogok teljességének elérését, inkább az állampolgárok különböző csoportjai számára biztosított érvényesülési terekben, különböző státuszú egyének közösségeiként válik értelmezhetővé az állam és polgára közötti kapcsolat.

Az állampolgársági politikák kapcsán röviden kitértem azokra a mainstream megközelítésekre, melyek az állampolgársági politikák összehasonlító tanulmányozása eredményeképpen azokat egy befogadó, liberális – kizáró, illiberális tengely mentén vázolják (ezeket összegezi Vink és Bauböck 2013), és felhívtam a figyelmet egy az állampolgársági politikák vizsgálatának mélyebb tanulmányozását lehetővé tevő elemzési keretre, mely már a kedvezményes honosítási eljárások értelmezésére is lehetőséget ad. Ez alapján az állampolgársági politikákat csupán a befogadó tengely mentén érdemes értelmezni, mely nem egyenlő a liberális politikák tengelyével, csupán annak a lehetőségét nyitja meg, hogy az állampolgárság összetevőit egyes államok gyakorlatai mentén még mélyebben tudjuk elemezni (Vink és Bauböck 2013, 627). Így az állampolgárság funkcionális összetevőinek vizsgálata lehetővé teszi, hogy a korábbi nyugat-kelet, befogadó-kizáró, liberális-illiberális dichotómiákon túl képesek legyünk az állampolgársági politikák politikai közösségekre gyakorolt hatását még kifinomultabban értelmezni. Mindennek segítségével belátható, hogy a magyarországi állampolgársági politika valóban egy etnikai-kulturális alapon szerveződő politikai közösséget hoz létre, mely a régió egyéb államaihoz mérten is egyértelműbb módon fogalmaz meg leszármazási alapú kitételeket.

Rávilágítottam a különböző szerzők állampolgársági politikákkal kapcsolatos álláspontjaiban feszülő ellentétekre is, melyek elsődlegesen az elvándorolt állampolgárokat fogadó államban való honosításával kapcsolatosak. A szerzők elsősorban ezen politikák legitimitásának értelmezésében abban különböznek, hogy a fogadó állam állampolgárságának felvétele milyen megközelítések szerint igazolható, illetve, hogy a felvétel eredményeképpen létrejövő többes állampolgárság milyen következményekkel jár (Carens 2003, 2013; Bauböck 2003; Orgad 2010, 2017). Általánosan a szerzők kiindulópontja a liberális értékrend morális alapja, mely szerint az állampolgárság akkor legitimálható, ha az igazságos egyenlőséghez vezet. Míg Carens ezt az egyenlőséget a rosszabb helyzetben lévők számára a jobb helyzetben lévők által biztosított befogadásként

értelmezi, így megnyitva az államok határait a bevándorlók előtt, addig Bauböck mindezt a transznacionalizmusnak megfelelően az állampolgárok fogadó államon belüli egyenlőségével magyarázza, mely két megközelítés ugyan hasonló eredménnyel jár, mégis alapjaiban különbözik. Míg Carens az államok közötti jóléti különbségek alapján tartja legitimálhatónak az állampolgársági politikák befogadó mivoltát, addig Bauböck állami kereteken belüli egyenlőség koncepciójából levezetve tartja legitimnek ezeket. A különbség valójában gyakorlati következményekkel jár, hiszen míg a carensi logika univerzális követelményként fogalmazza meg a befogadó állampolgársági politikákat, addig a bauböcki csupán a nemzetállami kereteken belüli liberális alkotmányosság kifejeződéséeként.

Ezt a képet árnyalja tovább Orgad, mikor a normatív megközelítésen túl az állampolgárság politikák gyakorlati megnyilvánulásait is elemzi. A honosítás intézményének vizsgálatával adott államok nemzetről alkotott elképzelései mentén veti össze a különböző állampolgársági politikákat a honosítás különböző funkcióival, melynek értelmében az egyes államok honosítási gyakorlatai alapján tud következtetéseket levonni azok politikai közösségéről alkotott elképzeléseiről. Így megállapítja, hogy a honosítás funkciói összefüggésben a nemzetfelfogással liberális demokráciák esetében is különbözőek lehetnek, így árnyaltabb képet ad magukról az állampolgársági politikák hétköznapi megvalósításáról és így legitimitásukról is mint a magasabb szintű carensi és bauböcki vizsgálat esetében. Ugyan mindegyik megközelítés az állampolgársági politikák bevándorlókkal szembeni alkalmazását írja le, azonban a határon túli magyarokkal kapcsolatos elemzés szempontjából relevánsak ezek hiszen ebben az esetben is a nemzetpolitika, a politikai közösség formálása és az ezek által meghatározott állampolgársági politikák legitimitásának vizsgálata a fenti szerzők által tárgyalt elemzési kereten belül válik értelmezhetővé.

Az értekezésben eddig bemutattam, hogy a magyar nemzetpolitikai váltás következménye a politikai közösség határon túli kiterjesztése. Mindezt az állampolgársági politika sajátosságainak leírásával támasztottam alá és a választójog kiterjesztésének egyenlőtlenségeinek bemutatásával árnyaltam. A honosítás szabályozásának magyarországi gyakorlatát elhelyeztem az orgadi keretben, mely szerint a határon túli magyarok az állampolgárság felvétele során a honosítást mint egy szerződést teljesítik, illetve nemzetépítési funkciót is betölt. Azonban az orgadi logikától némileg eltérően a magyar esetben nem a kulturális azonosság megteremtése, hanem a nemzet egyesítése ennek a politikának a célja. A továbbiakban, a dolgozat empirikus részébe rá fogok

világítani, hogy ez a nemzet egyesítés egy sajátos politikát eredményezett, melyben az erdélyi kisebbségi közösségek inkább a magyar kormány vezette egységes nemzet keretében válnak a politikai közösség tagjaivá, így a vizsgált szervezetek tevékenysége is ennek értelmében alakul át. Mindezzel összhangban a magyarországi illiberális fordulat eredményeképpen rávilágítok a továbbiakban a honosításhoz kapcsolódó intézményrendszer vizsgálatával arra is, hogy az illiberális politikai berendezkedéssel összhangban a magyarországi állampolgársági politika, sem a carensi globális igazságosság elképzelésnek nem felel meg, sem a bauböcki transznacionalitás értelmében nem igazolható. Így a dolgozat alátámasztja, hogy ezek a feltevések ugyan relevánsak, de egy politikai változás, ebben az esetben Magyarország illiberális fordulata aláássa az ezekben felvetett elképzelések megvalósulását.

A főbb kurrens szerzők munkáit összefoglalva kívántam rávilágítani arra, hogy a különböző társadalmi kihívások mentén az állampolgársággal foglalkozó irodalom, milyen módon ragadja meg a fogalom változásait. Ennek jelenkori állapota szerint – ellentétben a korábbi várakozással – az állampolgárság politikák a populista kormányok felemelkedésének eredményeképpen a politikai aktorok eszközeivé válnak. Ebből adódóan releváns az értekezés kutatási kérdése, ami azt vizsgálja, hogy az állampolgársági politikák milyen következményekkel járnak a határon túli magyarok intézményeinek érdekérvényesítési képességeire. Ugyanis a magyarországi illiberális fordulat állampolgársági politikákban megnyilvánuló intézkedései elsősorban a határon túli magyarok körében relevánsak. E politikák azonban az illiberalizmus következményeként nem csupán az állam és a határon túli magyar személyek kapcsolata, hanem ahogyan azt a következő fejezetekben elemezni fogom egy közbenső a magyar kormánytól függő intézményrendszerrel összefüggésben gyakorolt kapcsolat. Az intézményrendszerre gyakorolt magyarországi hatás pedig, az intézmények területi államon belüli érdekérvényesítési képességét is befolyásolja, feltevésem szerint csökkenti a szervezetek területi érdekérvényesítési lehetőségeit, az által, hogy figyelmüket elsősorban Magyarország irányába fordítja. Mindez a változás az intézményrendszerben résztvevő szervezetek új szerepvállalásából adódóan ellehetetleníti az irodalomban korábban felvetett elképzelések megvalósulását: az állampolgárság koncepciójának kozmopolita irányba fejlődését.

Hogy az érdekérvényesítési képességet a továbbiakban megfelelően tudjam tárgyalni, az értekezés elején kifejtettem, hogy mit értek a fogalom alatt, elsősorban politikatudományi szakirodalomra támaszkodva (Fearon 1999; Kitschelt 2001; Chandra

2004). Ennek megfelelően a határon túli szervezetek érdekérvényesítési képessége az etnikai pártok mobilizációs tevékenységével kapcsolatos, illetve e pártok és választópolgáraik közötti kapcsolat elemzésével van összefüggésben. Tehát az intézmények érdekérvényesítési képessége azt fedi, hogy az adott szereplők milyen mértékben képesek az etnikai identitás felélesztésére és ezzel összhangban mennyiben tudják a kisebbségi magyar közösség tagjait, mint a romániai politikai közösségen belüli kisebbségi csoport képviselni.

Ahhoz, hogy az irodalomra alapozott feltevéseimet a magyarországi kontextusban vizsgálni tudjam, áttekintettem a magyarországi állampolgársági szabályozás történetét. Mivel a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikák nem kontextus nélküliek Magyarországon, ezért az ezzel kapcsolatos elemzést Magyarország demokratikus átmenetéig vezettem vissza, amikor a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikák újra napirendre kerülhettek. Ekkor felvetődött az állampolgárság kiterjesztésének kérdése, melyet többen abból a szempontból vizsgálnak, hogy ennek a kérdésnek milyen szerepe van a magyarországi belpolitikai küzdelmek alakulásában. Az állampolgárság határon túli kiterjesztésének kérdése így megjelenik mint a magyarországi nacionalizmus következménye (Csepeli és Örkény 1996), melyről Kántor azt állapítja meg, hogy inkonzisztens, hiszen eltérő logikát alkalmaz a magyarországi kisebbségek és határon túli magyarok esetében (Kántor 2005). Míg mások arra a következtetésre jutnak, hogy a magyarországi belpolitikai diskurzusban a határon túli magyarok állampolgárságának kérdése a belpolitikai előnyszerzés miatt jelenik meg (Waterbury 2006a; Bárdi 2004). Az európai integráció kapcsán artikulálódik az igény még jelentősebben a szomszédos országok magyarjaival kapcsolatos politikák révén, mivel nagy létszámú magyar közösségekkel rendelkező államok nem Magyarországgal egyszerre csatlakoznak az Európai Unióhoz, így felmerül a határon túli magyarok ismételt elszigetelődése. Ezt az időszakot Tóth úgy jellemzi, mint amikor a magyarországi támogatáspolitikák összehangolására van szükség a nemzetközi és európai normákkal (J. Tóth 2005). Mindezen belpolitikai fejlemények eredménye lett a státusztörvény 2001-es megalkotása, majd az ezt kritizáló nemzetközi reakciók eredményeképpen annak 2003-as módosítása. Az áttekintés során rávilágítottam, hogy a magyarországi szabályozások a régió esetében mindig is problematikusak voltak, ugyanis ahogyan a státusztörvény kapcsán, úgy az állampolgársági törvény módosítása kapcsán is felvethetők a nemzetközi normákkal kapcsolatos összeegyeztethetőség, vagy az, hogy egyik esetben sem történt egyeztetés az érintett szomszédos államokkal. Bemutattam azt is, hogy a státusztörvénnyel kapcsolatos

tudományos vizsgálatok a kettős állampolgárság vitájává alakultak idővel, azonban 2010-ig az állampolgárság kiterjesztése mégsem történt meg.

Majd áttértem a 2010-et követő szabályozások áttekintésére. Ahogy a 90-es évek politikai esetében, itt is megvizsgáltam a jogi szabályozást, melyről megállapítható, hogy jelentős mértékben nemzetközi jogi normákba ütközik, elsősorban a diszkrimináció tilalmát sérti. Mindemellett bemutattam a kettős állampolgárságról szóló vitát, elsősorban annak magyarországi szabályozásáról és erdélyi következményeiről szóló írásokat, melyek értelmében kérdéses, hogy a határon túliak számára az állampolgárság kiterjesztése valóban megfelelő támogatáspolitikai lenne. Az állampolgárság kiterjesztésének normatív vitájának bemutatására a magyarországi szabályozás vizsgálatában nem tértem ki külön, hiszen ezt az irodalmi áttekintésben részleteztem, azonban annak praktikus erdélyi következményeit a következő fejezetekben tárgyalom. Különböző szerzők mikro- és makroszociológiai vizsgálataira támaszkodva felvázoltam azonban, hogy az állampolgárság kiterjesztésének gyakorlati következményei milyen várható hatással lehetnek az erdélyi magyarok romániai és magyarországi politikai közösségen belüli tagságára.

Kitértem a választójog kiterjesztésének kérdésére, ahol szintén felhívtam a figyelmet arra, hogy nemzetközi jogi normákba ütközik, elsődlegesen az állampolgárok egyenlőségét sérti. Nem csupán a választójog kiterjesztése, de annak módja is egyenlőtlenséget teremt a magyar állampolgárok között. Ezután bemutattam a többes állampolgárok számára biztosított külhoni választójoggal kapcsolatos irodalmat, mely elsősorban azon állampolgárok esetében vizsgálja a választójog kiterjesztésének legitimitását, akik saját döntésük eredményeképpen hagyták el anyaországukat. Ebben az esetben is eltérő mértékben fogadják el különböző szerzők a külhoni választójog legitimitását. De közös elemként értékelhető az érvelésekben az állampolgárok politikai közösségen belüli involváltságának és jövőbeli sorsuk alakulásának kérdése (Bauböck 2005; Pogonyi 2014; Owen 2010). Bemutattam továbbá konkrétan a határon túli magyarok választójogával foglalkozó irodalmat. Többes állampolgárságuk és választójoguk nem magyarázható teljes mértékben ugyanazon a logika szerint, mint az előző esetben, mivel nem az elvándorlás eredményeképpen kerültek más állam fennhatósága alá, így esetükben más érvelés alkalmazható. Azonban bemutattam, hogy a határon túli magyar állampolgárok választójoga milyen normatív megközelítések szerint tűnik kevésbé igazolhatónak (Bauböck 2007a; Pogonyi 2014, 2017a; Spiro 2011), vagy legalábbis a jelenlegi szabályozás problémásnak.

Mindezek alapján az az álláspont bontakozik ki, hogy az állampolgárság kiterjesztésének legitimitása a liberális demokráciák esetében kevésbé kérdőjelezhető meg, azokban a helyzetekben, amikor az állampolgárság felvétele, mint a globális igazságosság követelményeként, vagy a transznacionalizmus eredményeként fogható fel.

Azonban belátható, hogy szintén a liberális alkotmányosság eredményeképpen az állampolgárok egyenlőségéből levezethető választójog kiterjesztése is egy legitim követelmény. Az ezt tárgyaló szerzők viszont a választójogosultságot a lakóhellyel rendelkező állampolgárok esetében látják igazolhatónak. A lakóhellyel nem rendelkezők esetében csupán különböző megszorításokkal, korlátozásokkal tartják ezt elfogadhatónak. Mint például a választójog kiterjesztése csupán első generációs elvándorlókra (Bauböck 2005), vagy konkrét választásokra szűkített esetekben (alkotmányos változásokról szóló nemzeti választások) (Owen 2010), vagy amikor a választójog megadása, valamilyen korábbi antidemokratikus berendezkedés eredményeképpen okozott sérelem kiküszöbölésére alkalmazott jóvátételi eszköz (Pogonyi 2014).

Azonban abban az esetben, ha az anyaállam, nem teljesíti az alkotmányosság követelményeit, akkor ez a normatív legitimitás semmiképpen sem adott. Az értekezés igyekszik a továbbiakban rávilágítani arra, hogy az illiberális fordulat eredményeképpen a magyarországi állampolgársági politika, a kapcsolódó választójoggal és a későbbiekben elemzett intézményi szereplők függő helyzetbe hozásával veszít legitimitásából. Az illiberalizmus állampolgárság képe már nem az egyén és állam közötti kapcsolat, amelyen belül az egyének egyenlők, hanem egy közbenső intézményrendszer által irányított az állampolgárok csoportjának és az állam kapcsolatának viszonyrendszerében értelmezhető, mely az intézményrendszer irányítása alatt tudja csupán betölteni azt a szerepet, melyet az illiberalizmus számára kijelöl. Ez a szerep pedig az illiberális rendszer legitimitásának, vagy annak látszatának fenntartása a választások során.

A továbbiakban tehát ennek megfelelően bemutatom az erdélyi intézményrendszert, majd empirikus adataimra támaszkodva elemzem, hogy az intézményrendszer részeit alkotó szervezetek valóban függő helyzetbe kerültek a magyar kormánytól, ami hatással van érdekérvényesítő tevékenységükre, ami ezáltal jelentősen csökkent. Az erdélyi esettanulmány segítségével rekonstruálom, hogy az illiberalizmus állampolgárságképe az állam és egyén kapcsolatát egy olyan torz rendszeren keresztül tartja kontroll alatt, mely az autoriter rendszerek sajátosságait felhasználva irányítani tudja az állampolgárokat, elsősorban választópolgári minőségüket kihasználva. Azonban ez a Magyarország által kiépített rendszer súlyos következményeket von maga után a határon túli magyarok területi

államon belüli érdekérvényesítése kapcsán. Az elemzés által világossá válik, hogy a többes állampolgárság illiberális megvalósulása egyenlőtlen állampolgárok közösségét hozza létre, melyben sem külhoni állampolgárként, sem területi kisebbségként nem tudnak megfelelő mértékben érvényesülni.

8. Az Erdélyi intézményrendszer szerepe

Az értekezésben olyan erdélyi szervezeteket vizsgálók, melyek a magyarországi állampolgársági törvény kiterjesztésének eredményeképpen létrehozta egy erdélyi intézményrendszert, aminek feladata az, hogy az állampolgársági ügyintézésben segítse az erdélyi magyarokat. Az intézményrendszer valójában nem új keletű, részben korábban is létezett, ám tevékenységükben, és bizonyos mértékig célkitűzéseikben is megváltozott szervezetek alkotják. 2010-ben a magyarországi események következményeképpen a szervezetek önként ajánlották fel segítségüket a magyarországi minisztériumoknak. Az előző fejezetekben bemutatott státusztörvény és végrehajtására létrehozott intézmény bemutatásából látható, hogy a határon túli szervezetek bevonása a magyarországi jogszabályok végrehajtásába nem példa nélküli, azonban ez korábban a 2000-es évek közepén jelentős nemzetközi vitákat is keltet, melyek egyik eleme éppen a törvény végrehajtására létrehozott intézményrendszerrel volt kapcsolatos. E viták központi eleme az volt, hogy a törvény végrehajtásában szerepet játszó szervezetek magyar állami funkciót töltenek be egy másik állam területén, így felvetve a lakóhely szerinti állam szuverenitásába való beavatkozás problémáját.

A 2010-es módosítást követően ilyen jelentős visszhangot nem váltott ki az erdélyi szervezetek felajánlása a magyar minisztériumok irányába. Ez abból is látszik, hogy míg a státusztörvény és a végrehajtására létrehozott intézményrendszer kapcsán több ezzel foglalkozó elemzést is be tudtam mutatni az előző fejezetben, addig az állampolgársági ügyintézés kapcsán kialakított intézményekről kevesebb tanulmányt lehet találni.

Tóth az állampolgársági törvény 2010-es módosítása kapcsán az EUDO Citizenship Observatory számára készített országjelentésében összefoglalta, hogy az állampolgársági törvényt hogyan módosították, azonban ekkor még nem született meg az említett megállapodás, tehát ezt konkrétan nem tudta még elemezni (Kovács és Tóth 2010). Ennek ellenére az az információ már rendelkezésre állt, hogy a magyar kormány 300.000 euronak megfelelő összeget szán az egyszerűsített honosításért felelős szervezetek költségeire. Ez természetesen csupán a magyarországi szervek működési költségeinek fedezete, illetve 2010-től kezdődően a különböző minisztériumoknak számolniuk kellett költségvetésükben ezzel a további teherrel (Kovács és Tóth 2010, 3). Ekkoriban még az volt a feltételezés, hogy a magyar állampolgárságot igénylők száma körülbelül a magyar igazolványt igénylők számával eshet egybe (ami ekkor 923 ezer fő volt (Kovács és Tóth 2010, 3 hivatkozva az MTI-t.), melyet mára már meghaladt az állampolgárságot igénylők száma (Semjén 2017;

„Folytatódnak a megkezdett programok, megvan az egymilliomodik új állampolgár” (2017). Ennyi személy honosításának adminisztratív költségét 1,4 millió euróra becsülték, illetve az ekkori hírek szerint 200 további ügyintézőt vesznek fel a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalba (amelynek addig 70 alkalmazottja volt (Kovács és Tóth 2010, 3)).

Pogonyi 2013-ban publikált országjelentése a Magyarországra bevándorolt személyek kapcsán már tesz említést az általam elemzett szervezetekről. Összeveti, hogy a Magyarországi lakóhellyel rendelkező bevándorlók számára az elmúlt 10 évben semmilyen honosítással kapcsolatos törekvés, vagy formális kampány nem volt, addig a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok esetében ezt az állam *“különböző szervezetek létrehozásával segítette, akik feladata az információ szolgáltatás az eljárásról és annak folyamatáról”* (Pogonyi 2013, 1).

Papp a szomszédos államokban élő magyar kettős állampolgárok identitásának vizsgálata kapcsán némileg kitér a különböző politikai vezetők felelősségére a határon túli magyar kettős állampolgárok befolyásolásában. Fókusz csoportos interjúiban azt vizsgálja, hogy az állampolgárság felvétele, a kettős állampolgár élethelyzet hogyan befolyásolja a határon túli magyar személyek identitását, azt igyekszik bizonyítani, hogy valójában az állampolgárság kiterjesztése mögött hamis logika (*“trickster logic”*) húzódik, mely csupán a politikai céloknak megfelelően használja fel a kettős állampolgárokat (ugyan megjegyzi, hogy ma a kettős állampolgár státusz ugyanezt a *“játékkeret”* biztosítja az egyéneknek is, akik ennek megfelelően, hol magyarként, hol a területi állam szerinti állampolgárokként tudják azonosítani magukat), ígért célját a többségi nemzethez tartozás érzését nem tudja biztosítani (Papp 2017). Érvelésem szerint a Papp által leírt helyzet, az állampolgárok felhasználásáról a vizsgált szervezetek tevékenységével valósul meg.

Arról, hogy azok a szervezetek, melyek az állampolgársági ügyintézésben részt vesznek, vagy a Papp által hamis logikának nevezett rendszert fenntartó szervezetek hogyan befolyásolják az állampolgárság intézményén keresztül az állampolgárokat, még nem született koherens áttekintés. Ellenben 2010-től folyamatosan jelennek meg publicisztikák, vagy egyéb sajtóanyagok a szervezetről és azok tevékenységéről elsősorban a magyarországi, vagy romániai választások kapcsán (Majtényi 2014; „Fotók: A nyílt utcán szavaznak Erdélyben” 2014; „NERdély 1.: így hódította meg az erdélyi magyarságot a Fidesz” 2018; „NERdély 2.: hogyan alakította át az erdélyi politikát a Fidesz?” 2018; -él 2011; Czika 2017).

8.1. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács

Az értekezésben több szervezetet vizsgálok, akik nem egy időben állapodtak meg a magyarországi hatóságokkal. Valójában 2010-ben még csupán egy szervezetről beszélhetünk. Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) ajánlotta fel ekkor segítségét a magyar kormánynak, melynek eredményeképpen megszületett a Magyar Köztársaság Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériuma és a Külügyminisztérium és az EMNT közötti megállapodás. A megállapodás szövege szerint az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Tájékoztató Irodáinak (továbbiakban Demokrácia Központok) feladata *„az egyszerűsített honosítási eljáráshoz kapcsolódó kérelmek hatékony és zökkenőmentes benyújtásának elősegítése, valamint az eljárás ügyfélbarát lefolytatásának előmozdítása.”*¹⁰ A megállapodásnak, melyet 2010. november 24-én írtak alá nincs kötött időtartama, tehát az állampolgársági ügyintézés folyamatos. Kitételként szerepel benne, hogy *„a tevékenységet minden esetben Magyarország és Románia jogszabályainak betartásával végezheti; és tevékenységéért a Magyar Köztársaságot semminemű felelősség nem terheli.”* (A megállapodás szövegének 2.2 és 2.3 pontjai). Ennek megfelelően az EMNT által kialakított irodahálózat alkalmazottai gyakorlatilag csak tanácsadó és egyéb adminisztratív feladatokkal megbízott személyek, akiket különböző képzések kereteiben ismertetnek meg a honosítási eljárás folyamatával. A honosítás maga a konzulátuson keresztül a magyarországi szervezetek fennhatósága alatt marad. Tehát e megállapodás értelmében a civil szervezet létrehozott egy korábban nem létező irodahálózatot („Erdély-szerte rajtoltak a Demokrácia Központok” 2011), ami az erdélyi magyarok számára nyújt segítséget a kedvezményes honosítási eljárással kapcsolatos ügyintézésben.

Semjén Zsolt 2013-ban úgy fogalmazott a civil szervezet bevonásáról az állampolgársági ügyintézés folyamatába, hogy *„jól látszik, hogy a magyar közösségek, illetve közigazgatás és a civil szféra összefogása az a tényező, amely legeredményesebben tudja szolgálni közös nemzeti érdekeinket”* („Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes válasza Szabó Vilmos képviselő írásbeli kérdésére – K/11826/1” 2013).

Mielőtt részletesen bemutatom, hogy a Demokrácia Központok pontosan milyen feladatokat látnak el, röviden áttekintem az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács korábbi

¹⁰ A megállapodás szövegét sokáig nem lehetett elérni, azonban Szabó Vilmos képviselő írásbeli választ igénylő K/11825 számú kérdésére Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes 2013-ban a K/11826/1 irományszámú dokumentumhoz csatolta a szöveget („Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes válasza Szabó Vilmos képviselő írásbeli kérdésére – K/11826/1” 2013)

történetét, ezzel szemléltetve, hogy a 2010-es állampolgársági törvény módosítása által kialakított új helyzet mennyiben változtatta meg a szervezet működését.

Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács egy 2003-ban létrehozott szervezet, melyet „*az egész romániai magyarságra kiterjedő önkormányzati kezdeményezésként*” írnak le (Toró és Toró 2011, 17). A szervezetet az RMDSZ-ből kivált politikusok alapították meg Tőkés László tiszteletbeli RMDSZ elnökségének megvonása után (amelynek tagja maradt 2012-ig „Tőkés kilépett a Temes megyei RMDSZ-ből” 2012). A Nemzeti Tanács alapvetően egy klasszikus kisebbségvédelemi feladatokat ellátó, kisebbségeket támogató szervezet volt, ami 2004-ben az önkormányzati választásokon nem tudott jelölteket állítani (Toróék szerint az RMDSZ akadályozta meg ebben Toró és Toró 2011, 17).

A kisebbségvédelmi szervezet feladatának elsődlegesen az autonómia kivívásának támogatását és a kulturális élet terén való segítségnyújtást tűzte ki. 2009-ben vette kezdetét egy nagyobb átalakulás, melyben az autonómia továbbra is kiemelt szerepet kap, azonban ekkor megfogalmaznak egy tételes cselekvési tervet, melyben az erdélyi magyar nyelvű felsőoktatás autonóm intézményrendszerének létrehozása, Kulturális Autonómia Tanács megalapítása, az Európai Szabad Szövetséghez, Kárpát-Medencei Magyar Autonómia Tanácshoz és az Erdélyi Magyar Egyeztető Fórum munkájához csatlakozás mellett a román állammal szemben fogalmaznak meg követeléseket az elmúlt kilenc évtizedben elszenvedett sérelmek jóvátételéről. Trianon kilencvenedik évfordulója kapcsán javaslatot tesznek a Trianon emlékévként meghirdetésére elsősorban azzal a céllal, hogy a Trianon-szindrómának nevezett jelenség meghaladása megtörténhessen (Kolozsvári Plenáris Ülés 2009).

Ebből a rövid összefoglalásból is látható, hogy 2009-ben az EMNT a romániai politika szférá irányába fogalmaz meg elsődlegesen követeléseket, a dokumentumban egyetlen tétel van, mely Magyarország számára tűz ki feladatot, mégpedig az országos gyűlés felhatalmazza a vezetőséget, hogy „*[i]ndítványozza a Magyar Köztársaság elnökénél az 1956-os forradalom román áldozatainak és üldözöttjeinek kitüntetését*” (Kolozsvári Plenáris Ülés 2009, 3. pont). Azonban a határozat ezen hármas pontja is elsődlegesen a román hatóság számára fogalmaz meg követeléseket.

A szervezet egyértelműen részese az erdélyi politikai életnek. Az RMDSZ-szel való elégedetlenség nyilvánvaló, de ez konkrétan egy 2008-as dokumentum példáján a legegyszerűbb bemutatni, amelyben jelzik az RMDSZ politikájáról alkotott negatív véleményt és kimondottan az válik a szervezet célkitűzésévé, hogy az RMDSZ ellenpontjaként működjön az erdélyi magyarok körében. Ezt megelőzően ugyan több

egyeztetés is volt az EMNT és az RMDSZ között az európai parlamenti választásokon való közös képviselőállításról, sőt Toróék úgy fogalmazzák, hogy 2008-as választásokat követően „teljes körű a kiegyezés” (Toró és Toró 2011, 19), azonban mások ezt cáfolják (Árus 2011, 42). Ami bizonyos, hogy akár teljesnek, akár részlegesnek nevezhető a kiegyezés nem vezetett állandósult jó kapcsolathoz, hiszen Tőkés, az EMNT elnöke kifejti az imént említett dokumentumban, hogy a román kormánykoalícióból éppen távozó RMDSZ munkájával elégedetlen, elsősorban azt kritizálva, hogy az RMDSZ a távozását úgy állítja be, mintha ez a magyar kisebbségek elleni diszkrimináció megnyilvánulása lenne, amivel Tőkés egyáltalán nem ért egyet (Tőkés 2008). Ugyanebben az évben kiadják a szervezet működésének ötödik éve alkalmából szerkesztett jubileumi kötetet, mely előszava alapján (melyet szintén Tőkés jegyez) az EMNT egyik legnagyobb érdeme, hogy az elmúlt öt évben a „*a román politikum retorikájában az autonómia fogalma [...] a szitokszó kategóriából átkerült a politikai értékelések és elemzések tárgykörébe*” („Öt éves az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács. Jubileumi kötet” 2008, 4–5). Az előszó szövege alapján egyértelmű, hogy ekkoriban az EMNT (legalábbis publikus) eszköztárába nem tartozik bele a magyarországi kormányzatra támaszkodás. Civil szervezetként történő politizálásuk valójában azt jelenti, hogy „közvetítő szerepet” töltenek be, mely Tőkés szerint „*a politikai és a közélet szervezetei és szereplői között, sikeresen képviselte hazai és nemzetközi szinten a romániai magyar nemzeti közösség elvárásait*” („Öt éves az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács. Jubileumi kötet” 2008, 6).

A 2009-es átalakulásnál, ami a szervezet egyesületként való bejegyzését jelentette, nagyobb fordulat a Fidesz kormányra kerülésével történt meg 2010-ben. Októberi választmányi ülésükön kijelentették, hogy megalakítják a Demokrácia Központok hálózatát és ezzel egy időben megalapítják az Erdélyi Magyar Néppártot, egy romániai magyar politikai pártot („Új hazai magyar párt alakulhat (Tőkés László alternatívát javasol)” 2010), melyet a decemberi országos gyűlésen meg is erősítettek (Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Országos Küldöttgyűlése 2010). A párt bejegyzése komoly nehézségekbe ütközött, végül csupán 2011 szeptemberében hagyta jóvá a Bukaresti Táblabíróság a párt megalapítását (Bakk 2011; „Az Erdélyi Magyar Néppárt bejegyzésének kálváriája” 2011).

Ezzel az egyesületi munka megváltozott. Erre bővebben a Demokrácia Központokat és az Erdélyi Magyar Néppártot bemutató fejezetek után visszatérek.

8.2. Demokrácia Központok

A hivatalos honlap szerint „*az EMNT alapvető célja az, hogy hozzájáruljon az erdélyi magyar nemzeti közösség törekvéseinek megvalósításához, jogainak és érdekeinek védelméhez, a civil szféra, a demokrácia, a jogállamiság és a politikai pluralizmus megszilárdulásához, a régiók gazdasági, szociális, kulturális és intézményi fejlődéséhez.*” Mindemellett az értekezés szempontjából fontos kitétel, hogy az EMNT egyik célkitűzése a „*társnemzeti jogállás, valamint a teljes és tényleges egyenrangúság kivívásához való hozzájárulás*” („Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács - Az EMNT céljai” 2013. 3. pont). A 2010-ben létrehozott Tájékoztató Irodák, azaz a Demokrácia Központok azonban nem csupán ezeknek a célkitűzéseknek megfelelően kaptak feladatokat. Korábban az EMNT alapító okirataiban, vagy egyéb célkitűzéseikről szóló dokumentumokban nem szerepel az a kitétel, hogy az EMNT „*a nemzetegyesítés*” feladatát tűzte volna ki célul, azonban a Demokrácia Központok egyik központi feladatának ezt szánták.

Toró T. Tibor, az EMNT akkori ügyvezető elnöke 2010 novemberében úgy nyilatkozott a Demokrácia Központok hálózatról, mint melyekre „[a] *magyar nemzetegyesítés folyamatának eszközeként, a magyar közösségek közti együttműködés érdekében*” van szükség (Gyergyai 2010). Korábban nem merült fel annak gondolata, hogy az EMNT a nemzetegyesítés eszközeként tevékenykedne, éppen ellenkezőleg az imént idézet sorokból is az derül ki, hogy célkitűzéseiben elsődleges a helyi, romániai politikai közösségen belül egyenlő részvétel kialakítása.

Azon túl, hogy a Demokrácia Központok a nemzetegyesítési folyamat eszközei az EMNT további feladatokat is szánt az irodahálózatnak. A hivatalos honlap szerint a nemzetegyesítéshez elsősorban információkra, tudásra és ismeretekre van szükség, ezért egy tudásalapú hálózatot akartak létrehozni („Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács - Az EMNT-irodák célja” 2013). Ez magyarázza, hogy az állampolgársági ügyintézés a honlapon a feladatok és programok menüpont alatt, csak egy alpontként jelenik meg.

A további feladatok igen szerteágazók és kevésbé kapcsolhatók a szervezet tényleges tevékenységéhez: többirányú információáramlás biztosítása, adatbázis-kezelés, kapcsolattartás, karbantartás és tudásbevitel a demokrácia központok alapvető feladatai. A többirányú információáramlás pályázatfigyelésből, magyarországi közalapítványok programjainak előkészítéséből, ellenőrzéséből áll, továbbá önkormányzati monitoringból, helyi sajtószemléből, és egyéb online tartalomszolgáltatásból. Emellett kulturális, gazdasági, civil szerveződési és egyéb feladatokkal is rendelkezik a hálózat. A magyar

állampolgársággal kapcsolatos feladatok a tudásbevitel és nemzetpolitika témakör alá tartoznak. Ami érdekes, hogy ez csak egy pontja az egész nemzetpolitikai bloknak. Emellett a Demokrácia Központ feladata volt a népszámlálásra való felkészülés. További nemzetpolitikával kapcsolatos feladatkör a jogsegélyszolgálat, és a magyar kormánnyal való kapcsolattartás.

Toró úgy nyilatkozott, hogy minden központnak a saját területéhez tartozó politikusokról, politikai intézményekről kellene információkat gyűjtenie. Elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy mennyire figyelnek a magyar közösségek gondjaira, illetve, hogy hogyan oldják meg azokat. Moderálniuk kellene a közvitákat, önkormányzatok által eddig meg nem oldott, vagy rosszul megoldott kérdéseket kellene napirendre tűzniük, megbeszélést kezdeményezniük. Meg kell figyelniük a környezetükben lezajló demográfiai, gazdasági, szociális ügyeket, a magyar közösség ügyeinek alakulását. Regionális jelentésekbe kell összegezniük a tapasztaltakat, majd szakértők segítségével megvizsgálniuk és összeállítaniuk egy egész Erdélyre vonatkozó jelentést. Pályázatfigyeléssel is fognak foglalkozni, amit átadnak az érintetteknek. Továbbá beszerzik és tolmácsolják a közösségnek a magyar kormány nemzetpolitikával kapcsolatos információit.

A későbbi fejezetekben bemutatom, hogy a Demokrácia Központ alkalmazottaival készített interjúim alapján ezek közül a célkitűzések közül pontosan mi és mennyiben valósult meg. Továbbá az interjúk segítségével mutatom be, hogy 2012-ben, mikor már folyamatban volt a honosítási eljárással kapcsolatos ügyintézés, mikor az irodahálózat kiépítése már lezajlott, milyen általános megállapításokat lehet levonni a szervezet működéséről.

2013-ban átalakultak az intézmények, amely hivatalosan azt jelenti, hogy a Demokrácia Központok megszűntek, pontosabban az elnevezés szűnt meg. Maradtak az intézmények, az alkalmazottak, az infrastruktúra, de most már Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács irodáiként működnek. Ennek ellenére az értekezésben továbbra is Demokrácia Központokként fogok rájuk hivatkozni, ugyanúgy ahogy az erdélyi közbeszédben továbbra is használják az elnevezést.

8.3. Erdélyi Magyar Néppárt

Ahogy már említettem 2010 októberében a Nemzeti Tanács választmányi ülésén létrehoztak egy politikai pártot, az Erdélyi Magyar Néppártot. Az Országos Küldöttgyűlés határozatában úgy fogalmaznak, hogy azért jött létre a szervezet, mert az elmúlt 20 év

politikája nem volt kielégítő. Kijelentik, hogy az autonómia az elsődleges cél, és mivel „*a politikai képviseletet ez ideig ellátó szervezetek egyike sem töltötte be kellő módon az erdélyi magyarság önrendelkezésének kivívását célzó, elsőrendű hivatását és feladatát*” (Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Országos Küldöttgyűlése 2010) egy új politikai csoportosulást kell létrehozni. A Néppárt öndefiníciója alapján „*egy jobb-közép párt, amely az egyetemes emberi szabadságjogok tiszteletben tartását, a keresztény-demokrata tradicionális értékek megtartását, a nemzeti kisebbségi jogok betartását és bővítését, illetve a jogállam és az igazságszolgáltatás teljesülését tűzte ki célul*” („Erdélyi Magyar Néppárt Alapszabály” 2012).

Az EMNP megjelenése többféle módon is magyarázható. Maga a párt a határozatában említetteknek megfelelően azért jött létre, hogy az elmúlt húsz év sikertelen politikai törekvéseinek hibáit kiküszöbölje, tehát az RMDSZ politikájával való elégedetlenség a párt megalapításának egyik indoka. Azonban az EMNT szempontjából az is hasznos lehet, hogy egy politikai csoportosulás keretein belül újabb lehetőségek nyílnak számára, hiszen a civil szervezet és a párt összefonódása az alakuláskor még teljes.

A 2012-ben készített interjúim alapján bemutatom később a párt és a civil szervezet összemosódását. De a párt megalapításának körülményei is egyértelművé teszik, hogy valójában a Néppárt a civil szervezet kezdeményezésére jött létre, az interjúk csak ennek az összefonódásnak a gyakorlati megvalósulására mutatnak rá. Tehát a Néppártot maga a Nemzeti Tanács vezetősége alakította meg. Az alakuló gyűlés 2010-ben valójában a Nemzeti Tanács országos gyűlése, melyen ezért szinte minden Nemzeti Tanács alkalmazott részt vett és kérvényezhette a párttagságot.

2010 decembere után hosszú ideig egyáltalán nem vált külön a két szervezet. 2010 októberétől a Nemzeti Tanács a magyar állam és egyéb pályázatok pénzügyi támogatásának segítségével kiépítette az állampolgársági ügyintézés infrastruktúráját, azonban a Néppárt számára nem hozott létre különálló, önálló hálózatot. Ekkoriban még a Néppárt nem rendelkezett szerződéses alkalmazottakkal. Az elnök és a felsőbb vezetőségen kívül senki sem volt csupán a Néppárt alkalmazottja. A Néppárt és a Nemzeti Tanács kezdeti összefonódását a továbbiakban az interjúkra támaszkodva fogom bemutatni, illetve ebben az időszakban személyesen is megfigyeltem a szervezetek munkáját. 2012-ben a kutatás kezdetén elsőként az volt a célom, hogy feltérképezzem ezek a szervezetek pontosan hogyan vesznek részt az állampolgársági ügyintézésben. Milyen feladatokat látnak el, és van-e bármilyen közvetlen hatásuk arra, hogy végül az állampolgárság felvétele megtörténjen. Kolozsvár mind a Nemzeti Tanács, mind a Néppárt központja. Négy iroda

működik a városban, amely e két szervezet munkáját végzi: a Demokrácia Központ irodája, mely elsősorban a fent felsorolt feladatokat végzi, a Néppárt központi irodája, és a Nemzeti Tanács országos és regionális irodái.

A Néppárt megalakulása vitatott jelenség volt Erdélyben. Elsődlegesen az RMDSZ, mint uralkodó az erdélyi magyarokat már több évtizede szinte egyedül képviselő párt jelezte egyet nem értését. Legfőbb érv egy újabb politikai alakulat létrehozása ellen természetesen a magyar választók megosztása volt. Ennek megfelelően 2010-ben heves politikai vitákat váltott ki a Nemzeti Tanács kezdeményezése. Az a tény, hogy az Erdélyi Magyar Néppártot éppen akkor alapítják meg, mikor a civil szervezet megállapodást köt a magyar állammal, mely jelentős pénzügyi támogatással és egy irodahálózat kiépítésével jár együtt kevésbé került be a közbeszédbe. Ellenben a 2012-es romániai választások közeledtével az erdélyi magyarság megosztása annál inkább felmerült. Előfordult, hogy az RMDSZ közeli lapok, az EMNP-t, mint a Fidesz bábját jellemezték (E. Székely 2012a), más helyen pedig az EMNP politikája kapcsán úgy nyilatkozott szintén az imént említett cikk szerzője az EMNP 2012-es romániai parlamenti választásokkal kapcsolatos stratégiáját illetően (közös jelöltlista), hogy *„[n]á lenne azt vélelmezni, hogy az EMNP-nek ez a magatartása nélküli a vezető magyar kormánypárt, a Fidesz támogatását, tekintettel arra, hogy az egész EMNP a Fidesz által létrehozott és finanszírozott úgynevezett demokráciaközpontokon nyugszik”* (E. Székely 2012b). Illetve vezető RMDSZ politikus, Markó Béla azt jegyezte meg, hogy az etnikai pártok esetében az anyaállam irányába való elmozdulás, az önállóság feladása nem vezethet sikerre. Ezt konkrétan a felvidéki Magyar Koalíció pártjának sikertelen választásokon szereplése kapcsán az Erdélyi Magyar Televízióknak adott interjújában mondta, melyet az Új Magyar Szó erdélyi lap szemlézett: („»Intő jelek« a Felvidékről” 2012). Ugyanebben az interjújában Markó azt is kijelentette a romániai parlamenti választások kapcsán, hogy nem hisz az erdélyi magyar pártok együttműködésében. Tehát egyértelmű, hogy a kezdetekben az RMDSZ ellenezte az EMNP megalakulását és politikai stratégiáját, melyről egyrészt feltételezhető volt, hogy az RMDSZ-től fog szavazatokat elvenni, másrészt az erdélyi politikába való anyaországi beleszólás meghatározóvá válásától is tartottak.

Szintén a 2012-es romániai választások kapcsán a Magyar Összefogás esélyei címmel jelenik meg a Magyar Kisebbség egy száma, ami erdélyi politikusok és politológusok írásait gyűjti össze. Toró T. Tibor és Toró Tibor vitaindítójában felveti az erdélyi magyarok összefogásának kérdését. Ebben Toróék elmondják, hogy az Erdélyi Magyar Néppárt létrehozásához, gyakorlatilag egyenes út vezetett mióta Tőkés László az

EMNT elnöke független jelöltként „*sikeres kihívója a romániai magyarok parlamenti képviseletének monopóliumát birtokló Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek*” (Toró és Toró 2011, 7). Bemutatják, hogy a 2009-es Európai Parlamenti választásokat megelőzően tárgyalások folytak az RMDSZ, MPP (Magyar Polgári Párt) és az EMNT között, melynek eredményei az Erdélyi Magyar Egyeztető Fórum működésében nyilvánultak volna meg, mivel azonban ezen belül a sikeres együttműködés mégsem történt meg, így szükséges volt létrehozni az Erdélyi Magyar Néppártot. Valójában a folyamat leírása ebben a formában arra engedne következtetni, hogy az EMNP létrehozása egy olyan stratégia része, mely mind az RMDSZ, mind a kisebb korábban szintén a magyar kormány által támogatott MPP számára elfogadott és megfelelő konstrukciót eredményez. Azonban a fenti rövid sajtószemléből látható, hogy az RMDSZ közeli reakciók és vélemények nem erre engednek következtetni.

A cikk utal Bakk egy írására az RMDSZ egységparadigmájának lebomlásáról (Bakk 2007), mely a 2007-es európai parlamenti választások fényében vizsgálja az erdélyi magyar választók politikai részvételét. Az elemzés amellet érvel, hogy az RMDSZ korábban egységes támogatottsága megszűnik Erdélyben, mindegyre Bakk az RMDSZ és Tőkés közötti verseny eredményeiből következtet és szerinte egy „*új politikai korszak kezdődik*” (Bakk 2007, 104). Bakk felvázolja „*a plurális magyar képviselet kialakulásának több forgatókönyvét*” (Bakk 2007, 105), melyekben kulcsszerepe van a román pártoknak, az interetnikus viszonyoknak és a homogénebb Székelyföld támogatásának. Bakk érvelése szerint az „*európai parlamenti választások eredményei*” Tőkés „*kezébe tették a jobboldali pólus integrálásának esélyeit.*” Véleménye szerint „*az, hogy ezeket a belső integrációs dilemmákat meg tudja-e oldani, és hogyan oldja meg e pólus, abban döntő szerepe lehet a Fidesznek, amely forrásokat tud biztosítani ehhez az építkezéshez*” (Bakk 2007, 106). Tehát ebből az elemzésből is látszik, hogy gyakorlatilag az erdélyi politikai események előkészítették a terepet egy új politikai csoport megalapításának. Az is világos, hogy egy olyan csoport lehet sikeres, mely jelentős anyagi támogatottsággal rendelkezik ahhoz, hogy létrehozzon egy olyan hálózatot, mely képes felvenni a versenyt Erdélyben, és szűkebben Székelyföldön (ahol az RMDSZ támogatottsága egyre csökkent) a magyar választók szavazataiért.

Szintén a 2010-es magyarországi választások utáni változások előkészítéseként értelmezhető az a jelenség, amely a Fidesz-RMDSZ viszony megromlásával is együtt járt, miszerint a 2007-es európai parlamenti választásokat megelőző kampányban Orbán Viktor gyakran megjelenik Erdélyben Tőkés László oldalán, kifejezetten az EMNT elnöke mellett

kampányolva. Toróék fel is vetik, hogy többek között ennek is köszönhető a Tőkésre beérkezett szavazatok magas aránya (Toró és Toró 2011, 21–22).

Székely úgy fogalmaz, hogy a 2010 utáni magyarországi politika egyértelműen más, mint az előző évek kormányainak, vagy akár a korábbi Fidesz kormány határon túli magyarokkal kapcsolatos politikája (I. G. Székely 2011). Véleménye szerint ugyanis „*a Fidesz nem tolerálja tovább az egyenlő távolságtartás politikáját a határon túli pártok részéről, továbbá érvényét veszítette a kölcsönös be nem avatkozás elve a magyar–magyar kapcsolatokban*” (I. G. Székely 2011, 105). Ez a gyakorlatban, ahogy Székely is megjegyzi azt jelenti, hogy a kormány egyértelműen, nyíltan támogat egy-egy politikai szervezetet a szomszédos országokban, tehát nem elég, hogy korábban az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsot, mint stratégiai partnerét nevezte meg a Fidesz, egyértelmű, hogy az újonnan létrejövő Erdélyi Magyar Néppárt támogatójaként is fel fog lépni. Székely szerint a többi magyar pártot „*jobb esetben ignorálja, rosszabb esetben pedig a nyílt konfliktustól sem riad vissza*” (I. G. Székely 2011, 105). Ennek következményeire hívja fel a figyelmet, mikor így fogalmaz „*félő, hogy a határon túli elitek differenciált kezelésével kombinálva a kettős állampolgárság és a szavazati jog megosztó tényezővé válhat, ugyanis ha a határon túli elitek differenciáltan kezdik el kezelni a kettős állampolgárrá váló és a honosítást nem kérmező kisebbségi magyarokat, annak negatív következményei lehetnek a kisebbségi közösségek kohéziójára nézve*” (I. G. Székely 2011, 109–10).

Az elmúlt évek változásai, azaz az a következő fejezetben tárgyalt Fidesz-RMDSZ közeledés azonban megcáfolja némileg ezt az állítást. Ugyanis nem csupán az lehet ártalmas a kisebbségi közösségek kohéziója szempontjából, ha az anyaállam nem egyenlő mértékben támogatja a szomszédos államok politikai csoportosulásait, de az is, ha ez a támogatás jelentős mértékben a kettős állampolgárokkal kapcsolatos tevékenységek függvényében zajlik. Székely a választójog kiterjesztésének következményeképpen két lehetőséget vázol fel, az egyik szerint a különböző erdélyi magyar pártokat keresni fogják az anyaországi pártok, azaz az EMNP-t egyértelműen a Fidesz fogja arra használni, hogy erdélyi támogatóbázist toborozzon magának, míg az RMDSZ-t esetlegesen az MSZP, vagy az LMP keresheti meg ezzel. Viszont véleménye szerint ez végzetes következménnyel járna az RMDSZ számára, mind a bukaresti politika alakulása szempontjából, mind az erdélyi választópolgárok irányába fel kellene adnia korábbi stratégiáját. A másik lehetőség szerinte a teljes Bukarestre támaszkodás, melynek szintén kevés esélye van, hiszen addig amíg az RMDSZ tekinthető a legnagyobb magyar tömegeket megmozgató pártnak, nem fogja feladni a bukaresti politika érdekében az etnikai politizálást (I. G. Székely 2011, 111–12).

A következő fejezetben részletezem, hogy valójában egyik lehetőség sem következett be, amelynek elsődleges oka az, hogy a magyar kormány egyre nagyobb mértékű beavatkozása megakadályozta, hogy az RMDSZ-nek bármilyen választási lehetősége is legyen.

Az EMNP szerepvállalása Erdélyben tehát egy vitatott jelenség. Nem mondható, hogy előzmények nélkül zajlott volna le a párt megalakulása, melyek az EMNT-RMDSZ viszony vizsgálatával jól láthatóvá válik. Az EMNT gyakorlatilag 2003 óta folyamatosan kereste a lehetőséget arra, hogy az erdélyi magyar politikai spektrumra felkerülhessen. Minden bizonnyal az sem véletlen, hogy ez 2010-ben, az állampolgárság kiterjesztése után, a Demokrácia Központok hálózatának létrehozásával egy időben a Fidesz támogatásával történik meg. Tehát az belátható, hogy az új erdélyi párt megalapításában szerepet játszik a magyarországi politikai élet alakulása is, azonban az értekezésben nem ezt igyekszem bizonyítani. Azt törekszem alátámasztani, hogy 2010 után a Fidesz magyarországi politikájának hatására ezek a szervezetek egyre inkább Magyarország irányába tolódnak, mégpedig annak következményeképpen, hogy az illiberális magyar kormány az illiberális állampolgárság intézményén keresztül függő helyzetben tartja őket. Ezt a feltevést a következőben tárgyalt legnagyobb erdélyi politikai csoportosulásra gyakorolt hatás még inkább alátámasztja.

8.4. RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány

Tehát a magyar kormány nem maradt meg csupán az EMNP támogatójaként Erdélyben, hanem kiterjesztette befolyását, mégpedig az Eurotrans Alapítvánnyal aláírt megállapodással. A megállapodásról először 2015 februárjában jelentek meg hírek, elsősorban olyan címekkel és tartalommal, melyek nem is az Eurotrans Alapítványról szólnak, hanem inkább arra igyekeznek felhívni a figyelmet, hogy a Fidesz az RMDSZ-re is kiterjesztette befolyását (Gál M. 2015; „Az RMDSZ most már intézményesen is segít a honosításban” 2015). Hiszen az Alapítvány az RMDSZ társszervezete, melyről korábban kevesebbet lehetett tudni, így a megállapodással kapcsolatos hírek második vonulata leginkább az alapítvány *titokzatosságáról* szólnak („Titokzatos RMDSZ-alapítvány segít a honosításban” 2015; „Eurotrans Alapítvány” 2015).

Az Alapítványt 2004-ben hozták létre, azzal a céllal, hogy *“a régiók közötti, hazai és nemzetközi, határokon átívelő, valamint az eurórégiók keretein belül folytatott együttműködés ösztönzése, és a fejlődő régiók részvétele az Európai struktúrákban és szervezetekben, közös projektek megvalósítása érdekében.”* Az alapítvány honlapja szerint *“[e]bbe illeszkedik jelen tevékenysége, az egyszerűsített honosításhoz kapcsolódó kérelmek*

hatékony és zökkenőmentes benyújtásának elősegítése, valamint az eljárás ügyfélbarát lefolytatásának előmozdítása” („Eurotrans Alapítvány Bemutakozás” 2018). Az alapítvány azon túl, hogy a helyi irodáiban (melyek gyakran egybeesnek az RMDSZ megyei irodáival) segíti a honosítást, rendszeresen szervez vidéki kiszállásokat is. Valójában 2015-öt megelőző tevékenységéről keveset tudni, kevésbé érhetők el információk, melyet az erdélyi sajtó is megjegyez. Az egyik erdélyi portál szerint *“[k]orábban az egykori magyarországi Szülőföld Alap pályázatait bonyolította le Romániában, de még honlapján sem közölte, kik a kuratórium tagjai, és kik bírálják el a pályázatokat.”* A portál megtalálta továbbá a román igazságügyi minisztérium nyilvántartásában a korábbi kuratóriumi vezetők nevét, akik közül többen vezető RMDSZ politikusok. A Fötér.ro arról is tájékoztat, hogy az Eurotrans volt korábban a maszol.ro (RMDSZ közeli portal) kiadója, illetve ők hívják fel a figyelmet arra is, hogy 2015 februárjában a korábbi honlapja megszűnt a szervezetnek („Titokzatos RMDSZ-alapítvány segít a honosításban” 2015).

Az RMDSZ-hez közeledés a Fidesz azon politikájának a részének tűnik, ami szerint a magyar kormánypart igyekszik ápolni kapcsolatait az erdélyi magyar szervezetekkel. A megállapodásról Kovács Péter akkori főtitkár (aki azóta kilépett az RMDSZ-ből „Lemond tisztségéből Kovács Péter, az RMDSZ ügyvezető elnöke” 2017) elmondta, hogy az RMDSZ korábban is segített a honosítási ügyintézésben, azonban a megállapodás értelmében ez intézményes formában fog tovább zajlani. A Kováccsal készített interjúból az derül ki, hogy ennek az intézményesített keretnek a lényege, hogy *“Erdélynek mind a 16 megyéjében támogatást”* tudjanak nyújtani, hiszen *“most már el kell jutni a kisebb településekre is.”* Ennek megfelelően az RMDSZ *“nagyon intenzív vidékjárást indít, akár ezer településre is el szeretne jutni, és konzuli napokat is szerveznek.”* Kovács azt is megjegyzi, hogy a Demokrácia Központok hálózata *“nem elegendő a feladat ellátására”,* amit abból szűrtek le, hogy az állampolgárságot igénylők száma *“jelentősen visszaesett”* („Az RMDSZ most már intézményesen is segít a honosításban” 2015).

A megállapodás szövege nagyban egybeesik a korábbi, EMNT-vel kötött megállapodás szövegével. Annyiban állapítható meg eltérés, hogy az EMNT esetében külön kiemelik, hogy az EMNT Tájékoztató Irodái végzik a honosítással kapcsolatos tevékenységet, míg az Eurotrans esetében ezt az Eurotrans Alapítvány honosítási programjának nevezik. Ez a különbség arra utal, hogy míg az EMNT-nél létre kellett hozni az irodahálózatot, addig ezt az Eurotransnál már adottnak vették, hiszen az Eurotrans Alapítvány helyi tevékenységeinek gyakran a már létező RMDSZ irodák adnak helyet

(„Eurotrans Alapítvány - Irodáink” 2019). Az Eurotransszal kötött megállapodásban nem szerepel az a kitétel, hogy *“a magyar külképviselettel szorosan együttműködve”* („Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes válasza Szabó Vilmos képviselő írásbeli kérdésére – K/11826/1” 2013) kell részt venniük az eskü-/fogadalomtételi napok megszervezésében, ami arra enged következtetni, hogy az Eurotrans a Demokrácia Központoknál nagyobb szabadságot kapott ebben a kérdésben, de feltételezhető, hogy ez nem valósul meg, hiszen az állampolgársági eskü letételére, vagy fogadalomtételre nem kerülhet sor a magyarországi állami hivatal bevonása nélkül.

Azonban a megállapodás tartalmaz egy olyan kitételet is, ami az EMNT megállapodásnak nem része, e szerint az alapítvány *“közreműködik minden olyan program támogatásában és lebonyolításában, amelynek célja a romániai magyarok jobb önismerete, nemzeti identitásuk, anyanyelvük, kultúrájuk szülőföldjükön történő megőrzése és fejlesztése, a magyar közösség nemzeti-kulturális-gazdasági és társadalmi emancipációja”* (Miniszterelnökség 2015). A honosítással kapcsolatos ügyek lebonyolításában, illetve ez utóbbi tevékenységében a Külgazdasági és Külügyminisztérium, valamint a Miniszterelnökség *“folyamatos konzultáció lehetőségével segít”* a szervezetet. Nem világos, hogy ez a kitétel miért maradt ki az EMNT megállapodásból, több magyarázat lehetséges. Az egyik, hogy a két megállapodás között eltelt öt év alatt belátta a Miniszterelnökség, hogy további intézkedésekre van szükség az állampolgársági ügyintézésen túl az erdélyi magyarok többségi társadalomba való emancipációjához, azonban a valóságban az Eurotrans Alapítvány 2015 óta zajló tevékenységei, legalábbis, azok melyeket a honlapjukon elérhető anyagokból fel lehet tární, nem lépnek tovább a honosítási ügyintézésnél. Másik lehetőség, hogy az EMNT-vel ellentétben az Eurotrans tevékenysége korábban nem fedte le az ilyen típusú kisebbségvédelem klasszikus eszközeit, melynek hiányát a Miniszterelnökség így igyekezett pótolni. További kérdés, hogy valójában mit jelent a nemzeti-kulturális-gazdasági és társadalmi emancipáció, annak is elsősorban nemzeti része nehezen értelmezhető. Ugyanis amennyiben ez a szülőföldön való boldogulás keretében való megvalósulásra vonatkozik, akkor valójában a magyar kormány a romániai politikai közösségen belüli nemzeti emancipációt tűzte ki a szervezet feladatául, mely egyértelműen nem tartozik az anyaállam feladatai közé. Azonban ha ez nem a román nemzetállamon belüli nemzeti emancipáció, akkor minden bizonnyal a magyar nemzetállami keret határon túli kiterjesztését lehet alatta érteni, melyben egy romániai egyesületre bíznak magyar állami funkciót, az állampolgárok egyenlőségének megvalósítását.

Tehát az Eurotrans Alapítvány honosítással kapcsolatos tevékenysége alapvetően egybeesik a Demokrácia Központokéval, de az RMDSZ intézményi hálójára támaszkodó szervezet területileg kiterjedtebben tudja végezni a honosítást. Ezzel összefüggésben minőségében nem változott az EMNT és a magyar minisztériumok közötti megállapodás, a Demokrácia Központokat az Eurotrans Alapítvány nem leváltotta, hogy az EMNT irodái újabb feladatokat kapjanak, hanem az alapítvány bevonása bővítésként értékelhető. Abból kiindulva, hogy a megállapodások eredményeképpen a szervezetek lényegében (a fenti kitévelt leszámítva) csupán a honosítási ügyintézővel kapcsolatos tevékenységben vesznek részt, nincs racionális magyarázata további szervezetek bevonásának. Ugyanis a korábban idézet Tóth szöveg alapján az állampolgársági törvény módosításakor, és a magyarországi infrastruktúra kialakításakor a magyar autoritások azzal számoltak, hogy az állampolgársági kérelmek száma a magyar igazolványokkal rendelkezők számával fog egybe esni, ami akkor körülbelül 920 ezer fő volt (Kovács és Tóth 2010). 2015-ben az Eurotransszal kötött megállapodás idején a honosítottak száma már meghaladta a 600 ezret. A KSH elemzése alapján *“2011–2015 között 647 ezer határon túl élő személy kapott magyar állampolgárságot. Számuk évente 79 és 169 ezer között mozgott egy harang alakú görbét leírva, ami 2013-ban érte el a maximumát. A 2012-es és 2014-es esetszám csak kismértékben maradt el a 2013-astól, míg az időszak elején és végén annak felét sem tette ki”* (Központi Statisztikai Hivatal 2015, 8).

A Romániából érkezett kérelmekkel kapcsolatban pontos adatok érhetők el. Míg 2011-ben 90 280-an, addig 2015-ben már csupán 26 294-en kérték a kedvezményes honosítást (A. Kiss 2015), tehát valós az a korábban idézet Kovács interjúrészlet miszerint visszaesés tapasztalható a kérvényezők számában, azonban ezt összevetve azzal a korábban megfogalmazott céllal, hogy annyi főre számítanak állampolgársági kérelmek esetében, ahányan a magyar igazolványt igényelték, akkor valójában már nem látható be, hogy miért van szükség további szervezetek bevonására a munkába. 2011-ben ugyanis, mikor az RMDSZ felhagyott a magyar igazolványokkal kapcsolatos ügyintézővel (már csak a magyar főkonzulátuson keresztül lehet azt igényelni), 540 ezer erdélyi magyar rendelkezett az igazolvánnyal („Az RMDSZ nem foglalkozik többé a magyar igazolványok ügyintézésével” 2011), míg 2011 és 2015 között 450 ezer erdélyi magyar kérelmezte az állampolgárságot. Mindebből racionális lenne azt gondolni, hogy 2015-öt követően nincs szükség további szervezetek tevékenységére a Demokrácia Központok kapacitása le tudná fedni a potenciálisan még állampolgárságot nem kérelmezett, de a jövőben esetleg érdeklődő erdélyi magyarok körét.

Azonban a megállapodások nem tartalmazzák arra a kitételt, hogy a magyarországi választások kapcsán valamilyen szerepe lenne a szervezeteknek, annak ellenére, hogy a gyakorlatban ez mégis így történik. Ugyanis a honosítási ügyintézésben való részvétel mellett a szervezetek részt vesznek a magyarországi választásokhoz kapcsolódó regisztrációs kampányban, sőt magában a választások lebonyolításában is. Tehát már nem csupán az állampolgársági kérelmekkel kapcsolatos adminisztratív feladatok ellátása miatt van szükség akár az EMNT, akár az Eurotrans munkájára, hanem minden egyes magyarországi országos választás kapcsán vannak feladataik. Ez alapján már érthető, hogy miért volt szükség további szervezetek bevonására (a 2016-os népszavazást megelőzően), illetve miért éppen a kiterjedt országos hálózattal rendelkező RMDSZ-t volt a legcélszerűbb bevonni.

A 2014-es magyarországi választásokra a Demokrácia Központok segítségével az addigra honosított körülbelül 400 ezer erdélyi magyar állampolgár közül (akik közül Toró szerint csupán 240 ezren rendelkeztek választójoggal) 135 ezer személyt tudtak regisztrálni a magyarországi választásokat megelőzően és végül 66 ezer szavazat érkezett be (Kőrössi 2014). Ez a körülbelül a választásra jogosult erdélyi magyar állampolgárok 27%-a. 2016-ban a magyarországi népszavazásra az EMNT és az EMNP együtt több mint 50 ezer szavazatot gyűjtött be (E.-G. Kiss 2016), ami a Romániából beérkezett szavazatok körülbelül 85%-a („Levélszavazás jegyzőkönyve” 2016). Tehát az RMDSZ csatlakozása a korábbi ügymenetet ekkor még biztosan nem gyorsította fel. Sőt az EMNP akkori vezetői szerint az a tény, hogy az erdélyi részvétel (választásra regisztráltak csupán 50%-a adott le szavazatot, ami azt jelenti, hogy választójogosult állampolgárok közül nagyságrendileg 14%-a vett részt a választásokon „Mit gondol a székelyföldiek többsége a kvótanépszavazás kapcsán?” 2016) még a magyarországinál is alacsonyabb volt éppen annak tudható be, hogy *“az RMDSZ cserben hagyta az erdélyi magyarokat”* („Egymásnak estek az erdélyi magyar pártok is a kvótanépszavazás miatt” 2016). Annak ellenére, hogy alapvetően nem meglepő az a tény, hogy a határon túli kettős állampolgárokat kevésbé érintő kvótanépszavazás kapcsán alacsony volt a részvétel a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok körében, az mégis releváns információ, hogy az EMNP és EMNT arra számított, hogy az előző választáshoz hasonlóan tudja mozgósítani az erdélyi magyar választópolgárokat és ennek sikertelenségét az RMDSZ bizonytalan szerepvállalásának tulajdonították. Szilágyi Zsolt a Néppárt elnöke azt nyilatkozta, hogy *“zavart és közönyt váltott ki az emberekből, hogy az RMDSZ vezetői nem nyilatkoztak egyértelműen és kellő időben a kvótanépszavazásról”*(a párt közleményét idézi „Egymásnak estek az erdélyi

magyar pártok is a kvótanépszavazás miatt” 2016). Mindezek fényében belátható, hogy a kezdetekben az Eurotrans Alapítványon keresztül az RMDSZ bevonása Magyarország erdélyi politizálásába közel sem ment gond nélkül. Egyrészt a Fidesz-RMDSZ közeledés nem volt olyan magától értetődő, mint a Fidesz-EMNP szövetség, aminek eredményeképpen az RMDSZ politikai szerepvállalásából adódóan sem vállalta fel egyértelműen a kezdetekben, hogy a Fidesz erdélyi szócsöveként működjön, másrészt az erdélyi politikai pártok addig sem felhőtlen viszonyát is megnehezítette a Fidesz újabb erdélyi beavatkozása.

Az RMDSZ-Fidesz kapcsolat alakulása nyilván összefüggésben áll azzal, hogy az RMDSZ milyen módon képes alkalmazkodni a Fidesz új térnyeréséhez, ezekre a változásokra hogyan reagál az erdélyi választóközönség. Kiss, Székely és Barna (illetve máshol T. Kiss és Székely 2016) a választók és az RMDSZ kapcsolatának változásai kapcsán a rendszerváltozástól a 2014-es magyarországi választásokig tekinti át, és megállapítják, hogy a látszólagos állandóság, azaz az RMDSZ vezető szerepének megmaradása ellenére változások zajlanak le a háttérben. A tanulmányhoz kapcsolódó kutatás a 2015-ös közeledés előtt zajlott le, így az általam itt elemzett változásokat még nem tudták figyelembe venni. A választói magatartás befolyásolása kapcsán arra jutnak, hogy a legfontosabb tényezők a közvetlen juttatások és az egyéb erőforrásokhoz való hozzáférés. A kutatás alapját képező közvélemény-kutatások eredményeire támaszkodva arra jutnak, hogy az RMDSZ erdélyi szerepének alakításában továbbra is az játszik fontos szerepet, hogy mennyiben fér hozzá a párt a hatalmi pozíciókhoz és ezek segítségével milyen juttatásokat tud biztosítani az erdélyi magyaroknak. Arra következtetnek, hogy *“[e]gyben ez magyarázza, hogy a kormányzati erőforrásokat, illetve az önkormányzati erőforrások nagy részét monopolizáló RMDSZ-szel szemben a (2010-től) magyarországi juttatásokra építő kisebb magyar pártok (EMNP, MPP) miért nem tudnak reális alternatívát felépíteni”* (Kiss T., Barna, és Székely 2013, 40).

Továbbá Kiss, Székely és Barna máshol megjegyzi, hogy az erdélyi kettős állampolgárok politikai részvétele aktívabb Erdélyben és ők azok akik ezekre a kisebb pártokra is hajlandóbbak leadni a szavazataikat. Ebből a közvéleménykutatásokra alapozott megállapításokból következik az a tény, hogy az erdélyi pártok politikai versengése az állampolgárság intézménye mentén alakul (T. Kiss, Székely, és Barna 2017). Illetve Kiss már 2013-ban megállapította, hogy az erdélyi választópolgárok számára fontos tényező a politikai pártok támogatása kapcsán, hogy azok milyen viszonyban vannak a magyar

kormánnyal (T. Kiss 2013). Így logikus következmény volt az RMDSZ állampolgársági ügyintézésbe való bekapcsolódása.

A 2018-as magyarországi választások idejére az Fidesz-RMDSZ viszonya rendeződni látszik. Az RMDSZ csatlakozni tudott a Demokrácia Központok korábbi tevékenységéhez, versenyképesen tudtak részt venni a választásokat megelőző regisztrációban és a szavazó cédulák begyűjtésében. Ennek eredménye, hogy a 2018-as választásokra a körülbelül 160 ezer regisztrált választópolgár közül 108 ezer érvényes szavazat érkezett be („Levélszavazás jegyzőkönyve” 2018). Az RMDSZ (minden bizonnyal túlzó) nyilatkozata alapján a szervezet *“100 ezer erdélyi magyar embernek segített szavazata leadásában”* („RMDSZ: az elkezdett munka folytatására szavaztak a magyarok” 2018). Az EMNT pedig nem sokkal haladta meg a korábbi szavazatgyűjtő tevékenységét, ők 67 ezer levélszavazatot gyűjtöttek be („Erdély választott: közel 70 000 levélszavazatot gyűjtött be az EMNT és a Néppárt” 2018, 00). Ezekből a számokból is látható (108 ezer érvényes szavazat Romániából a szervezetek pedig saját állításuk szerint közel 170 ezret továbbítottak), hogy a postai szavazás egyik nehézsége a szavazatok érvényességének kérdése, ugyanis a levélszavazatok esetében gyakran azért magas az érvénytelen szavazatok száma, mert a két szervezet tevékenységének ellenére is hibásan töltik ki az azonosító iratokat, vagy magát a választócédulát („Toró: Az érvénytelen levélszavazatokkal fizettük meg a tanulópenzt” 2014). Az RMDSZ honosítási tevékenységéről Kelemen Hunor számol be, mely szerint körülbelül 65 ezer erdélyi magyar vált az RMDSZ segítségével 2015 óta magyar állampolgárrá, ezen a számon belül 51 ezer fő az, aki a vidéki kiszállások során kérvényezte az állampolgárságot (Kelemen 2019). Tehát tevékenységük megfelel annak a célnak melyet korábban kitűztek, azaz a vidéki magyarok elérése, azonban egyértelmű a számok alapján is, hogy az állampolgársági ügyintézésnél a választásokkal kapcsolatos programjaik jelentősebbek.

A megállapodás után az RMDSZ elkezdte aktívan támogatni a magyar kormánypártot. Ez nem egy különleges jelenség a régióban, több szomszédos állam vezető etnikai pártjai tesznek hasonlóan („A Fidesz-kormányzás folytatását szeretnék a határon túli magyar politikusok” 2017), azonban azzal a ténnyel összhangban, hogy korábban az RMDSZ bírálta a magyarországi politikát irányító Fideszt (Bakk 2014; „RMDSZ-Fidesz viszony” 2014), ez nem tudható be másnak, mint a megállapodásnak, mely alatt így tehát nem csak az aláírt formális megállapodást kell érteni, hanem az RMDSZ-Fidesz közeledését is. 2016-ban az RMDSZ elnöke Kelemen Hunor már kifejezte háláját a romániai választások kapcsán a Fidesznek („Kelemen Hunor szövetségi elnök:

megbizonyosodtunk, erős magyar közösség él Erdélyben” 2016), ugyanis meglátása szerint a Fidesz-KDNP pártszövetség segítette nekik a romániai választások során.

Erdély esetében jelentős szereplők az egyházak és az egyházak intézményrendszere. Az erdélyi közösség életében ez a szervezetrendszer fontos szerepet tölt be. Az RMDSZ-szel kapcsolatos megállapodás így ezen a téren is komoly következményekkel jár, ugyanis a párt és az egyházak szoros kapcsolatban állnak egymással. A 2001-es Státusztörvény erdélyi végrehajtási intézményrendszere ennek jó példája. Ezek az egyházi intézmények fontos szerepet töltenek be 2015 óta, ugyanis az RMDSZ közeli honosítási eljárások legfontosabb színtereivé váltak („Eurotrans Alapítvány | » Kiszállások” 2018). Az egyházi szereplők támogatják az RMDSZ képviselőit és ezáltal a Fidesz politikáját is („Partnere lesz a magyar kormánynak az RMDSZ a választási regisztráció népszerűsítésében” 2014; „Kolozsvár: az egyházak javasolhatnak RMDSZ-es listavezetőt” 2015; „Az RMDSZ partnerként tekint az erdélyi magyar történelmi egyházakra – Winkler Gyula a KMKF Szórvány-diaszpóra munkacsoportjának ülésén” 2018). A választások kapcsán hasonlóan az EMNP és RMDSZ képviselőinek kéréséhez, az egyházi szereplők is gyűjtötték a választócédulákat és kérték a romániai magyar állampolgárokat, hogy ne bízzanak az romániai postában, inkább más módon juttassák elé szavazataikat Magyarországra. Valószínűleg ennek következménye, hogy a Fidesz 2018 márciusában a választásokat megelőzően az erdélyi egyházakat, más intézmények mellett 560 millió forinttal támogatta („Csiki RMDSZ – A közösség alapja az egyház és a civil élet” 2018).

Tehát a Fidesz erdélyi terjeszkedése nem csupán a politikai pártokkal való kapcsolatait jelenti, hanem egy egyre szerteágazóbb erdélyi intézményrendszer kiépítése zajlik, mely a magyarországi választásokat megelőző időszakban egyre inkább kiszélesedik. Azaz az egyre bővülő intézményrendszernek juttatott támogatások egyértelműen a választásokat megelőző időszakot fedik le. De nem csupán az intézményeknek juttatott támogatások befolyásolják a határon túli szavazatok alakulását, maga a levélben szavazás körülményei lehetőséget teremtenek a visszaélésre.¹¹ A választásokra való egyszeri regisztráció tíz évig érvényes, és e határidő minden állampolgári aktivitással, például a választáson való részvétellel újraindul (2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról 97. § (1) b). A probléma az, hogy a Nemzeti Választási Iroda nem tudja teljeskörűen követni az esetleges változásokat (lakhelyváltozás, halálozás) és a választási iratokat, például a szavazási levélcsomagot a regisztrációkor

¹¹ A visszaélési lehetőségeiről szóló következő sorok egy kiadás alatt álló publikáció részei: (Kállai és Nagy, 2019.)

megadott címre küldi, ezzel lehetőséget adva a visszaélésre, akár tömeges választási csalásra. Nem tudja felügyelni azt, hogy ki kapja meg, illetve adja fel a szavazási levélcsomagot, illetve a felett sincs kontrollja, hogy a benne lévő nyilatkozat személyes adatait ki ismerheti, ki tölti ki más helyett.

Hasonló problémát jelent a levélszavazás lebonyolítása is. A szavazás titkosságának megsértését eredményezi a levélben szavazáshoz csatlakozó sajátosság, a 2014-es országgyűlési választások napján több fórumon is olvashattunk olyan tudósításokat, miszerint a szavazás, nyíltan, a szabadtéren zajlik, így a választás egyik alapkritériuma, a titkosság sérült („Fotók: A nyílt utcán szavaznak Erdélyben” 2014).

9. Módszertani megközelítés – adatgyűjtés

Az erdélyi civil és politikai szervezetek érdekérvényesítési lehetőségeit vizsgálva az értekezés áttekinti, hogy 2010-hez képest, hogyan változott a szervezetek hétköznapi működése arra keresve a választ, hogy az állampolgárság kiterjesztésének következményeként az érdekérvényesítési képességük valóban csökkent-e. Annak érdekében, hogy ez a hétköznapi működés követhető legyen a dolgozatban több-módszerű (*multimethod*) megközelítést alkalmazok, melynek lényege, hogy a kutatás során felhasználok több kutatási módszert, azonban ezeket nem csupán egymással párhuzamosan alkalmazom, hanem az egyes alkotóelemeknek megfelelően azokat „*önmagában teljesen elvégezve, majd kombinálva*” (Morse 2003, 190) elemzem. E módszertani megközelítés azért hasznos, mert a különböző kutatómódszertani technikák ugyanannak a jelenségnek megértéséhez eltérő módon járulnak hozzá. Így a több módszer együttes alkalmazása az egy irányba mutató kutatási eredmények érvényességének felértékelődéséhez vezet, az ilyen módon elemzett, triangulációval gyűjtött adatok egymás komplementaritívá válnak (Schwandt 2015, 205). Az ilyen típusú elemzés továbbá lehetővé teszi, hogy az eltérő módszerek gyengeségeit ki tudjuk küszöbölni azáltal, hogy vizsgálatainkat eltérő kiindulópontokból indítjuk (Small 2011, 79). Mindennek segítségével a kutatási kérdéshez tartozó részterületeket részleteiben tudom vizsgálni, majd az eképpen feltárt eredményeket egy egésszé tudom összegezni.

Ezzel a módszertani megközelítéssel egy mezo szintű vizsgálatot végzek az erdélyi esettanulmány keretében, azaz azt vizsgálom meg, hogy az erdélyi szervezetekre milyen hatással van az állampolgárság intézményének határon túli kiterjesztése. A mezo szintű vizsgálat ahhoz járul hozzá, hogy az illiberális állampolgárság egyik feltételének létezését támasszam alá. Az illiberális fordulat eredményeképpen létrejövő olyan politikai berendezkedés sajátosságát írom le a kutatással, mely szerint az állampolgárság már nem csupán az egyén és állam kapcsolata, hanem az illiberalizmus következményeként egy függő helyzetben tartott közbenső elem, az általam elemzett intézmények beékelésével az állampolgárság illiberális képe rajzolódik ki, melyben az állam és egyén kapcsolatának irányítói a tárgyalt intézmények lettek.

A kutatás Swanborn megközelítésére támaszkodva klasszikusan mezo szintű elemzés, melyben a mikroszintű („*egyének, egyének közötti kapcsolatok*”) változások vizsgálata nem lehetséges, illetve makroszintű („*közösségek, társadalmak teljes működése*”) következményeket sem lehetséges teljes körűen bemutatni (Schwandt és Gates

2018, 341 hivatkozva; Swanborn 2012). Azonban természetesen az erdélyi eseményeknek vannak makro és mikro szintű következményei is. Utóbbiak, azt mutatják, hogy az állampolgársági törvény módosításával magyar állampolgárrá vált erdélyi magyarok valóban befogadók-e erre a tevékenységre ebből a mezo szintű vizsgálatból nem állapítható meg teljeskörűen. A vizsgálat keretében azt is érintem, hogy mi az egyes szervezetek erdélyi társadalmon belül betöltött szerepe, ezáltal tehát némileg utalok a potenciális makroszintű változásokra is. Azonban a kutatási kérdésem mindenképpen mezo szintű vizsgálatot igényel, így a kutatási tervet is ennek megfelelően alakítottam ki.

Az esettanulmányok társadalomtudományok területén való felhasználásában Schwandt és Gates (2018, 348) megkülönböztetik a hipotézis generáló (*hypothesis generating*), vagy elmélet felépítő esettanulmányokat (*theory development*) (George és Bennett 2005; Mahoney 2007-re hivatkoznak), másképp a felderítő esettanulmányokat (Yin 2003-ra hivatkoznak) és a magyarázó típusú kutatást (*explanatory case study*) (Yin 2014). Az eltérő megközelítések más-más kutatási stratégiát követelnek meg.

Az elmélet felépítő esetek kiválasztásának stratégiája során figyelembe kell venni olyan eseteket, melyek „*legkevésbé valószínűen*” és „*leginkább valószínűen*” fogják alátámasztani a kutatási hipotézist. Schwandt és Gates (2018, 348) az etnikai politizálás szerepének vizsgálatában például javasolja az etnikailag homogén és heterogén államok együttes vizsgálatát. Az utóbbi, elméletet tesztelő, magyarázó esettanulmányok kiválasztási stratégiája ettől eltért. Itt az elsődleges cél az „*analitikus indukció*”, mely során egy olyan magyarázat felépítésére törekszünk, ami figyelembe veszi az adott jelenség legtöbb jellemzőjét, de azokat az elemeket is, melyek eltérnek előzetes feltevéseinktől (Schwandt és Gates 2018, 349). Erre mind az összehasonlító esettanulmányok, mind pedig az adott eseten belüli folyamatkövetés (*process tracing*) alkalmas. Az erdélyi esettanulmány ez utóbbi megközelítés szerint tárható fel, hiszen az intézményrendszer egyedinek tűnik, így nem vethető össze más államok politikáinak megvalósulásával. Ezért kap jelentős hangsúlyt az analitikus indukció és a folyamatkövetés eszköztára.

A folyamatkövetés módszertani alapjai a kognitív pszichológiai vizsgálatokra vezethetők vissza (Bennett és Checkel 2015). Ennek lényege, hogy a vizsgált jelenség esetében számba vesszük azokat a közbenső lépéseket is, melyek a jelenség létrehozásához járultak hozzá, így vizsgálatunk nem csupán eredményorientált (Bennett és Checkel 2015, 6). Tehát az analitikus indukció és a folyamatkövetés együttesen alkalmas arra, hogy a vizsgált jelenség, adott esetben az erdélyi szervezetek érdekérvényesítésének csökkenésének vizsgálatában ne csupán egy állapotot vizsgáljunk, hanem lássuk magát a

mechanizmust, mely magyarázza a szervezetek tevékenységében bekövetkezett változást. A folyamatkövetés stratégiája a politikatudomány területén gyakran alkalmazott módszer, mely többek között (lásd ennek részletezését Schwandt és Gates 2018, 349) arra is alkalmas, hogy különböző politikák következményeit, megvalósulásuknak hatásait tesztelje. Schwandt és Gates az alábbi négy procedurális lépést tartja meghatározónak: „(1) egy hipotézis vagy elmélet megfogalmazása, amely azt írja le, hogy az oksági kapcsolatot, vagy mechanizmus hogyan vezet el az adott eset következményeihez; (2) bizonyítékok [...] gyűjtése arról, hogy ez az oksági kapcsolat, vagy mechanizmus valóban lezajlott; (3) alternatív magyarázatok azonosítása; (4) bizonyítékok gyűjtése, hogy nem ezek az alternatív magyarázatok vezettek el az adott eset következményeihez” (Schwandt és Gates 2018, 349–50).

Az erdélyi esettanulmányt ennek megfelelően magyarázó esetfeldolgozásként az analitikus indukció és folyamatkövetés módszerével írom le, hiszen a kutatási kérdésem alapja az, hogy az illiberalizmus következményeként létrejövő állampolgárságkép által kialakított erdélyi infrastruktúra miképp alakítja a szervezetek érdekérvényesítési tevékenységét. Tehát az esettanulmány célja nem csupán a hipotézis megalkotása, vagy egy elmélet felépítése, éppen ellenkezőleg az elmélet és létező hipotézis tesztelése és gyakorlati következményeinek vázolása. Mindezek alapján a folyamatkövetés az alábbi lépésekből áll: (1) az elmélet és kapcsolódó hipotézis megfogalmazása, mely szerint az illiberális állampolgárság intézménye feltételezi közvetítő szervezetek tevékenységét. A hipotézis szerint ez az erdélyi szervezetek funkciója, melyek így függő helyzetbe kerülnek a magyar államtól és helyi érdekérvényesítési potenciáljuk csökken; (2) bizonyítékok gyűjtése egyrészt a függő helyzet alátámasztására, másrészt az érdekérvényesítési képesség csökkenésére; (3) az érdekérvényesítés csökkenésének magyarázatára egyéb alternatívák azonosítása, (4) ezen alternatívák elvetése és az eredmények összevetése a hipotézissel.

Yin szerint az esettanulmányok több különböző forrásból táplálkozhatnak, melyek (Yin 2003, 83) feldolgozása a trianguláció segítségével válik lehetővé. Trianguláció esetében megkülönböztetjük az adattriangulációt (*data triangulation*); az értékelők triangulációját (*investigator triangulation*); az elméleti triangulációt (*theory triangulation*), mely eltérő elméletek alapján értelmezi ugyanazt az adathalmazt; és a módszertani triangulációt (*methodological triangulation*) (csak az esettanulmányokra leszűkítve lásd a triangulációról bővebben Yin 2003, 98–99; magáról a triangulációról bővebben Denzin 1970, 1989; Flick 2006, 443–46, 2011). Több forrás és elemzési eljárás bevonása a kutatásba önmagában még nem trianguláció, ha az eltérő módon generált és elemzett

adatokat és eredményeket összehasonlítjuk még nem hoztunk létre magasabb érvényességű kutatást. Yin a felsorolt négy eset közül az adatok triangulációját emeli ki, mely az esettanulmányok esszenciális része, mivel egy esettanulmányon belül éppen a források sokféleségének eredményeképpen a különböző eljárásokkal gyűjtött adatok összeadódnak, így végül ugyanarról a jelenségről informálnak.

Az esettanulmány adatainak elemzésének eltérő módszerei kapcsán Yin három különböző lehetőséget sorol fel: elméleti feltevésekre alapozott stratégia, rivális koncepciók mentén vizsgálat; deskriptív vizsgálat (Yin 2003, 111–15). A különbség az elemzés stratégiájában a kiinduló pont, az első esetben egy korábbi feltevésre alapozva elemezzük az adatainkat, azt vizsgálva, hogy ezek informálnak-e az elméleti feltevésről, vagy figyelmen kívül hagyhatók-e. A második esetben a kezdeti hipotézissel szemben álló, rivális hipotézist is meg kell fogalmaznunk, és adatainkat annak megfelelően is vizsgálunk kell. Így elkerülve annak lehetőségét, hogy az adatokat önkényesen, csupán a saját hipotézisünk alátámasztása érdekében elemeztük és az annak ellentmondó tényezőket figyelmen kívül hagytuk. A harmadik megoldás a deskriptív elemzés, mely során felállítunk egy leíró sémát, melyben az adatainkat rendszerezük. Az erdélyi esettanulmány a második értelmezési séma alapján készült. Áttekintettem, hogy a kezdeti feltételezésnek megfelelően alakul-e az erdélyi intézmények hétköznapi tevékenysége, és közben ellenőriztem, hogy az adatok megfeleltethetők-e rivális hipotéziseknek. A kezdeti feltételezés az, hogy a szervezetek tevékenysége a magyarországi befolyás hatására változik, míg a rivális hipotézisek, hogy maradnak eredeti dokumentumaikban megfogalmazott célkitűzéseik teljesítésénél, illetve, hogy a romániai politikai események kapcsán akár magyar, akár román nyelven inkább a területi államra hivatkozás dominál. Ennek megfelelően veszek számba, máskor hagyok figyelmen kívül adatokat és ez alapján rendszerezem ezeket. Tehát a kutatás érvényességének biztosításához az esettanulmány adatgyűjtési rendszere az adattrianguláció elemzésének módszere a több-módszerű elemzés, mely során eredményeimet összevetem előzetes feltételezésemmel.

Az adattrianguláció valójában azt jelenti, hogy ugyanarról a jelenségről több forrás alapján gyűjtök adatot, így megerősítve a kutatás érvényességét. Az értekezés szempontjából az értékelők triangulációja nem releváns, hiszen a kutatásba bevont források gyűjtését egyedül végeztem. Az elméleti trianguláció szintén nem lenne hasznos, hiszen éppen az értekezés előző fejezeteiben bemutatott elméleti keretet törekszem alátámasztani adatokkal. Ugyanazon adatok vizsgálata több elmélet szempontjából minden bizonnyal érdekes eredményeket hozna, azonban jelen értekezés keretein ez az elemzés

túlterjeszkedne. A módszertani trianguláció pedig azt feltételezné, hogy ugyanazt az adathalmazt több módszerrel elemzem, mely bizonyos szempontból igaz a kutatásra, hiszen több olyan dokumentum esetében is végzek tartalomelemzést, melyen aztán diskurzuselemzést is, azonban az értekezés kutatási kérdésének alátámasztására nem ez az elsődleges eljárás. A két módszer együttes használatának csupán leíró szerepe van, azzal, hogy a diskurzuselemzés eszközkészletével is megvizsgálom a korábban tartalomelemzett szövegeket csupán arra világítok rá, hogy ezek a diskurzusok széles körben elterjedtek, nem csupán a kommunikációs stratégiák részei.

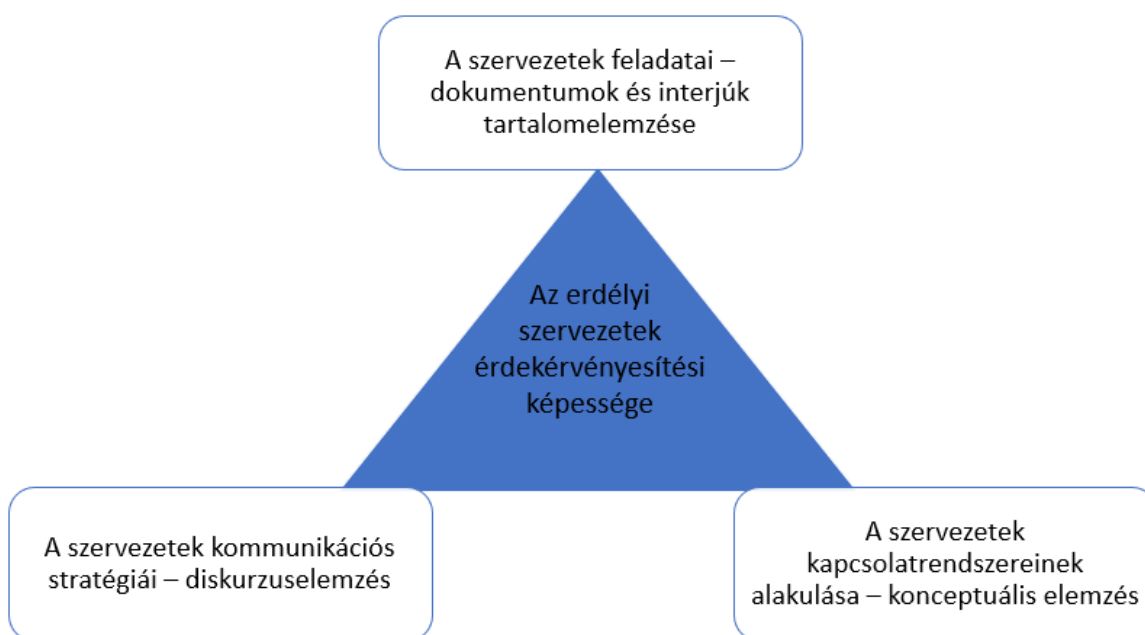
A triangulációval szemben több kritikát fogalmaztak meg korábban, melyek lényege az, hogy attól, hogy többféle módon gyűjtünk és elemzünk adatot, még nem fogjuk látni a kutatási terület egészét. Nem elégséges, hogy a különböző kutatómódszertani vakfoltokat másik kutatómódszertani eszközökkel pótoljuk, hiszen ezeknek is vannak vakfoltjai (Silverman 1986), így csak akkor érhetjük el a kívánt érvényességet, ha az egyes kutatási módszereket azok teljességében alkalmazzuk. Gyakorlatilag ennek a kritikának kiküszöbölésére, a kezdeti triangulációs sémák korlátainak leküzdésére jöttek létre a több módszerű és kevert módszerű kutatások. A trianguláció kritikájaként továbbá azt fogalmazták meg, hogy segítségével csupán korrelációkra lehet rámutatni (Fielding és Fielding 1989). Flick erre reagálva úgy fogalmaz, hogy a trianguláció „*tényleges kihívását valójában a kutatási eredmények divergenciája okozza*” (Flick 2018, 448). Flick kifejti, hogy Denzin későbbi munkáiban éppen ezekre a kritikákra reagálva módosította álláspontját és a triangulációt nem mint a kutatás érvényességének növelésének eszközeként láttatja, hanem mint a kutatás tárgyának minél szélesebb körű megismerésének eszközét (Denzin 1989, 235–36 idézi; Flick 2018, 449). Ez valójában leginkább a módszertani trianguláció esetében igaz. A kritikák ellenére az adattrianguláció vonatkozásában korábban is az elsődleges cél a minél szélesebb körben feltárható adatok megismerésének biztosítása volt, amely egyben azt is biztosítja, hogy a kutatás magasabb érvényességű legyen. Tehát az adatok korrelációja vagy divergenciája csupán az adatgyűjtés része nem, a végleges eredmény. Az adattriangulációval gyűjtött információkat később megfelelő módszerrel elemezni kell és azokból levonni a következtetéseket.

Azt elkerülendő, hogy az adatok triangulációja alapján csupán ezekre a korrelációkra mutassak rá, alkalmazom a több-módszerű elemzést és a folyamatkövetés módszerét. Egyrészt a több-módszerű elemzés lehetővé teszi, hogy egy-egy adathalmazt az adott kutatási módszer teljes igényű alkalmazásával megvizsgáljak, másrészt a folyamatkövetés segítségével feltárom azokat az alternatív lehetőségeket is, melyek esetleg

ellentmondának korábbi feltevésének. Így például az erdélyi szervezetek dokumentumainak vizsgálata során azt is áttekinthetem, hogy az elérhető román nyelvű dokumentumaik tartalmilag mennyiben egyeznek meg a magyar nyelvűekkel. Ennek célja, hogy elkerüljem annak a lehetőségét, hogy csupán a magyar nyelvű, esetlegesen szándékoltan Magyarország irányába tett nyilatkozataik alapján téves következtetéseket vonjak le.

Flick a korábbi kritikákat számba véve az alábbiak szerint fogalmazza meg, hogy egy kutatás módszertanának milyen kritériumoknak kell megfelelnie: „*lehetővé kell tennie többféle adat generálását; lehetővé kell tennie a kutatási helyzet szubjektív jelentéstartalmainak megértését ahogy a különböző társadalmi gyakorlatok és helyzetek [social practices and millieus] megértését is; lehetővé kell tennie továbbá, hogy a résztvevők állításait a társadalmi mintázatoknak megfelelően, azok interakcióit is figyelembe véve, ugyanakkor ezeket egyedi esetekként is tudja értelmezni, valamint a társadalmi gyakorlatok interpretatív megközelítését kombinálnia kell egy rekonstruktív megközelítéssel, mely képes a különböző nézőpontokat és tartalmakat az aktuális szituáción kívül is értelmezni*” (Flick 2018, 451). Azt a triangulációt mely megfelel ezeknek a kritériumoknak trianguláció 3.0-nak nevezi Denzin nyomán, aki korábban a kritikákra válaszul megfogalmazta a trianguláció 2.0-t (Denzin 2012).

Ennek megfelelően kutatásomban (Flick 2018, Figure 19.1 mintájára) az alábbi módon lehet az erdélyi esettanulmány adatait triangulálni:

1. ábra Az adattrianguláció elemei

Az adatrainguláció lényege tehát, hogy a szervezetek érdekérvényesítési képességéről különböző módszerekkel gyűjtsek adatokat. Így az érdekérvényesítés minőségét három oldalról vizsgálom.

I. Megvizsgálom, hogy 2010 óta a magyarországi jogszabályi változások hogyan befolyásolták a szervezetek működését. Ehhez a magyarországi jogszabályi változások áttekintése alapján meghatározom azokat az időpontokat, amikor az erdélyi szervezeteknek potenciálisan alkalmazkodniuk kellett az új szabályozásokhoz. Ez a vizsgálati kör kétféle adathalmazt fed le.

a. Az egyik a szervezetek dokumentumainak feltérképezése és tartalomelemzése. Ezek elsősorban alapító okiratok, vagy olyan a szervezetek tagjai által elfogadott általános dokumentumok, melyek meghatározzák a szervezet működését, célkitűzéseit. Az elemzett dokumentumok kiválasztása tehát azon a feltételezésen alapul, hogy a magyarországi jogszabályi változásokra az intézmények valamilyen módon reagálnak.

b. A másik az állampolgársági törvény módosítása után létrehozott intézményrendszer alkalmazottaival készült interjúk elemzése. Az interjúk tehát 2012-ben készültek, mikor az állampolgársági ügyintézés kapcsán kialakított irodahálózat megkezdte működését. Az interjúk elsődlegesen azt mutatják be, hogy mi az irodák feladata, milyen feladataik vannak az alkalmazottaknak.

II. Elemzem továbbá a szervezetek kommunikációs stratégiáit. Tehát azt vizsgálom, hogy diskurzusaikban mi fedezhető fel a szervezetek érdekérvényesítő képességéről. Ehhez áttekintem 2010-es és a 2018-as magyarországi választások közötti időszakban alkalmazott diszkurzív paneljaikat, arra keresve a választ, hogy ezeken felfedezhető-e a magyarországi politika irányába fordulás. A feltételezés alapja, hogy a magyarországi politikai diskurzushoz hasonló elemek megjelenése az erdélyi szervezetek kommunikációjában azt jelenti, hogy figyelmük inkább a magyarországi politikai közösség, és nem az erdélyi vagy romániai politikai közösség irányába fordul. Mivel politikai pártok, vagy politikai jellegű szervezetek a kutatás tárgyai ezért kommunikációs stratégiájuk jelentős, hiszen feltételezhető, hogy a kommunikációt felvevő, befogadó közönség jövődöbeli támogató vagy szavazó. Így a diszkurzív panelek magyarországi minta szerinti megjelenése egyrészt azt

feltételezi, hogy a befogadó közönségnek erre van igénye, másrészt azt, hogy a szervezetek képviselői politikáik alakítása során a magyarországi diskurzust veszik egyre inkább figyelembe az erdélyi vagy romániai helyett.

III. Az érdekvényesítés minőségének vizsgálatának utolsó, harmadik eleme a szervezetek kapcsolatrendszerének feltérképezése. Ebben az esetben az a feltételezés, hogy míg korábban a szervezetek elsődleges partnerei a helyi civil és/vagy politikai szervezetek voltak, addig e tekintetben is a figyelem egyre inkább Magyarország irányába fordul. Azonban mivel 2010-ig ezeket az intézményi kapcsolatokat szinte lehetetlen retrospektívan visszakövetni, ezért szintén a magyarországi politikai eseményekhez kapcsolódó időszakokban tekintem csupán át a szervezetek legfontosabb projektjeit, azt vizsgálva, hogy felfedezhető-e elmozdulás magyarországi kapcsolatok irányába.

Az érvényesség biztosításán túl a megbízhatóság tekintetében az adatok kiválasztása folyamatának transzparenciájára és visszakövethetőségére törekedtem. Ennek biztosítása érdekében mind a három elemzési szinten ugyanazt a szisztémát alkalmazom. Yin ezt a folyamatot „*bizonyítékláncnak*” nevezi (Yin 2003, 105–6). Ennek vázlata az alábbi táblázatban követhető nyomon (1. Táblázat Kutatási protokoll).

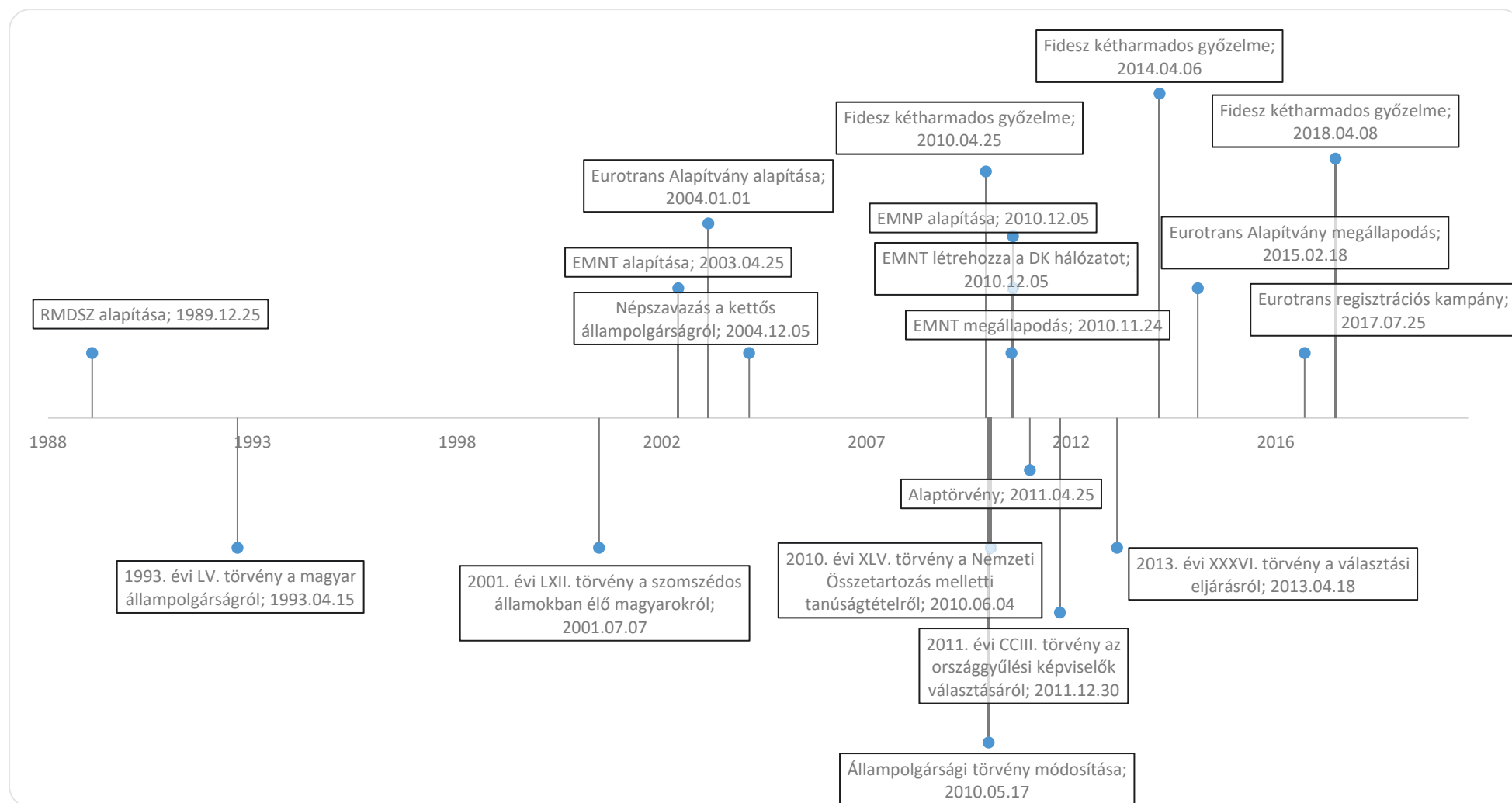
Kutatási protokoll			
	Leíró tartalmak áttekintése	Kommunikációs stratégia	Kapcsolatrendszer
Adatforrás	alapító okiratok	szervezetek közleményei	elemzett szervezetek különböző kapcsolatainak és projektjeinek elemzése
	releváns jogszabályok	Orbán Viktor beszédei	
	interjúk		
Mintavételi eljárás	releváns események kronológiai áttekintése, majd az azokhoz kapcsolódó dokumentumok kiválasztása	releváns közlemények kiválasztása a politikai élet meghatározó eseményei (választások, kampány) mentén	szervezetekkel való kapcsolatok bemutatása a politikai élet meghatározó eseményei (választások, kampány) időszakaiban
	interjúk az állampolgársági ügyintézés kezdetekor létrehozott intézmények alkalmazottaival, mintavétel alapja az alkalmazottak pozíciójának relevanciája		
Elemzés módszere	tartalomelemzés	diskurzus elemzés	kapcsolatok koceptuális elemzése

1. Táblázat Kutatási protokoll

Tehát a kutatási protokoll azt tartalmazza, hogy az adattrianguláció során milyen szempontok szerint szűkítettem az adathalmazt a megbízhatóság érdekében. A teljes adathalmaz lefedné a 2010-es és a 2018-as magyarországi választások között eltelt időszak összes határon túli magyarokat is érintő jogszabályi változásokat tükröző dokumentumokat, mind Magyarországon belül, mind ezek megnyilvánulásait az erdélyi szervezetek bármely

hivatalos dokumentumaiban. Ezeket a kutatási protokollban leíró dokumentumoknak hívom és mintavétellel szűkítem az elemzendő dokumentumok körét. A mintavétel szempontja a relevancia, ami azt jelenti, hogy az időintervallumon belül az erdélyi magyarokat érintő legfontosabb jogszabályokra szűkítem a magyarországi dokumentumok körét, és ezek alapján választom ki az erdélyi szervezetek legfontosabb hivatalos dokumentumait, melyeket végül elemzek. Valójában ez egybeesik Holsti javaslatával, mely szerint több fokozatú mintavétellel lehetséges az adathalmazt szűkíteni: „(a) a feladó kiválasztása; (b) a dokumentumok kiválasztása; (c) a dokumentumok alegységeinek kiválasztása” (Titscher és mtsai. 2003, 58 hivatkozva; Holsti 1969, 653). Tehát az értekezés esetében a „feladó” a magyar kormány; a dokumentumok a vonatkozó erdélyi szervezetek anyagai; és a dokumentumok alegységei a magyar kormány által létrehozott jogszabályokkal kapcsolatba hozhatóan kiadott erdélyi dokumentumok.

A vizsgálat módszere tartalomelemzés. Az alábbi ábra (2. ábra Jogszabályok és dokumentumok áttekintése) bemutatja, hogy mely jogszabályokat tartom a legfontosabbnak (az idővonal alsó sávja) és ezekhez kapcsolódva, mely erdélyi dokumentumokat elemzem (az idővonal felső sávja). Illetve a táblázat tartalmazza még a legfontosabb vonatkozó események időpontját, mint a magyarországi választások, illetve a szervezetek tevékenységének megkezdésének időpontjai ehhez kapcsolódóan.

2. ábra Jogszabályok és dokumentumok áttekintése

Ezt az elemzési szintet egészíti még ki továbbá a korábban, 2012-ben készített interjúk tartalomelemzése. Melyek elsődleges célja annak illusztrálása, hogy kezdetben a szervezetek működése hogyan alakult.

A kommunikációs stratégiák elemzése során ugyanebben az időintervallumban a magyarországi politikai eseményekhez köthetően szűkítem az adathalmazt. Tehát azokat a politikai közleményeket választottam ki, melyek a magyarországi választásokkal, a választásokat megelőző kampánnyal és a miniszterelnök fontosabb beszédeivel hozhatók kapcsolatba. Ez utóbbi alatt azokat a beszédeket értem, melyekben Orbán Viktor miniszterelnök a kormány programját határozta meg. Orbán Viktor beszédeinek elemzésére azért van szükség, mert a kutatás időintervallumában nem létezik írott programja a Fidesznek, amely alapján meg tudnám állapítani, hogy mik a legfontosabb diszkurzív panelek, melyekre támaszkodva kereshetném, hogy ezek mennyiben jelennek meg az erdélyi szervezetek diskurzusaiban. Így alapvetően Orbán Viktor beszédek és interjúk alapján tájékozódtam ezekről a legfontosabb elemekről. A magyarországi politikai környezet sajátosságai miatt célszerű ezekre a szövegekre támaszkodni mint a magyarországi politika diskurzusainak elsődleges forrása. Ezt követően megvizsgálom, hogy az ugyanebben az időszakban kiadott erdélyi szervezetek dokumentumaiban e diszkurzív panelek előfordulnak-e. Ezeknek a diszkurzív paneleknek az elemzése diskurzuselemzéssel történik. Annak érdekében, hogy elkerüljem a kiválasztás sajátosságai miatt az eredmények torzulását, ellenőrzésképpen bevonok a vizsgálatba a romániai politikai eseményekkel kapcsolatos nyilatkozatokat, közleményeket is az erdélyi szervezetek részéről. Ez azt teszi lehetővé, hogy ne csupán a magyarországi eseményekkel kapcsolatos diskurzust ismerjem meg, hanem egy általános képet kapjak a szervezetek diskurzusairól. Amennyiben a romániai politikai eseményekkel kapcsolatban is megjelenik a magyarországi diskurzusra támaszkodás, akkor egyértelművé válik a szervezetek Magyarország felé fordulása. Viszont ha ezek a diszkurzív panelek csupán a magyarországi politikai események kapcsán merülnek fel, akkor az bizonyosodik be, hogy specifikusan ezt a stratégiát választották egyrészt a magyarországi választásokban érdekelt állampolgárok és jövődöbeli választópolgárok megszólítására, illetve nagy valószínűséggel, mivel ezek közül a közlemények közül több a magyar kormány irányába kifejezett szolidaritás, ezért fontosnak tartják mindezt egy az anyaországgal azonos retorikai készllettel kifejezni.

A harmadik elemzési szinten pedig gyakorlatilag az esettanulmányon belüli esettanulmányokat fogok felvázolni, mégpedig az erdélyi és magyarországi intézmények,

aktorok közötti projektek elemzésének formájában. A diaszpórakutatás eszköztárára vagyok kénytelen hagyatkozni, ugyanis a határon túli szervezetek és az anyaország kapcsolatának vizsgálatának irodalma nem elégséges annak érdekében, hogy bemutassam azokat a változásokat, melyek a szervezetek tevékenységében megjelennek. Ugyanis az anyaország irányából érkező támogatások szisztematikus vizsgálatán túl (Bárdi 2002), illetve azon túl, hogy a határon túli etnikai pártok a helyi politikai közösségen belüli működésükben, milyen szerepet töltenek be az anyaországi kapcsolatok (T. Kiss, Székely, és Barna 2017) nem található átfogó elemzés. A diaszpórakutatás irodalma segít annak konceptualizálásában, hogy hogyan értelmezhető az erdélyi szervezetek kapcsolatrendszer, ennek alakulása és az anyaállam, illetve területi állam szerepe ebben a folyamatban. De még az egyébként hosszú múltra visszatekintő diaszpórakutatás és annak széles eszköztára is kevésbé ad lehetőséget annak pontos bemutatására, hogy a romániai politikai térben és a kiterjesztett magyarországi politikai térben egyszerre elhelyezkedő szervezetek hétköznapi tevékenységeinek változásait megfelelően vizsgáljuk. Annak ellenére, hogy a magyar diaszpóra hatásköreinek átfogó vizsgálata, már több mint egy évtizede megtörtént és ez által rendelkezésünkre áll egy a diaszpórák vizsgálatában alkalmazható fogalmi és módszertani keret (Papp 2008a), illetve az anyaország és diaszpóra kapcsolata is folyamatosan kutatott terület (Vass 2012; Herner-Kovács 2014; Gázsó 2016; E. Kovács 2018) arról, hogy a kisebbségi szervezetek kapcsolatrendszerei pontosan hogyan alakulnak az anyaországi politika befolyása miatt kevésbé lehet kutatásokat találni.

Mivel a célom, hogy bemutassam, hogy a hétköznapi szervezeti működés változásai mellett további eltolódások fedezhetők fel Magyarország irányába, melyek a szervezetek kapcsolatrendszerének változásaiból vezethetők le, e kapcsolatok szisztematikus feltérképezésére teszek kísérletet, mégpedig úgy, hogy felvázolom azt a politikai és társadalmi teret, melyben ezek a kapcsolatrendszerek működnek és rávilágítok e tér minőségi változásaira. Elemzésem azt törekszik bizonyítani, hogy az általam vizsgált intézmények függő helyzetbe hozása közvetlen hatással van a helyi egyéb társadalmi szereplők tevékenységére is. Ezeknek a szervezeteknek a relevanciájára az értekezés korábbi részeiben is utaltam, azonban a továbbiakban is ki fogok erre térni. Ennek az elemzésnek a módszere lényegében egy konceptuális vizsgálat, mely során a szervezetek egymáshoz való viszonyát a diaszpórakutatások irodalmában kialakított elméleti megközelítések alapján értelmezem.

Összegezve a módszertani megközelítés lényege, hogy az erdélyi szervezetek érdekérvényesítő tevékenységéről minél több forrás alapján tudjak információkhoz jutni.

Ebben segítségemre van az adatok triangulációja, melynek célja, hogy nem csupán a szervezetek saját célkitűzéseit vizsgálom, tehát nem csak az alapító okirataik elemzésével, különböző programjaik leírásával kívánom bemutatni működésüket, hanem olyan a hétköznapi működés változásait bemutató sémákat is elemzek, amelyek tükrözik az érdekérvényesítés minőségének változását egy transzformálódott politikai térben, melyben az erdélyi szervezetek már nem csupán a romániai magyar közösség tagjainak érdekeit érvényesítő klasszikus kisebbségvédelmi intézményekként jelennek meg.

A módszertani megközelítés mindennek értelmében arra ad lehetőséget, hogy a magyarországi illiberális fordulat Erdélyre gyakorolt hatásának vizsgálatával az intézményrendszer változásainak bemutatásán keresztül felvázoljam azt a mechanizmust, amely az illiberális állampolgárság intézményének segítségével átalakítja az erdélyi politikai teret, melyben az erdélyi szervezetek érdekérvényesítése csökken a magyarországi befolyás növekedésének hatására. A magyarországi politikai szereplőktől függő helyzetbe kerülő erdélyi szervezetek közvetlen társadalomra, a romániai magyar kisebbségi közösség tagjaira gyakorolt hatást az értekezés csak áttételesen, a szervezetek szempontjából kívánja bemutatni. Csupán egy longitudinális legalábbis részben kvantitatív kutatással lehetne mélységeiben reprezentatív módon elemezni, hogy maga az illiberális állampolgárság, milyen közvetlen hatást gyakorol az erdélyi kisebbségben élő magyarok hétköznapijaira, azonban az értekezés arra világít rá, hogy ez a vizsgálat nem lehetséges a szervezetek figyelembevétele nélkül, mivel az illiberalizmus eredményeképpen ezek a szervezetek olyan sajátos pozíciót töltenek be, mely alakítja az állampolgárság egyének szempontjából értelmezhető és vizsgálható hatását is. Tehát az értekezésben amellet érvelek, hogy sem az állampolgárság identitásra, sem a társadalmi integrációra kifejtett hatásának teljeskörű vizsgálata nem lehetséges annak a figyelembevétele nélkül, hogy a magyar állampolgárság erdélyi kiterjesztése az illiberális magyarországi politikai berendezkedés eredménye. Ennek megfelelően nem ragadható meg egy a korábban tárgyalt különböző normatív álláspont segítségével sem, hanem mindenképpen számításba kell venni az illiberalizmusnak azt a sajátosságát, mely az intézmények függő helyzetben tartása által nyilvánul meg. Ennek megfelelően értelmezhető a fenti módszertani megközelítés fókusza, illetve ennek érdekében elemzem az e módszerrel gyűjtött adatokat az alábbiak szerint.

9.1. Az adatok elemzésének módszere

A több-módszerű elemzés segítségével tehát az adattriangulációval gyűjtött adatokat vizsgálom. Mivel legalább részben politikai feladatokat ellátó intézményekről van

szó, semmiképpen sem kerülhető el, hogy az általuk használt kommunikációs stratégiák tartalmazzanak olyan elemeket, melyek célja propagandisztikus, azaz egyértelmű, hogy a szervezetek működésük során törekednek a jövőbeli választói magatartás befolyásolására. Az értekezés kutatási kérdése azonban nem válaszolható meg csupán azzal, ha megvizsgálom, hogy a szervezetek hogyan befolyásolják a választói magatartást. Amennyiben a szervezetek kampánycéllal használnak retorikájukban egyre inkább olyan kifejezéseket, melyekkel a Magyarország irányába fordulást bizonyítják, az még nem feltétlenül jelenti, hogy ez valóban meg is történik. A szervezetek alapító dokumentumainak vizsgálata is feltételezhetné ugyanezt a téves következtetést, azonban a retorika közleményekben való használata kevésbé valószínű, hogy ezzel a propagandisztikus szándékkal történne, hiszen a saját működési szabályzatuknak alapot adó dokumentumok, inkább belső használatra születtek, céljuk minden bizonnyal nem csupán a választói magatartás befolyásolása. Annak érdekében, hogy a továbbra is fennálló bizonytalanságot mindenképpen ki tudjam küszöbölni a kutatás egy harmadik elem bevonásával ellenőrzi a kutatási kérdést. Az intézmények kapcsolatait térképezem fel, melyek azt mutatják meg, hogy a vizsgált intervallumban van-e tényleges elmozdulás magyarországi intézmények irányába.

Amennyiben mind a három elemzési szint egy irányba mutat, azaz a vizsgált erdélyi intézmények mind kommunikációs stratégiáikban, mind hivatalos dokumentumaikban, mind pedig kapcsoltrendszerükben egyre aktívabban fordulnak Magyarország irányába, és egyre kevésbé jelennek meg Erdélyben mint a területi állam szerinti képviselő, akkor hipotézisemet, miszerint a szervezetek érdekérvényesítési képessége, tehát a szervezetek tevékenysége mint az erdélyi magyar kisebbségi közösség képviselői csökkent, meg tudom erősíteni.

9.1.1. Dokumentumok és interjúk tartalomelemzése

Az első elemzési szinten a szervezetek hétköznapi tevékenységével kapcsolatos dokumentumokat vizsgálom, illetve bemutatom a 2012-ben általam készített interjúk eredményeit, melyekre támaszkodva megfogalmazom azt az állítást, hogy a civil és politikai szervezetek egymással szoros kapcsolatban dolgoznak, így a civil szervezetek működése egyre inkább politikaivá válik, illetve a politikai pártok működése áttolódik a civil szervezetek szintjére.

Az interjúalanyok az EMNT és EMNP dolgozói, akik a szervezetrendszer hétköznapi működéséről és összekapcsolódásáról tájékoztattak. Az interjúalanyok

kiválasztásánál cél volt, hogy olyan személyekkel beszéljek, akik a szervezetek átalakulásáról, illetve a Néppárt megalakulásáról, valamint mindennapi működéséről tudnak tájékoztatni, így alapító tagokkal, felsőbb vezetőkkel és adminisztratív feladatokat ellátó alkalmazottakkal is készítettem interjúkat.

A dokumentumok a hétköznapi tevékenységeik átalakulásának elsődleges forrásai vizsgálata megmutatja, hogy az egyes jogszabályi módosításokat követően milyen lépéseket tettek az erdélyi szervezetek, milyen feladatokat vállaltak el. A dokumentumok és interjúk elemzése bemutatja, hogy a szervezetek korábbi célkitűzéseikkel ellentétben, reagálva a magyarországi jogszabályi környezet változására már nem a kisebbségi jogok érvényesülését segítő végzik munkájukat, hanem hétköznapi tevékenységük jelentős mértékben csak a honosítás, regisztráció és magyarországi választások kapcsán zajlik.

Az interjúk és dokumentumok elemzését tartalomelemzéssel végeztem. A tartalomelemzés esetében megkülönböztethető a szöveg alkotójára fókuszáló stratégia (*producer-oriented strategy*), illetve a befogadóra fókuszáló (*addressee-oriented strategy*) (Boréus és Bergström 2017, 12–13). A leíró dokumentumok vizsgálatában elsősorban az első stratégiát alkalmazom, hiszen mind a magyarországi jogszabályok tekintetében, mind az erdélyi dokumentumok esetében inkább a szöveg alkotójának szándéka, mintsem a befogadó a releváns. Ahogyan korábban említettem, ezeknek a leíró dokumentumoknak, melyek elsődleges célközönsége a szervezetek tagjai, az elemzése éppen azért fontos eleme a kutatásnak, mert ezek valószínűsíthető módon kevésbé töltenek be propaganda feladatokat, legalább is biztosan kevésbé, mint a kommunikációs stratégiák felvázolásakor elemzett dokumentumok. E szövegek befogadói nem feltétlenül a potenciális választópolgárok szélesebb rétegei, inkább a szervezetekhez tartozó személyek. Egyáltalán nem zárható ki, hogy ne lenne ezeknek az erdélyi dokumentumoknak kampányfeladatuk is, hiszen gyakran olyan célkitűzések vannak bennük megfogalmazva, melyek elsődleges tartalma a politikai versenyben elfoglalt helyük tisztázása, azonban ahogy az előbb is említettem, e dokumentumokat kevesebb eséllyel olvassák potenciális szavazók, az ő számukra inkább e dokumentumok kivonatolt, közleményekben megjelentetett formája szól.

A dokumentumok tartalomelemzését kvalitatív módon végzem el, annak ellenére, hogy kvantifikálom némileg az eredményeket az idősoros elemzés érdekében. Schreier ezt úgy fogalmazza meg, hogy „*egy a kvalitatív adatok jelentésének szisztematikus leírását segítő módszer, melyben az anyag különböző, de egymásra építkező részeit egy előre meghatározott kódolási séma alapján kategorizáljuk*” (Boréus és Bergström 2017, 24

hivatkozza; Schreier 2014, 170). A kódolás ebben az esetben a legegyszerűbben értelmezendő, mégpedig konceptuális eszközként (Coffey és Atkinson 2013, 26–32). Tehát a kódok elsődlegesen azt a célt szolgálják, hogy a szövegek megfelelő tartalmi részét az értekezés kutatási kérdésének koncepciójához csatlakoztassam, nem csupán az adatmennyiség csökkentésének eszközei.

A kommunikációs stratégiák diskurzuselemzése során is használni fogom a kvalitatív tartalomelemzést mint módszert. A diskurzuselemzés során ugyanis ugyanazokat a kódokat fogom alkalmazni, melyeket a tartalomelemzés során. Azonban az eltérés magában a módszertani megközelítésben nyilvánul meg. Schreier az alábbiak szerint fogalmazza meg a diskurzuselemzés és tartalomelemzés együttes használatának lehetőségét: *„a kvalitatív tartalomelemzés és a diskurzusanalízis kombinálható, mégpedig úgy, hogy a kvalitatív tartalomelemzést a kritikai interpretív attitűdű diskurzusanalízis szolgálatába állítjuk”* (Schreier 2012, 49). Ez aszerint a különbségtétel szerint kivitelezhető, amely azt feltételezi, hogy a kvalitatív tartalomelemzés a szöveg tartalmi elemeinek strukturált rendszerezését jelenti, míg a diskurzusanalízis során azt térképezzük fel, hogy milyen valóságot hoz létre a szöveg. Ugyanazokat a kódokat nem csupán a szöveg strukturálásához használom majd, hanem a kódok által jelölt szövegrészeket alapján következtetek arra, hogy a szervezetek kommunikációs stratégiáik során hogyan törekszenek a közönségüket (potenciális választópolgárokat) megszólítani, tehát hogyan alakítják diskurzusaikat.

9.1.2. Kommunikációs stratégiák – diskurzuselemzés¹²

Tehát a második elemzési szint ugyanezen szervezetek hivatalos kommunikációs stratégiáit vizsgálja. Összevetve 2010-től kezdve a 2018-as magyarországi választásokig a szervezetek hivatalos közleményeit, vezetőik, politikusok nyilatkozatait vizsgálom, arra keresve a választ, hogy milyen változások figyelhetők meg a kommunikációs stratégiájukban. Az EMNT, EMNP, RMDSZ és Eurotrans Alapítvány nyilatkozatainak vizsgálata mutatja, hogy a szervezetek számára, mely témák, események a fontosak, melyekre fordítanak különös figyelmet, illetve melyek mentén mozgósítják saját közönségüket.

¹² A diskurzuselemzést részben már elvégeztem 2018-ban a CEU Nationalism Studies MA Program képzés keretében írt MA szakdolgozatomban. Az elemzett szövegek jelentős mértékben átfedésben vannak az akkori szakdolgozattal és a kódolást is hasonló struktúrában végeztem, azonban az értekezés megírásakor újrakódoltam ezeket a szövegeket. Így az értekezés eredményei hasonlóak a szakdolgozatéhoz, de az elemzés nincs teljes átfedésben: Nagy 2018.

A kritikai diskurzuselemzés alapja Fairclough szerint a „*nyelv multifunkcionalitásáról*” alkotott elképzelés. Eszerint „*a nyelv használata szimultán konstituálja (i) a társadalmi identitást, (ii) a társadalmi kapcsolatokat, (iii) a tudás és hit rendszerét*” (Fairclough 1993, 134-t hivatkozva; Titscher és mtsai. 2003, 149). Ennek megfelelően a kommunikációs stratégiák csupán tartalmi elemzése nem elégséges annak megválaszolásában, hogy az erdélyi szervezetek érdekérvényesítési képességei miképp változtak, hiszen ahogyan már korábban is érveltem, az ebben az elemzési szintben megjelenő dokumentumok lényege nem elsődlegesen tartalmuk, hanem diskurzusteremtő, befolyásoló képességük.

A diskurzusok három szintjét különbözteti meg Fairclough: leíró, értelmező és magyarázó (*descriptive, interpretative and explanation*) (Titscher és mtsai. 2003, 153). Ezek az egymásra épülő dimenziók eltérő elemzési szintekkel válnak láthatóvá. A leíró dimenzió megismerésével a szöveg megalkotásának folyamatáról teszünk szert információkra, majd ennek diszkurzív helyzetének vizsgálata lehetővé teszi a szöveg értelmezését, végül a magyarázó dimenzióban megismerhetjük a szöveg tágabb társadalmi kontextuson belüli helyét (mindezt a 11.1-es táblázatban ábrázolják részleteiben: Titscher és mtsai. 2003, 152).

Van Dijk később ezt a kontextualitást szociokognitív megközelítésében még inkább finomítja (Dijk 2010). Tagadhatatlan, hogy a diskurzusok kontextus függők, azonban felhívja a figyelmet arra, hogy ezt a kontextust „*szubjektív mentális modellek határozzák meg*” (Dijk 2010, 217), ami valójában annak a figyelembe vétele, hogy a beszélő helyzete, a diskurzust alakító helyzete mennyiben befolyásolja akár ugyanazon diszkurzív panelek használatának értelmét is. Tehát valójában Van Dijk azt javasolja, hogy Fairclough harmadik dimenzióján túl egy negyediket is vonjunk be az értelmezési keretünkbe, mely a szubjektum dimenziója. Ez az elmélet azt teszi lehetővé, hogy értelmezni tudjam ugyanazon diszkurzív paneleket melyek megjelennek, mind Orbán Viktor beszédeinek elemzésekor, mind az erdélyi szervezetek közleményeiben, mégpedig úgy, hogy ne torzítsam egyik oldal diskurzusainak tartalmát sem. Tehát ugyanaz a diszkurzív panel jelenik meg, ugyanazzal a céllal, mégis más tartalommal. Ennek megfelelően az adatgyűjtés során azokat a diszkurzív elemeket is bevonhatom a vizsgálatba, melyek Van Dijk szubjektív szociokognitív elméletének megfelelően ugyanannak a diszkurzív panelnek minősíthetjük, ugyanazt a kódot alkalmazhatom rájuk, még akkor is ha tartalmukban ezek a beszélő helyzetétől függően némileg el is térnek. Az erdélyi diskurzus értelmezésében ez

a fajta megközelítés éppen azt teszi lehetővé, hogy rávilágítsak ennek a diskurzus transzfernek az árnyalataira.

9.1.3. Intézményi kapcsolatok – közös projektek feltérképezése

A szervezetek érdekérvényesítési tevékenységének változását mutatja, hogy milyen szervezeti stratégiákat követnek, mely nem csak a hivatalos kommunikációból derül ki, hanem abból is látható, hogy milyen más intézményekkel, szereplőkkel állnak kapcsolatban. Így az adattrianguláció harmadik elemeként az erdélyi szervezetek által kialakult kapcsolatrendszereket elemzem. Mivel ebben az esetben nem csak az időintervallum nagysága által generált nagy mennyiségű adat, hanem a retrospektíven nehezen visszakövethető intézményi kapcsolatok is nehézséget okoznak a mintavétel szisztematikussága nehézkes. Ezért nem törekszem a teljes kapcsolatrendszer felvázolására, csupán olyan eseteken keresztül fogom szemléltetni a kapcsolatok alakulását, melyek a szervezetek érdekérvényesítési képességeiről, tevékenységük változásáról reprezentatív példaként szolgálnak.

A kapcsolatrendszer feltérképezése során és a példák kiválasztásában arra törekedtem, hogy ugyanazon időszakokban térképezzem fel az intézményi kapcsolatok alakulását, melyben a tartalomelemzés és diskurzuselemzés számára generáltam adatokat. Ennek megfelelően elsősorban a magyarországi politikai események időszakában (választások, kampány) tekintettem át, hogy az erdélyi szervezetek kapcsolatai miképp változnak.

E kapcsolatok bemutatása gyakorlatilag egy az erdélyi esettanulmányon belüli esettanulmány, melyre azért van szükség, hogy a hétköznapi működést ne csupán áttételesen a dokumentumok és diskurzuselemzésével bizonyítsam, hanem bemutassam a Magyarország felé tolódás gyakorlati implikációit. Projekteknek nevezem ezeket a kapcsolatrendszereket az egyszerűség kedvéért, azonban gyakran ezek nem projektek csupán olyan intézményi összefonódások, melyek feltételezésem szerint az értekezés hipotézise következtében alakultak ki. Tehát az állampolgárság kiterjesztésének következményeként függő helyzetbe hozott erdélyi szervezetek ezeket a kapcsolatokat nem alakították volna ki, ha nem minősülnek Magyarország és az erdélyi magyarországi lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok közötti kapcsolattartónak.

Az anyaállamok és határaikon kívül eső szervezeteik kapcsolatának vizsgálatában a diaszpórákutató elméleti keretét alkalmazom, mely értelmezhető a határon túli kisebbségek esetében is. Alonso Délano és Mylonas a *Journal of Ethnic and Migration*

Studies 2019-es különszámában sorra veszik az általuk mikroalapítványoknak nevezett szervezetek vizsgálatában használható koncepciókat és elméleti megközelítéseket (Alonso Délano és Mylonas 2019). Felhívják arra a figyelmet, hogy a diaszpórákutató irodalmában, mely egyre inkább távolodik el a történeti és antropológiai megközelítésektől, melyek elsősorban esettanulmányok mentén vizsgálnak meg egy-egy jelenséget, a politikatudományi és gazdasági megközelítések miatt megjelenik az igénye a korábban kivételeknek tartott jelenségek konceptualizálására is. A diaszpóráközösségek és azok intézményeinek vizsgálatában az én kutatásomhoz koncepciójukban közel álló releváns irányzatok elsősorban azt tekintik át, hogy az anyaállam miért hoz létre a diaszpórákkal foglalkozó, kapcsolatot tartó intézményeket (Gamlen 2014), milyen jogi lehetőségeket kínál az anyaállam a diaszpórában élők részére (Bauböck és Faist 2010; Collyer 2014b, 2017) és milyen szerepet töltenek be ezek a választói magatartás befolyásolásában (Paarlberg 2019).

Azonban azt a mechanizmust, hogy az anyaállam diaszpóráintézményekre kifejtett hatása, hogyan nyilvánul meg ezek működésében, illetve ez milyen közvetlen hatással van a diaszpóráközösségek területi államban betöltött szerepére kevésbé vizsgálják. Alonso Délano és Mylonas ennek az igényét ugyan felvetik, de nem kínálnak elégséges fogalmi keretet, azonban arra rámutatnak, hogy a diaszpórákutató irodalma lehetőséget teremt arra, hogy ezen intézmények és mechanizmusok működését pontosabban megérthessük. Az erdélyi esettanulmányban én erre teszek kísérletet. Azt kívánom rekonstruálni, hogy az erdélyi szervezetek Magyarország irányába fordulása, az anyaországtól való függő helyzetük hogyan nyilvánul meg és ennek milyen gyakorlati implikációi vannak. Mivel az értekezés egy meghatározott időintervallumban, meghatározott aktorokra fókuszálva tekinti át a határon túli szervezetek érdekérvényesítési képességének változását, ezért limitált empirikus lehetőség nyílik a kapcsolatrendszer rekonstruálására. A pártok és civil szervezetek egymáshoz való viszonyát már bemutattam, azonban az olyan kapcsolatrendszer, melyek esetleg közvetve jönnek létre, nehezen követhetők nyomon. A módszertani megközelítés során már vázolt hiányosságok miatt, csupán kevés olyan kutatás van, mely meg tudná ragadni, ezeknek a kapcsolatrendszernek a sajátosságait, ezért Koinova és Karabegović egy 2017-es tanulmányára támaszkodva konceptualizálom az erdélyi esettanulmány elemzését. Ebben az kutatásban a két szerző felhívja a figyelmet a diaszpóraszervezetek, területi állam és anyaállam közötti interakciók jelentőségére (Koinova és Karabegović 2017).

Koinova és Karabegović vizsgálata a bosznia hercegovinai Omarska koncentrációs tábor emlékezetéről és az ehhez kapcsolódó diaszpóramobilizációról lehetőséget kínál az erdélyi esettanulmány által feltárt intézményi kapcsolatok konceptualizálására, ugyanis a kutatás során a diaszpóraszervezetek működésének vizsgálatával feltárják az anyaállam és a területi állam szerepét. Tanulmányukban azt mutatják be, hogy a diaszpóraszervezetek, hogyan töltenek be *„galvanizáló szerepet a transznacionális társadalmi cselekvések kezdeményezésében és fenntartásában“* (Koinova és Karabegović 2017, 213). A diaszpórák közösség tevékenységének egyszerre *„kontextuális és transznacionális“* dimenzióit elemző tanulmány arra törekszik, hogy bemutassa a diaszpórák nem csupán *„tarrowi értelemben »kozmpoliták«, vagy Lyons és Mandaville kifejezéseivel élve »lokálisan gondolkozó, de globálisan cselekvő« aktorok, hanem mind a területi állam, mind a transznacionális társadalmi közeg meghatározza cselekvési területet“* (Koinova és Karabegović 2017, 213 hivatkozva; Tarrow 2005; Lyons és Mandaville 2010). Az omarskai koncentrációs tábor emlékezetéhez kapcsolódó diaszpóramobilizáció vizsgálatában megállapítanak egy négy lépcsőből álló folyamatot, melyben a diaszpóraszervezetek lokális, transznacionális és globális cselekvő aktorként is megjelennek. Az értekezésben a kapcsolatrendszer feltárásának elemzése során nem ezt a négy lépcsőből álló szerkezetet alkalmazom, hanem azt a konceptuális teret, melyben ezt létrehozták. Tehát a kapcsolatrendszer alakulásának értelmezésében fontos számomra a fent bemutatott transznacionális és kontextuális dimenzió, melyek analógiáján töreksem meghatározni az erdélyi szervezetek cselekvési terét, annak ellenére, hogy az erdélyi magyar közösség tagjai kevésbé foghatók fel transznacionális állampolgároknak, mégis a diaszpórizáló intézményrendszer vizsgálata e megközelítés segítségével konceptualizálható.

Koinova és Karabegović az esettanulmány leírásával a diaszpóraszervezetek érdekérvényesítési folyamatait egy új koncepció mentén próbálja értelmezni, ami teret nyit annak az elképzelésnek, hogy a diaszpórák közösségek nem csupán a területi állam – anyaállam dichotómiájában jelennek meg. Kutatásom szempontjából azonban még ennél is fontosabb az az általuk kidolgozott konceptuális keret, mely azt is lehetővé teszi, hogy e dichotómia merevsége helyett értelmezni tudjuk annak a társadalmi térnek a fluiditását, melyben a közösségek érdekérvényesítése zajlik.

Esettanulmányukban arra hívják fel a figyelmet, hogy a létező diaszpóraszervezetek lokális, nemzeti, szupranacionális és globális kereteket kihasználva érvényesítik érdekeiket. Azt szemléltetik, hogy abban az esetben, ha az egyik szinten való küzdelem sikertelen, a diaszpóraszervezetek képesek a különböző szintek között feljebb lépni, egymással

kapcsolatba lépni, illetve különböző aktorokat bevonni az érdekérvényesítési folyamatba. Ezen érdekérvényesítési mechanizmus technikáját a szerzők a transznacionális társadalmi mozgalmak és hálózatok irodalmára támaszkodva építik fel, amelyre támaszkodok az erdélyi intézményi kapcsolatok vizsgálatában.

Elemzésükben a transznacionális társadalmi mozgalmak elméleteire alapozva vázolják fel azt a lehetőséget, hogy a diaszpóráközösségek esetében gyakran megeshet, hogy a szereplők egy adott társadalmi beágyazottság ellenére, egy másik társadalommal szemben fogalmaznak meg igényeket. Tarrow elméletére támaszkodva (Tarrow 2005) azt írják le, hogy a transznacionális mozgalmak gyakran képesek a „*lokális igényeket transzformálni*” és ezáltal globális szintre emelni azokat (Koinova és Karabegović 2017, 217). Tarrow szerint az ilyen típusú transzformáció együtt járhat azzal, hogy megváltozik maga az érvényesítendő érdek („*a change in the meaning and scope of the object of the claim*”)(Tarrow 2005, 121). Tehát az erdélyi szervezetek konceptualizálása mint transznacionális társadalmi mozgalmak, lehetőséget ad arra, hogy megvizsgáljam a kapcsolatrendszerben realizálódó és a magyarországi befolyás mentén transzformált lokális igények változásait. A szervezetek kapcsolatainak vizsgálata így teret enged annak, hogy első lépésként bemutassam a különböző szereplők által érvényesítendő érdekeket, majd rávilágítsak arra, hogy a magyarországi beavatkozás eredményeképpen átalakuló kapcsolatrendszerben ezek az érdekek, hogyan transzformálódnak, távolodnak el a korábban meghatározott céloktól és formálódnak át a magyarországi politikai érdekeket kifejező tevékenységekké.

A hálózatok, vagy kapcsolatrendszer szerepéről Koinova és Karabegović azt írja, hogy ezek „*mobilizációs struktúrákként*” működnek, mivel maga „*a kollektív cselekvés*” rajtuk keresztül valósul meg (Koinova és Karabegović 2017, 218). Kollektív cselekvés alatt tanulmányuk esetében a megemlékezés igényét lehet érteni az omarskai koncentrációs tábor emlékhelyé nyilvánítása melletti küzdelemben, míg általánosabban azokat az érdekeket, melyeket a szervezetek érvényesíteni szeretnének.

A transznacionális mozgalmak és a kapcsolatrendszer mobilizációs struktúráként való felfogása, illetve a lokalitások ilyen típusú relativizációja segíti az erdélyi esettanulmányon belüli kapcsolatrendszer konceptualizálását. Ugyanis az elemzett szervezetek érdekérvényesítési tevékenységének elhelyezése ebben a sémában segít megérteni az intézmények szerepét az anyaállam, illetve a területi állam (és esetleg a szupranacionális entitás) kontextusában. Koinova és Karabegović a négylépcsős struktúrában valójában azt járják körbe, hogy az érdekérvényesítés különböző szintjein

milyen módon jogosult egy diaszpóraszervezet eljárni. Az erdélyi esettanulmányban azonban e szerkezet segítségével azt tudom bemutatni, hogy a különböző aktorok egymásra hatása, hogyan nyilvánul meg, illetve a Tarrow által leírt érdek transzformáció pontosan hogyan valósul meg. A szervezetek tevékenységét a kapcsolatrendszerek alakulásában, mint mobilizációs struktúrát értelmezve, láthatóvá válik, hogy a kapcsolatrendszereik formálódása során a kollektív cselekvés, azaz az érdekek érvényesítése minőségileg megváltozik, végbemegy a tarrowi érdektranszformáció.

Koinova máshol felhívja arra is a figyelmet, hogy a diaszpórákkal kapcsolatos vizsgálatok esetében fontos figyelembe venni azok társadalmi térben való elhelyezkedését. Azaz fontos megkérdőjelezni azt a teret, amelyben a diaszpórák közösségek mobilizációja zajlik (Koinova 2017). E társadalmi tér vizsgálatában Koinova a diaszpórák pozicionalitásáról ír. Azt elemzi, hogy hogyan *„ragadható meg az a politikai erő, amelyet a diaszpórák közösségek magukénak gondolnak, vagy hozzájuk társítható azon a társadalmi kontextuson keresztül, melyet a területi államon, anyaállamon és egyéb globális pozíciójukból eredeztethetően elfoglalnak”* (Koinova 2017, 602). Arra világít rá, hogy a diaszpóraszervezetek abban a transznacionális mezőben, mely a bourdieui társadalmi mező és a faisti transznacionális társadalmi tér keresztmetszetéből alakul ki, annak megfelelően rendelkeznek potenciálisan politikai erővel (hatalommal), hogy milyen kapcsolataik alakulnak ki és ezek a kapcsolatok milyen kontextusokban érvényesülnek (Koinova 2017, 602 hivatkozza; Bourdieu 1985; Faist 1998). Arra következtet, hogy ezen a diaszpórák által alkotott társadalmi téren belül előfordulhat, hogy ugyan a diaszpórák a területi államon belül élnek, ahhoz mégis kevésbé kötődnek, míg az anyaállamhoz szorosabb kapcsolatok kötik őket.

Azt a társadalmi teret, melyben az erdélyi szervezetek működnek, ezzel a koinovai transznacionális társadalmi tér megközelítéssel írom le. Ebben értelmezem a szervezetek kapcsolatrendszerének alakulását. Így lehetőséget teremtve arra, hogy a kapcsolatok változásait kontextusukban, azaz a magyarországi beavatkozás sajátosságait figyelembe véve abban a transznacionális térben értelmezzem, melyben az általam elemzett szervezetek egyszerre szereplői a romániai és a magyarországi politikai térnek. A más szereplőkkel (egyházi szereplők, egyéb civil és politikai szervezetek, média) alakított kapcsolataik ebben a társadalmi térben értelmezhetőek és ennek segítségével rá tudok világítani arra, hogy e kapcsolatok mentén egyben a kollektív cselekvés, a mobilizációs struktúrán keresztül hogyan változik és ez mennyiben vezet az érdekek transzformációjához.

Tehát az adattrianguláció harmadik eleme az erdélyi szervezetek kapcsolatrendszerének feltárása a Koinova által leírt társadalmi térben, támaszkodva Koinova és Karabegović által konceptualizált diaszpóraszervezetek vizsgálatára. Ez az elemzési szint bemutatja, hogy az erdélyi társadalmi tér átalakult a magyarországi politika erdélyi terjeszkedése által, melyben a szervezetek egymás közötti viszonyai, mint mobilizációs struktúrák jelennek meg az egyszerre magyarországi és romániai transznacionális politikai térben. A kapcsolatrendszer alakulását három példán keresztül fogom bemutatni, melyek külön-külön világítanak rá az általam elemzett magyarországi politikától függő helyzetben tartott erdélyi szervezetek társadalmi teret alakító hatására.

9.2. Etikai megfontolások

A kutatás során 2012 és 2018 között követtem nyomon az elemzett szervezetek tevékenységét. Először csupán az EMNT és EMNP, majd 2015-től az RMDSZ és Eurotrans Alapítvány munkáját követtem figyelemmel. Az évek alatt sokszor különböző élethelyzetekben találkoztam, olykor dolgoztam együtt a kutatás alanyaival. Annak érdekében, hogy a kutatás eredményei megbízhatóak legyenek, illetve, hogy ne okozzak hátrányt semelyik kutatási alanynak szigorúan tartottam magam az általános kutatásetikai szabályokhoz.¹³ A következőkben bemutatott kutatási eredmények ennek megfelelően mindegyik módszertani megközelítés esetében, de különös tekintettel az interjúk és az etnográfiai megfigyelések esetében csupán olyan információkat tartalmaznak, melyek esetében a kutatás alanyai beleegyezésüket adták az információ közlésére.

Az interjúkat 2012-ben a kolozsvári szervezetek különböző irodáiban készítettem, a szervezetek alkalmazottai beleegyeztek, hogy azok tartalmát még a 2014-ben íródott mesteres szakdolgozatomban felhasználjam. Nem közlöm az alkalmazottak neveit, és arra is törekszem, hogy az általuk betöltött funkciók megnevezése alapján se lehessen kikövetkeztetni pontosan kitől származnak az információk. Mindezt annak ellenére teszem, hogy az interjúalanyok beleegyeztek akár nevük közlésébe is, azonban jelen dolgozat keretében elsődlegesen az interjúk nem a hipotézis alátámasztására, csupán állításaim és további elemzése relevanciájának megalapozásául szolgálnak, így nem tartom fontosnak a szereplők azonosíthatóságát. Továbbá anonimitásuk megőrzése annak érdekében is fontos, hogy az általam közölt eredmények fényében semmilyen hátrány ne érhesse őket.

A kutatás kezdeti fázisaiban megfigyelőként részt vehettem a szervezetek különböző projektjeinek végrehajtásai során, ekkor tudatában voltam annak, hogy kutatást végzek és a kutatási eredményeimet az egyetemi tanulmányaimhoz kapcsolódó formában közölni fogom. A későbbiekben azonban, a magyarországi választások lebonyolításának megfigyelése már nem kötődött közvetlenül egyik szervezethez sem. A megfigyelések ekkor már a nyilvánosság kontextusában értelmezhetőek, azaz a megfigyelt események a nyilvánosság előtt játszódtak le, a megfigyelésben részt vevők számíthattak arra, hogy cselekedeteiket mások figyelemmel követik. Olyan információt nem közlök, melyről nem így szereztem tudomást. A jelenlétemben elhangzott, akár a kutatás szempontjából fontos

¹³ Mivel a Társadalomtudományi Kar nem rendelkezik saját kutatásetikai kódexszel, ezért a módszertani kézikönyvek etikai megfontolásokról szóló fejezetei alapján törekedtem ezek betartására (Clifford 2005; Flick 2006, 31–43; Ryan 2010)

információkat, melyek közlésekor a beszélőnek nem volt tudomása arról, hogy kutatóként vagyok jelen nem közlöm.

Az általam elemzett dokumentumok és diskurzusok alapját szolgáló közleményeket az elmúlt évek során szisztematikusan gyűjtöttem. Csupán azon dokumentumok elemzését végzem el a továbbiakban, melyek mások számára is elérhetőek. Az elmúlt évek során a szervezetek online elérhető felületei átalakultak, így több általam elemzett dokumentum, illetve tartalom nem szerepel már ezeken a felületeken. Azonban ezek elérhetőek a web.archive.org oldal segítségével, mely meghatározott időpillanatokban elmentette az oldalak korábbi tartalmait. Minden egyes dokumentum esetében, melyet felhasználtam a kutatás során azonosítható, hogy azokat melyik szervezet és mikor közölte eredetileg. A dokumentumok és elemzett közlemények listája, illetve pontosan azonosítható származási helye elérhető a mellékletekben.

10. Az erdélyi szervezetek érdekérvényesítésének csökkenése az adatok alapján

Az erdélyi aktorok érdekérvényesítési potenciáljának csökkenése láthatóvá válik a dokumentumok, interjúk, kommunikációs stratégiák elemzésével és intézményi kapcsolataik által. Amennyiben mindegyik elemzési szint által generált adatok alátámasztják, hogy 2010-hez képest folyamatosan növekszik a magyarországi politika befolyása, mely által az érdekérvényesítő tevékenység a korábbi hétköznapi működéstől eltérően, a magyarországi politika kiszolgálására törekszik, az megerősíti hipotézisemet. A magyar állampolgárság kiterjesztésének következményeit vizsgálva a dolgozat tehát ezeknek a szövegnek az elemzésével azt mutatja be, hogy az állampolgárság intézményén keresztül, milyen módon változott a szervezetek tevékenysége.

Az elemzés kiindulópontja a 2012-ben készített interjúk vizsgálata. Az állampolgárság kiterjesztését követően kialakult intézményrendszer dolgozóival 11 félig strukturált interjút készítettem, melyek arra világítanak rá, hogy hogyan jöttek létre az intézmények, milyen típusú munkát végeznek és milyen kapcsolatban álltak egymással az intézményi hálózat kialakulásakor. Ekkoriban az RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány még nem csatlakozott formálisan az állampolgársági ügyintézéshez így interjúalanyaim akkor az EMNT és EMNP tagjai voltak.

10.1. Interjúk¹⁴

Az erdélyi szervezetek érdekérvényesítési képességének változását az állampolgársági ügyintézéssel összefüggésben a dokumentumok elemzésén túl interjúk készítésével alapozom meg. A kutatás kezdetén az elsődleges célom az volt, hogy feltérképezzem a kettős állampolgárság ügyintézésében részt vevő szervezetek tevékenységét, így a 2012-ben már kiépült Demokrácia Központok kolozsvári irodájában, illetve az EMNT és az EMNP regionális irodáiban készítettem interjúkat. Arra törekedtem, hogy átlássam és megértsem pontosan milyen szerepük van ezeknek a szervezeteknek az állampolgársági ügyintézésben, a gyakorlatban hogyan valósulnak meg azok a kitételek, melyek a magyar kormány és az EMNT közötti megállapodási szerződésben vannak

¹⁴ Az interjúk feldolgozása már a nemzetközi tanulmányok mesterképzésen írt „Kettős állampolgárság, civil és politikai élet Erdélyben” című szakdolgozatomban megtörtént, melyet később a Kulcskérdések konferenciakötetben publikáltam (A. Nagy 2016). Ebben a fejezetben azonban az értekezés hipotézise szempontjából releváns részeit dolgozom fel az interjúknak, így ugyan a két hivatkozott szövegből tartalmaz részleteket, de jelentősen átdolgozott formában.

lefektetve, melynek szövege az interjúk készültkor még nem volt elérhető, így elsősorban arra törekedtem, hogy feltérképezsem pontosan milyen feladatokat szántak a szervezetnek és azokat hogyan látják el.

Az interjúkat tehát ennek megfelelően egyrészt az akkor még nem elérhető megállapodási szerződés hiányában arra alapoztam, ami a szervezetek honlapján elérhető saját tevékenységükről, illetve a sajtóban megjelent anyagok alapján állítottam össze a kérdéssorom (mely a mellékletekben megtalálható: 3. Táblázat Interjúvázlat). Másrészt az interjúkban olyan kérdéseket is feltettem, melyeket a kolozsvári megfigyeléseimre alapoztam. 2012-ben öt hónapot töltöttem Kolozsváron feltérképezve az állampolgársági törvény módosításának gyakorlati következményeit. Ennek a részt vevő megfigyelésnek lettek az eredményei azok az előzetes feltevéseim, illetve észrevételeim, amelyek alapján az interjúk készültek.

Az előző fejezetek intézményrendszerről szóló leírásaiból is látszik, hogy az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és az Erdélyi Magyar Néppárt között átfedések vannak, mind a humán erőforrás, mind az infrastruktúra tekintetében. Elsősorban azt akartam kideríteni, hogy miért volt szükség a Néppárt létrehozatalára, illetve, hogy ennek létrejötte, mennyiben van összefüggésben a Demokrácia Központok hálózatának létrehozásával, illetve egy új politikai párt megalapítása mennyiben befolyásolja a Nemzeti Tanács működését. Interjúimat a Demokrácia Központ alkalmazottaival kezdtem, az állampolgársági ügyintézésben közvetlenül részt vevőkkel, arra keresve a választ, hogy ezekben a tájékoztató irodákban valóban megvalósulnak-e azok acélkitűzések, melyek miatt az irodahálózatot létrehozták.

Végül összesen 11 darab interjút készítettem, melyek szervezeti és területi elosztása az alábbi táblázatokban látható. Az első három oszlop azt mutatja, hogy az egyes interjú alanyok, melyik szervezet tagjai, míg az utolsó oszlop jelzi, hogy egyrészt az interjúk hol készültek, másrészt az interjúalany önbevallása alapján, melyik irodában dolgozik.

Interjú alanyok	DK	EMNT	EMNP	Melyik irodában dolgozik/dolgozott?
I. Interjú	X	X	X	DK
II. Interjú	X	X		DK
III. Interjú	X	X	X	DK
IV. Interjú	X	X	X	DK
V. Interjú	X	X	X	DK
VI. Interjú	X	X	X	EMNP
VII. Interjú	X	X	X	EMNT
VIII. Interjú	X	X	X	EMNT
IX. Interjú		X	X	EMNT
X. Interjú		X	X	EMNT országos
XI. Interjú	X	X	X	EMNT országos

2. Táblázat Szervezeti tagság és munkahely

Az interjúvázlatnak megfelelően minden alkalmazottól, a munkavégzés helyétől függően megkérdeztem, hogy hogyan kerültek a szervezetekhez, vettek-e részt állásinterjún, és ha igen, akkor ott tájékoztatták-e őket a további feladatokról. Mindegyik alkalmazott azt nyilatkozta, hogy őket az állampolgársággal kapcsolatos ügyintézésre vették fel, mellyel kapcsolatban részt is vettek egy képzésén még a munka megkezdése előtt. Azonban a Demokrácia Központ fentebb felsorolt, az egyszerűsített honosításon kívüli feladataival egyáltalában nem voltak tisztában. Bár az állásinterjún említették nekik, hogy majd a későbbiekben egyéb feladataik is lesznek, de hogy pontosan mik lesznek azok, az ekkoriban még nem egyértelmű. Véleményük szerint a Demokrácia Központ számára kitűzött egyéb feladatokat a Nemzeti Tanács többi alkalmazottja végzi. Példának okáért a magyar kormányval a kapcsolattartást vagy az anyakönyvezéssel kapcsolatos teendőket az irodavezető látja el.

Arra a kérdésre, hogy mely szervezet a munkáltatójuk a szerződésük alapján, minden esetben a Nemzeti Tanácsot jelölték meg. Ennek ellenére mindannyian megerősítő választ adtak arra a kérdésemre, hogy dolgoztak-e a Demokrácia Központon kívül másik irodában. Van, aki a kampányidőszakban teljes munkaidejét a Néppárt feladatait végezve töltötte, bár helyileg a Nemzeti Tanács regionális központjában dolgozott (I. interjú). Szintén a regionális irodában kellett egy másik alkalmazottnak a népszámlálással kapcsolatos kampány alatt dolgoznia, habár a népszámlálással kapcsolatos teendők elméletileg a Demokrácia Központ feladatkörébe tartoznak (II. interjú). Ez az interjúalany a Mikó Imre tervvel kapcsolatos feladatokat is végzett egy másik irodában, a Nemzeti Tanács regionális irodájában. Véleményük szerint ritkán bár, de a Nemzeti Tanácsnak végzett munka rovására megy a Néppárttal kapcsolatos munka (III. és IV. interjú). Ezt az

utóbbi állítást a Demokrácia Központ esetében az támasztja alá, hogy míg a kampányidőszak előtt általában hat alkalmazott dolgozott az irodában, a Néppárt kampánya alatti időszakban csak kettő (I. interjú).

Az V. interjúalannyal készített interjúm során saját magáról úgy nyilatkozott, mint „civilpolitikus” (V. interjú). Véleménye szerint a Néppárt létrehozatalára azért volt szükség, hogy legyen egy párt, mely az RMDSZ ellensúlyaként működik. Kérdésemre, miszerint nem hátráltatja-e a civilszervezeti munkát egy politikai párttal való ilyen szoros együttműködés, azt válaszolta, mivel a két szervezet nézetei egybeesnek, csak segítik egymást, nem gátolják. A VII. interjúalany, aki az EMNT egyik megyei magas beosztású tagja és a Néppárt munkájában a kezdetektől résztvevő párttag, hasonlóan reagált erre a kérdésemre. Szerinte a két szervezet erősíti egymást. Nyilatkozata alapján csak a szabadidejében végez Néppártos munkát, a párt mindenképpen csak előrébb viszi az erdélyi magyarságot, mivel amit a civil szervezettel nem lehet elérni, azt a párt egyéb eszközeivel lehetséges. Érvelése szerint a civil csapat támogatja a Néppárt munkáját, ami ösztönzően tud hatni egy politikai csoportosulásra. Több olyan interjúalannyal is beszéltem, akik amellet, hogy a civil szervezetnél dolgoznak, betöltenek valamilyen hivatalos funkciót a Néppártnál.

A Néppárt irodájában dolgozó VI. számú interjúalannyal is beszélgettem, aki, annak ellenére, hogy szerződése ügyvezető titkárként a Nemzeti Tanácshoz köti, a Néppárt országos irodájában titkárságvezető beosztásban dolgozik. Munkáját szintén a Demokrácia Központban kezdte meg, ahol honosítással foglalkozott. Most a Néppárt irodájában a hivatalos tudakozón beérkező kérdésekre válaszol. Ezek után az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács regionális irodájában készítettem interjúkat. Az EMNT alkalmazásában álló VII. interjúalany mellett, a jelenlegi Néppárt alelnök és további két ügyintéző titkár beosztásban dolgozott ekkor az irodában. A VIII. számú interjúalany, szintén az EMNT ügyintéző titkára is a honosítással kapcsolatban kezdte meg munkáját a Demokrácia Központban. Majd miután a regionális irodába helyezték, belépett az Erdélyi Magyar Néppártba is. Itt elsősorban adminisztratív pártfeladatokat látott el. Volt a jelenlegi Néppárt alelnök asszisztense is, akkor szintén csak pártfeladatai voltak (VIII. interjú). Ebben az irodában dolgozik még egy ügyintéző titkár beosztású alkalmazott, aki egyszerre a Nemzeti Tanács megyei elnök és Néppárt alelnökének asszisztense. Ő szintén a Nemzeti Tanács alkalmazásában áll, mégis munkája megosztott (IX. interjú).

Utolsó interjúmat a Nemzeti Tanács Országos Gazdasági és Szervezési irodájában készítettem ügyintéző titkárok mellett, itt magasabb beosztású tisztségviselővel is

beszéltem. A X. számú interjúalany arra a kérdésemre, hogy ez az iroda konkrétan milyen munkát végez azt válaszolta, hogy elsősorban Nemzeti Tanács ügyeket visznek, de van jelentős mennyiségű Néppártos munkájuk is, amit önkéntesen szabadidejükben végeznek. Szerinte nincs a Néppártnak egyetlen alkalmazottja sem, és nem kap sem a román államtól sem a magyar kormánytól támogatást. Jórészt magánpénzekből és pályázatokból tartja fent magát a szervezet. Elmondása szerint a Néppárt egy bedolgozó könyvelőt foglalkoztat, és két darab székházat tart fent Romániában.

A Nemzeti Tanács azonban kap a magyar államtól támogatást. Nyilatkozata alapján az EMNT kereste fel a Közigazgatási és a Külügyminisztériumot, hogy segítséget nyújtson a honosítási eljárásban. 2010-ben kaptak anyagi támogatást a magyar kormánytól, ami azonban nem a megegyezés része, a további támogatásokat mindig újra kell igényelni. A magyar állam támogatása adja a Nemzeti Tanács működésének kétharmadát, melyet működési költségre fordítanak, illetve a munkatársak fizetése is ebből származik (X. interjú).

Az interjúkból bebizonyosodott, hogy a Nemzeti Tanács és a Néppárt között szervezeti és infrastrukturális átfedések voltak 2012-ben, a Demokrácia Központok hálózatának létrehozása ebből kifolyólag mindenképpen támogatta a Néppárt kezdeti munkáját. A fenti elemzésekből látható, hogy ez a kapcsolat továbbra sem szűnt meg, még ha át is alakult azzal, hogy jelenleg az irodák jobban elválnak egymástól Kolozsváron. A magyarországi választásokat megelőző regisztrációs kampány kapcsán látható a szervezetek önbevallásából is, hogy egymást segítve végzik a regisztrációt, majd a szavazatok gyűjtését.

Az RMDSZ és Eurotrans Alapítvány esetében az ilyen típusú intézményi átfedések vizsgálatához valójában nincs szükség interjúk készítésére, hiszen a honlapok alapján egyértelműen azonosítható, hogy az Eurotrans Alapítvány és az RMDSZ irodák azonos címen találhatók meg. Eltérő azonban, hogy míg a Demokrácia Központok irodahálózat létrehozását támogatta a magyar állam, míg az Eurotrans Alapítvány esetében a már létező irodahálózat keretében egy program létrehozását támogatta.

Az Átlátszó Erdély ezeket a pénzügyi támogatásokat szisztematikusan feltérképezte az elmúlt években, ezért erre az értekezésben részleteiben nem térek ki („5 év alatt több, mint 4 millió euróba kerültek Erdélyben a Demokrácia Központok” 2016; „Magyar állami vállalatok százmilliós adományai segítik az erdélyi Fidesz-projektet” 2013; „Újra áramlik a magyar közpénz az RMDSZ felé: ingatlanokat vásárol az Iskola Alapítvány” 2019) csak

abban az esetekben, amikor a pénzügyi támogatások bemutatása ahhoz járul hozzá, hogy értelmezni lehessen a különböző szervezetek feladatait.

Amikor az erdélyi intézményrendszer függő helyzetbe hozását és abban tartását elemzem elsősorban nem csupán ezeknek az állampolgársági ügyintézésben résztvevő szervezeteknek az anyagi támogatásokban részesítését értem, hanem azokat az intézményi és további anyagi kapcsolatokat, melyeket az intézmények közötti kapcsolatokról szóló részben elemzek. Tehát az irodák fenntartására kiadott magyarországi összegek is befolyásolják az erdélyi szervezetek Magyarországtól való függő helyzetét, létrehozva egy versenyhelyzetet, mely kényszeríti a különböző szervezeteket arra, hogy ők is részt vegyenek a honosítási ügyintézésben, annak ellenére, hogy egyébként saját politikai programjuknak megfelel-e ez a tevékenység. Az RMDSZ korábban nem támogatta az állampolgárság kiterjesztését, többek között éppen a bukaresti politikai következményektől, illetve a kisebbségvédelem klasszikusan területi államon belüli érvényesítésének kikényszeríthetőségének gyengítését látták benne (E. Székely 2012a).

Ennek a folyamatnak része az, a következő alfejezetben elemzett diskurzus, mely a magyarországi politikai közösségen belüli tagsághoz köti a helyi választópolgárok politikai mobilizálhatóságát. Így a helyi politikai szervezetek is kénytelenek diskurzusaikban a magyarországi fordulatokat használni, mivel a területi állampolgárság szerinti választások során is azt veszik figyelembe az erdélyi magyarok, azt gondolják az erdélyi politikai pártok érdekérvényesítési képességének indikátorának, hogy milyen kapcsolatban vannak Magyarországgal (T. Kiss és Székely 2016). Ezeken az anyagi támogatásokon túl, melyeket elsősorban pályázatok alapján nyerik el a szervezetek, más anyagi források bevonásával járó kapcsolatok is befolyásolják az erdélyi intézmények függőségét a magyar kormánytól. Ilyen például az RMDSZ-szel kötött megállapodás következményeként az erdélyi média, vagy egyházak olyan támogatása, mely korábban nem volt jellemző.

10.2. Dokumentumok

Az interjúk bemutatásán túl a továbbiakban azt vizsgálom, hogy a szervezetek egyes dokumentumaikban mit határoznak meg a legfontosabb feladataikként és célkitűzéseikként. Majd összevetem az így nyert adatokat a diskurzuselemzés és a kapcsolatrendszer vizsgálata során tapasztalt eredményekkel. A dokumentumok elemzésének módszertanát már bemutattam, az alábbiakban részletezem a tartalomelemzés eredményét. Amely, szintén a módszertani részben leírt kódolással ellátott szövegrészletek elemzéséből alakul az alábbiak szerint.

A magyarországi jogszabályok tartalma alapján bemutattam, hogy 2010-től kezdve folyamatos terjeszkedés figyelhető meg Erdély irányába, mely a 2010-es állampolgársági törvény módosításától a választójogi törvény módosításáig bezárólag, először a politikai nemzet fogalmának kulturális-etnikai nemzet fogalmára való váltásával, majd pedig a politikai közösség határon túli kiterjesztésével jár együtt, ami a határok virtualizálását jelenti. Érvelésem alapján ez nem más, mint egy új nemzetállami keret megteremtését, mely nem jár a határok módosításával, csupán retorikai szinten terjeszti ki az államot az állampolgárok és potenciális állampolgárok teljes körére. Tehát az új magyar nemzetállami koncepció retorikai elemekből rekonstruálhatóan az állampolgárok és a potenciális állampolgárok körét fedi le, függetlenül attól, hogy ezek az állampolgárok rendelkeznek-e magyarországi lakóhellyel. Továbbá a hétköznapi megvalósításban ez a nemzetállami koncepció Erdély esetében a függő helyzetben tartott intézményeken keresztül valósul meg, melynek gyakorlati megnyilvánulása a szervezetek dokumentumainak tartalomelemzéséből szintén rekonstruálható.

Az elemzett dokumentumok kiválasztásának szempontjai:

1. Tartalmazzanak a szervezetek működésére vonatkozó kitételeket, mint az alapszabály, célkitűzések, feladatok megfogalmazása stb.
2. A dokumentumok kiválasztása során annak érdekében, hogy csökkentsem az elérhető adattömeget, csak olyan szövegeket elemzek, melyekre hatással lehetnek a magyarországi politikai események, mint az állampolgársági törvény módosítása, magyarországi országos választások stb.

Ennek megfelelően szemléltem a szervezetek weboldalainak határozatok, dokumentumok elnevezésű aloldalait és kiválasztottam a releváns közleményeket. Az elemzett dokumentumok listája a mellékletek között található (5. Táblázat Elemzett dokumentumok). A dokumentumok, és később a diskurzusok kódolását több ciklusban végeztem. Első lépésként áttekintettem a kiválasztott dokumentumok szövegét, és kategóriákra osztottam azokat. Ennek eredménye, hogy a dokumentumokban fellelhető szövegrészek esetében megkülönböztettem azokat, amelyek a politikai érdekről, illetve azokat, amelyek a politikai közösségről szolgálnak információval. Ez azt jelenti, hogy a szövegekben szisztematikusan tetten érhető az a fajta megkülönböztetés mely az egyes feladatokat, vagy célkitűzéseket különböző politikai érdekek mentén határozza meg, illetve, melyek esetében az erdélyi magyarokra mint valamely politikai közösség tagjára utalnak.

Ezeket a kategóriákat aztán kisebb egységekre, kódokra bontottam le. Ezek azt mutatják meg, hogy azokban az esetekben, mikor a politikai érdekre való utalás van a szövegben, az konkrétan mely politikai érdeket jelenti. Így meg tudtam különböztetni a *'területi politikai érdek'*, *'közös politikai érdek'* és *'romániai politikai érdek'* kifejezésére használt kódokat.

Itt alkalmaztam *'területi politikai érdek'* kódját, melyet olyan szövegrészekre alkalmaztam, amikor a dokumentumok Erdély területén belüli boldogulásról, a szülőföldön maradásról, egyéb szubrégiók politikai érdekeiről (Partium, Székelyföld) fogalmaznak meg kitételeket. Ezen túl megkülönböztettem a *'közös politikai érdek'* kóddal azokat a szövegrészeket, melyek arra utalnak, hogy az erdélyi szervezetek és Magyarország együttes politikai érdekeinek megfelelő célokat határoznak meg, ilyen gyakran a haza védelme vagy az önvédelem kifejezése. Harmadik a politikai érdekre vonatkozó kódom a *'magyarországi politikai érdek'*, melyet akkor alkalmaztam, ha a dokumentumok külön kitévelt fogalmaztak meg a kifejezetten csak magyarországi politika céljairól, ilyen például az EMNP egyik dokumentumában megfogalmazott kitétel, melyben elítélik „*a Magyarország elleni igazságtalan nemzetközi kampányt*” (EMNP I. Országos Küldöttgyűlés határozatok 2013. 4. 26.).

A *'romániai politikai érdek'* kódot olyan szövegrészek esetén tudtam alkalmazni, mikor a szervezetek azt fejezték ki, hogy aktívan szerepet vállalnak a romániai politikai események alakításában. Ezek elsősorban Románia jogállamiságához kötődő intézkedések, vagy egyéb olyan a román állammal kapcsolatos politikai érdekek, melyekben a szervezetek aktív résztvevőként szólalnak meg, melyekben érintve érzik magukat. E típusú előfordulásra példa: „*a nemzeti kisebbségek nem gyengítik Romániát, hanem erősítik azt. Mi olyan országban akarunk élni, amely nem csak megtűri, de elfogadja, tiszteli és megbecsüli az etnikai sokszínűséget*” (RMDSZ XIII. Kongresszusa. Zilah, 2017. május 13).

A politikai közösségre vonatkozó kategóriát is hasonlóképpen bontottam kódokra, ebben az esetben meg lehetett különböztetni a *'erdélyi politikai közösség'*; *'a magyarországi (Mo-Erdély) politikai közösség'*; és a *'romániai politikai közösség'* kódjait. Melyeket minden esetben akkor alkalmaztam, ha az erdélyi magyarok politikai közösségen belüli tagságára utalt a vonatkozó szövegrészlet.

Az erdélyi politikai közösségre utalás például az EMNT egyik alapító dokumentumában megfogalmazott célok, melyek az erdélyi magyarokat egyértelműen mint egy különálló politikai közösséget láttatja: „*Az EMNT alapvető célja az, hogy hozzájáruljon az erdélyi magyar nemzeti közösség törekvéseinek megvalósításához, jogainak és*

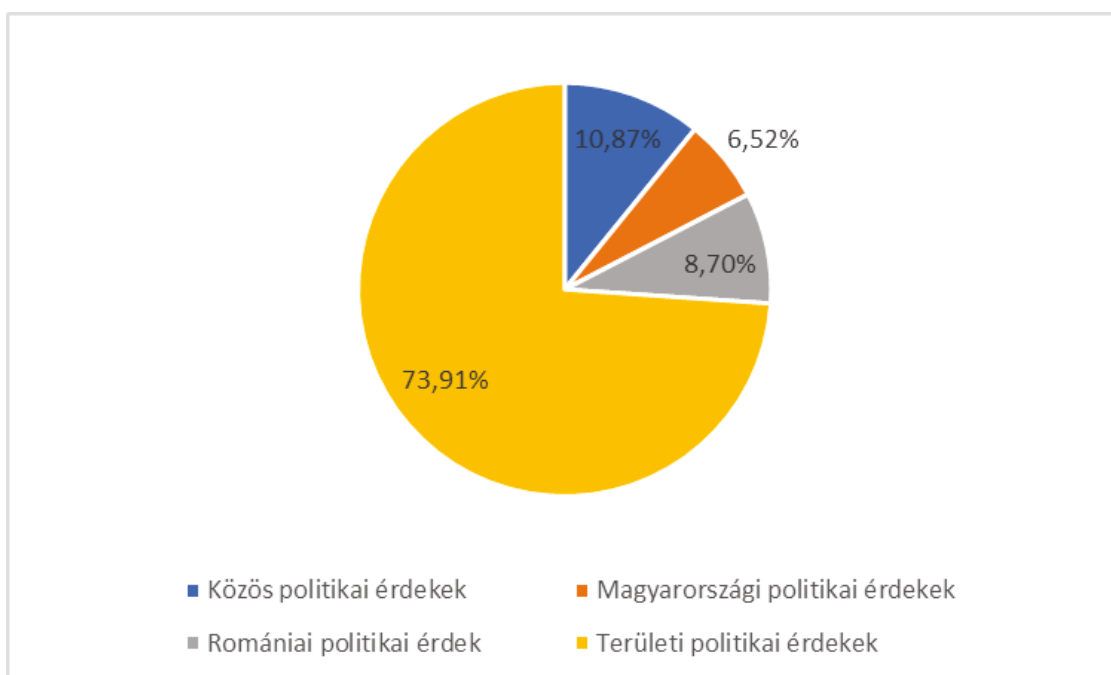
érdekeinek védelméhez” (Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács alapszabályzata – Elfogadta az Országos Küldöttgyűlés a 2011. december 10-i Marosvásárhelyi ülésén). A kiterjesztette politikai közösségre utalás egyik példája, mely egy politikai közösség tagjaiként kezeli az erdélyi magyarokat és a magyarországi magyarokat a következő példán szemléltethető: *„Egy évszázad után idén április 6-án először van lehetőségük a Magyarország határain kívülre szakadt magyar közösségeknek cselekvően hozzájárulniuk a nemzetpolitika alakításához*” (Az Erdélyi Magyar Néppárt Országos Választmánya 2014. február 22-i székelyudvarhelyi ülésének Zárónyilatkozata). Illetve a romániai politikai közösségen belüli tagságot az alábbiak szerint fogalmazzák meg: *„A romániai magyar közösség számára az információs társadalom megvalósítása nyitottságot, befogadást és új érvényesülési lehetőséget jelent*” (RMDSZ X. Kongresszusa. Nagyvárad, 2011. február 27.).

Az így kialakított kódokat egy, a prototípusokat és a kódok jelentését tartalmazó táblázatba gyűjtöttem és a további kódolást az összes szöveg esetében ennek megfelelően végeztem (4. Táblázat Prototipikus kódok).

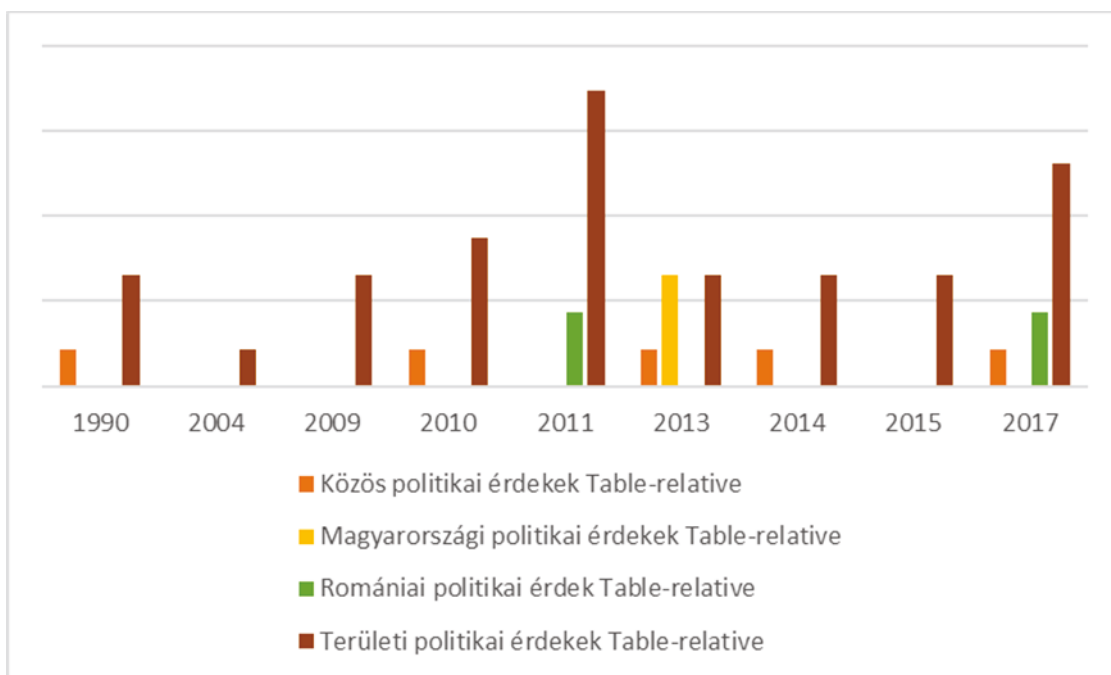
A prototípusok mintájára kiválasztott szövegrészeket az atlas.ti program segítségével láttam el a kódokkal. A kódok előfordulásai az alábbi ábrákon követhetők nyomon. Az elemzés során nem a kódok számával, hanem előfordulásuk szövegbeli százalékos arányával dolgozom, ami azt mutatja meg, hogy a szervezetek összes szövegeinek hány százalékát teszi ki a kóddal megjelölt, megnevezett egység. Tehát ezáltal arra mutatok rá, hogy azokból az esetekből, amikor a szövegekben a politikai érdekre vagy politikai közösségre való utalást lehetett megállapítani, hány százalékban beszéltek a dokumentumok területi, magyarországi vagy esetleg közös politikai érdekről. Ugyanez vonatkozik a politikai közösség kifejeződésére. Az látható az ábrákon, hogy azokból az esetekből, amikor a politikai közösségen belüli tagságra utalnak a dokumentumokban, hány százalék az, amely a magyarországi kiterjesztett politikai közösséget fedi, illetve hány százalék az erdélyi, illetve romániai politikai közösségen belüli tagság. Ezt jelzi a táblázatokban jelölt *„Table relative”* kifejezés.

Az ábrák először azt tartalmazzák, hogy az összes kiválasztott dokumentum esetében milyen arányban fordul elő a politikai érdek és politikai közösség kifejezése, majd pedig a szervezetek szintjére lebontva mutatom be a kódok előfordulását. A korábban felvázolt szervezeti sajátosságok miatt sem az EMNT és EMNP, sem az RMDSZ és Eurotrans Alapítvány esetében nem kezelem külön a szervezetek dokumentumait. Mivel

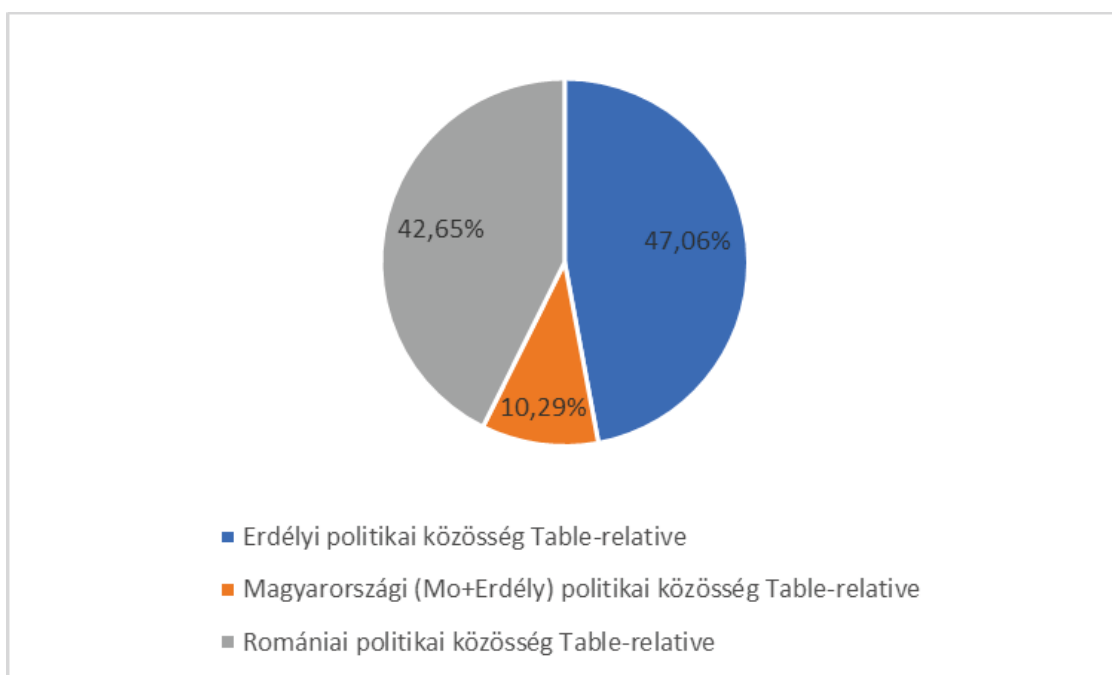
célkitűzéseikben, vállalt feladataikban ugyanazt képviselik, ezért nem teszek különbséget a dokumentumok tartalomelemzésében.

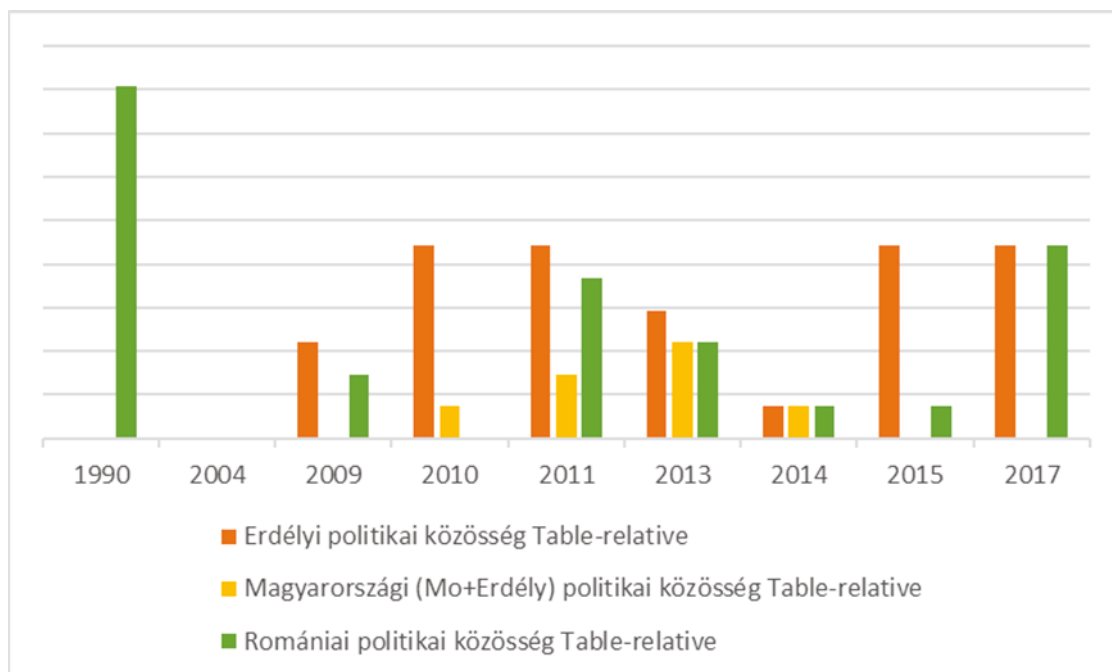
3. ábra A politikai érdek kifejezésére alkalmazott kódok aránya az összes dokumentumban

4. ábra A politikai érdek kifejezésére alkalmazott kódok időrendben az összes dokumentumban

5. ábra A politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok aránya az összes dokumentumban

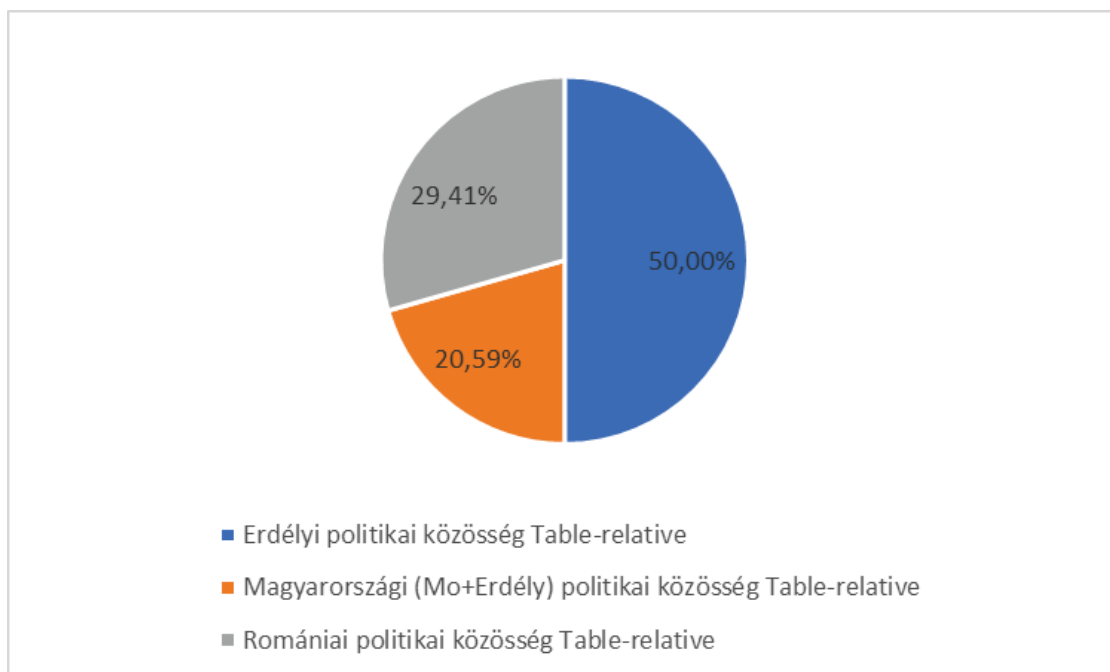

6. ábra A politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok időrendben az összes dokumentumban

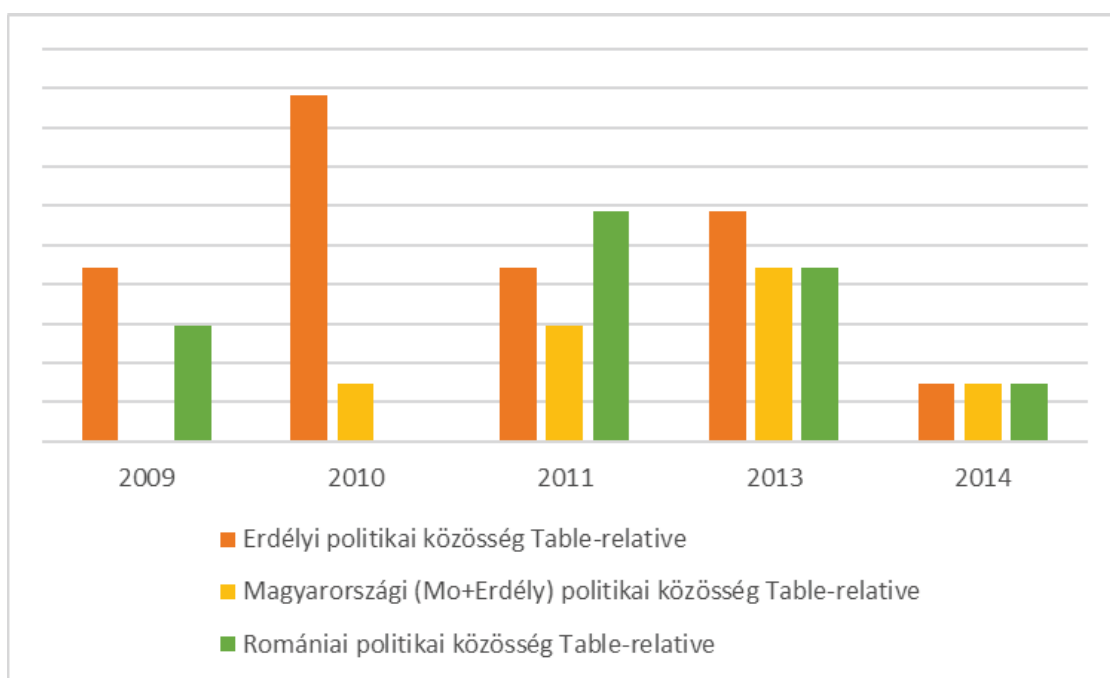
Az összes dokumentum elemzését összevetve látható, hogy az erdélyi szervezetek alapítóokiratait, határozatait elsősorban a területi érdekre vonatkozó kitételeket tartalmazzák. Az összes olyan előfordulás közül, mely valamilyen politikai érdeket fejezett ki, 73, 91% az, amely valamely erdélyi, vagy kisebb regionális politikai érdeket határozott meg mint a legfontosabb politikai feladatok ellátásának helye (3. ábra A politikai érdek kifejezésére alkalmazott kódok aránya az összes dokumentumban). A politikai közösség kifejezésében

azonban mind az erdélyi, mind a romániai politikai közösségre utalás hangsúlyosan megjelenik (5. ábra A politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok aránya az összes dokumentumban). Amikor a politikai közösségen belüli tagságra utalnak a szövegek 47%-ban az erdélyiről, míg 42,65%-ban a romániai politikai közösségről írnak. E kódok előfordulásának idősoros elemzése azt is jelzi, hogy a területi politikai érdek kifejezése minden időszakban gyakrabban jelenik meg, mint bármely más kód (4. ábra A politikai érdek kifejezésére alkalmazott kódok időrendben az összes dokumentumban). Azonban a politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok esetében a romániai politikai közösségen belüli tagságra utalás és az erdélyi politikai közösségen belüli tagság említése gyakran szimultán megjelenik a dokumentumokban (6. ábra A politikai közösség kifejezésére alkalmazott kódok időrendben az összes dokumentumban). Az RMDSZ egyik első, 1990-ben készült szándéknyilatkozatát azért elemeztem, hogy lássam, a szervezet megalapításakor milyen célkitűzéseket fogalmaztak meg. Ebben látható, hogy a románon kívüli más típusú politikai közösségre utalás fel sem merül. A magyarországi politikai érdek és a magyarországi közös politikai közösségre utalás csak 2010 után jelenik meg először a dokumentumokban. Már ez alapján is belátható, hogy a magyarországi kormányváltás és az állampolgárság kiterjesztése az, aminek következtében megjelenik a kiterjesztett magyarországi politikai közösség koncepciója Erdélyben. Pontosabban ennek köszönhető, hogy az erdélyi szervezetek közleményeikben már nem csak a területi érdekek és a romániai politikai közösség részeseiként vállalnak feladatokat, illetve szólítják meg az erdélyi magyarokat.

A szervezeteket külön vizsgálva láthatók azok a sajátosságok is, amelyeket a szervezetek bemutatása során az előző, intézményrendszerről szóló fejezetben leírtam. Mindegyik szervezet esetében az erdélyi, azaz területi politikai érdekek kifejezése jellemző. De míg az EMNT és EMNP dokumentumokban inkább az erdélyi politikai közösség kifejezése jelenik meg, addig az RMDSZ és Eurotrans esetében inkább a romániai politikai közösségen belüli tagság kifejezése a jellemző. Az EMNT/EMNP dokumentumokban 50%-ban a politikai közösségre utalás esetében erdélyi politikai közösséget, míg az RMDSZ/Eurotrans esetében 55%-ban inkább a romániai politikai közösséget alkalmazzák. Ez megfelel a szervezetek tevékenységét és erdélyi szerepvállalást vizsgáló irodalomnak, sőt annak is, hogy az EMNT az RMDSZ politikájával elégedetlen szervezetként, azért hozta létre az EMNP-t, hogy egy új típusú politizálás jöhessen létre Erdélyben, mely kevésbé fordul a romániai politikai közösség irányába, elsődleges célkitűzése az autonómia kivívása.

7. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösségre vonatkozó kódok aránya – EMNT/EMNP dokumentumokban

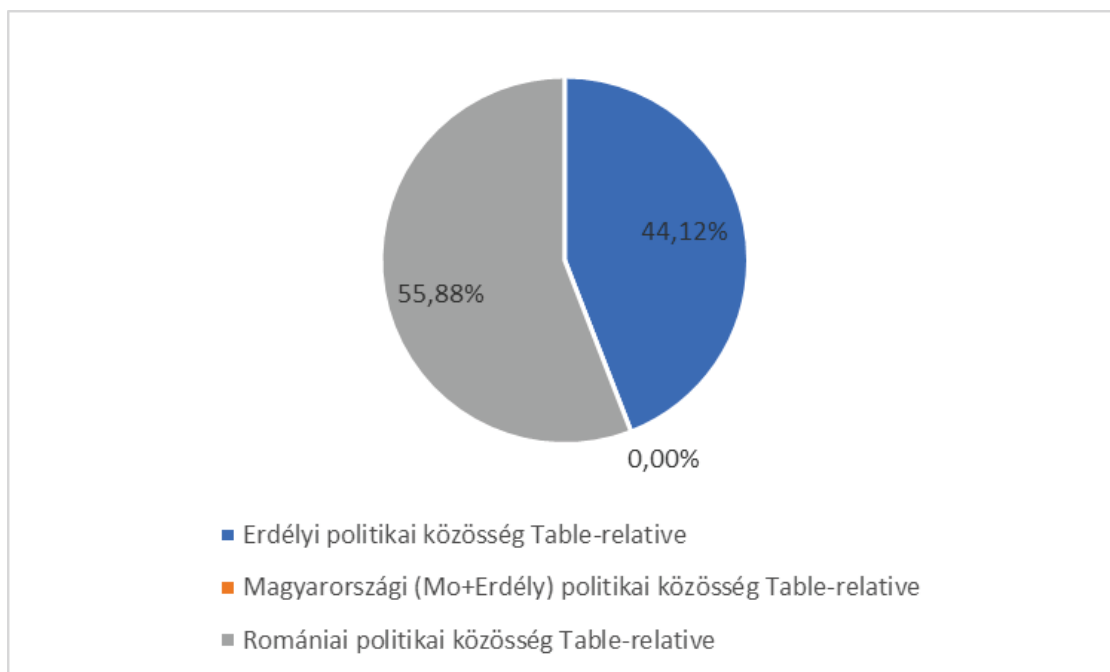

8. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – EMNT/EMNP dokumentumokban

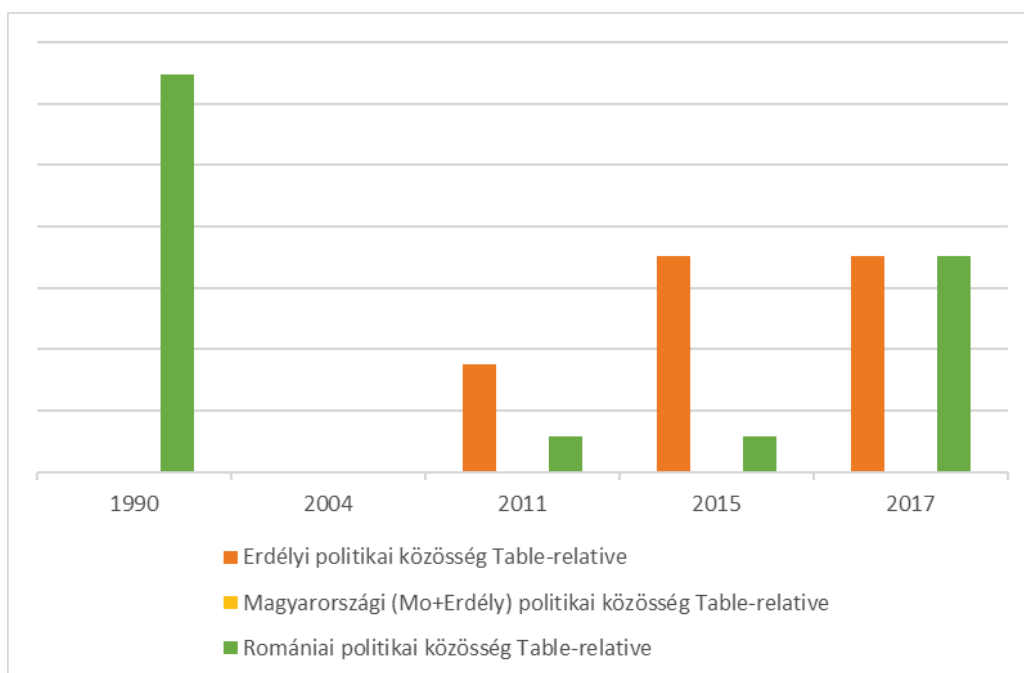
Az EMNT/EMNP esetében a 2009-es dokumentumok értelmében mind az erdélyi politikai közösség, mind a romániai politikai közösségen belüli tagság megjelenik. 2010-ben a romániai politikai közösségen belüli tagság már nem szerepel, viszont helyébe lép a magyarországi kiterjesztett politikai közösség koncepciója. Az ezt követő években a három

politikai közösség közel azonos arányban jelenik meg. Egyedül 2011-ben fordul elő, hogy a romániai politikai közösségre utalás többször kerül előtérbe, mint az erdélyi vagy magyarországi politikai közösségen belüli tagság, azonban ez sem jelenti azt, hogy a 2011-es évben csupán erre hivatkoznának (8. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – EMNT/EMNP dokumentumokban). 2011-ben fogalmazta újra az EMNT az alapszabályzatát és hozta létre a Demokrácia Központok hálózatát, illetve határozta meg ezeknek feladatait, így a romániai közösségen belüli tagságra utaló tevékenységek főleg ezekben a dokumentumokban kerülnek elő.

Az RMDSZ/Eurotrans esetében a politikai közösség kifejezésében korábban csupán a romániai politikai közösség jelenik meg, azonban 2011-től kezdődően az erdélyi politikai közösség koncepciója válik dominánssá 2017-ig, amikor is újra relevánsan megjelenik a romániai politikai közösségen belüli tagság. Az RMDSZ/Eurotrans alapítvány dokumentumai az EMNT/EMNP dokumentumaival ellentétben egyáltalán nem tartalmazznak kitélt a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belüli tagságra. Egyszer sem jelenik meg tehát az RMDSZ/Eurotrans feladatait, belső működését meghatározó iratokban, hogy az általuk képviselt közösség a romániai vagy az erdélyi politikai közösségen kívül tagjai lennének bármely más közösségnek (9. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösségre vonatkozó kódok aránya - RMDSZ/Eurotrans és 10. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – RMDSZ/Eurotrans).

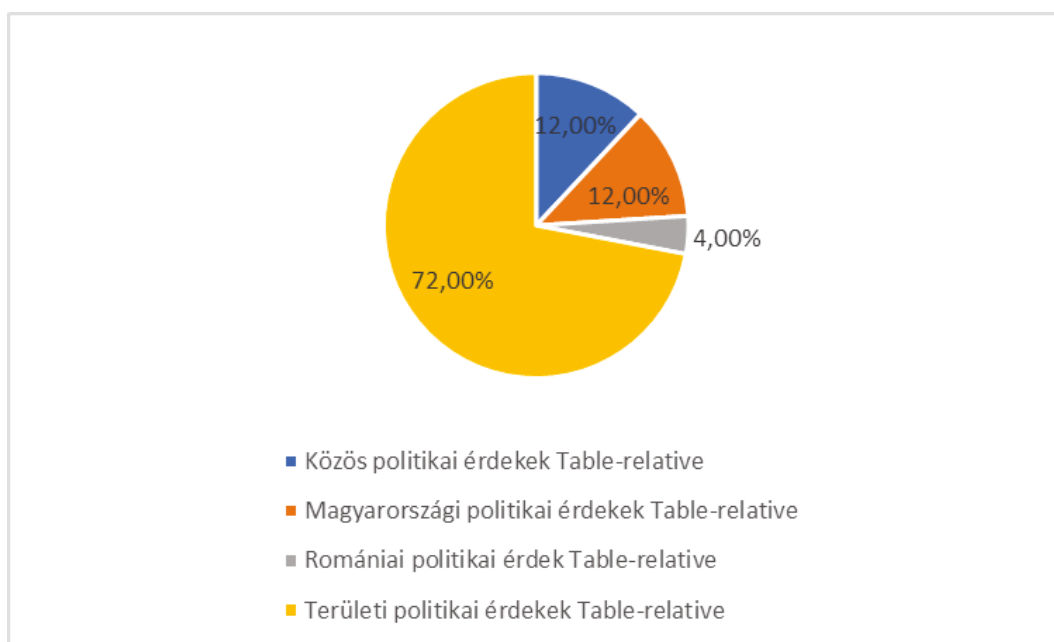
9. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösségre vonatkozó kódok aránya - RMDSZ/Eurotrans

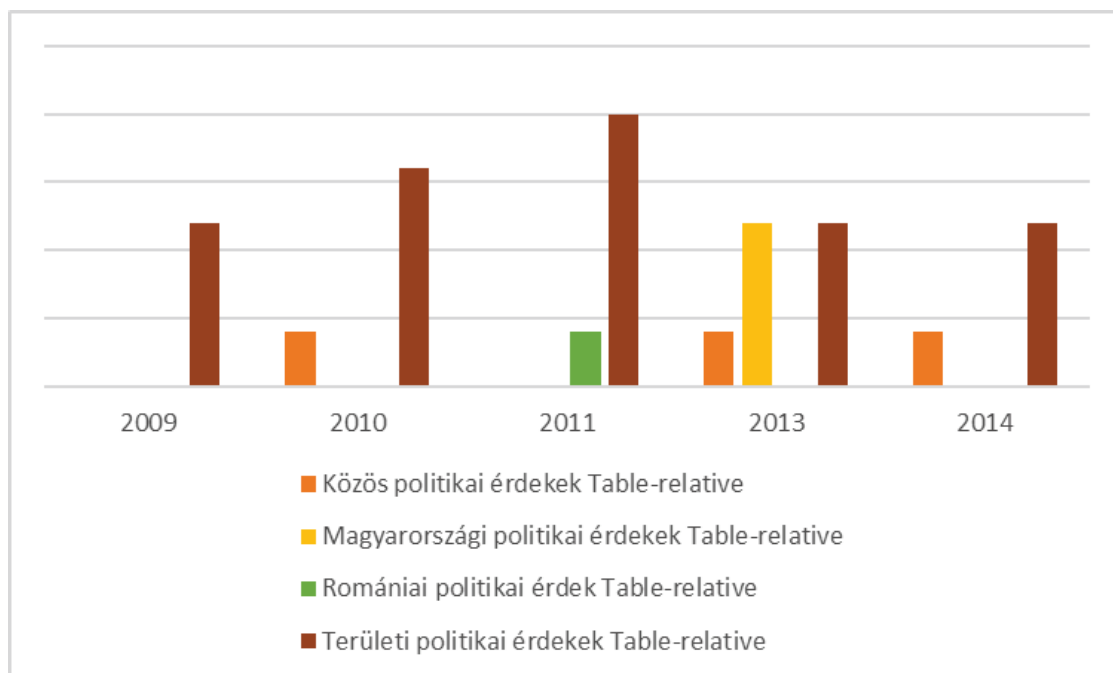
10. ábra Tartalomelemzés során a politikai közösség kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – RMDSZ/Eurotrans

A kódok idősoros elemzése arra is rámutat, hogy az EMNT/EMNP esetében a területi politikai érdek mellett gyakorlatilag elenyésző mennyiségben kerül kifejezésre a romániai politikai érdek (11. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok aránya – EMNT/EMNP dokumentumokban), csupán egy 2011-es

dokumentumban látható ennek nyoma: a már korábban is említett módon, az EMNT alapszabályának módosításakor fogalmaztak meg a romániai jogállamiság és politikai pluralizmus elősegítésével kapcsolatos kitételeket. Azonban 2011-et követően az EMNT/EMNP dokumentumokban megjelenik a magyarországi politikai érdek kifejezése is (12. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – EMNT/EMNP dokumentumokban).

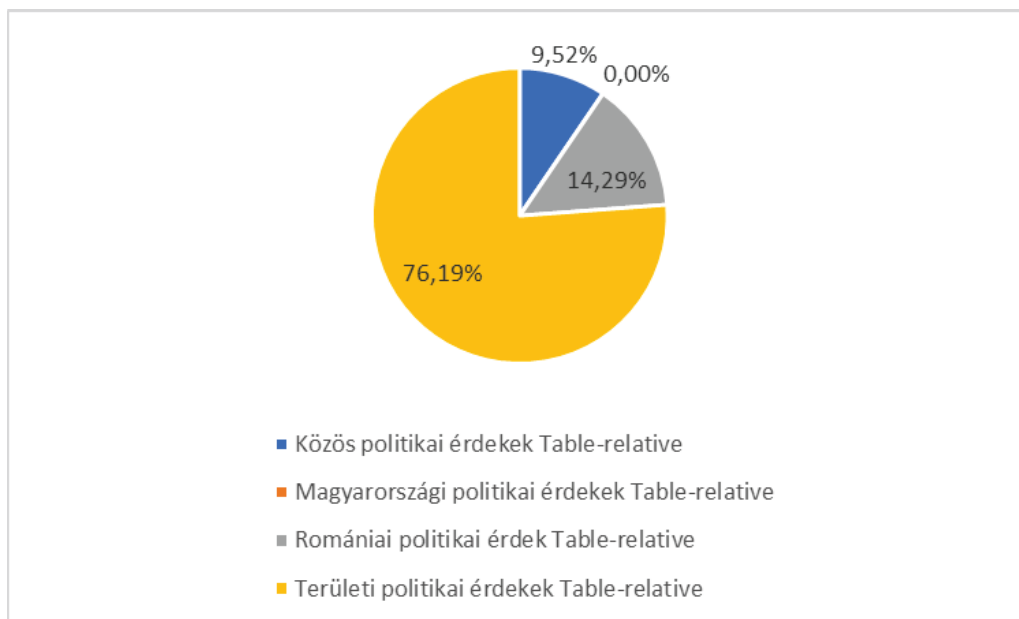

11. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok aránya – EMNT/EMNP dokumentumokban

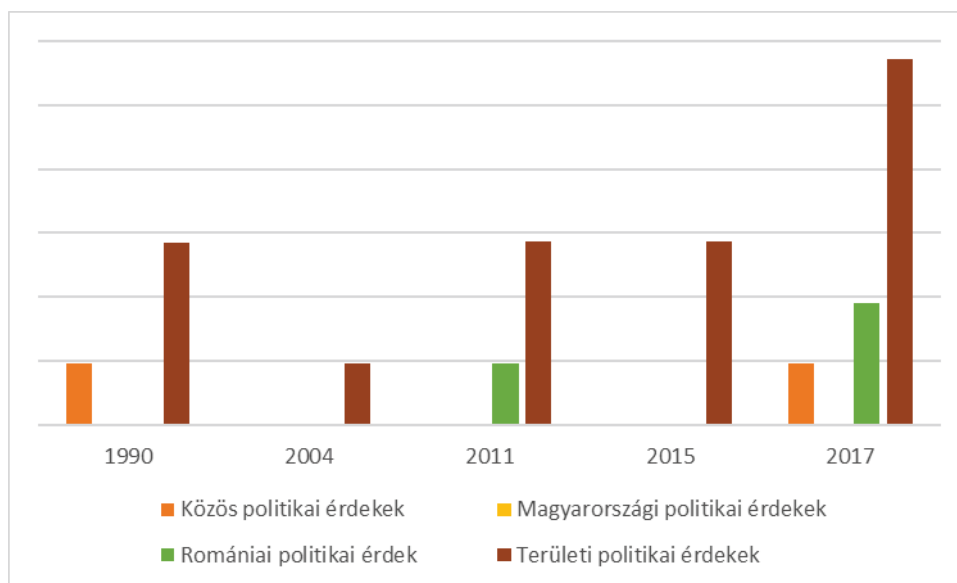

12. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása – EMNT/EMNP dokumentumokban

Az RMDSZ és Eurotrans Alapítvány esetében a magyarországi politikai érdekre való utalás nem fordul elő (13. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok aránya - RMDSZ/Eurotrans). A politikai érdek kifejezésében a területi érdek mellett, ritkán ugyan de előfordul a romániai politikai érdek kifejezése. A 2015-ös megállapodást követően viszont felmerül a közös, azaz Magyarország és Erdély közös politikai érdekeinek hangsúlyozása (14. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása - RMDSZ/Eurotrans).

13. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok aránya - RMDSZ/Eurotrans

14. ábra Tartalomelemzés során a politikai érdek kifejezésére vonatkozó kódok időbeli eloszlása - RMDSZ/Eurotrans

Tehát a dokumentumok elemzése alapján arra lehet következtetni, hogy a szervezetek szabályzataik, alapítóokirataik, belső határozataik tartalma alapján megfelelnek azoknak a kritériumoknak, melyeket az intézményekről szóló fejezetekben mások kutatásai alapján is felvázoltam. Míg az RMDSZ, egy a 90-es évek óta a romániai politika szerves részét képező etnikai párt, mely elsősorban a területi politikai érdekek kifejezésében, a romániai politikai közösségen belül törekszik az erdélyi magyarok boldogulását biztosítani, addig az EMNT és EMNP olyan politikai csoportosulás tagjaiként azonosíthatók, melyek célkitűzései szintén az erdélyi magyarok területi érdekeit veszik figyelembe, azonban ezt sokkal kevésbé látják a romániai politikai közösségen belül megvalósíthatónak. Az erdélyi politikai közösség koncepcióján túl a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjaként is fogalmazznak meg célokat, melyek akár a Magyarországgal közös politikai érdekeket is tartalmazhatják.

Mindezek alapján a szervezetek érdekérvényesítéséről az mondható el, hogy az RMDSZ/Eurotrans érdekérvényesítő tevékenysége elsősorban a romániai politika cselekvési terében, míg az EMNT/EMNP tevékenysége egy Erdély-centrikusabb a magyarországi politika irányába is kiterjedő cselekvési térben alakul. A következő fejezetben bemutatom, hogy ez a tevékenység hogyan fejeződik ki a szervezetek kommunikációs stratégiájában, ugyanebben az időszakban.

10.3. Kommunikációs stratégiák diskurzuselemzése

A kommunikációs stratégiák elemzése tehát diskurzuselemzéssel történik. Hasonlóképpen konceptuális kódokat használok, ugyanazok a kódok alkalmazhatók, mint a tartalomelemzés esetében. Azaz a kutatási kérdés koncepciójához kapcsolva alkalmazom a kódokat. A tartalomelemzéshez képest azonban a diskurzust veszem figyelembe. Nem csupán a dokumentumok tartalma alapján alkalmaztam a kódokat, hanem az Orbán Viktor által teremtett diskurzusban való részvétel nyomait kerestem az erdélyi szervezetek kommunikációjában. Ennek megfelelően a kódolás ebben az esetben is ciklikusan történt.

Az erdélyi szervezetek dokumentumainak elemzése során létrehozott kódokat Orbán Viktor beszédei esetében is alkalmaztam. Azaz megkülönböztettem a szövegekben a politikai érdek kifejezését és a politikai közösségen belüli tagságra utalást. Azért a dokumentumelemzés során létrehozott kódokat alkalmaztam, mert arra keresem a választ, hogy a szervezetek érdekérvényesítési képessége változott-e a meghatározott időintervallumban és a dokumentumaik elemzésekor éppen azt határoztam meg, hogy az érdekérvényesítés területén mit látnak fontosnak. Így tehát annak a nyomait kerestem az

Orbán Viktor szövegekben, hogy ugyanezekről a területekről, tehát a politikai érdekekről és a politikai közösségen belüli tagságról a miniszterelnök hogyan nyilatkozik. Majd ezekhez a diszkurzív panelekhez képest értelmeztem az erdélyi szervezetek kommunikációs stratégiáiban megjelenő hasonló szövegrészleteket.

A kódolási folyamat az alábbi ábrán követhető nyomon:

15. ábra Kódolási folyamat

A leíró kódolással így azokat a szövegrészleteket láttam el, amely alapján a politikai érdekről meghatározható, hogy az az erdélyi területi, regionális érdekeket veszi-e figyelembe, a magyarországi vagy esetleg a közös politikai érdekeket. A politikai közösség esetében pedig azokat a szövegrészleteket kódoltam, melyekben a miniszterelnök a határon túli magyarokat, mint a romániai, erdélyi, vagy magyarországi politikai közösség tagjait szólítja meg.

Ezzel a leíró kódolással valójában az Orbán Viktor beszédekben kerestem annak nyomát, hogy a határon túli magyarokra utalás pontosan hogyan jelenik meg. A miniszterelnök esetében tizenkilenc beszédet és interjút elemeztem, melyekben csupán olyan szövegrészleteket kódoltam, amelyek valamilyen módon a határon túli magyarokkal kapcsolatosan fogalmazzák meg a politikai érdek, illetve a politikai közösség kifejeződését.

A kódolás ebben az esetben is az atlas.ti programmal történt. Szimultán láttam el a szövegrészleteket kódokkal, azaz a program segítségével bizonyos kifejezésekre keresve, az auto-coding segítségével kódoltam, mivel a szövegek összterjedelme elérte a 170 oldalt, de emellett a list-coding (előre létrehozott kódok manuális alkalmazása a szövegekben) és in vivo coding (a szövegek olvasása során, a korábban kreált kódoktól eltérő tartalmú, mégis relevánsnak ítélt szövegrészletek jelölése) segítségével is alkalmaztam a kódokat. Az auto-coding során alkalmazott kereső kifejezések a mellékletekben megtalálhatók (7.

Táblázat Auto-coding – Diskurzuselemzés). A kódok alkalmazását nem hagytam a programra automatikusan, minden esetben ellenőriztem, hogy a szövegrészlet tartalma valóban megfelel-e a kódnak. Szimultán végeztem a list-coding technikával, tehát a prototipikus kódok kiválasztásának technikájával azon szövegrészletek kódolását, melyek nem tartalmazzák a keresőkifejezéseket. Illetve egy harmadik kódolási ciklus az in-vivo kódolás, mikor olyan szövegrészleteket láttam el kóddal, melyek nem felelnek meg a prototípusoknak, így hoztam létre például a '*magyarországi magyarok*' kódot, mely végül nem jelent meg szignifikánsan az erdélyi szövegekben.

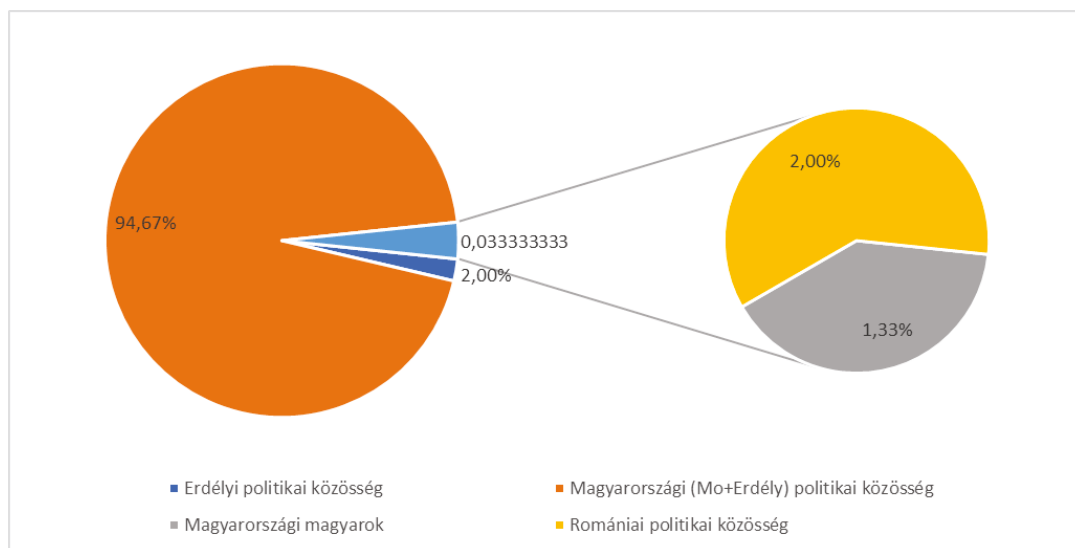
Tehát az Orbán Viktor szövegek kódolásával azt mértem fel, hogy mik azok a diszkurzív panelek, melyek előfordulását az erdélyi szervezetek szövegeiben is kereshettem. Ennek megfelelően az erdélyi szervezetek kommunikációs stratégiában ugyanazon kereső kifejezések mentén kódoltam a szövegrészleteket azokat tartalmuknak megfelelő kódokkal ellátva. Tehát az erdélyi szervezetek szövegei esetében szintén kerestem a politikai érdek kifejezésére és a politikai közösség kifejezésére alkalmazott szövegrészleteket és azokat láttam el a megfelelő kódokkal. Továbbá e szövegek esetében is végeztem szimultán kódolást és in-vivo kódolást.

Illetve, hogy a folyamatkövetésnek megfelelően a módszer, keresek további alternatív magyarázati lehetőségekre utaló diskurzusteremtő szövegrészleteket, melyek esetleg a hipotézisemmel ellentétes megállapításra engednének következtetni. Ennek megfelelően nem csupán a magyarországi politikai eseményekkel kapcsolatos szövegeket elemeztem, hanem kiválasztottam a romániai politikai eseményekhez kapcsolódó közleményeket is az EMNT/ EMNP és RMDSZ/Eurotrans részéről, mindegyik szervezet esetében öt ilyen szöveget vontam be az elemzésbe. A szövegek kiválasztása során igyekeztem azokat a romániai parlamenti választásokhoz kötni, illetve abban az esetben, ha ez nem volt lehetséges (például az EMNT esetében a 2012-es romániai választások kapcsán nem találtam releváns közleményeket), akkor más a romániai közélettel, aktuálpolitikával kapcsolatos közleményeket választottam ki.

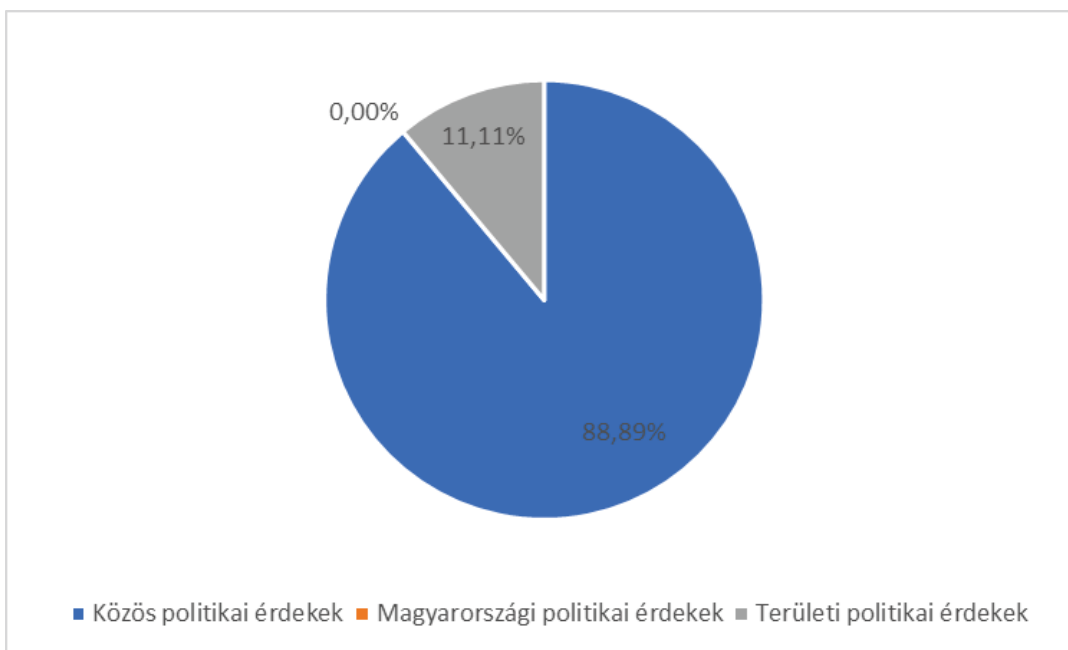
Ezen túl, hogy a folyamatkövetés azon részének is megfelelően a kutatás, mely szerint alternatív magyarázatok vizsgálatával és kizárásával következtetünk arra, hogy a kutatás eredményei nem csupán korrelációt mutatnak, hanem valós oksági kapcsolatot, román nyelvű közleményeket is elemeztem. Ebben az esetben is ugyanazokat a kódok alkalmaztam, azt ellenőrizve ezáltal, hogy a magyar nyelvű szövegekben megtalálható diskurzus csupán a magyarországi politikával kapcsolatos eseményekre való reakcióként jelenik meg, vagy általánosan jellemző az, hogy a szervezetek kommunikációjukban a

magyarországi diskurzusra támaszkodnak. Amennyiben a román nyelvű szövegekben leggyakrabban a romániai politikai közösségre és a Romániával közös politikai érdekekre hivatkozás jelenik meg, akkor a magyarországi diskurzus átvétele csupán a magyar állampolgárok magyarországi eseményekkel kapcsolatos mozgósításának eszköze, nem állítható, hogy a szervezetek kommunikációs stratégiája teljes mértékben átalakult. Releváns román nyelvű szövegeket csak a politikai pártok kommunikációjában lehet találni, így csak itt tudom elvégezni az ellenőrzést. Ebben az esetben nem a magyar nyelvű közlemények fordítását választottam ki, de hasonló kiválasztási szempont alapján hat-hat darab szöveget elemeztem, melyek a romániai választásokhoz kapcsolódó, vagy egyéb politikailag releváns tartalmú közlemények.

Az alábbi táblázatok foglalják össze a kutatás eredményeit.

16. ábra Orbán Viktor szövegekben elhangzott utalás a politikai közösségre

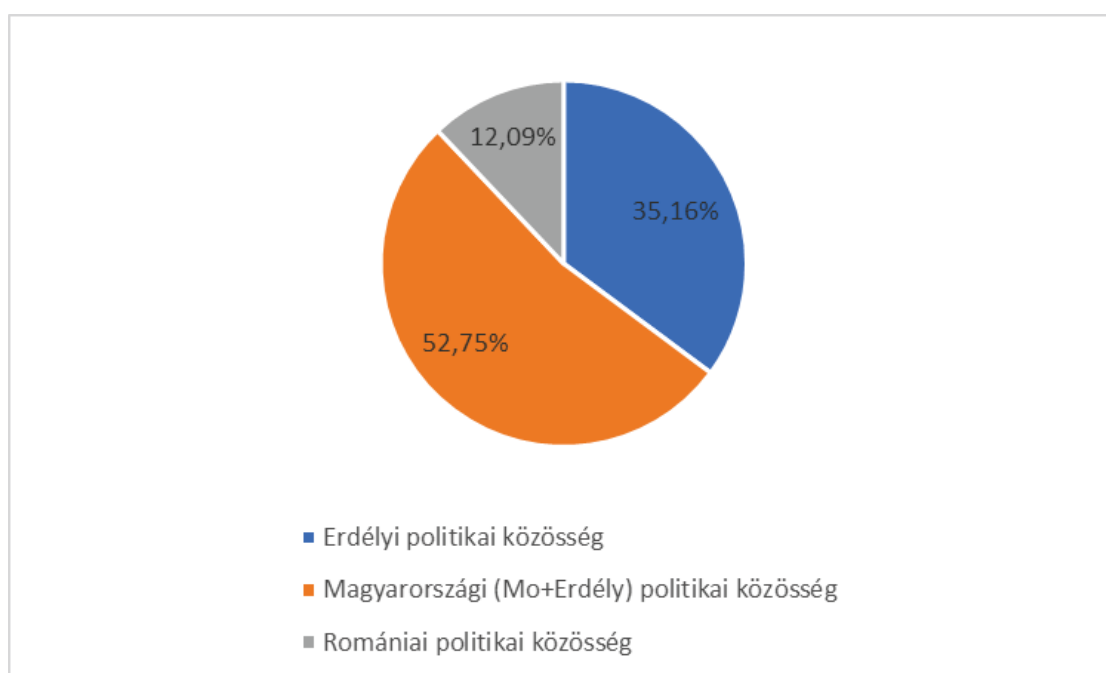
17. ábra Orbán Viktor szövegekben elhangzott politikai érdekre utalás

A miniszterelnök 19 szövegének határon túli magyarokkal kapcsolatos részeinek kódolása alapján az állapítható meg, hogy a politikai közösség kifejezése szinte minden esetben magába foglalja azokat a határon túli magyarokat is, akik nem rendelkeznek magyarországi lakóhellyel. Azoknak a szövegrészeknek a kódolására törekedtem, melyek esetében egyértelmű, hogy a politikai közösség tagjai az állampolgárok vagy a jövőbeli potenciális állampolgárok. Ennek eredményeképpen a politikai közösségre utalások közül 94%-ban a kiterjesztett politikai közösség koncepcióját használja a miniszterelnök, míg csupán 2%-nyi esetben fordul elő a romániai magyarok mint a romániai politikai közösség, és szintén 2%-ban mint az erdélyi politikai közösség tagjainak megszólítása. Az in-vivo kódolás eredményeképpen további 1,33%-ban fedezhető fel, hogy a miniszterelnök megszólítja a magyarországi magyarokat, amely összesen csupán két előfordulást jelent (16. ábra Orbán Viktor szövegekben elhangzott utalás a politikai közösségre). A politikai érdek kifejeződéseinek esetei közül 88,89%-ban a miniszterelnök közös érdekekről beszél, csupán 11%-ban fordul elő a területi, tehát inkább erdélyi érdekek kifejezése.

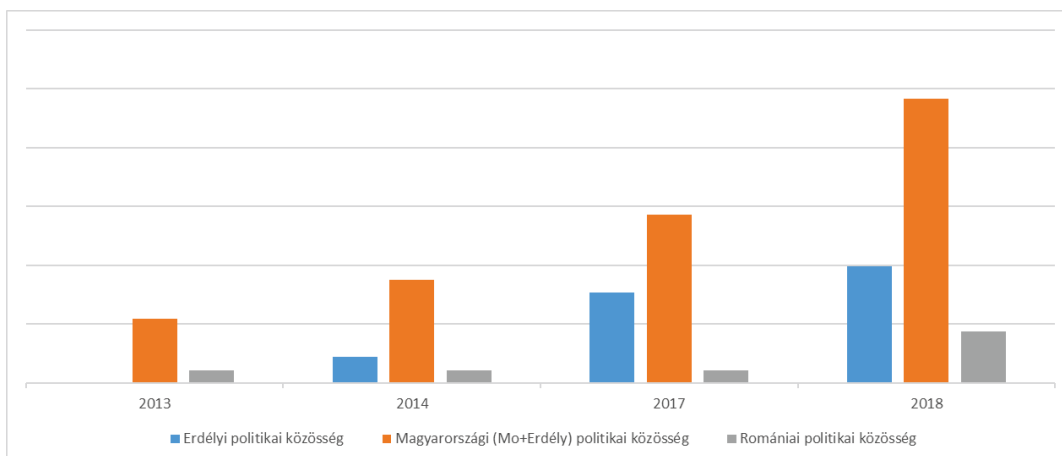
A csupán magyarországi politikai érdek, tehát olyan politikai érdek megfogalmazása mely nem veszi számításba a határon kívül élő magyarokat nem fordul elő (17. ábra Orbán Viktor szövegekben elhangzott politikai érdekre utalás). Nincs olyan eset, mikor egyértelműen meg tudtam volna állapítani, hogy a miniszterelnök csupán az ország határain belül élők politikai érdekeinek figyelembe vételével fogalmazott volna. Abban az

1,33%-nyi esetben, mikor a magyarországi magyarokat szólítja meg a miniszterelnök, akkor is arra hívja fel figyelmüket, hogy el kell fogadni, hogy a határon túli magyarok is a politikai közösség részei. Ez természetesen a szövegek kiválasztásának sajátossága, abban az esetben, ha több, például az ország gazdasági helyzetét elemző szöveget választottam volna ki, akkor előfordulhatott volna csupán a magyarországi érdekek kifejeződése. Ez az eredmény azonban nem torzíja a kutatást, mivel az elemzés elsődleges célja az, hogy fel tudjam mérni, milyen diszkurzív eszközökkel fordul a miniszterelnök a határon túli magyarok felé, és ezek aztán mennyiben kerülnek elő az elemzett szervezetek diskurzusaiban.

Ennek megfelelően az EMNT, az EMNP és az RMDSZ kommunikációs stratégiáinak elemzése során akkor alkalmaztam a kódokat, amikor a dokumentumelemzés eredményeképpen feltérképezett stratégiáknak megfelelően vagy a miniszterelnöki diskurzusnak megfelelően utalnak a politikai érdekeikre vagy a politikai közösségre. Az Eurotrans Alapítvány nem rendelkezik külön kommunikációs stratégiával. Az alapítvány honlapján fellelhető hírek és közlemények vagy az RMDSZ oldalára vezetnek át az olvasót, vagy inkább sajtószemleként szerepelnek az oldalon, melyekre kattintva átkerülünk az adott portál weboldalára. Az EMNT, EMNP és RMDSZ esetében a korábban ismertetett stratégia alapján választottam ki a szövegeket. Az EMNT esetében 25 darab közleményt, az EMNP esetében 24 darabot, míg az RMDSZ esetében 26 darabot olyan szöveget tudtam kiválasztani, amely megfelel a korábban ismertetett kritériumoknak.

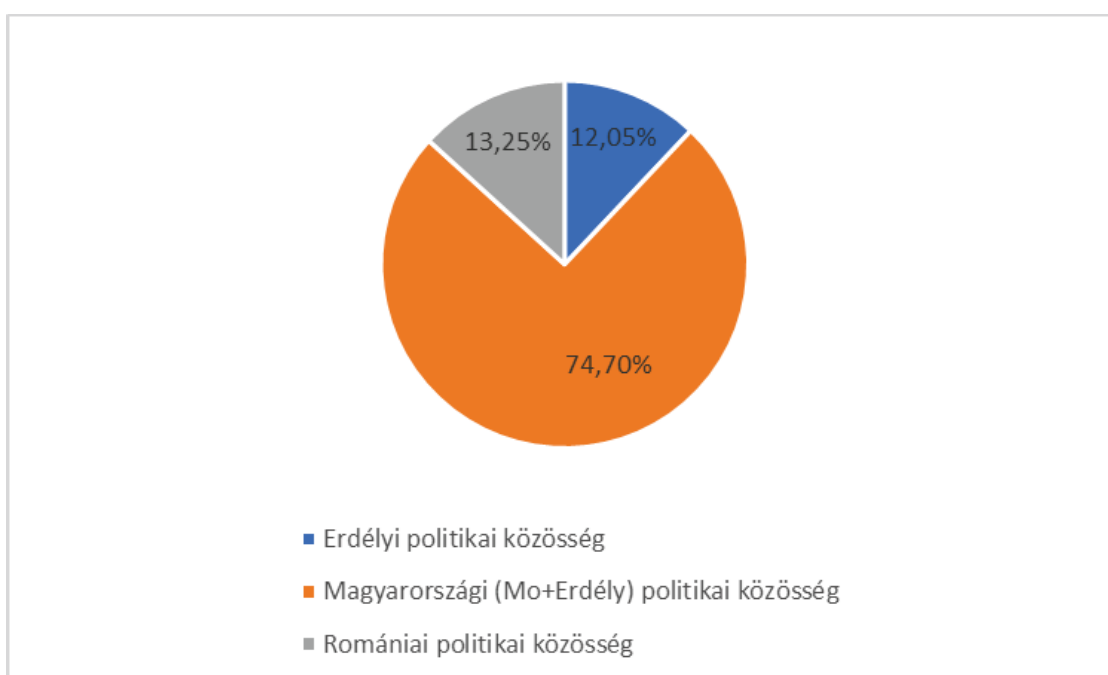

18. ábra A politikai közösségre vonatkozó kódok az EMNT diskurzusában

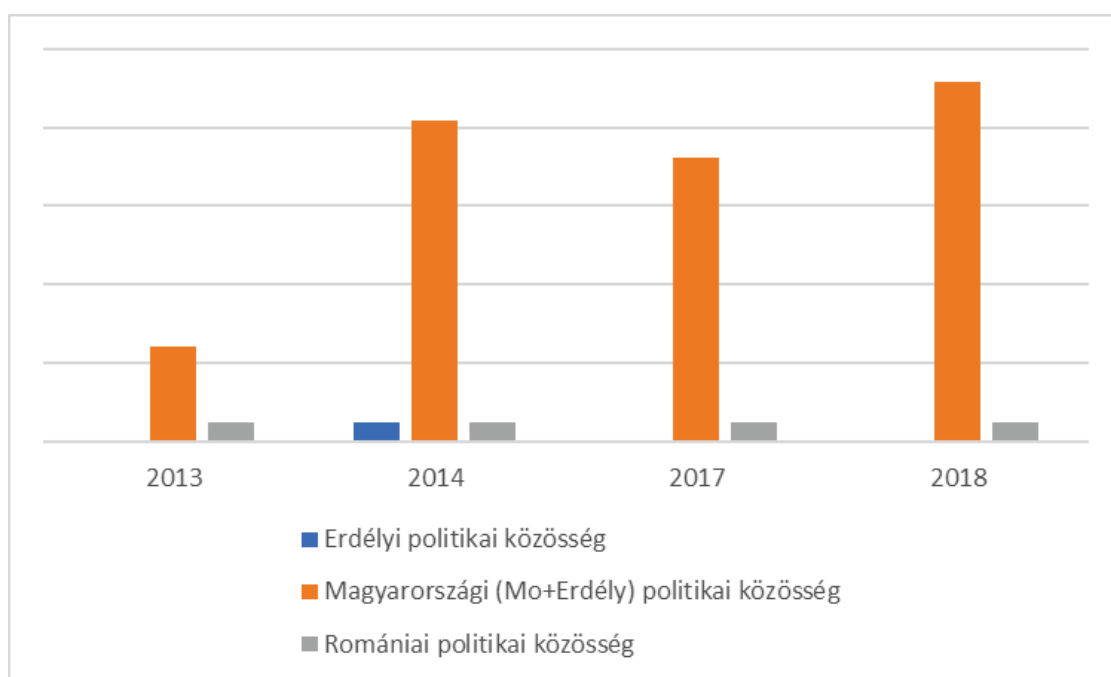

19. ábra A politikai közösségre vonatkozó kódok időrendben az EMNT diskurzusában

Az EMNT csupán magyarországi eseményekhez köthető szövegeiben fellelhető politikai közösségre utalás közül 52,75%-ban a kiterjesztett magyarországi politikai közösség szerepel, az erdélyi 35,16%-ban, míg a romániai politikai közösség csupán 12,09%-ban (18. ábra A politikai közösségre vonatkozó kódok az EMNT diskurzusában). Az idősoros elemzésből látható, hogy 2013-tól kezdve 2018-ig egyre jelentősebb mértékben használják a magyarországi politikai közösséghez tartozás kifejezését, ugyanekkor növekszik az erdélyi politikai közösség, de a romániai politikai közösség kifejezése is, viszont a magyarországi kiterjesztett politikai közösségen belüli tagság érzékelhetően jelentősebb (19. ábra A politikai közösségre vonatkozó kódok időrendben az EMNT).

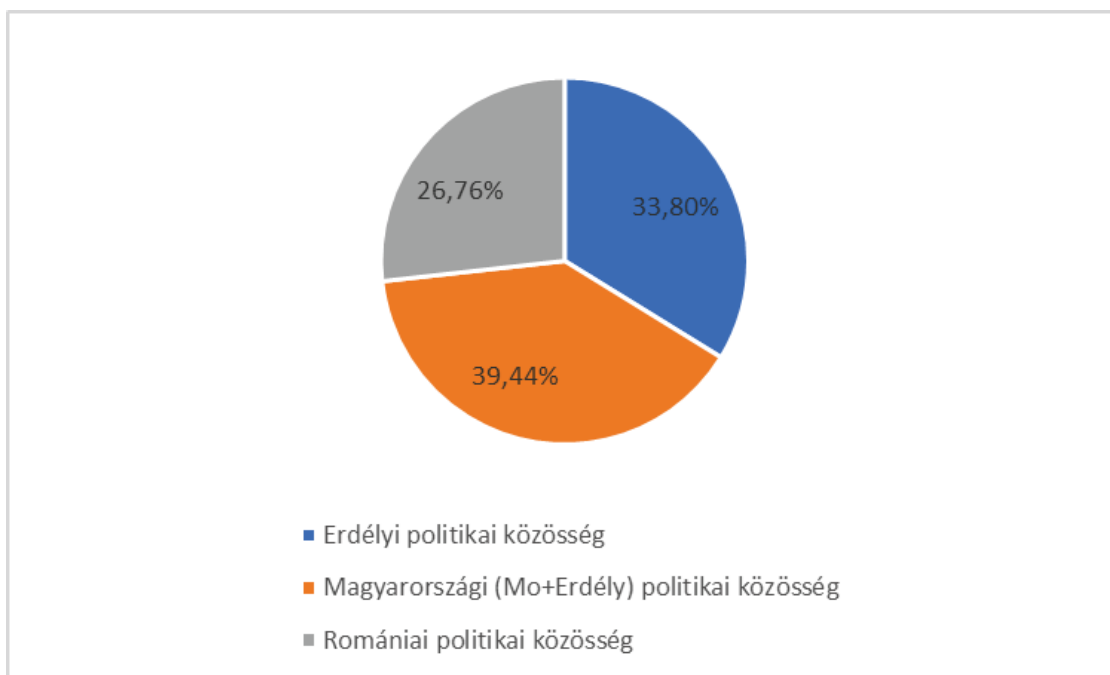
20. ábra A politikai közösségre vonatkozó kódok az EMNP diskurzusában

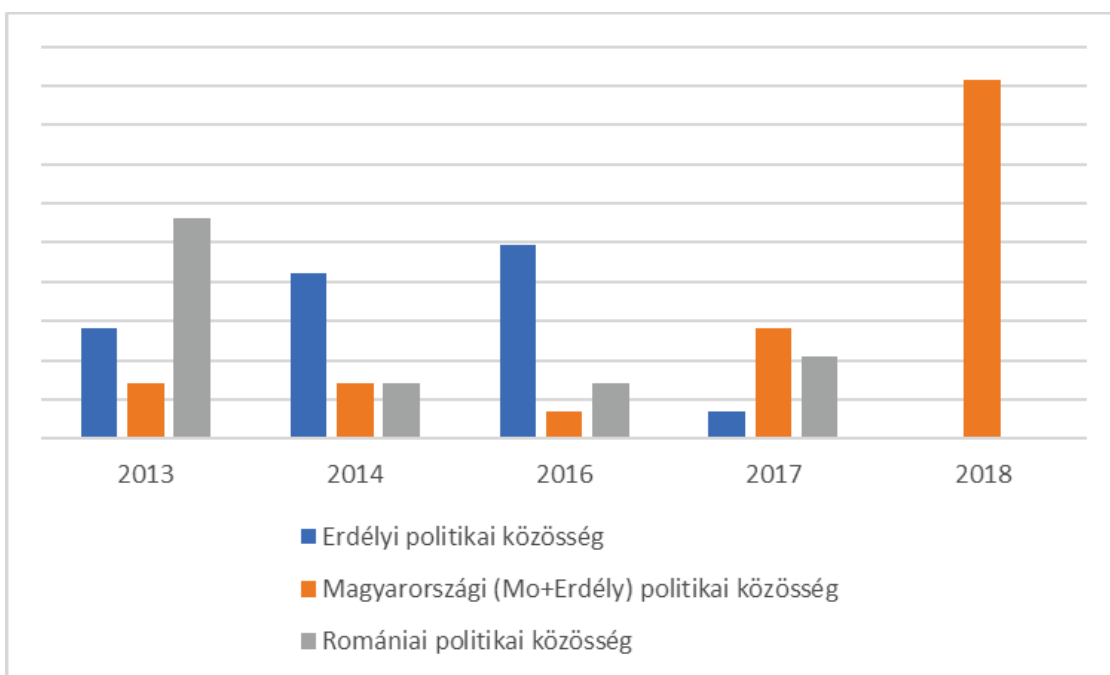
21. ábra A politikai közösségre utalás időbeli eloszlása az EMNP szövegekben

Az EMNP közlemények és hírek esetében ez még inkább szembeötlő. Összesen 74,70%-ban használják a magyarországi politikai közösség kifejezést (20. ábra A politikai közösségre vonatkozó kódok az EMNP diskurzusában). Ennek időbeli eloszlása viszont nem mutatja azt a fajta emelkedő tendenciát, mint az EMNT esetében. 2013 után emelkedik az erre való utalás, 2017-ben némileg csökken, majd 2018-ban ismét emelkedik. Az erdélyi politikai közösségre utalás gyakorlatilag csak 2014-es szövegekben érhető tetten, ezen túl a romániai politikai közösséghez tartozás fejeződik ki a szövegek 13%-ában, mely említésének gyakorisága az évenkénti időbeli bontásban nem változik (21. ábra A politikai közösségre utalás időbeli eloszlása az EMNP szövegekben).

Az RMDSZ esetében is legnagyobb arányban a magyarországi politikai közösségre való utalás jelenik meg, viszont az EMNT és EMNP kommunikációjához képest jóval kisebb mennyiségben. Az RMDSZ szövegek 39,44%-ában fedezhető fel a kiterjesztett magyarországi politikai közösség, míg az erdélyi 33,80%-ban, és a romániai sem marad el sokkal, ez utóbbi 26,76%-ban kerül említésre (22. ábra A politikai közösségre utalás RMDSZ szövegekben).

22. ábra A politikai közösségre utalás RMDSZ szövegekben

23. ábra A politikai közösségre utalás időbeli eloszlása az RMDSZ szövegekben

Az idősoros elemzés azonban rávilágít ennek a politikai közösségen belüli tagságnak a változásaira (23. ábra A politikai közösségre utalás időbeli eloszlása az RMDSZ szövegekben). Míg 2013-ban még a romániai politikai közösségen belüli tagság a meghatározó, addig az ezt követő években az erdélyi politikai közösség kifejeződése van túlsúlyban, és csak 2017-ben és 2018-ban jelenik meg szignifikánsan a magyarországi

politikai közösségen belüli tagság. 2018-ra valójában minden más politikai közösségre való hivatkozás eltűnik a közleményekből.

A politikai érdek kifejezésének vizsgálata nem képezi a diskurzuselemzés részét, mivel a szervezetek közleményeikben nem fogalmaznak meg a korábban bemutatott dokumentumoktól eltérő cselekvési terveket. Azonban összevetve ezekkel a politikai érdekekkel a diskurzusban megjelenő politikai közösségre utalást, megállapítható, hogy annak ellenére, hogy a területi politikai érdek jelenik meg legnagyobb számban a szervezetek szabályzataiban, cselekvési terveikben, mégis kommunikációjukban egyre kevésbé érhető tetten ez a területhez kötöttség. A közleményekben megszólított személyek köre nem az erdélyi vagy romániai politikai közösség tagjai, akik érdekében a területi politikai célkitűzéseket korábban megfogalmazták, hanem a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjai, tehát valójában az állampolgárok és potenciális állampolgárok köre.

Erre a kiterjesztett magyarországi politikai közösségre utalás egyik példája az alábbi szövegrészlet:

„A külhoni magyar állampolgárok körében is történelmi sikert értek el a magyarországi kormánypártok, hiszen a végleges eredmények alapján a Fidesz-KDNP pártszövetség a határokon túl leadott szavazatok több mint 96%-át tudhatja magáénak. Az elért eredmény közös siker, mely tovább erősíti az anyaország nemzeti elkötelezettségű vezető politikai ereje, a Fidesz, valamint szervezetink és vezetőink között immár közel három évtizede fennálló stratégiai partnerséget. Az Erdélyi Magyar Néppárt és az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács továbbra is a legmegbízhatóbb és hatékony szövetségesei a magyar nemzetpolitikának.” (EMNT: Megtisztelő, hogy részesei lehetünk a sikernek. 2018. 04. 15).

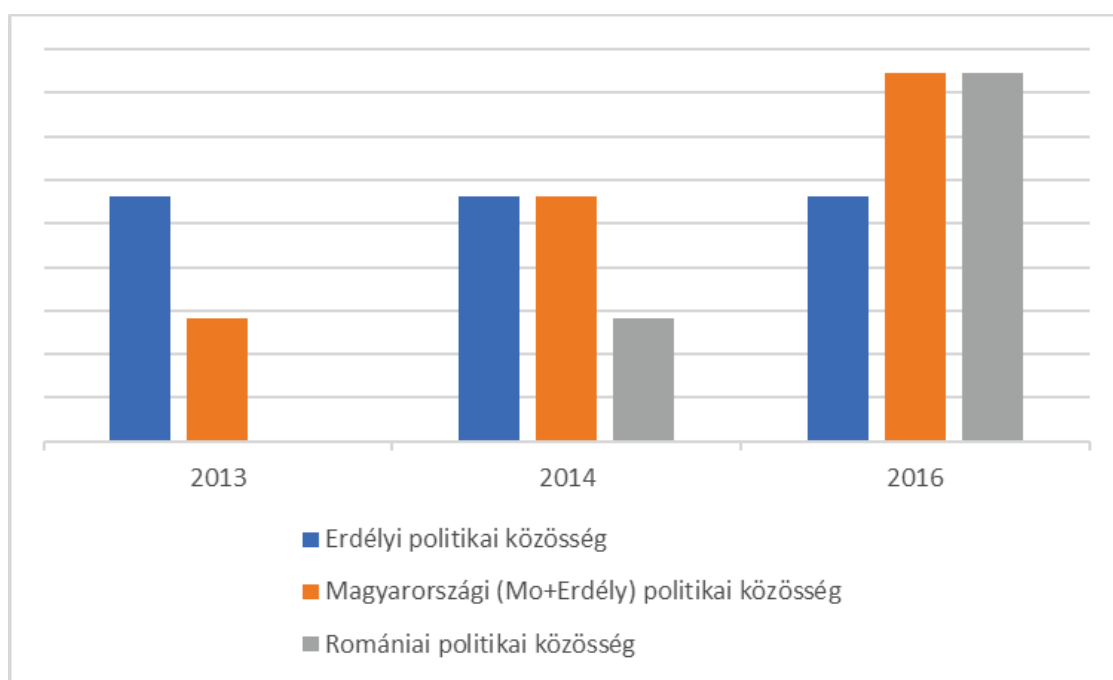
Ebben a szövegrészletben ugyanis az erdélyi magyar állampolgárok a magyarországi politikai közösség tagjaiként jelennek meg, mint a magyarországi nemzetpolitikai alakítói. Szintén a magyarországi politikai közösségen belüli tagságra utal az alábbi idézet:

„Minden Kárpát-medencében élő magyar ember jövőjére hatással lesz az, hogy milyen kormány kerül Magyarország élére. Ezért továbbra is arra biztatunk mindenkit, hogy éljen szavazati jogával, és ha még nem tette meg, regisztráljon a magyarországi választásokra.” (Eurotrans Alapítvány: Az Eurotrans Alapítvány 35 ezer erdélyi magyarnak segített a választási regisztrációban. 2018.02.06.)

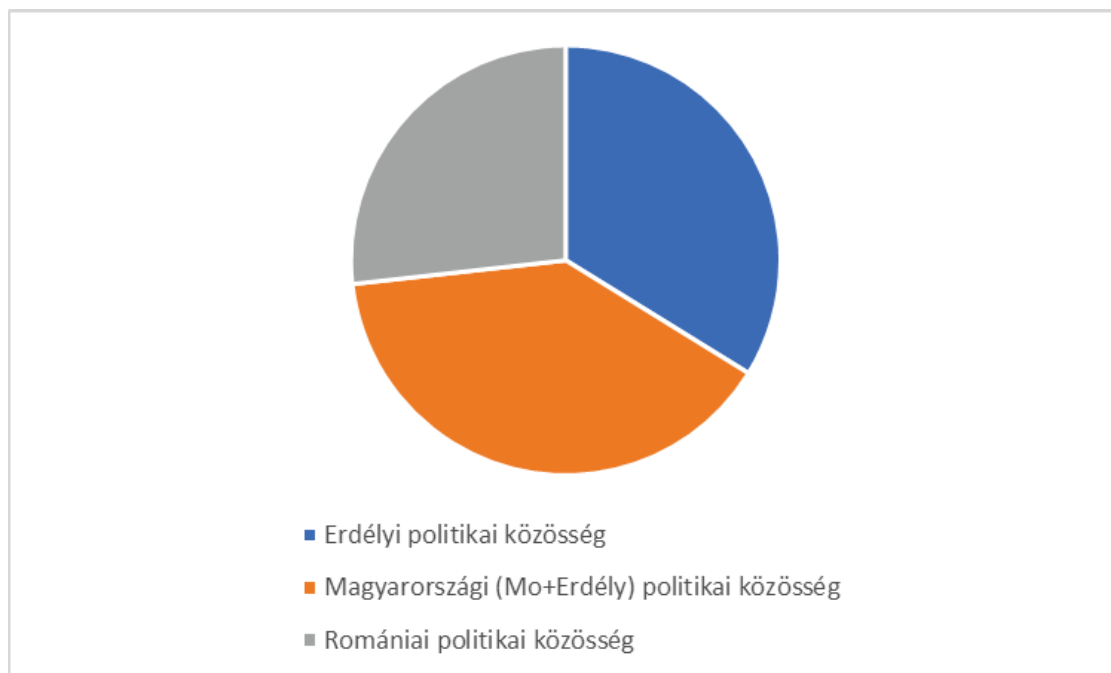
Tehát a diskurzuselemzés esetében a politikai érdekek kifejeződése együtt jár a politikai közösségen belüli tagság kifejezésével, így erre nem alkalmaztam külön kódokat. A magyarországi politikai közösségen belüli tagság kifejezésének diskurzuson belüli szerepét mutatja az alábbi idézet:

„A magyar kormány segítségével és a médián keresztül az összes technikai információt eljuttatjuk a Magyarországon, külföldön élő román állampolgársággal rendelkező magyar emberekhez, hogy megkönnyítsük a regisztrációt.” (RMDSZ: A Magyarországon és külföldön élő magyar emberek vegyenek részt az otthoni közélet alakításában. 2016.07.08.).

E szerint az RMDSZ arra szólítja fel az erdélyi magyar állampolgárokat, a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjait a magyar kormány segítségével, hogy vegyenek részt a romániai parlamenti választásokon. Ez a szövegrészlet jól mutatja, hogy a magyarországi politikai közösségen belüli tagság miért releváns. Kis és Székely rámutattak korábban, hogy az RMDSZ választóinak magatartásában fontos szerepet játszik, hogy a párt milyen viszonyt ápol a magyarországi kormánnyal (T. Kiss és Székely 2016), így az a tény, hogy az RMDSZ még a romániai parlamenti választások kapcsán is használja a magyarországi politikai közösségen belüli tagságra utalást nem meglepő. Amennyiben csupán csak azokat a szövegeket vesszük figyelembe, melyek a romániai politikai események kapcsán születnek, akkor is igazolódik ez az állítás.

24. ábra RMDSZ politikai közösségekre vonatkozó diskurzusa időrendben a román politikai események kapcsán

25. ábra RMDSZ politikai közösségre vonatkozó diskurzusa a román politikai események kapcsán

A 24. ábra RMDSZ politikai közösségre vonatkozó diskurzusa időrendben a román politikai események kapcsán) és a 25. ábra RMDSZ politikai közösségre vonatkozó diskurzusa a román politikai események kapcsán) ugyanis azt mutatják, hogy a romániai politikai eseményekkel kapcsolatos megnyilvánulásai során az RMDSZ vezetői ugyan a korábban elemzett szövegekhez képest nagyobb arányban használják a romániai politikai közösségen belüli tagság kifejezését, azonban emellett az erdélyi politikai közösség és a magyarországi politikai közösség koncepciója is megjelenik. Ez annak tudható be, hogy 2013-ban kezdődött az RMDSZ és a magyar kormány közeledése. Viszont a szövegek arra is rámutatnak, hogy valójában a magyar kormány erdélyi jelenléte gyakran az EMNP-vel való kapcsolat formájában történik. Ezt a jelenséget viszont a választópolgárok számonkérték az RMDSZ politikusain, így kénytelenek voltak nyilatkozataikban kitérni a Magyarországgal való kapcsolataikra is.

Ennek következtében többször felmerült a magyarországi politikai közösségen belüli tagság, ami kampányeszközként került bele a diskurzusbba, amikor is az EMNP-t kritizálta az RMDSZ ez által. Az alábbi interjúrészlet, arról, hogy a kormánypárti politikusok a helyhatósági választások előtt igen, a parlamenti választások előtti kampányban viszont már nem vettek részt, ez előbbi jól példázza:

„Az egyik magyarázat az, hogy nem akartak beleszaladni még egy olyan pofonba, mint az önkormányzati választásokon. Akkor majdnem a teljes vezérkar felvonult Erdélyben, erősítették személyes jelenlétükkel az EMNP kampányát, majd utána lebögték.

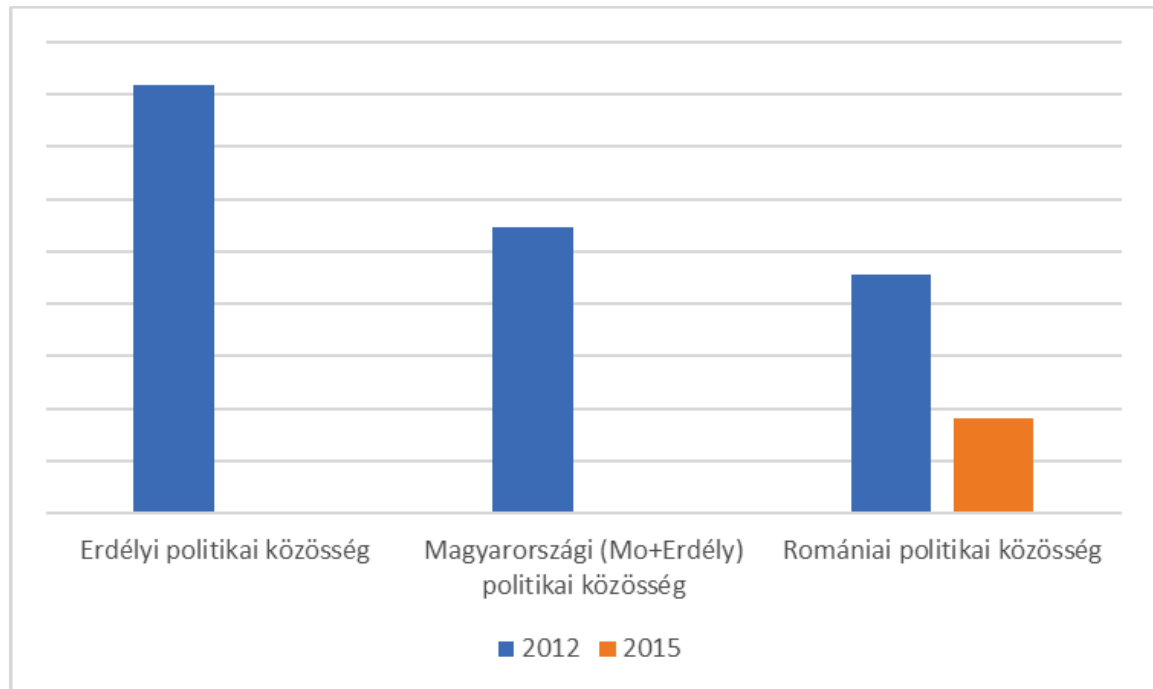
Tudván, hogy az EMNP le fog szerepelni a parlamenti választásokon is, decemberben távol tartották magukat Erdélytől, mert nem akarták, hogy ez a kudarc a Fideszre is rávetítődjön, nem akartak a kudarccal azonosulni. A másik megközelítés szerint a budapesti politikusok belátták: egy magyarországi pártnak nem az a feladata, hogy egyik vagy másik határon túli politikai szervezet szekerét húzza, hanem az, hogy mindent megtegyen a megfelelő súlyú határon túli magyar parlamenti képviselő biztosításáért.” (RMDSZ: Milyen lesz a befogadóbb RMDSZ? 2013.01.17.)

Az EMNP esetében az erdélyi politikai közösség koncepciója mellett továbbra is jelen van mind a magyarországi, mind a romániai politikai közösség (26. ábra EMNP romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusában időrendben a politikai közösség kifejezése). Ezekben a szövegekben gyakorlatilag egymást váltva szólítják meg az állampolgárokat, illetve potenciális romániai szavazópolgárokat mint a romániai, erdélyi vagy magyarországi politikai közösség tagjait. Az alábbi példa ezt szemlélteti:

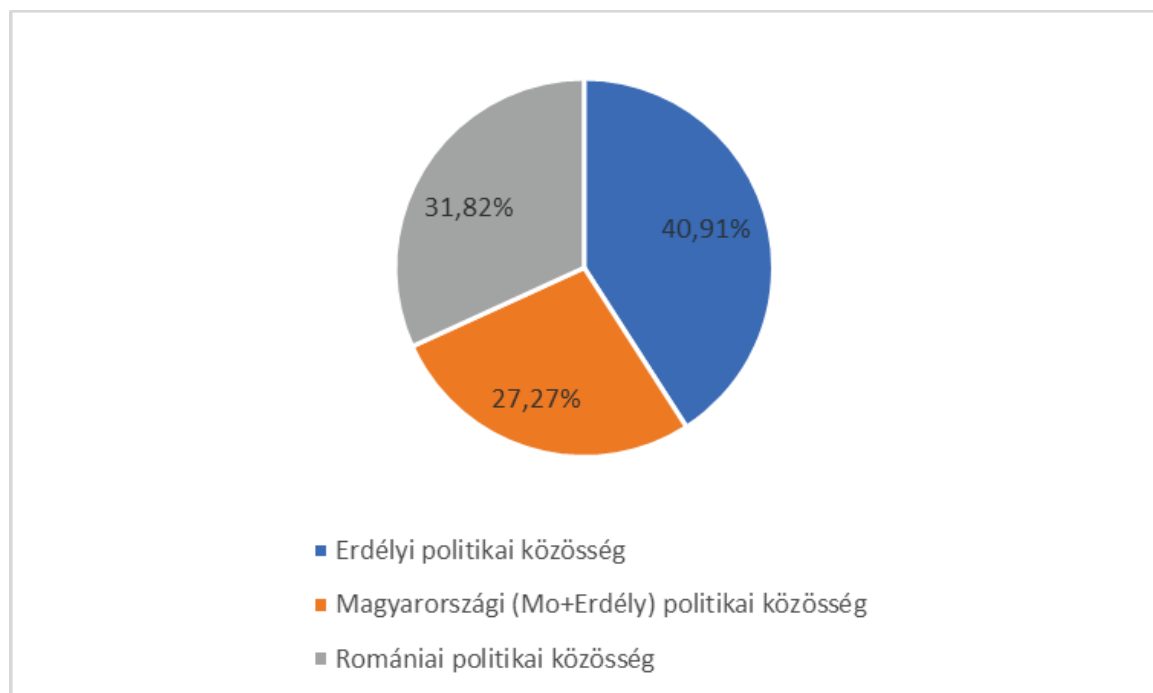
„Megerősítette: a magyar kormány továbbra is támogatni fogja a külhoni magyar közösségeket, az intézményépítést. Az Erdélyi Magyar Néppárt munkássága rávilágított arra, hogy mennyi feladat áll az erdélyi magyarság előtt és megmutatta, hogy ezek teljesítésével van jövője az itt élőknek – hangzott el.” (EMNP: Toró T. Tibor, az Erdélyi Magyar Néppárt elnöke: lezárult a pártépítés első szakasza. 2012. 2. 27.)

Ebben a szövegrészletben az első mondatot mint a magyarországi politikai közösséghez tartozás jelét, a másodikat pedig az erdélyi politikai közösséghez tartozás megnyilvánulásaként kódoltam. A magyar kormány jelenléte és az azzal kapcsolatos

együttes munka általában a magyarországi politikai közösséghez tartozás kifejeződéseként értelmezhető a szövegekben.

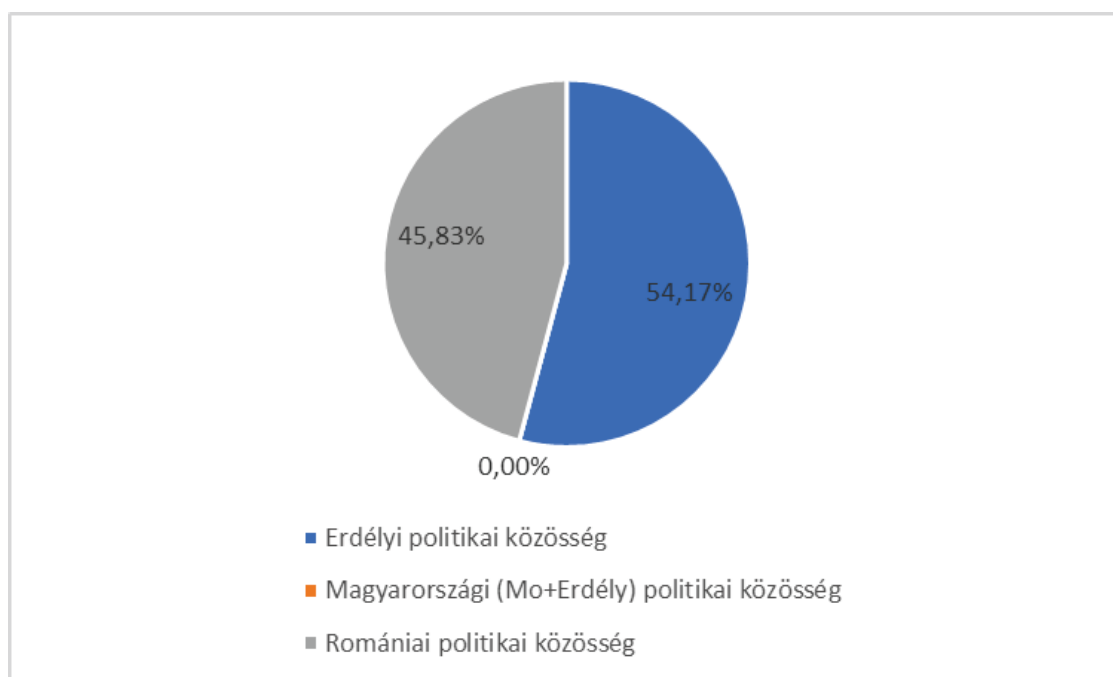

26. ábra EMNP romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban időrendben a politikai közösség kifejezése

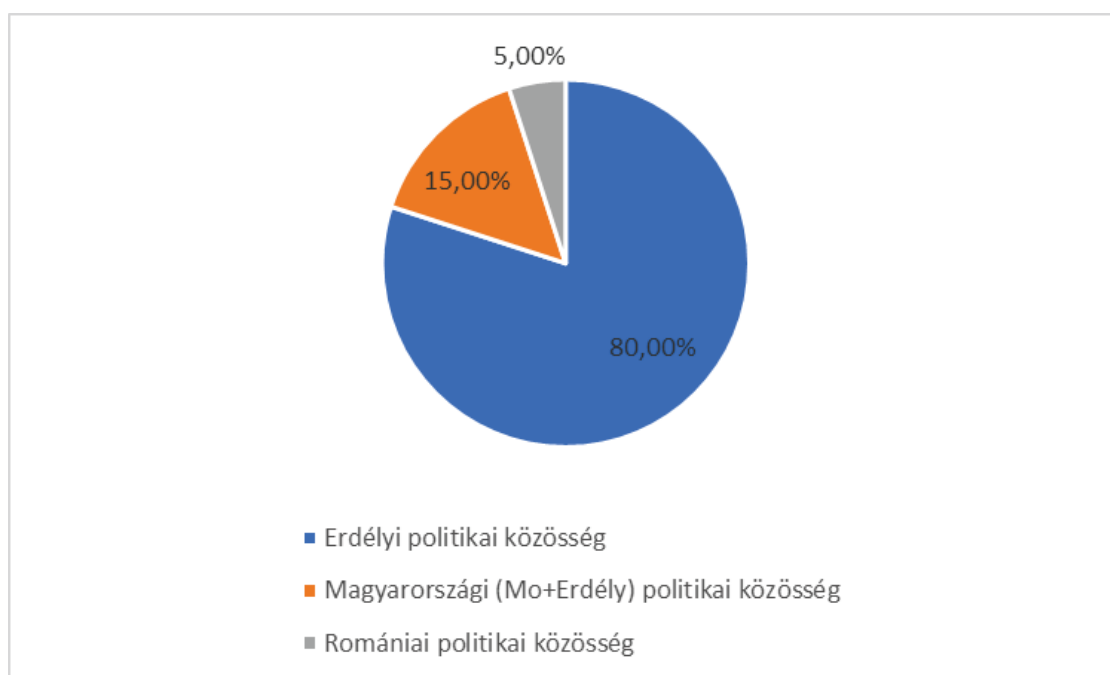

27. ábra EMNP romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban a politikai közösség kifejezése

A diskurzusokat összevetve a romániai politikai eseményekkel összefüggésben tett román nyelvű nyilatkozatokkal még árnyaltabb képet kapunk a két politikai párt megnyilvánulásairól. Az RMDSZ esetében nem merül fel a magyarországi politikai közösségre való utalás, nagyobb részben az erdélyi politikai közösség kifejezését használják, de a romániai politikai közösségre utalás is jelentős. Az EMNP esetében viszont a romániai politikai közösségen belüli tagság elenyésző mértékben van jelen. Elsődlegesen az erdélyi politikai közösségre utalnak, és néhány alkalommal felmerül az RMDSZ-szel ellentétben a magyarországi politikai közösség koncepciója is. Ez annak a politikai helyzetnek tudható be, melyben az EMNP-t megalapították, hiszen ahogy korábban is jelzem a párt elsődlegesen azért jött létre, mert az EMNT tagjai elégedetlenek voltak az RMDSZ erősen romániai politikai közösség központú politikájával. Ezzel szemben ők egy Erdély-központú, autonómiafókuszú politikát folytatnak. Ennek tudatában belátható, hogy a romániai politikai események kapcsán akár román, akár magyar nyelven, miért fordul elő náluk jelentősebb mértékben az erdélyi politikai közösségre utalás.

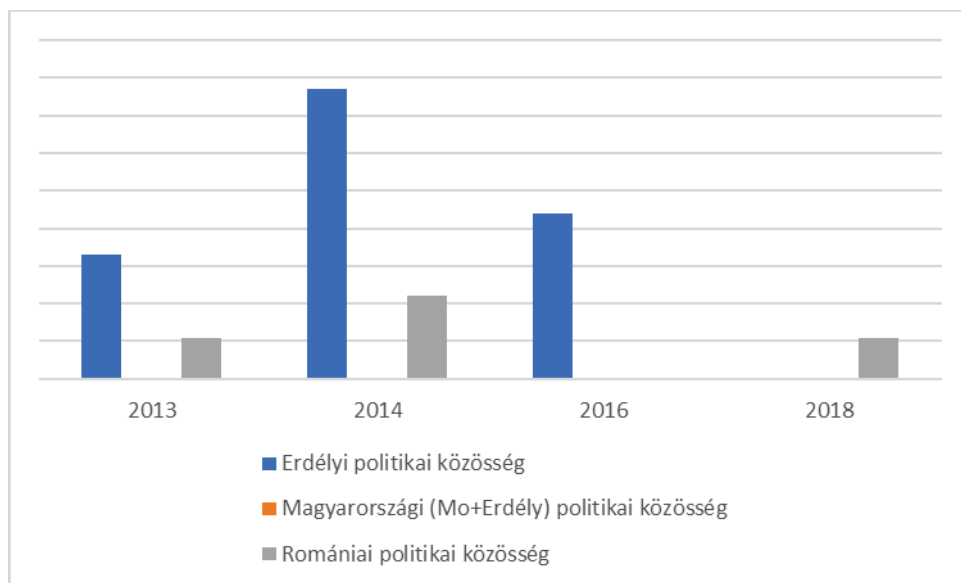
28. ábra RMDSZ román nyelvű közleményeiben megjelent politikai közösség kifejezése

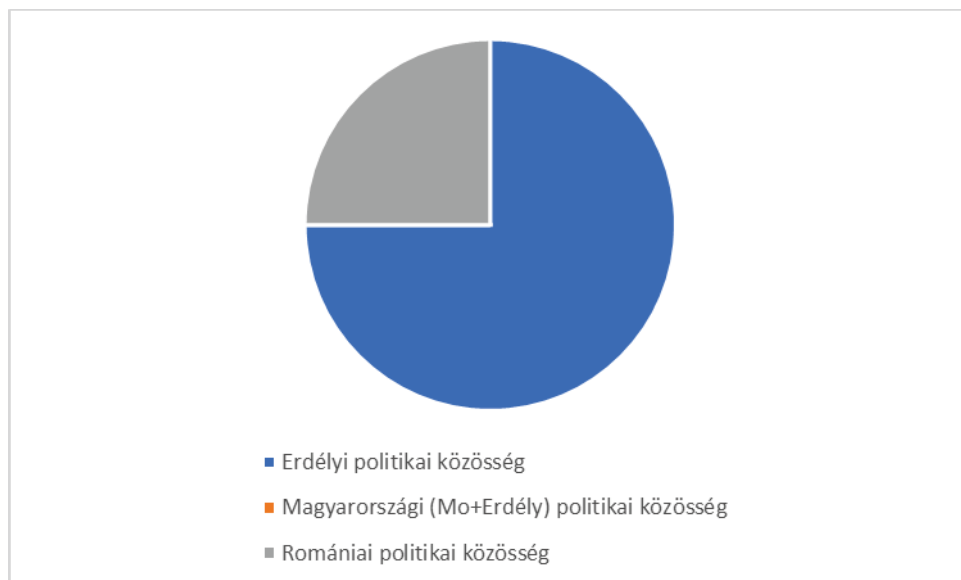
29. ábra EMNP román nyelvű közleményeiben megjelent politikai közösség kifejezése

Annak ellenére, hogy az EMNT az EMNP létrehozása óta nem tölt be politikai funkciókat e szervezet esetében is megnéztem, hogy a romániai politikai események kapcsán milyen diskurzust használnak (csupán magyar nyelvű szövegek esetében, mivel az EMNT-nek nincsenek román nyelvű a romániai politikai eseményekkel kapcsolatos nyilatkozataik). Érdekes módon ezekben nem fordul elő a magyarországi politikai közösséghez tartozás kifejezése, elsősorban az erdélyi politikai közösségre utalás dominál. Ez talán annak tudható be, hogy ezekben a közleményekben inkább az EMNP szerepét hangsúlyozzák az RMDSZ-szel szemben. Tehát ismét az imént említett Erdély-központúság hangsúlyozásáról van szó. Az alábbi idézet ennek egy példája:

„Aláírásainkkal tehát ne a régi rendszer levitézlett katonáit, ne Victor Pontát és partnereit, hanem azokat támogassuk, akik a magyar nemzetpolitikában is rendszerváltozást akarnak: egy föderális Romániában a régiók rendszerét, ezen belül pedig az erdélyi magyarság önrendelkezését, Székelyföld és Partium, illetve Bánság vagy Mócvidék területi autonómiáját.” (EMNT: Nyissunk új fejezetet a rendszerváltozás folyamatában. 2014. 08. 26.)

30. ábra EMNT romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban időrendben a politikai közösség kifejezése

31. ábra EMNT romániai politikai eseményekkel kapcsolatos diskurzusaiban a politikai közösség kifejezése

Az a tény, hogy az erdélyi politikai dinamikáknak megfelelően térképezhetők fel a szervezetek kommunikációs stratégiáinak változásai, arra enged következtetni, hogy a diskurzusanalízis eredményei, megfelelnek a folyamatkövetésnek, melyet a módszertani megfontolások részben ismertettem. A folyamatkövetés lényegi eleme, hogy a hipotézis igazolása során alternatív magyarázatokat is figyelembe vegyünk, majd cáfoljuk azokat, így kizárva annak lehetőségét, hogy az adataink csupán korrelációra mutatnak rá. Ennek megfelelően látszik igazolódni az a feltételezés, hogy az erdélyi szervezetek diszkurzív paneljeikben egyre inkább a magyarországi politika befolyása miatt fordulnak a kiterjesztett magyarországi politikai közösség koncepciójához. A romániai politikai események és a

román nyelvű közlemények elemzése rávilágít arra, hogy a szervezetek kommunikációs stratégiája megfelel a szakirodalomban tárgyalt politikai cselekvési stratégiájuknak, így legitim azt feltételezni, hogy ez a magyarországi események kapcsán is hasonlóképpen alakul.

10.4. Intézményi kapcsolatok – a kapcsolatrendszer kiterjesztése

Tehát a dokumentumok és interjúk vizsgálata, és a kommunikációs stratégiák elemzése mellett a trianguláció során egy harmadik adatgyűjtési eljárásra támaszkodva is vizsgálom hipotézisemet. A dokumentumelemzéssel és diskurzuselemzéssel felvázoltam, hogy az erdélyi magyar szervezetek egyre inkább a magyarországi politikai közösség tagjaiként szólítják meg az erdélyi magyarokat, mely ellentétben áll a dokumentumaikban megfogalmazott feladatokkal és célokkal, azaz a területi érdekérvényesítéssel. A továbbiakban azt mutatom be, hogy az állampolgársággal és választójoggal kapcsolatba hozható tevékenységek mentén a szervezetek kapcsolatrendszere, hogyan terjeszkedik Erdélyben. Ennek a terjeszkedésnek az eredménye, hogy egyéb, korábban szintén valamilyen módon a magyar kisebbség érdekérvényesítését szolgáló intézmények Magyarország irányába mozdulnak el, ha csak közvetve az EMNT, EMNP, RMDSZ vagy Eurotrans Alapítványon keresztül is.

Tehát az erdélyi esettanulmányon belül először azt mutatom be, hogy a korábban elemzett szervezetek milyen egyéb módokon jelennek meg Erdélyben, mint a magyarországi politika végrehajtói, majd azt térképezem fel, hogy az intézmények Magyarországtól való függése milyen gyakorlati következményekkel jár együtt. Az elemzés e részében tehát nem csupán a szervezetek tevékenységét nem csupán abból a szempontból kívánom vizsgálni, hogy a honosítás végrehajtóiként milyen feladatokat töltenek be és ahhoz kapcsolódóan mit közvetítenek saját munkájukról, ahogyan azt tettem a dokumentumok és diskurzusok elemzése során. Azt törekszem feltérképezni, hogy a pártok és civil szervezetek mennyire alakítják az erdélyi politikai és társadalmi teret, milyen kapcsolatrendszerrel rendelkeznek. Elsősorban azt vázolom fel, hogy erre a kapcsolatrendszerre, milyen hatással van a szervezetek magyarországi politikától való függő helyzete.

Az EMNT és EMNP esetében, illetve külön az RMDSZ és Eurotrans Alapítvány esetében kerestem azokat a kapcsolatrendszereket, melyek abból eredeztethetők, hogy a szervezetek a magyar kormány befolyása alatt működnek, ugyanis e szervezetek bevonása az állampolgársági ügyintézésbe Magyarország Erdélyen belüli terjeszkedésének két

hullámaként fogható fel. Ennek megfelelően a korábban említettek szerint a 2010 és 2018 közötti időintervallumon belül a magyarországi választásokat megelőző időszakban kerestem a szervezetekhez kapcsolható olyan projekteket, melyek arra mutatnak rá, hogy ezek az erdélyi szervezetek tevékenységükben az állampolgársági ügyintézésen keresztül Magyarország irányába fordultak.

Az a fenti elemzésekből belátható, hogy az általam vizsgált szervezetek egymástól nem függetlenek. Önmagában az a tény, hogy a korábban civil szervezeti funkciókat maguknak kijelölő szervezetek, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és az Eurotrans Alapítvány szorosan a hozzájuk köthető politikai pártokkal együtt végzik tevékenységüket mutatja, hogy a civil szervezeti munka átalakult. Mindez a változás azzal együtt is így van, ha belátjuk, hogy az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács korábban is töltött be politikai szerepet.

Eltérő az intézményrendszerek esetében, hogy míg az Eurotrans Alapítványt az RMDSZ alapította, addig a Nemzeti Tanács esetében, maga a civil szervezett hozott létre egy pártot. Már felvettem a szervezetek bemutatásakor, hogy a Nemzeti Tanács esetében ez annak is köszönhető, hogy a civil szervezet szeretett volna beleszólást a romániai politika alakulásába, azonban erre nem volt lehetősége az RMDSZ mellett, viszont egy Magyarország által támogatott politikai párt segítségével 2010 óta megpróbálnak részt venni a romániai politikai események alakításában. Ez a szándék megmutatkozik a szervezetek alapító dokumentumaiban is. Illetve maga a határozat, mely alapján létrehozták az Erdélyi Magyar Néppártot egyértelműen kimondja, hogy a szervezet célja egy olyan politikai erő létrehozása, mely az RMDSZ-től eltérő romániai magyarokat támogató politikát képvisel.

Azonban ezt a szándékot a valóságban nem sikerült beteljesíteni, mégpedig éppen a magyarországi politika erdélyi befolyása miatt. A szervezet kommunikációs stratégiájának elemzésével igazoltam, hogy a romániai politikai eseményekkel kapcsolatos dokumentumaikban valóban megmutatkozik, hogy az EMNP egy Erdélyre fókuszáló politikai párt, mely a romániai politikai események kapcsán akár magyar akár román nyelvű közleményeikben az erdélyi magyarok területi érdekeit kívánja képviselni, őket mint az erdélyi politikai közösség tagjait kezeli. Azonban szintén a diskurzuselemzés alapján megállapítható, hogy azokban a közleményeikben, melyek a magyarországi politikai események kapcsán szólítják meg az erdélyi magyarokat, elsősorban az erdélyi román-magyar kettős állampolgárokat, nem tudnak a saját célkitűzéseiknek megfelelően az erdélyi

politikai közösség tagjaiként megnyilvánulni, sokkal inkább jellemző a magyarországi politikai közösségre hivatkozás.

Ennek megfelelően az erdélyi szervezetek annyiban foghatók fel transznacionális mozgalmaknak (Tarrow 2005), hogy az állampolgársági ügyintézés megjelenésével a korábbi kisebbségvédelmi, kisebbségi érdekérvényesítő funkciójuk átalakul. A területi államukon belüli tevékenységük megváltozik, a lokális igények transzformálódnak, a területi érdekérvényesítés szintjéről az anyaállami érdekérvényesítés szintjére mozdulnak el. Ez annyit tesz, hogy a diskurzuselemzésben megállapítottak szerint a szervezetek már nem a magyar kisebbségek romániai politikai közösségen belüli területi érdekérvényesítőiként, hanem a magyarországi politikai közösségen belüli képviselőkként szólítják meg a magyar állampolgárok. Ezáltal egyrészt megváltozik a korábbi tevékenység maga, nem hajtják végre a dokumentumaikban meghatározott célok nagy részét, illetve megváltozik azoknak a köre is akik nevében eljárnak. Míg korábban az erdélyi magyar közösség egésze beletartozhatott azon személyek körébe, akik érdekeiben a szervezetek cselekednek, addig legalábbis a magyarországi választások kapcsán mindenképpen ez a kör leszűkül és csak az állampolgárok kerülnek a figyelem középpontjába.

A szervezetek mobilizációs struktúrája pedig a Koinova és Karabegović által diffúznak nevezett módon változik (Koinova és Karabegović 2017, 213). A szerzők szerint a mobilizációs struktúra az, amin keresztül a kollektív cselekvés végbemegy. Ennek megfelelően az alábbiakban bemutatom, hogy az erdélyi szervezetek kapcsolatrendszerain keresztül, diffúz módon hogyan fogalmazódik át a korábbi cselekvési tér. Az állampolgársági ügyintézés, majd főleg a magyarországi választásokon való részvétel lebonyolítása, azaz a kollektív cselekvés során bekerülnek újabb és újabb szervezetek a kapcsolati hálóba, melyek tevékenysége ennek megfelelően, ha csak meghatározott időintervallumra is, de módosul.

Az alábbiakban az adatok elemzésének módszereiről írt fejezetben tárgyalt elméleti megközelítés alapján létrehozott konceptuális keretben, a társadalmi tér koncepciójára támaszkodva bemutatok három az erdélyi esettanulmányon belüli példát, melyek egyesével szemléltetik, hogy az erdélyi szervezetek különböző projektjei, illetve más szervezetekhez való viszonyuk, hogyan támasztja alá a magyarországi befolyás növekedését, ezáltal a szervezetek erdélyi területi érdekérvényesítési tevékenységének csökkenését. Az erdélyi szervezetek különböző tevékenységei és kapcsolataik kontextuális elemzésének segítségével, rámutatok arra, hogy hogyan válik értelmezhetővé az az újrapozícionált társadalmi tér, melyben továbbra is a határon túli magyar közösség tagjaiként ugyan, de

inkább az anyaállam képviselőiként jelennek meg. A kontextuális elemzés lényege, hogy nem csupán arra mutatok rá, hogy milyen egyéb szervezetekkel állnak kapcsolatban a pártok és civil szervezetek, hanem arra is felhívom a figyelmet, hogy az éppen aktuális esetben, mi az a kontextus, mi az az összefüggésrendszer, melyben ezek a kapcsolatok megvalósulnak. A bemutatott példák egyrészt az állampolgársági ügyintézés szervezetrendszeréhez, másrészt a magyarországi választásokhoz köthetők. Az ismertetett tevékenységek és kapcsolatok sajátosságait egyrészt az etnográfiai adatgyűjtés módszerével, másrészt mások által gyűjtött adatok másodelemzésével támasztom alá.

Az első példán keresztül azt szemléltetem, hogy az elemzett erdélyi szervezetek, hogyan alakítják át saját cselekvés stratégiájukat a közvetlen magyarországi hatás eredményeképpen. A második példán keresztül szemléltetem, hogy a magyarországi befolyás kiterjesztése más szervezetekre hogyan alakítja át azt a társadalmi teret, melyben Koinova szerint a diaszpórák közösségek politikai ereje megnyilvánul. A harmadik példa segítségével pedig arra mutatok rá, hogy a magyarországi befolyás következményeképpen a szervezetek diffúz módon hatást gyakorolnak egyéb, a határon túli magyarok érdekérvényesítésével foglalkozó szervezetek társadalmi térben való elhelyezkedésére. Mind a három példa az anyaállam állampolgárságon és választójogon keresztül kikényszerített hatását mutatja be, mely megváltoztatta a társadalmi kontextust, így transzformálta a szervezetek érdekeit.

Mind a két szervezetrendszer esetében a magyarországi függőség egyik reprezentatív megnyilvánulása a magyarországi választásokat megelőző időszakban a választási regisztrációs kampány. Egyrészt mind a két szervezet a magyarországi választásokat megelőzően létrehozott egy külön a választási regisztrációt segítő hálózatot, mely működtetéséről egyébként semmilyen formális megállapodás nem született a magyar állammal. Az EMNT és EMNP a 2014-es választásokra a saját honlapjukon belüli aloldallal segítették a választási regisztrációt („Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács - Regisztráció a magyarországi választásokra” 2014). Majd az RMDSZ is csatlakozott a magyarországi választásokat megelőző regisztrációs kampányhoz saját infrastruktúrájukra támaszkodva. Azonban az RMDSZ vezetők nyilatkozatai arra engednek következtetni, hogy ekkor a Fidesz-RMDSZ megállapodást megelőzően elsődlegesen a romániai magyarok helyi politikai mobilizációja volt a célja a legnagyobb romániai magyar pártnak. Ugyanis a magyarországi választásokhoz kapcsolódó regisztrációs kampányt összekötötték az erdélyi európa parlamenti választásokra toborzással („Partnere lesz a magyar kormány az RMDSZ a választási regisztráció népszerűsítésében” 2014).

Azonban a 2015-ös megállapodást követően az Eurotrans Alapítvány már formálisan (ugyan továbbra is anélkül, hogy az ebben való részvétel bármilyen dokumentumban le lenne fektetve) részt vesz a 2018-as magyarországi választásokat megelőző regisztrációs kampányban, mégpedig egy a regisztrációt segítő honlap létrehozásával. A www.regisztracio.ro weboldal stílusjegyeiben nagyban hasonlít a magyarországi nemzeti konzultációs honlaphoz („Választások 2018. - Regisztráció” 2018; „Nemzeti Konzultáció 2018” 2018). Hasonló célból hozott létre egy honlapot az EMNT is („Tájékoztató honlapot indított a regisztrációról az EMNT és a Néppárt” 2017), mely azonban formailag inkább a magyarországi kormányablakhoz, a kormányzati ügyfélszolgálat weboldalához hasonlít („választás.infó – a magyarországi választásokról az Erdélyben élő magyar állampolgároknak” 2018; „Kormányablak” 2019). A 2018-as választásokat megelőzően készítettem interjút egy EMNT alkalmazottal, aki a kommunikációs felületekért is felelős. Elmondása szerint nem magyarországi befolyásra készült a honlap ilyen formában, csupán logikus lépés volt, egy olyan sémát alkalmazni, melyet korábban a magyar állampolgárok már ismerhetnek (Interjú, Kolozsvár, 2018. március). Az EMNT honlap az interjú alany szerint saját fejlesztés. Az Eurotrans Alapítvány esetében pedig nem érhető el impresszum, amely alapján tájékozódni lehetne a honlap készítőinek kilétéről.

Az a tény, hogy a magyarországi választásokra történő felkészülés kapcsán a szervezetek úgy döntenek, hogy egy olyan rendszert alakítanak ki, mely formájában egybeesik az anyaállami hivatalos felületekkel, azt támasztja alá, hogy az anyaállami kontextus megteremtése tevékenységükben kiemelt szerepet kap. Valójában az a tény nem indokolhatja teljes mértékben ezen felületek ilyen formájú kialakítását, hogy az erdélyi magyar kettős állampolgárok már ismerik ezeket a struktúrákat, így ezek segítenek a könnyebb ügyintézésben, tájékozódásban. Annak ellenére, hogy a nemzeti konzultációs ívek megjelennek Erdélyben, a nemzeti konzultáció egyéb elemei nem szerepelnek az erdélyi hétköznapiakban olyan mértékben, mint Magyarországon. Ugyan az egyes nemzeti konzultációs időszakokat megelőzően több magyar nyelvű, kormány közeli hírportálon jelent meg a nemzeti konzultációra felhívó hirdetés, de Erdélyben nem volt plakátkampány. Az erdélyi magyar fiatalok médiafogyasztási szokásai pedig alátámasztják, hogy annak ellenére, hogy a legtöbb háztartásban elérhetőek a magyar állami csatornák, ahol a nemzeti konzultációra felhívó hirdetések akár a mindennapok részei is lehetnének, valójában ezek nézettsége nagyon alacsony az erdélyi magyarok körében (Barna és Kiss 2013).

Az az érv, hogy a kormányablak mintájára azért volt érdemes az EMNT választással kapcsolatos weboldalát felépíteni, mert a magyar állampolgárok ismerik ezt a felületet, nem meggyőző. Hiszen az EMNT a Demokrácia Központok hálózatával éppen azokat a funkciókat tölti be, melyet a magyarországi lakóhellyel rendelkező állampolgárok a kormányablakokon keresztül online, vagy a kormányhivatalokban megjelenve intézhethetnének. A szervezetek törekvése éppen az, hogy mind az állampolgársági ügyintézés, mind az állampolgársággal rendelkezők számára biztosított egyéb ügyintézés a Demokrácia Központok és a Nemzeti Tanács alkalmazottak segítségével történjen. A magyarországi választások kapcsán is folyamatosan az jelenik meg a diskurzusban, hogy minden potenciális állampolgár és választópolgár forduljon a szervezetek alkalmazottaihoz, mert egy kis hiba (leggyakoribb például az azonosításhoz használt hivatalos iratokon, az anya nevének román és magyar írásmódjabeli különbségéből ered) is az adatok, választási cédula érvénytelenségéhez vezet. Ennek megfelelően sem a regisztráció során, sem egyéb adminisztratív ügyintézés kapcsán nem találkozni a szervezetek hivatalos közleményeiben olyan kéréssel, hogy a kormányablakon keresztül végezzék el ezeket. Továbbá a 2018-as magyarországi választásokat megelőző regisztrációs kampány része volt az is, hogy a szervezetek önkéntesei telefonon keresték fel a magyar állampolgárokat és helyettük végezték el az online regisztrációt, amely egyébként nem is a kormányablakokon keresztül, de az azokra stílusjegyeiben hasonlító Nemzeti Választási Iroda weboldalán keresztül történik („Választási ügysegéd” 2019).

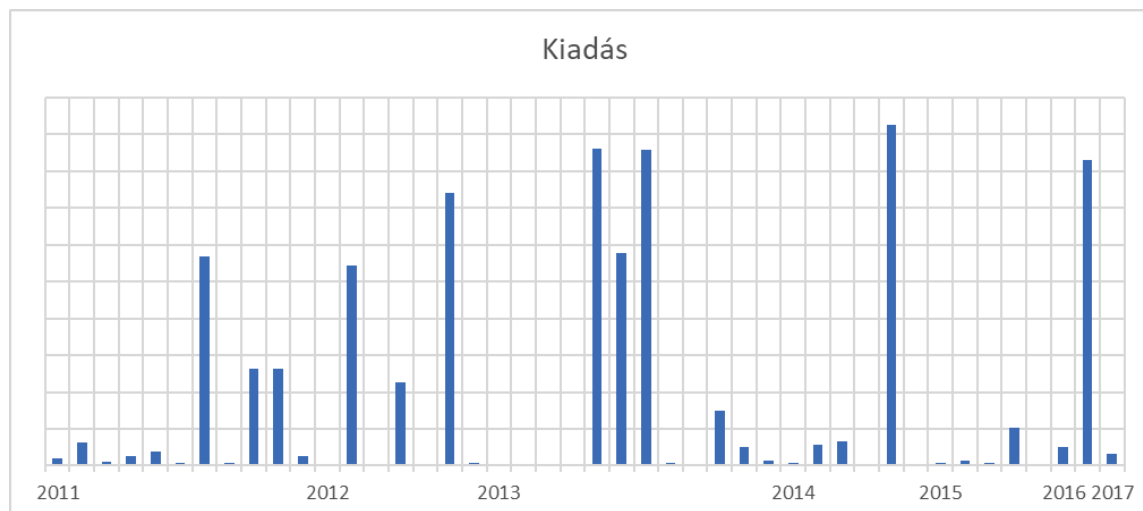
Az EMNT és EMNP felhívásaiban sosem szerepel az a felszólítás, hogy a kormányablak segítségével végezzék el az erdélyi magyar állampolgárok a különböző ügyeiket. Éppen arra kérnek minden potenciális választópolgárt, hogy személyesen az irodák alkalmazottainak segítségével végezzék el a különböző adminisztratív teendőket, tehát ebből következően nem elfogadható az az érvelés, hogy azért hasonlít a kormányközeli platformokhoz stílusában a szervezetek által létrehozott a magyar állampolgárok figyelmét felkeltő weboldalak, mert az állampolgárok ezekhez a stílusjegyekhez már úgy is hozzászórtak.

Sokkal racionálisabb megoldás lenne a szervezetek részéről, hogy ha akár az állampolgársági ügyintézés, akár a magyarországi választásokat megelőző regisztrációs kampány során, olyan felületeket hoznának létre, illetve olyan szóróanyagokat gyártanának, melyek nem a magyarországi kormányközeli stílusjegyeket tartalmazzák csupán, hanem felhívják a helyi választópolgárok figyelmét a szervezetek egyéb tevékenységeire, célkitűzéseire, feladataira. Azonban az a tény, hogy a saját arculati elemeiket ezekben a

magyarországi politikai eseményekhez kapcsolódó oldalakon nem használják arra enged következtetni, hogy a Koinova által meghatározott koncepció által, valójában a szervezetek saját tevékenységeiket is inkább a magyarországi kontextusban végzik, eltávolodva a saját mobilizációs struktúráiktól, a saját érdekeiket háttérbe szorítva, elsődlegesen a magyarországgal egybeeső társadalmi térben járnak el.

A második példán keresztül azt mutatom be, hogy a magyarországi terjeszkedés Erdélyben nem csupán az általam elemzett szervezeteket érinti közvetlenül, hanem közvetve más erdélyi intézmények esetében is megmutatkozik. Ezt az elemzést az Átlátszó Erdély blog adatgyűjtéseinek eredményeire alapozom. A blog szisztematikusan összegyűjtötte azokat az anyagi juttatásokat, melyek Magyarország irányából Erdélybe érkeztek és az állampolgárság kiterjesztésével hozhatók összefüggésbe („Határon túli támogatások 1.: a jobb kéz nem tudja, mit támogat a bal” 2017; „Határon túli támogatások 2.: Az állandó tételek és a legjobb barátok” 2017). A számok alapján egyértelműen látható, hogy az Erdélybe érkező támogatások az állampolgárság kiterjesztése óta folyamatosan növekedtek. A legnagyobb határon túli magyarokat támogató állami szervezet a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. kiadásai 2011 és 2016 között hatszorosára növekedtek. Az elemzésben nem a pontos összegekkel foglalkozom, csupán ezen összefüggések azon oldalaira világítok rá, melyek azt támasztják alá, hogy az elemzett erdélyi szervezetek nem csak diskurzusaikban kimutatható módon kerültek függő helyzetbe Magyarországtól, illetve, hogy ennek a függő helyzetnek a gyakorlati megvalósulásai tetten érhetők az elemzett kapcsolatrendszerben. Viszont a Sipos által gyűjtött adatok segítségével követhető, hogy melyik szervezetek, milyen címen kapnak magyarországi támogatást. Sipos az adatait a költségvetési zárszámadások alapján összegezte 2015-ig, majd ezeket én egészítettem ki ugyanezen forrás alapján 2017-ig, amíg az adatok elérhetőek. Az alábbi táblázat mutatja, hogy csupán azok az összegek, melyek honosítási ügyintézésre hivatkozva kerültek kiutalásra milyen tendenciát követnek. A táblázat nem tartalmaz konkrét számokat, mivel nehezen beazonosítható, hogy a honosításra szánt összegekből mennyi marad a magyarországi hivataloknál, mennyi kerül határon túlra. Azonban a jogcímek, melyek alapján ezek az összegek kiutalásra kerültek mutatják, hogy nem csupán az általam elemzett szervezetek azok, melyek a honosításban részt vesznek. Többek között például a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium rendszeresen a *„A magyar-magyar kapcsolattartás és az együttműködést szolgáló intézmények támogatása”* cím alatt, míg máskor a Kárpát-medencei Magyar Jogsegély Szolgálat számára biztosított különböző

összegeket, azonban mindezt úgy, hogy az indoklásban szerepel a honosítási ügyintézésre hivatkozás.

32. ábra Honosítási ügyintézés kapcsán kiutalt összegek

A táblázat alapján látható, hogy megjelenik az erdélyi ügyintézéssel összefüggésbe hozható mintázat. A kiugrások 2013-ban például a „*A határon túli magyarokkal folytatott konzultáció 1506/2013. (VII. 31.) Korm. Határozat*” értelmében rendel el további források bevonását. A 2015-ös kiugrás pedig „*Honosítási-kettős állampolgársággal kapcsolatos eljárások*” cím alatt határozz meg további összegeket.

Sipos joggal állapítja meg, hogy a nemzetpolitika címén elköltött pénzek nehezen visszakövethetőek, átláthatatlan rendszerben, gyakran egyéni döntések alapján kerülnek kiosztásra („Határon túli támogatások 1.: a jobb kéz nem tudja, mit támogat a bal” 2017). Ez valójában nem csak az anyagi források nehezen követhetőségét jelenti, hanem azt is, hogy nehezen látható át, hogy az erdélyi szervezetek milyen kapcsolatban vannak az anyaállammal. Azonban azokból az állandó tételekből, melyek a határon túlra érkeznek, nyomon követhető, hogy mely további szervezetek azok, akik folyamatosan kapnak anyaországi támogatást.

A határon túli magyarokkal kapcsolatos nemzetpolitika szerves része az erdélyi egyházak és a magyar nyelvű oktatást végző szervezetek támogatása. Az adatok alapján belátható, hogy a Magyarországról érkező anyagi támogatások 2015 után, az RMDSZ-szel történő megállapodás követően jelentősen megugranak. Szintén az Átlátszó Erdély blogon összegyűjtött adatok alapján látható, hogy az összesen az erdélyi szervezetek számára megítélt összegek tekintetében korábban csupán elenyésző százalékát kapták az erdélyi egyházak, 2016-tól már kétharmadát ők nyerik el („Téglák és emberek. Az Erdélyi Református Egyházkerület ingatlanberuházásai” 2018).

Nem csupán a blog által gyűjtött adatok, de a különböző szervezetekhez köthető hírekben is megjelenik, hogy az RMDSZ-szel kötött megállapodást követően az erdélyi egyházak támogatása növekszik. Kiemelhető például az a 2018-as hír, mely alapján a magyarországi választásokat megelőzően a magyarországi egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkár, Soltész Miklós és RMDSZ politikusok közös sajtótájékoztatón jelentik be, hogy a magyar kormány milyen támogatásban részesíti az erdélyi egyházakat, illetve kifejtik, hogy *„[a] magyar állam nem csak saját hatáskörében végzi felelősen munkáját, hanem azon román döntéshozók helyett is, akik a parlamentben magukkal vannak elfoglalva.”* Ugyanekkor hangsúlyozza ki Borboly Csaba, az RMDSZ politikus a azt is, hogy *„a magyar kormány a legnagyobb bölcsőde és napközi programját bonyolítja le Erdélyben”* („Csíki RMDSZ – A közösség alapja az egyház és a civil élet” 2018).

Elemzésem szempontjából ez a második példa azt illusztrálja, hogy a magyarországi támogatáspolitikát Erdélyben közvetve ugyan de az általam elemzett szervezetek kapcsolatrendszerén keresztül nyilvánul meg. Az adatok alapján belátható, hogy az erdélyi egyházak támogatásának növekedése időben egybeesik az RMDSZ-szel kötött megállapodással. Az RMDSZ és Eurotrans Alapítvány állampolgársági ügyintézésre kiépített infrastruktúrájának vizsgálata még jobban árnyalja ezt a kapcsolatot. Ugyanis az Eurotrans Alapítvány oldalán található kiszállási helyek közül a legtöbb vagy valamilyen egyházi épület, vagy valamilyen az egyházak által fenntartott bölcsőde, óvoda és iskolaépület („Eurotrans Alapítvány Kiszállások” 2018).

További jellemző az erdélyi egyházak részvétele a magyarországi választások lebonyolításában. Ugyanezek a kiszállási helyeken az Eurotrans Alapítvány munkatársai a magyarországi választásokat megelőzően segítettek a szavazati csomag összeállításában is a választásokat megelőző regisztrációs időszak, illetve szavazatgyűjtés időszakában, március 22 és 29 közötti összesen 29 azonosítható kiszállási hely közül 10 helyszín vagy valamilyen egyházi fenntartású intézmény vagy bölcsőde, óvoda, iskola épülete. Továbbá a román posta megbízhatatlanságára hivatkozva a helyi sajtó és politikai pártok képviselői is azt javasolták a magyar állampolgároknak, hogy bízzák a levélsomagot a szervezetek vagy a magyar egyházak képviselőire („Levélszavazás: magyar választás április 6-án” 2014; „Még érkeznek a szavazólapok, ne postán küldjük vissza!” 2018).

A fent említett egyházi szereplőkön kívül az erdélyi médiatér magyarországi támogatása is hasonló módon zajlott le. Míg korábban is részesült az erdélyi magyar nyelvű média különböző magyarországi támogatásokban, addig az RMDSZ-szel való békülés után

ezek az összegek megsokszorozódtak. A Határok Nélkül a Magyar Sajtóért Alapítvány 2015-öt megelőzően folyamatosan támogatott különböző erdélyi sajtóorgánumokat. Ezt követően ez a támogatási struktúra átalakult, kibővült, és már nem csak a Fidesz közeli platformok támogatásával, hanem az RMDSZ-hez közel állók finanszírozásával. Ezt a támogatást korábban az RMDSZ tette meg, de a Magyarországról érkező pénzeknek köszönhetően a párt anyagi támogatásai háttérbe szorultak („Magához édesgette a Fidesz az erdélyi magyar online sajtót” 2017; „Így »építik« a sajtót magyar pénzből Erdélyben” 2018).

A harmadik példával pedig egy közvetlenül megnyilvánuló transzformatív, még ha csak ideiglenes érdekeltolódást mutatok be. Koinova koncepciója mentén ebben az esetben is azt szemléltetem, hogy amennyiben az erdélyi szervezetek működését transznacionális mozgalomként konceptualizáljuk, akkor a kapcsolatrendszer alakulásával láthatóvá válik, hogy diffúz módon, hogyan hatnak ki a szervezetek más alapítványok tevékenységére és ez milyen módon alakítja át a társadalmi teret, melyben korábban az erdélyi területi érdekek képviselői, mintegy kollektív cselekvés ment végbe. Az előző példa esetében közvetett kapcsolatokról írtam, hiszen ott az erdélyi szervezetekkel való megállapodás következtében ugyan, de csupán annak közvetett következménye az erdélyi egyházak és média támogatása, addig a mostani példában közvetlenül az RMDSZ új, magyarországi politikával összefüggő szerepvállalásán keresztül módosítja egy másik szervezet működését.

Tehát az egyházakon túl egyéb szereplők bevonása is jellemző a magyarországi választásokkal kapcsolatos ügyintézésbe. A 2018-as választásokat megelőzően megfigyeltem Kolozsváron, hogy pontosan hogyan bonyolítják a levélszavazást. A magyar konzulátus udvarához közel egyébként is működő Demokrácia Központ mellett az RMDSZ aktivistái segítették a magyar állampolgárokat a szavazati csomag összeállításában. A választások során a konzulátuson felvett levélsomaggal, vagy az otthon postai úton megkapott levélsomaggal a magyar állampolgárok felkereshették akár a Demokrácia Központok ügyintézőit, akár az RMDSZ önkénteseit, akik segítettek az azonosító nyilatkozat kitöltésében és a szavazati csomag összeállításában. A konzulátus udvarán követtem, hogy a Demokrácia Központ és az RMDSZ irodája között egyfajta verseny alakult ki az érkező érdeklődők fogadásáról. Annak érdekében, hogy az adott szervezett több szavazati csomagot tudjon felmutatni a konzulátusra érkező embereket megszólítva invitálták be őket egyik, illetve másik irodába. Elsősorban ez a megszólítás az RMDSZ önkéntesekre volt jellemző, akik a hétköznapiakban nem dolgoztak a konzulátus udvarán,

hiszen csak erre az időszakra, külön a választások idejére költöztek be egy ott található irodába, mely egyébként az Áldás Népeség Egyesület irodája („Áldás Népeség Egyesület - »Gyermekek nélkül népünknek híre csak emlék.« “ 2019.). Az Áldás Népeség Egyesület hivatalosan, formálisan nem vesz részt sem a honosítási ügyintézésben, sem a választások lebonyolításában. A szervezet célja az erdélyi magyar népesség demográfiai csökkenésének megállítása, a gyermekvállalás támogatása. Azonban az irodában a magyarországi választásokat megelőzően tehát az RMDSZ önkéntesei dolgoztak, megfigyelésem szerint az udvaron az RMDSZ munkatársaiként mutatkoztak be. Az Egyesület a Magyar Polgári Párthoz köthető, egy korábbi Kolozs megyei elnök kezdeményezésére hozták létre, illetve jelenleg is az MPP partnerszervezete. Az MPP közleménye szerint munkatársaik, illetve a partnerszervezetek munkatársai részt vesznek a magyarországi választások során a szavazatok Magyarországra juttatásában (Közéletünk 2018). Ez a szervezeti átfedés annak lehet eredménye, hogy az MPP és az RMDSZ stratégiai partnerei egymásnak („Aláírta az együttműködési megállapodást az RMDSZ és az MPP” 2016).

Alkalmazva Koinova és Karabegović négylépcsős mechanizmusának leírását erre a helyzetre belátható, hogy az RMDSZ e típusú terjeszkedése megfeleltethető az általuk a diaszpóraszervezetek diffúz érdekérvényesítési stratégiájaként leírt jelenségnek. Koinova és Karabegović a bosznia-hercegovinai omarskai emlékezési hely kapcsán kialakult érdekérvényesítési stratégiában ugyanis az első lépcsőként fogalmazza meg azt a jelenséget, mikor a helyi érdekérvényesítés során az információk terjedése a diaszpóraszervezeteken keresztül valósul meg. A diffuzitás lényege, hogy az információk átadása a különböző szervezetek között azok interakcióiban nyilvánul meg, az információk átszivárognak egyik féltől a másik félhez. Az omarskai tábor kapcsán a helyi szervezetek kommunikáltak a diaszpóraszervezetek tagjaival így felhasználva kapcsolatrendszerüket az érdekeik közvetítésére. Az erdélyi példa esetében némileg másképp működik a mechanizmus, de mégis csak egy hasonló diffúz terjedés látható. Az RMDSZ mint, helyi politikai kapcsolatokkal rendelkező érdekérvényesítő szervezetként kihasználja a pozícióját, transzformálva azt a szerepet, melyet korábban a magyar közösség tagjainak érdekeit érvényesítő szervként töltött be, egy új társadalmi térben, a magyarországi politika végrehajtójaként cselekszik egy másik egyesület infrastruktúráját felhasználva. A diffuzitás ebben a helyzetben úgy valósul meg, hogy az RMDSZ nem a saját politikáját alakítja át teljes mértékben, hanem a saját transzformált érdekeit egy másik szervezet tevékenységén keresztül valósítja meg. Ezáltal megvalósul a tarrowi elmélet, miszerint a transznacionális

mozgalmak eltekintve az adott lokalitástól, érdekeiket átalakítva egyéb színtereken, magukat a Koinova által leírt társadalmi térben újrapozícionálják.

10.5 A magyar kormány mint etnikai párt

A diskurzuselemzés és a kapcsolatrendszer változásainak elemzésének összevetése a dokumentumok vizsgálatával arra enged következtetni, hogy az erdélyi szervezetek érdekérvényesítése a magyarországi befolyás hatására csökken. Az érdekérvényesítés definíciójának kidolgozása során felvettem annak a lehetőségét, hogy a magyar kormány beavatkozása az erdélyi politikai színtéren nem csupán az erdélyi szervezetek érdekérvényesítésének csökkenéséhez, hanem ahhoz is vezet, hogy a magyarországi politika jelenléte a régióban azt eredményezi, hogy a magyarországi kormánypárt átveszi az etnikai párt szerepét az erdélyi magyar közösségen belül. Ugyan e jelenség vizsgálata nem tartozik szorosan az értekezés kutatási kérdéséhez, és az alábbi elemzéssel ezt nem is tudom elégségesen alátámasztani, azonban, a gondolat igazolására tett kísérletként elvégeztem a magyarországi „diskurzusteremtő” szövegek, azaz az Orbán Viktor közlemények újabb kódolását. Arra kerestem választ ebben az újabb kódolási ciklusban, hogy fellelhetőek-e a miniszterelnöki diskurzusban a magyarországi kisebbségekre való bármilyen utalás. Azt a feltételezésemet kívántam, így igazolni, hogy a magyarországi kisebbségek már nem, mint a magyarországi politikai közösség tagjai jelennek meg, hanem ők már csupán az ország területén „*velünk élő*” közösségként szerepelnek a beszédekben.

Az eddigi diskurzuselemzés alátámasztja, hogy a miniszterelnöki beszédek által teremtett diskurzusban a politikai közösség koncepciója egyértelműen tartalmazza a határon túli magyarokat is és a magyarországi magyarokra utalás csupán elenyésző mértékben jelenik meg. Sőt ekkor is inkább abban a kontextusban, amikor felhívja a miniszterelnök a magyarországi magyarok figyelmét a határon túli nemzettársak sorsára, illetve arra a tényre, hogy e nemzettársak igényeit is figyelembe kell venni (16. ábra Orbán Viktor szövegekben elhangzott utalás a politikai közösségre).

Az alábbi példa mutatja be, hogy a magyarországi magyarok megjelenése a miniszterelnöki beszédben pontosan milyen kontextusban hangzik el:

„Végezetül van itt egy vita, amiben talán helyes, ha a magyar kormány is elmondja a véleményét, ez a szavazati jognak a kérdése. Említettem már, hogy korábban erről, a külhoni magyarok szavazati jogáról konszenzus jött létre Magyarországon. Most itt van ebben valamilyen repedés, szerencsére hajszálrepedés, de azért mégiscsak ez a kérdés felszínre került, és szeretném jelezni, hogy szerintem a magyarországi magyarok szempontjából, tehát most a magyarországi magyarok felől nézem az ügyet, a mostani helyzet elrendezése igazságos. Helyes és igazságos. Jól képezi le a valóságot, amely abból

áll, hogy mindannyian egy nemzethez tartozunk, de különböző helyzetben vagyunk.” (Orbán Viktor beszéde a Magyar Állandó Értekezlet XVI. Ülésén, 2017. november 11.)

Tehát kirajzolódik az a politikai közösség, mely túlterjeszkedik a határokon, melynek tagjai a magyarországi magyarok és a határon túli magyar állampolgárok, választópolgárok is. Azonban annak vizsgálatában, hogy a magyarországi kisebbségek megjelennek-e egyáltalán az orbán viktori diskurzusban a kódolás egy újabb ciklusában ismét sorra vettem az auto-coding segítségével a magyarországi és a kisebbségi kifejezéseket. Ekkor azokat az előfordulásokat kerestem, mikor felmerül a magyarországi politikai közösség tagjaiként vagy akármilyen más kontextusban a magyarországi kisebbségekre való utalás. Mivel sem a magyarországi, sem a kisebbségi kifejezések esetében nem tudtam ilyen kódot alkalmazni, újabb auto-coding ciklussal próbáltam a nemzetiség kifejezésre keresni, mely egyszer sem fordul elő a több mint húsz Orbán Viktor közleményben. Ezek után a 13 elismert magyarországi nemzetiségre kerestem rá egyesével és végeredményben így sikerült azonosítanom egyetlen előfordulást.

A miniszterelnök 2014-es beszédében az alábbi szövegrészlet egy elemét tudtam a *'magyarországi kisebbség'* kóddal ellátni:

„Március 15-én nemcsak Petőfi és a márciusi ifjak váltak hősök, nemcsak azok, akiknek nevét gyermekkorunktól betéve tudjuk. Hőssé váltak a suszterek, szatócsok, nyomdászok, varrónők, bognárok, mindazok, akik egyetlen nap alatt kikiáltották a magyar szabadságot. A nemzet magába fogadott szegényt és gazdagot, pórt és nemest, liberálist és konzervatívot, szlávot, zsidót, németet.” (Orbán Viktor ünnepi beszéde, 2014. március 15)

Mindezek alapján tehát megállapítható, hogy a magyarországi diskurzusban nem jelennek meg nevesítve a magyarországi kisebbségek. Ennek oka természetesen lehetne az, hogy a magyarországi kisebbségeket a miniszterelnök a magyarországi magyarok kategóriájába tartozónak véli. Azonban az a tény, hogy a magyar Alaptörvény szerint a nemzeti kisebbségek már csupán „*velünk élő*” jelzővel azonosíthatók kevésbé enged erre következtetni.

Ugyan ez az elemzés nem teszi lehetővé, hogy kizárjam annak lehetőségét, hogy a magyarországi kisebbségek nem tartoznak bele abba a politikai közösségbe, melyet a magyar miniszterelnök a beszédeiben megszólít, arra viszont elégséges, hogy egybe vetve az erdélyi civil és politikai szervezetek szerepének vizsgálatával arra következtessék, hogy a magyar kormány ebben a határon túlra terjeszkedő politikai térben, melyben az illiberális állampolgárság intézményén keresztül függő helyzetben tartja az általam elemzett, a politikai részvétel lebonyolításában leginkább résztvevő erdélyi etnikai pártokat és civil

szervezeteket egy olyan etnikai párt szerepét tölti be, mely egy a határokon átnyúló politikai közösség tagjait szólítja meg, mégpedig olyan *mobilizációs struktúrák* kialakításával, melyben nem az számít, hogy milyen értékeket képvisel az adott politikai párt, hanem az, hogy képes-e az etnikai identitás felélesztésére. Ennek megfelelően a chandrai koncepció mentén, melyet az érdekérvényesítés fogalmának a dolgozatban használt definiálásakor hosszasan bemutatam a magyar kormány átveszi az etnikai pártok szerepét, még akkor is, ha a valóságban egyéb a politikai pártoknak tulajdonított funkciókat csupán az általam elemzett szervezeteken keresztül tölt be.

Chandra ugyanis arra hívja fel a figyelmet, hogy az olyan társadalmakban, melyek nem felelnek meg teljes mértékben a liberális demokratikusság kritériumainak, az etnikai kisebbségek gyakran az információszűkösség állapotában vannak, mely eredményeképpen nem az az elsődleges befolyásoló tényező a választások során, hogy a különböző pártok által képviselt politikai érdekek közül, melyeket tartják a legfontosabbnak, vagy saját magukhoz közel állónak, hanem az számít, hogy az etnikai identitást melyik párt képes feléleszteni. Ennek eredményeképpen valójában az etnikai pártok legfontosabb kritériuma az általa védnök-demokráciáknak nevezett társadalmakban az, hogy képesek-e a választópolgáraikat arra motiválni, hogy az etnikumoknak megfelelő pártra szavazzanak.

Mindezt összevetve a diskurzuselemzés eredményeivel belátható, hogy az erdélyi politikai színtéren a magyar kormány ezt a funkciót tölti be és az általam elemzett erdélyi szervezetek is ezt a jelenséget felhasználva igyekeznek a választópolgárokat megszólítani. Ugyan ezt a jelenséget ebben az értekezésben csupán a magyarországi választások kapcsán ragadtam meg, mégis némileg felsejlik a romániai választások kapcsán elemzett magyar és román nyelvű közlemények esetében is, hogy a magyarországi politikai közösségre való hivatkozás fontos szerepet tölt be. Míg a magyar nyelvű közleményekben, tehát azokban melyek minden bizonnyal a magyar kisebbség tagjainak szólnak a romániai választásokkal, illetve romániai politikai eseményekkel kapcsolatban folyamatosan megjelenik az EMNP esetében a magyarországi politikai közösségre utalás. Ugyanígy az RMDSZ esetében 2015 után ez szintén jelen van. Azonban a román nyelvű közleményekben az RMDSZ esetében ennek nincs nyoma és az EMNP esetében is csupán elenyésző mértékben. Tehát a pártok kommunikációjának fontos eleme az arra való hivatkozás, hogy az erdélyi magyarok a magyarországi politikai közösség tagjai. Még akkor is, ha ez nem közvetlenül a magyar kormány által kommunikált jelenség Erdélyben, akkor is megfogalmazható, hogy a magyar kormánynak szerepe van a romániai magyar pártok politikai diskurzusaiban, mint az etnikai identitás felélesztésének egyik eleme. Ennek értelmében a magyar kormány, pontosabban

Orbán Viktor által alkotott diskurzus erdélyi jelenléte és az erdélyi pártok általi használata arra enged következtetni, hogy a magyar kormánypárt etnikai párt minőségében van jelen az erdélyi választópolgárok szempontjából, mégpedig az általam elemzett szervezetek kommunikációján keresztül.

Az etnikai pártokkal kapcsolatos irodalom egy részét már felvezettem az értekezésben, az általam elemzett szervezetek érdekérvényesítő képessége kapcsán. Ekkor már rámutattam arra, hogy a Rabushka és Shepsle, valamint Horowitz mérföldkönek számító munkái nyomán az etnikai pártokkal kapcsolatos irodalom elsősorban a demokrácia és a pártok kapcsolatait vizsgálja, arra a kérdésre keresve a választ, hogy hogyan érthető el politikai stabilitás etnikailag heterogén társadalmakban. Ekkor vezetem be Chandra álláspontját is, amely szembe helyezkedik az előbb említett szerzőkkel, annyiban, hogy szerinte a stabilitás elérhető, amennyiben az heterogén csoportokat tudják olyan etnikai pártok képviselni, melyek képesek figyelembe venni ezen etnikai közösségek sajátosságait. Székely doktori disszertációjában támaszkodik erre a chandrai koncepcióra és a határon túli magyar politikai pártok közötti kapcsolatok dinamikáját vizsgálva kifejti, hogy a magyar kisebbségi közösségek esetében fontos figyelembe vennünk Chandrának azt az értelmezését, hogy pontosan mit is érthetünk etnikai közösség alatt, mit jelent az etnicitás az etnikai pártok esetében. A fent is tárgyalt etnicitás felélesztése valójában annak a lehetőségét tartalmazza, hogy nem tekinthetünk csupán leegyszerűsítve az etnikai kisebbségi közösség tagjaira és feltételezhetjük, hogy mindenképpen a velük egyező etnicitáshoz tartozó politikai pártra szavaznak. Figyelembe kell venni tehát az etnikai pártok és választópolgáraik kapcsolatának vizsgálatában, hogy a választók esetében *„csupán egy maroknyi érdek kifejeződése az, ami az etnikai identitás sajátosságain múlik”* (I. G. Székely 2014, 18 idézi; Chandra 2009, 406). Ez alapján határozza meg Székely, hogy a határon túli magyarok olyan közösségekként értelmezhetőek, amelyek *„nagy és jól szervezett kisebbségek, magas szintű nemzeti öntudattal és azzal a céllal rendelkeznek, hogy az intézményeik olyan teljességben tudjanak szerveződni, ami összemérhető a területi állam intézményeivel, annak érdekében, hogy fenntarthassák kulturájukat az állam szuverenitásának figyelembevételével, melyben kisebbséget alkotnak”* (I. G. Székely 2014, 18). Székely felveti, hogy a határon túli kisebbségek etnikai pártjainak vizsgálata során fontos figyelembe venni az anyaállam szerepét. Összegzésében pedig felveti, hogy az anyaállammal való kapcsolatok alakulása nagy hatással lesz a politikai pártok egymás közötti jövőbeni viszonyára.

Székely határon túli kisebbségekről és azok pártjairól szóló elemzését összevetve az én értekezésemben bemutatott változásokkal belátható, hogy a Fidesz-KDNP kormány a szervezetekre gyakorolt befolyásával a határon túli magyar kisebbségek számára ezt az intézményrendszert nem a romániai politikai közösségen belül, a helyi politikai pártok támogatásával, hanem a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belül az elemzett szervezetek irányításával hozza létre. Így a magyar kormány valójában a helyi kisebbségi közösséget, elsősorban a magyar kettős állampolgárokat és potenciális állampolgárokat a magyarországi politikai közösség tagjaiként kezeli és a Fidesz, pedig gyakorlatilag betölti egy etnikai párt funkcióit. Ez a gondolat további kérdéseket vet fel így az értekezés további kutatási lehetőséget nyit meg ezzel. A magyarországi kisebbségek magyarországi politikai közösséghez való viszonyának vizsgálata lehetővé tenné, hogy bebizonyosodjon, valóban van-e lehetősége egy kormányzó pártnak etnikai párt minőségben tevékenykednie.

11. Összegzés: az illiberális állampolgárság intézményrendszere Erdélyben

Az állampolgárság, majd a választójog kiterjesztése átalakította az erdélyi politikai teret. Az erdélyi kisebbségi magyar közösségek tagjai a romániai politikai közösségen túl a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjaivá is váltak. E politikai közösség erdélyi megjelenése megváltoztatta a kisebbségek érdekeit képviselő szervezetek tevékenységét. Az értekezésben e politikai közösség ezzel a viszonylag új elemével, a kedvezményes honosításba bevont erdélyi szervezetekkel foglalkoztam. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy e szervezetek érdekérvényesítési képessége csökkent-e a magyar állam beavatkozásának, az állampolgárság, így a politikai közösség kiterjesztésének következményeként. Mindezt az állampolgársági irodalom segítségével konceptualizáltam, annak érdekében, hogy be tudjam mutatni az állampolgárság intézménye átalakult és ennek következménye az erdélyi szervezetek új szerepvállalása a kiterjesztett magyarországi politikai közösségben.

Az értekezés így e politikai közösség egy szegmenséről, a határon túli magyar közösség intézményrendszerének szerepéről tájékoztat. A magyarországi illiberális fordulat eredménye, hogy az egyébként többféle módon legitimálható állampolgárság határon túli kiterjesztése, illetve a választójog biztosítása lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára végeredményben az illiberális berendezkedés egyik közvetítő elemévé válik. Az illiberális államok esetében, így Magyarországon is az intézmények függő helyzetben tartása természetes velejárója az e fajta politikai berendezkedés fenntartásának, illetve legitimitásának biztosításának. Az erdélyi intézményrendszer vizsgálata így egyrészt arra mutat rá, hogy ez a függő viszony, milyen következményekkel jár a határon túli kisebbség területi államon belüli pozíciója tekintetében, illetve rávilágít arra a mechanizmusra is, ahogy az illiberális kormány a saját hatalmának erősítéséhez hogyan építi ki a klienteliztikus infrastruktúrát.

Az intézményrendszer szisztematikus vizsgálata azt tette lehetővé, hogy bemutassam az illiberalizmus állampolgárságképe milyen módon jött létre. Rámutattam arra a mechanizmusra, melyben ez az állampolgárság koncepció érvényesül, mégpedig a magyar állam befolyása alatt működő szervezetek tevékenységén keresztül. Ahogy azt elemeztem, az állampolgárság kiterjesztése óta többen foglalkoznak annak az erdélyi magyarok közösségére gyakorolt hatásával. Azonban ezek az elemzések figyelmen kívül

hagyják azt a tényt, hogy a liberális alkotmányosság paradigmájában többé nem értelmezhetők az ilyen típusú állampolgárság következményei. Mások, akik figyelembe veszik az illiberális állampolgárság sajátosságait viszont nem foglalkoznak azzal, hogy ezek az állami politikák már nem csupán az egyén és állam viszonyában értelmezendők, hanem alakításukban részt vesz egy közbenső intézményrendszer is, mely irányítását az illiberális állam végzi. Az értekezés megközelítéséhez közel álló diaszpórakutatás, mely ugyan hasonló módon számba veszi az intézmények szerepét, nem olyan nemzeti közösségekkel foglalkozik, melyet a dolgozatban vizsgálók.

Az értekezésben miután áttekintettem az állampolgárság intézményével foglalkozó irodalom legfontosabb irányzatait és rávilágítottam arra, hogy a kutatásom során éppen azokra a legújabb trendekre reagálok, melyek a populisták kormányok megjelenésével magyarázzák az állampolgárság intézményének átalakulását, részleteztem, hogy a magyarországi illiberális fordulat milyen következményekkel jár az állampolgárság koncepciójának tekintetében. Felhívtam a figyelmet arra, hogy az illiberalizmust elemző szerzők eltérő tudományágak képviselőiként, így más-más megközelítésben ugyan, de egyetértenek abban, hogy az illiberális kormányzatok eszköztárába tartozik a különböző intézmények függő helyzetbe hozása. Illetve rávilágítottam arra, hogy a magyarországi berendezkedés sajátossága, amit Scheppele autokratikus legalizmusnak nevez. Ez azt jelenti, hogy a magyar kormány látszólag demokratikusnak tűnő intézkedések sorával legitimálja hatalmát. Ennek képezi részét, hogy a miniszterelnök által teremtett diskurzus központi eleme, hogy a magyar kormány intézkedéseit a néppel konzultálva, a nép döntéseinek megfelelően végzi. Az értekezés további részeiben azt demonstráltam, hogy ebben a diskurzusban Orbán Viktor számára a határon túli magyarok is a hivatkozott nép részét képezik.

A határon túli szervezetek érdekérvényesítési képességének minőségét elemző fejezetemben rámutattam, hogy mind az elemzett politikai pártok, mind a hozzájuk kapcsolódó civil szervezetek esetében azt veszem figyelembe, hogy a saját maguk számára kitűzött feladataikat milyen mértékben tudják ellátni. A politikatudományi irodalom segítségével felhívtam a figyelmet arra, hogy az etnikai pártok és választópolgáraik közötti dinamika vizsgálata során azt érdemes elemezni, hogy a pártok milyen típusú javakat tudnak a kisebbségi közösségek tagjai számára biztosítani. Illetve azt hangsúlyoztam, hogy a kisebbségi közösségek képviselőinek sikeressége vizsgálatában kiemelt figyelmet kell szentelni az etnikai identitás felélesztésének képességére. Ennek megfelelően az érdekérvényesítési képesség elemzése során azt is értelmezni kell, hogy az adott

szervezetek a közösségek tagjait képesek-e mint etnikai kisebbségeket megszólítani, érdekérvényesítő képességüknek minősége így attól függ, hogy képesek-e az etnikai identitás felerősítésére, a közösség tagjait az etnikai identitás mentén mobilizálni. A kutatás során arra törekedtem, hogy fel tudjam vázolni az anyaállam szerepét ebben a kapcsolatban. Mindezt az állampolgárság kiterjesztésének következtében, az állampolgárság koncepciójának az illiberalizmus sajátosságainak megfelelő változásainak bemutatásával demonstráltam.

Az anyaállam szerepének bemutatásához felvázoltam a magyarországi állampolgársági szabályozás történetét, illetve az állampolgársághoz kapcsolódó választójogi szabályozást. Megállapítottam, hogy az állampolgárság kiterjesztésének kérdése fontos szerepet tölt be a magyarországi belpolitikában a demokratikus átmenet óta, és felhívtam a figyelmet arra, hogy a határon túli magyarok számára biztosítandó állampolgárság kérdése, mindig is a különböző hatalmon lévő politikai pártok érdekeinek megfelelően szerepelt a politikai diskurzusban. A 2010-et követő nemzetpolitikai váltás és jogszabályi módosítások áttekintésével felvázoltam, hogy a magyar állampolgárság kiterjesztése az etnikai nacionalizmus felerősödésének a következménye. A választójog kiterjesztése kapcsán rávilágítottam arra a tényre, hogy a magyar állampolgárok között különbséget tesz a szabályozás. Áttekintve a választójog kiterjesztés legitimitásának kérdéséről szóló normatív irodalmat nem találtam megfelelő igazolást a vizsgált egyenlőtlenségekre.

Bemutattam, hogy az illiberális magyar politikai berendezkedés eredménye, hogy az állampolgárság már nem csupán az állam és egyén kapcsolata, hanem egy közvetítő intézményrendszeren keresztül saját érdekeinek teljesítéséhez használja fel a magyar kormány elsősorban a határon túli kettős állampolgárokat, választópolgári minőségükben. Ennek tudható be, hogy a magyarországi befolyás növekedése mellett csökken az erdélyi szervezetek érdekérvényesítő képessége. A szervezetek ugyanis a kiterjesztett magyarországi politikai közösség képviselőivé válnak, elfordulnak korábbi céljaik megvalósításától, amelyeket elsődlegesen a kisebbségi közösség szervezőiként, a kisebbségek érdekeit érvényesítő területi államon belüli szereplőkként kitűztek maguknak.

Az esettanulmány keretében először amellet érveltem, hogy az erdélyi szervezetek érdekérvényesítési képességéről akkor lehet megfelelő ismeretekre szert tenni, ha több-módszerű megközelítés segítségével, az adatok minél szélesebb körét lefedve vizsgálom meg a szervezetek hétköznapi működését. Ennek megfelelően a tartalomelemzés módszerével első lépésként feltártam, hogy az erdélyi szervezetek saját

dokumentumaikban, hogyan fogalmazzák meg céljaikat, mik a számukra legfontosabb politikai érdekek, melyeket képviselni szeretnének. Bebizonyosodott, hogy a szervezetek elsősorban területi politikai érdekeket fogalmaznak meg, azaz Erdély területére vonatkozó intézkedéseket, terveket vázolnak fel, melyek tekintetében az erdélyi magyar közösség tagjait leggyakrabban mint külön politikai közösséget kezelik. Kezdetben a romániai politikai közösség tagjaiként, majd egyre inkább az erdélyi politikai közösség tagjaiként azonosítják az erdélyi magyarokat ezekben a dokumentumokban, csupán 2010 után, a magyarországi kormányváltást követően jelenik meg a közös (Magyarország és Erdély) politikai közösség gondolata.

A kommunikációs stratégiák elemzésével aztán megvizsgáltam, hogy az Orbán Viktor által teremtett magyarországi politikai közösségre vonatkozó diskurzus mennyiben jelenik meg az erdélyi szervezetek közleményeiben. Az állapítható meg, hogy 2010 után az EMNT/EMNP, majd 2015 után az RMDSZ/Eurotrans esetében egyre hangsúlyosabb a kiterjesztett magyarországi politikai közösségre utalás. A szervezetek az erdélyi magyarokat mint a magyarországi közös politikai közösség tagjait szólítják meg. Ez ellentmond a dokumentumaikban megfogalmazott céloknak, hiszen már nem az erdélyi politikai közösség van a középpontban, hanem egyre jellemzőbb módon a magyarországi politikai akarat kifejeződése figyelhető meg az erdélyi szervezetek közleményeiben. Elvégeztem ebben a fejezetben annak az ellenőrzését is, hogy csak a magyarországi politikai események kapcsán jelenik-e meg ilyen határozottan a magyarországi politikai közösségen belüli tagság koncepciója és arra jutottam, hogy a szervezetek romániai politikai események kapcsán is használják ennek a tagságának a kifejezését, azonban ekkor továbbra is inkább az erdélyi politikai közösségre való hivatkozás jellemzőbb. Viszont itt is megfigyelhető, hogy 2010 és 2015 után megjelenik a magyarországi politikai közösségen belüli tagság koncepciója. Mégpedig a szervezetek egymáshoz való viszonyának megfelelően. Az erdélyi szervezetek bemutatása során már kitértem arra, hogy az RMDSZ-szel szemben többször megfogalmazódott az a kritika, hogy túlzottan a román államra támaszkodnak politikájukban (Kiss és Székely 2016, 598; Kiss, Toró, és Székely 2018). Erre reakcióként értékelhető, hogy a magyar kormányhoz való közeledés eredményeképpen romániai politikai események kapcsán magyar nyelvű nyilatkozataikban is használják a magyarországi politikai közösségen belüli tagság koncepcióját. Míg az EMNP kapcsán éppen az merült fel, hogy túlzottan a magyarországi politikától függenek, náluk a romániai politikai eseményekkel kapcsolatos közleményeikben inkább az erdélyi politikai közösségre való hivatkozás jelenik meg.

A román nyelvű közlemények vizsgálata arra is rámutat, hogy a román közvélemény irányába az RMDSZ egyáltalán nem, és az EMNP is nagyon kis mértékben használja a magyarországi politikai közösségen belüli tagságra hivatkozást. Mindez felveti annak a lehetőségét, hogy a szervezetek kommunikációjukban a többségi társadalommal szemben más diskurzusokat teremtenek. Azonban ez nem gyengíti azt az érvelésemet, hogy a magyar kisebbségi közösség tagjait érintő tevékenységünk a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belüli tagság által módosított politikai térben megváltozott. Az a feltevés, hogy esetleg a romániai politikai közösségen belül más politikát képviselnek, mint a kisebbségi közösségek tagjait közvetlenül informáló politikájuk további vizsgálatot érdemelne, azonban nem tartozik közvetlenül a kutatási kérdésemhez.

A szervezetek hétköznapi tevékenységének vizsgálatát nem csupán a saját magukról közvetített információkra támaszkodva végeztem el, hanem elemeztem azokat a kapcsolatrendszereket is, melyekben a szervezetek részt vesznek. Megállapítottam, hogy ezekre szintén hatással van a magyarországi politika erdélyi térnyerése. A diaszpórákutatások irodalmára támaszkodva vizsgáltam meg azt a konceptuális társadalmi és politikai teret, melyben a szervezetek érvényesülnek és arra jutottam, hogy a magyar állampolgárság és a kapcsolódó választójog kiterjesztésének következményeként az általam elemzett szervezetek hatást gyakorolnak egyéb erdélyi szereplőkre, így a magyarországi befolyás közvetett módon megjelenik más erdélyi szervezetek tevékenységében is. Az EMNT, EMNP, RMDSZ és Eurotrans szervezetek konceptualizálása mint transznacionális társadalmi mozgalmak lehetőséget teremt arra, hogy értelmezhetővé váljon hogyan alakítják az erdélyi társadalmi és politikai teret. A politikai pártok és alapítványaik egyes projektjeinek elemzésével így felvázoltam, ahogy a szervezetek cselekvési stratégiáit és kapcsolatrendszereit is áthatja a magyarországi befolyás.

Így rámutattam arra, hogy a magyar állam hogyan gyakorol befolyást egy másik állam területén. Korábban a szervezetek csupán a romániai politikai térben voltak értelmezhetők, tevékenységeik egyértelműen az etnikai pártokra jellemző módon alakultak, a civil szervezetekkel együttesen több-kevesebb sikerrel ugyan, de a kisebbségi magyar közösség érdekeit érvényesítendő jártak el mégpedig egy a romániai politika által biztosított intézményrendszer keretein belül.

Az által, hogy a szervezetek a magyarországi politika végrehajtóivá váltak, ez a korábbi pozíciójuk gyengült. A kommunikációs stratégiák és a szervezetek projektjeinek elemzése együttesen rámutat arra, hogy ebben az új politikai térben már nem a dokumentumaikban meghatározott érdekeket képviselik, hanem a magyarországi politika

részeseiként, annak végrehajtásában vesznek részt. Az erdélyi magyar közösség mint kisebbségi közösség tagjainak érdekeit egyre kevésbé érvényesítik, rájuk ebben a kiterjesztett magyarországi politikai közösségben mint magyar állampolgárokat tekintenek. Ez háttérbe szorítja annak lehetőségét, hogy a területi államon belül továbbra is kisebbségi pozícióban élő magyarok közösségét a kisebbségek sajátos igényeinek megfelelően tudják képviselni. Amennyiben azok a szervezetek, melyek explicit módon feladatuk tűzték ki az adott közösség érdekeinek érvényesítését a magyarországi befolyás hatására nem tekintenek minden esetben kisebbségi közösségként az erdélyi magyarokra, akkor nem beszélhetünk sikeres etnikai politizálásról, sikeres kisebbségpolitikai törekvésekről. Az erdélyi magyar kisebbségi közösség tagjainak magyar állampolgárként való kezelése nem vezethet sikeres érdekérvényesítéshez a területi államban, de ezzel egyidőben nem következik be a kiterjesztett magyarországi politikai közösségbe történő politikai integráció sem, abból kifolyólag, hogy ez nem egy, az egyenlőség elveit megvalósító politikai tér.

Mindezt összevetve a chandrai koncepcióval, mely szerint a sikeres etnikai politizálás feltételezi az etnikai identitás mentén való mobilizálást és olyan politikai stratégia megvalósítását, mely az etnikai identitás felerősítésével jár, egyértelműen azonosítható, hogy a szervezetek érdekérvényesítési képessége csökkent. Chandra az etnikai pártok érdekérvényesítési képességeinek elemzését olyan államokban végzi, amelyeket védnök-demokráciáknak nevez, melyek jellemzője az információkhoz való korlátozott hozzáférés. Ennek lényege, hogy az etnikailag heterogén államok esetében a kisebbségek tagjai nem annak megfelelően szavaznak, hogy mely politikai párt által képviselt értékek azok, melyek számukra fontosak, hanem csupán azt veszik figyelembe, hogy az etnikailag azonos párt képviselője jusson hatalomra. Chandra szerint tehát a választások során nem az a fontos, hogy a politikus *„mit mond, hanem, hogy ki mondja azt”* (Chandra 2004, 14), tehát nem a politikai párt által képviselt értékek mentén vesz részt a választópolgár a választásokon, hanem az befolyásolja, hogy kire adja le szavazatát, hogy ki az adott képviselő. Chandra ezt a jelenséget az etnikai tudat felélesztéseként határozza meg. Az erdélyi intézményrendszerek segítségével ezt, a korlátozott információkkal átítatott társadalmi teret teremti meg az illiberális magyar kormány. Azonban érdekes csavarral, ugyanis ez a jelenség elsődlegesen nem az etnikai pártok politikai képviseletében valósul meg, hanem a magyarországi választások kapcsán, ahol az Orbán Viktor vezette kormány és a Fidesz-KDNP jelenik meg, a chandrai megközelítés etnikai pártjaként. Az intézmények, magyarországi irányítása által megtörténik az etnikai mobilizáció, mely Chandra szerint az etnikai identitás felélesztésével veszi kezdetét. Az állampolgárságon

keresztüli hozzáférés a demokratikus intézményekhez tehát együtt jár egy olyan típusú etnikai tudat felélesztésével, mely szerint a magyar kormánypárt minősül annak az etnikai pártnak, melyre szavazás esetében nem az számít, hogy *mit mond, hanem hogy ki mondja azt*.

A kutatás eredményeinek segítségével mind az állampolgárságkonceptióinak változásai, mind a diaszpóráközösség kutatásának korábban kevésbé vizsgált aspektusaira hívtam fel a figyelmet, méghozzá úgy, hogy az illiberális politikai berendezkedés sajátosságaira is rávilágítok. Az értekezés ennek megfelelően egy olyan analitikus keretet teremt meg, mely alkalmazható más összehasonlító kutatások során is.

A nem demokratikus államok állampolgárságpolitikáinak vizsgálata kapcsán ennek megfelelően két javaslatot fogalmazok meg. Egyik, hogy az állampolgárság koncepcióját célszerű különböző dimenziókra bontva elemezni és megvizsgálni, hogy az állampolgárság politikák gyakorlati megvalósulásukban, milyen következményekkel járnak az egyes dimenziók tekintetében. Másodsorban pedig az állampolgársági politikák olyan közvetlen hatásait is érdemes vizsgálni, melyek a mikro és makro szintek között jelentkeznek. Ennek megfelelően az állampolgársági politikák megvalósulásában három különböző szintet azonosítok. A mikro szint, melyen az illiberális állam állampolgárságának elnyerése által az új többes állampolgárok identitása, társadalmi integrációja és egyéb szociális jellemzőik változnak. A makro szint esetében az anyaállam, területi állam közötti viszony, az anyaállam és területi állam egyéb politikái vizsgálhatók. És az eddig kevés figyelmet kapott mezo szint, melyben érvényesülnek mind az anyaállami, mind a területi állami politikák. Az értekezésben csupán az anyaállami politikák gyakorlati hatásait vizsgáltam, felhívva arra a figyelmet, hogy ezek milyen következményekkel járnak a területi államon belüli érdekérvényesítési képességre.

Az állampolgárság intézményének különböző dimenziókra bontását mások is javasolták már korábban, azonban arra kevésbé hívták fel a figyelmet, hogy ezen dimenziók érvényesülése a nem demokratikus berendezkedés esetében hogyan valósul meg. E dimenziók analitikus megalkotása során elsődlegesen arra tettem kísérletet, hogy az állampolgárság intézményét az egyén szempontjából vizsgálják. Azonban amennyiben a mezo szintű megközelítés keretében hozzuk létre ezeket a dimenziókat egy újfajta értelmezési keretre nyílik lehetőségünk. Brubaker definíciója szerint, mely alapján az állampolgárság intézményén keresztül az állam meghatározza, hogy kik azok, akiket tagjainak vél és kik azok, akik idegenek, csupán azt veszi figyelembe, hogy mindez az állam politikáin keresztül valósul meg. Azonban az értekezésben rávilágítok arra a jelenségre,

hogy az illiberális állam ugyan megteremti ezen politikákat, de azok végrehajtását egy általa függő helyzetbe hozott és irányított intézményrendszeren keresztül hajtja végre. Ennek megfelelően az állam lehetőséget teremt egy intézményrendszer számára az állampolgárok kiválasztására és ezáltal maga az intézményrendszer az, mely „*konstruálja és folyamatosan újrakonstruálja az államot*” (Brubaker 1992a, xi).

Faist és Kivisto az állampolgárságot három egymással interakcióban lévő dimenzió mentén értelmezi, melyek egy demokratikus állam keretein belül megteremtik az egyenlő állampolgárok közösségét. E definíció része, hogy az állampolgároknak joguk van a demokratikus önkormányzás kereteiben a politikai élet különböző színtereihez hozzáférni, jogaik és kötelezettségeik összetétele azonos, illetve a politikai közösségen belüli tagság meghatározza az állampolgárok identitását. Amennyiben e megközelítés során figyelembe vesszük kutatásom eredményeit, belátható, hogy az állampolgárság intézményének, különös tekintettel a többes állampolgárságra, nem demokratikus államon belüli megvalósulása ennél csak árnyaltabb értelmezési keretben lehetséges. Az állampolgárok demokratikus intézményekhez való hozzáférése az erdélyi keretben csupán az állampolgárságot és a hozzá kapcsolódó választójog gyakorlását irányító intézmények keretében valósul meg. Ez az intézmény azon túl, hogy a területi államon belüli saját politikai érdekeit törekszik figyelembe venni, az anyaállam politikai befolyása alatt működik. Ennek megfelelően az állampolgárok demokratikus intézményekhez való hozzáférése csupán korlátozottan, az intézmények által konstruált társadalmi térben valósul meg.

A második dimenzióban az állampolgárok jogainak és kötelezettségeinek összetétel határozza meg az állampolgárság határait. Egyrészt a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok és választójoguk kapcsán rávilágítottam arra, hogy jogaikban nem egyenlők a lakóhellyel rendelkező állampolgárokkal. Másrészt az a tény, hogy e jogok gyakorlása is csupán egy, a magyar állam által fenntartott intézményrendszeren keresztül lehetséges, rávilágít arra, hogy az állampolgárság intézményének erdélyi megvalósulása nem értelmezhető a demokratikus állam intézkedéseinek keretében.

A harmadik dimenziót elemezve arra hívják fel a figyelmet, hogy az állampolgárság intézménye alakítja a politikai közösséghez tartozás tudatán keresztül az állampolgárok sajátos identitását. Itt szintén hangsúlyozandó, hogy az intézmények vizsgálatán keresztül kirajzolódik az a mechanizmus, mely létrehozza a diskurzusok szintjén a politikai közösséghez tartozást. Tehát nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy az

állampolgárság intézményén keresztül létrehozott sajátos identitás a függő helyzetben tartott intézményrendszeren keresztül folyamatosan alakítható.

A politikai közösséghez tartozás a határon túli állampolgárok esetében az egyszerűsített honosítási eljárás révén jött létre. Az értekezés irodalmi áttekintés részében számba vettem azokat a legfontosabb elméleteket, melyek a honosítás politikai közösségre gyakorolt hatását vizsgálják. Ezen elméletek, annak ellenére, hogy gyakran figyelembe veszik a honosítás intézményrendszerének formális kereteit, figyelmen kívül hagyják annak a lehetőségét, hogy létezik egy informális intézményrendszer, mely a formális kereteken túl az állampolgársági ügyintézés részese. Egyedül Vink hívja fel a figyelmet azokra az informális normákra, melyek szerepet játszanak a politikai közösség formálásában. Informális normák vizsgálata alatt azt érti, hogy az adott államok hogyan implementálják a különböző jogszabályok által megteremtett honosítási eljárásokat. Azonban azon túl, hogy ezek jelentőségére felhívja a figyelmet, nem vázolja fel, hogy pontosan milyen analitikus keretben lehetne az informális normákat vizsgálni, vagy hogy ezek milyen különböző implikációkkal rendelkezhetnek. Csupán egy jelenséget vizsgál, a bevándorlók számára biztosított állampolgársági eljárások tekintetében, mégpedig azt, hogy mennyiben teszi egy állam könnyen elérhetővé az állampolgárság felvételét a területére érkezett személyek számára (M. Vink 2017, 223). Ez összhangban van Orgad, Bauböck és Carens megközelítéseivel, akik szintén a bevándorló népesség számára biztosított állampolgársági politikák mentén értelmezi azok legitimitását.

Azonban a vinki informális elvek szerepe alaposabb vizsgálatot érdemel, hiszen ez nem csupán a bevándorló közösségek esetén alkalmazandó politikák értelmezésében segít. Sőt valójában a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok honosítási eljárásának vizsgálatában még jelentősebb módon tud hozzájárulni az állampolgárság intézményének megértéséhez. Vink szerint az, hogy az adott állam, milyen informális keretek között biztosít lehetőséget az állampolgárságot kérvényezők számára arról árulkodik, hogy az adott állam politikai közössége mennyire befogadó, esetleg mennyiben kizáró. Azonban, ha ezt az informális keretet részletesebben megvizsgáljuk láthatóvá válik, hogy nem csupán a befogadó-kizáró tengely mentén van értelme az állampolgársági politikák gyakorlati megvalósulásának vizsgálatának. Látható az erdélyi esettanulmány alapján, hogy az állampolgársági ügyintézésre létrehozott informális keret nem teljesíti be feladatát csupán az egyszerűsített honosítási eljárásban való részvétellel. Az informális elvek érvényesülése csupán bevándorlók esetében szükségszerűen megáll az állampolgársági ügyintézés végével, ugyanis amint a bevándorolt személyek elnyerik állampolgári státuszukat az

intézményrendszer sem formális, sem informális elemei nem gyakorolnak rájuk hatását. Állampolgári státuszukban már az állam szervezetrendszerében ugyanolyan állampolgári minőségükben érvényesülnek, mint bárki más.

Azonban a lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok esetében látható, hogy ez az informális normák mentén szerveződő intézményrendszer rekurrens módon, újra és újra megjelenik az állampolgárok életében és a politikai közösségen belüli tagságuk érvényesítése során folyamatosan találkoznak ezzel. Erdély esetében az informális normák mentén szerveződő intézményrendszer tagjai az általam elemzett szervezetek. A szervezetek kialakulását, tevékenységét és hétköznapi működését bemutató fejezetek alapján látható, hogy az állampolgársági ügyintézésen alapuló intézményrendszer folyamatosan újratermeli kapcsolatait a kettős állampolgárokkal. Mégpedig e kapcsolatokat újratermelésének mechanizmusa kétirányú. Egyik oldalról a szervezetek, mint a romániai politikai közösség tagjai kapcsolatot tartanak az új magyar állampolgárokkal, akikre potenciális választópolgáraikként tekintenek. Másik oldalról pedig a kiterjesztett magyarországi politikai közösség tagjaiként, a magyarországi politikai események kapcsán újra és újra megújítják kapcsolataikat, hogy a magyarországi választásokra is tudják mobilizálni ezeket a kettős állampolgárokat.

Az értekezésben azonban rávilágítottam e két oldal egymás közötti interakcióira, összefüggéseire. A kettős állampolgárok, akik többes affiliációval rendelkeznek, tehát a bauböcki értelemben véve tagságuk transznacionális, egyszerre két politikai közösség tagjaiként élik mindennapjaikat. Azonban kettős állampolgárságuk nem két demokratikus államon belüli tagságot jelent, hanem egyik, az egyszerűsített honosítással elnyert anyaállami állampolgárságuk az illiberális berendezkedésű Magyarországhoz köti őket. Bauböck szerint a többes kötődés formalizálása, tehát az állampolgárság határokon túli kiterjesztése abban az esetben legitim, ha a területi állam nem teszi lehetővé, hogy a kisebbségben élők érdekeiket megfelelően tudják biztosítani. Így az anyaállam állampolgársága egyrészt ezt törekszik kiegyensúlyozni, másrészt akkor igazolható az állampolgárság kiterjesztése, ha a kisebbségben élők jövőbeni jóléte függ az anyaállamtól, érdekelt az anyaállami politika alakulásában és szándékukban is áll ezt formálni. Az állampolgárság magyarországi szabályozását leíró fejezetben felhívom a figyelmet arra, hogy az állampolgárság határon túli kiterjesztése kevésbé felel meg ezeknek a kitételeknek. Az állampolgárság kiterjesztése mögött inkább az etnikai nacionalizmus megvalósítása fedezhető fel, mely szerint az anyaállam nemzetkonceptiója a politikai nemzet helyett már az etnikai-kulturális nemzetnek feleltethető meg. E koncepció gyakorlati megvalósítása és

a választójog kiterjesztése eredményezte egy olyan politikai közösség létrehozását, melybe a határokon kívül élő magyarok, az értekezés szempontjából elsősorban az erdélyi magyar közösség tagjai is beletartozhatnak. Azonban a gyakorlatban az ehhez a politikai közösséghez tartozás az illiberális magyar kormány politikáinak legitimálóiaként kezeli az erdélyi állampolgárokat. Mindebben pedig az erdélyi függő helyzetben tartott szervezetek végrehajtói funkciókat töltenek be.

Ennek következménye, hogy a korábban felvázolt két oldal, a román politikai közösségen belüli tagság és a kiterjesztett magyarországi politikai közösségen belüli tagság összemosódik. A szervezetek függő helyzete Magyarországtól, illetve a magyarországi befolyás folyamatos növekedése ahhoz járult hozzá, hogy a szervezetek hétköznapi tevékenységeikben elmozdulnak a romániai politikai közösségen belüli tagságuktól és a saját maguk által megfogalmazott politikai érdekek ellenére, mely a területi politikai közösségen belüli érdekérvényesítésen keresztül lenne véghezvihető a magyarországi politikai közösségen belül tevékenykednek.

A két oldal összemosása egy komplex folyamat, mely a diskurzuselemzés mellett a kapcsolatrendszer vizsgálatában követhető nyomon. A politikai pártok és az őket támogató alapítványok továbbra is versenyeznek az erdélyi magyar választópolgárok szavazataiért és továbbra is részt vesznek a romániai politikai közösségen belüli érdekérvényesítésben. Azonban ennek során a magyar állampolgárság intézményén keresztül, a magyarországi befolyás eredményeképpen hétköznapi cselekedeteiket a magyarországi politikai közösségen belüli tagságukra építik. Így a pártok romániai politikai versenyében is megnyilvánul a magyarországi politikai közösségen belüli tagságuk. Ennek megfelelően azok az informális normák, melyek a magyarországi állampolgársági politikák tekintetében megnyilvánulnak, a romániai politikai verseny részeivé válnak.

Az értekezésben nem térek ki külön arra, hogy az állampolgárság intézményének ilyen típusú kiterjesztése és az intézményeken keresztüli alkalmazása mennyiben osztja meg a határon túli magyar közösségeket. Azonban egyértelműen kikövetkeztethető az általam leírtak alapján, hogy ebben az új magyar állampolgárságra alapozott politikai cselekvési térben a romániai magyar közösségek tagjai még inkább megosztottakká válnak. Egyrészt a magyarországi politikai események kapcsán a szervezetek elsődleges közönsége a kettős állampolgárok köre. Másrészt a fenti levezetés alapján a romániai politikai közösségen belüli események kapcsán is kiemelt figyelmet kapnak a kettős állampolgárok, akikhez a szervezeteknek közvetlen kapcsolata is van a honosítási ügyintézésben való részvételük miatt.

Mindemellett érdemes azt is megemlíteni, hogy a romániai magyar közösség tagjai között továbbra is nagyobb számban vannak azok a személyek, akik még nem vették fel az állampolgárságot. Az a tény, hogy a magyar miniszterelnök általam diskurzusteremtőként azonosított szövegei alapján megállapítható, hogy a kiterjesztett magyarországi politikai közösség elsősorban azon személyek körét fedi le, akik a Magyarországgal kapcsolatos politikai események alakítói, a magyarországi politika legitimálói, arra enged következtetni, hogy azon személyek, akik még nem vették fel az állampolgárságot, nem egyenlő részei ennek a nemzeti közösségnek. Ez a miniszterelnöki diskurzus visszaköszön az erdélyi diskurzív panelekben is, és minden bizonnyal azt a célt szolgálja, hogy motiválja az erdélyi magyarokat az állampolgárság felvételére és a szavazati joguk gyakorlására. Azonban a gyakorlatban az erdélyi magyar közösséget megosztó következményei lehetnek, melyet egy mikroszociológiai vizsgálat keretében érdemes lenne megvizsgálni. Többen tesznek ugyan erre kísérletet, a dolgozatban említett Papp fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálatok azok, melyek felhívják a figyelmet arra, hogy az állampolgárság kiterjesztése vezethet a magyar közösség megosztásához. Azonban, ahogyan korábban is említést teszek erről, az erdélyi szervezetek szerepének figyelembe vétele nélkül nem lehet pontos képet adni az állampolgárság intézményének erdélyi magyar közösségekre gyakorolt hatásairól.

Tehát az értekezésben, annak érdekében, hogy a további kutatások minél pontosabb képet tudjanak adni a határon túli kisebbségek helyzetéről, két analitikus javaslatot fogalmazok meg. Az első szerint az etnikai szervezetek érdekérvényesítésének vizsgálata során figyelembe kell venni mind az anyaállam, mind a területi állam szerepét. Ennek megfelelően a szervezetek romániai politikai közösségen belül elfoglalt helyének, szerepének vizsgálata során is mindenképpen figyelembe kell venni, hogy az anyaállami politikák milyen hatást gyakorolnak ezekre a szervezetekre. Nem elégséges csupán az anyaállami támogatások szerepét figyelembe venni, hanem azt is külön vizsgálni érdemes, hogy az anyaállami támogatás pontosan hogyan alakította át a szervezetek működését. Akár a szervezetek és választóik kapcsolatát, akár a szervezetek területi államon belüli beágyazottságát, akár egymáshoz való viszonyukat vizsgáljuk a szervezetek működésével kapcsolatos kiindulópontunknak része kell, hogy legyen, hogy az anyaállam milyen szerepet tölt be a szervezetek működésében.

Ugyanígy a mikroszociológiai kutatások esetén, amikor a magyar kisebbségi közösségek tagjainak identitását vagy társadalmi integrációját a magyar állampolgárság elnyerésével összefüggésben vizsgáljuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ezt az állampolgárságot az anyaország által irányított szervezeteken keresztül élik meg. A

szervezetek segédkeznek az állampolgárság elnyerésében, majd az ahhoz kapcsolódó további politikai események, mint a választásokat megelőző regisztráció, vagy maga a szavazat leadása is a szervezeteken keresztül történik. Tehát, ha a magyar állampolgárság mikroszociológiai következményeit tárgyaljuk, figyelembe kell vennünk a szervezetek szerepét. Az a társadalmi tér, melyben a kisebbségi magyar közösség érdekeinek érvényesítése zajlik, e szervezetek működése által meghatározott, így a chandrai értelemben vett információkhoz való hozzáférés vagy az etnikai identitás felélesztése az anyaállam által irányított szervezetek cselekvésein keresztül valósul meg.

Továbbá, a kutatás eredményeinek értelmében az is kiderül, hogy az állampolgárság koncepciójának kutatásában, akár összehasonlító állampolgárságkutatás során, akár esettanulmányok tekintetében, elsősorban abban az esetben, ha az állampolgárságot mint a politikai közösség formálóját vizsgáljuk kiemelt figyelmet érdemes fordítani az intézmények szerepére, mivel ezek vizsgálatán keresztül árnyaltabb képet kapunk a politikák teljesülésének következményeiről. Az intézményi szereplők bevonása a vizsgálatba azt teszi lehetővé, hogy az adott állam vagy államok politikai berendezkedésének sajátosságait is figyelembe tudjuk venni, azokban az esetekben is, mikor nem liberális demokráciákat vizsgálunk.

Az állampolgársági ügyintézésrel kapcsolatba hozható szereplők vizsgálata továbbá még egy fontos aspektusára hívja fel a figyelmet a kisebbségi közösségek vizsgálatának. Az erdélyi körülmények vizsgálata specifikusan rávilágít arra, hogy annak ellenére, hogy az EMNP a romániai választások tekintetében nem tudja felvenni a versenyt az RMDSZ-szel, még sem jelenthető ki egyértelműen, hogy a párt marginális szereplője lenne az erdélyi kisebbségi magyarok közösségének. Ugyanis az értekezésben rávilágítok arra, hogy az illiberális állampolgárság intézménye feltételezi egy az anyaállamtól függő helyzetben tartott intézményrendszer kialakításának lehetőségét, annak érdekében, hogy az állampolgárok az illiberális politikai berendezkedés fenntartóiként megszólíthatókká és irányíthatókká váljanak. Ez azt eredményezi, hogy hiába nem sikeres a romániai politikai térben az EMNP, a magyarországi befolyás alatt működő társadalmi térben igen is fontos szerepet tölt be. Az a tény, hogy az állampolgársági ügyintézésen keresztül 2010 óta elsődlegesen ez a szervezet az EMNT-vel együttesen tartja a közvetlen kapcsolatot a magyar állampolgárokkal, így a magyarországi választásokra leadott legtöbb szavazat is rajtuk keresztül érkezik Magyarországra bizonyítja, hogy legalábbis a magyarországi politikai közösségen belül nem tölt be marginális szerepet. Ez a kettős szerep viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy az olyan helyzetekben, mikor az illiberális állampolgárság jelen

van a politikai térben, az intézmények vizsgálata más kutatási területek esetében nem csak az állampolgársági politikák, vagy a politikai berendezkedés vizsgálatában elengedhetetlen, hanem egyéb területek esetében is említésre méltó. Ezáltal az értekezés további kutatási területeknek nyitja meg a lehetőséget, az illiberális állampolgárság e specifikus sajátosságának feltárásával.

Természetesen, mint minden kutatás ez az értekezés is rendelkezik bizonyos korlátokkal. A dokumentumelemzés, diskurzuselemzés és kapcsolati rendszerek feltárásán túl további kutatási módszerek bevonása segíthetné annak feltárását, hogy az intézmények működése pontosan hogyan alakul. Önmagában véve egy változásban lévő folyamat feltárása nehézkes, de bizonyos mintázatok és tendenciák megfigyelésére az általam választott módszertani megközelítés alkalmas. Azonban minden bizonnyal lehetőségem lett volna mélyebben feltárni a szervezetek saját magukról alkotott percepcióit további interjúk készítésével, ettől azonban a szervezetek alkalmazottai egy idő után teljesen elzárkóztak. A téma politikai jellege és az erdélyi szervezetek egyéb sajátosságai, mint például a közösségen belüli egyéb szervezeti átfedések miatt a potenciális interjúalanyok nem kívántak részt venni sem politikatudományi, sem szociológiai szempontú vizsgálatban. Esetleg további lehetőség lenne, ahogy már korábban is említettem a mezo szint összevetése a mikro szintű társadalmi változásokkal, mely egy reprezentatív kvantitatív vizsgálat segítségével árnyalni tudná, hogy az általam felvetett változásoknak milyen a társadalmi percepciója. Azonban az értekezés arra is rávilágít, hogy egy ilyen vizsgálat során milyen olyan módszertani megközelítést lehet majd alkalmazni, mely már a szervezetek meghatározó szerepével is számol.

Bibliográfia

Szakirodalom

- Agarin, Timofey, és Ireneusz Paweł Karolewski, szerk. 2015. *Extraterritorial citizenship in postcommunist Europe*. London; New York: Rowman & Littlefield International.
- Alonso, Alexandra Délano, és Harris Mylonas. 2019. „The microfoundations of diaspora politics: unpacking the state and disaggregating the diaspora”. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45 (4): 473–91.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1409160>.
- Árus, László. 2011. „Helyzet lesz. Talán. Remélhetőleg.” *Magyar Kisebbség* 34–49 (1–2): 97–121.
- Bajáki, Veronika. 1973. *Magyar állampolgárság - kettős állampolgárság*. Budapest: KJK.
- Bakk, Miklós, és László Öllös. 2009. „Politikai közösség és kulturális identitás. Magyarország és a szomszédos országok magyar kisebbségeinek viszonyában”. In *Határon túli magyarság a 21. században –tanulmánykötet*. Köztársasági Elnöki Hivatal.
- Balot, Ryan. 2017. „Revisiting the Classical Ideal of Citizenship”. In *The Oxford Handbook of Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.
<http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.001/oxfordhb-9780198805854-e-1>.
- Bánkuti, Miklós, Gábor Halmai, és Kim Lane Scheppele. 2012. „Hungary’s Illiberal Turn: Disabling the Constitution”. *Journal of Democracy* 23 (3).
<https://www.journalofdemocracy.org/article/hungary%E2%80%99s-illiberal-turn-disabling-constitution>.
- Bárdi, Nándor. 2002. „A kedvezménytörvény mint támogatáspolitikai lehetőség: segélyezés vagy építkezés?” In *Státusz-törvény (Előzmények és következmények)*, 117–26. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- . 2004. „The History of Relations Between Hungarian Governments and Ethnic Hungarians Living beyond the Borders of Hungary”. In *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*, 58–84. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University.
http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no4_ses/contents.html.

- Barna, Gergő, és Tamás Kiss. 2013. *Erdélyi magyar fiatalok 2013 - Hungarian youth in Transylvania - Research report*. Cluj-Napoc: ISPMN.
- Bauböck, Rainer. 1994. *Transnational Citizenship. Membership and Rights in International Migration*. Aldershot, UK: Edward Elgar.
- . 2003. „Towards a Political Theory of Migrant Transnationalism”. *The International Migration Review* 37 (3): 700–723.
- . 2005. „Expansive Citizenship—Voting beyond Territory and Membership | PS: Political Science & Politics | Cambridge Core”. *PS: Political Science & Politics* 38 (4): 683–87.
- . 2007a. „Stakeholder Citizenship and Transnational Political Participation: A Normative Evaluation of External Voting”. *Fordham Law Review* 75 (5): 2393.
- . 2007b. „Why European Citizenship? Normative Approaches to Supranational Union”. *Theoretical Inquiries in Law* 8 (2).
<http://www7.tau.ac.il/ojs/index.php/til/article/view/642>.
- . 2018. *Democratic inclusion: Rainer Bauböck in Dialouge*. Manchester University Press.
<https://www.manchesteropenhive.com/view/9781526105257/9781526105257.xml>
- Bauböck, Rainer, és Thomas Faist, szerk. 2010. *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
<https://doi.org/10.5117/9789089642387>.
- Beaumont, Elizabeth. 2014. *The Civic Constitution: Civic Visions and Struggles in the Path toward Constitutional Democracy*. 1 edition. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Bellamy, Richard, és Madeleine Kennedy-Macfoy. 2014. *Citizenship*. Routledge.
<http://cadmus.eui.eu/handle/1814/32074>.
- Benhabib, Seyla. 2001. *Transformations of citizenship: dilemmas of the nation state in the era of globalization: two lectures*. Uitgeverij Van Gorcum.
- . 2005. „Borders, Boundaries, and Citizenship”. *PS: Political Science & Politics* 38 (4): 673–77. <https://doi.org/10.1017/S1049096505050328>.
- Bennett, Andrew, és Jeffrey T. Checkel. 2015. „Process tracing: from philosophical roots to best practices”. In *Process Tracing. From Metaphor to Analytic Tool*, 3–39. Cambridge University Press.

- Benyhe, István. 1999. „Kettős állampolgárság a Kárpát-medencében?” *Magyar Kisebbség* 16–17 (2–3).
<http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=12&cikk=m990201.htm>.
- Borbély, Imre. 1999. „Pro vagy kontra. A magyar állampolgárság alanyi jogának kiterjesztése minden magyarra”. *Magyar Kisebbség* 16–17 (2–3).
<http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=12&cikk=m990202.htm>.
- Boréus, Kristina, és Göran Bergström, szerk. 2017. „Analyzing Text and Discourse in the Social Sciences”. In *Analyzing Text and Discourse: Eight Approaches for the Social Sciences*, 1–22.
- Bosniak, Linda. 2000. „Citizenship Denationalized”. *Indiana Journal of Global Legal Studies* 7 (2): 447–509.
- Bourdieu, Pierre. 1985. „The Social Space and the Genesis of Groups”. *Theory and Society* 14 (6): 723–44.
- . 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bozóki, András, és Dániel Hegedűs. 2017a. „A kívülről korlátozott hibrid rendszer. Az Orbán-rezsim a rendszertipológia tükrében”. *Politikatudományi szemle* 26 (2): 7–32.
- . 2017b. „An Externally Constrained Hybrid Regime: Hungary in the European Union”. *Democratization* 25 (7): 1173–89.
- Brubaker, Rogers. 1992a. *Citizenship and nationhood in France and Germany*.
- . 1992b. „Citizenship Struggles in Soviet Successor States”. *The International Migration Review* 26 (2): 269–91. <https://doi.org/10.2307/2547057>.
- . 1999. „The Manichean myth: Rethinking the distinction between ‘civic’ and ‘ethnic’ nationalism”. *Nation and national identity: The European experience in perspective*, 55–71.
- Carens, Joseph H. 2003. „Who Should Get in? The Ethics of Immigration Admissions”. *Ethics & International Affairs* 17 (1): 95–110. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7093.2003.tb00421.x>.
- . 2013. *The Ethics of Immigration*. Oxford Political Theory. Oxford: Oxford University Press.
- Chandra, Kanchan. 2004. *Why Ethnic Parties Succeed: Patronage and Ethnic Head Counts in India*. Cambridge: Cambridge University Press.

- . 2005. „Ethnic Parties and Democratic Stability”. *Perspectives on Politics* 3 (2): 235–52. <https://doi.org/10.1017/S1537592705050188>.
- . 2009. „Making Causal Claims about the Effect of »Ethnicity«”. In *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, szerkesztette Mark Lichbach és Alan Zuckerman, Second edition, 376–411. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804007.016>.
- Clifford, G. Christans. 2005. „Ethics and Politics in Qualitative Rsearch”. In *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, szerkesztette Norman K Denzin és Yvonna S Lincoln, Third Edition, 139–64.
- Coffey, Amanda, és Paul Atkinson. 2013. *Making Sense of Qualitative Data Complementary Research Strategies*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Collyer, Michael. 2014a. „A Geography of Extra-Territorial Citizenship: Explanations of External Voting”. *Migration Studies* 2 (1): 55–72.
- . 2014b. *Emigration Nations: Policies and Ideologies of Emigrant Engagement*.
- . 2017. „Diasporas and Transnational Citizenship”. *The Oxford Handbook of Citizenship*, augusztus. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198805854.013.25>.
- Császár Melinda. 2011. „A státusztörvény végrehajtásának romániai tapasztalatai”. *Pro Minoritate* Tavasz: 38–60.
- Csepeli, György, és Antal Örkény. 1996. „The Changing Facets of Hungarian Nationalism”. *Social Research* 63 (1): 247–86.
- . 2017. *Nemzet és migráció*. Budapest: ELTE TáTK. http://tatk.elte.hu/file/csepeli-orkeny_nemzet_es_migrac.pdf.
- Csergő, Zsuzsa. 2013. „Kosovo and the Framing of Non-Secessionist Self-Government Claims in Romania”. *Europe-Asia Studies* 65 (július): 889–911. <https://doi.org/10.2307/23438647>.
- Csergő, Zsuzsa, és James M. Goldgeier. 2004. „Nationalist strategies and European integration”. *Perspectives on Politics* 2 (1): 21–37.
- . 2013. „Kin-State Activism in Hungary, Romania, and Russia: The Politics of Ethnic Demography”. *Divided Nations and European Integration*, 89–126.
- Dahl, Robert Alan. 1998. *On Democracy*. Yale University Press.
- Deets, Stephen. 2008. „The Hungarian Status Law and the Specter of Neo-medievalism in Europe”. *Ethnopolitics* 7 (2–3): 195–215. <https://doi.org/10.1080/17449050701357525>.

- Deme, László. 1998. „Liberal Nationalism in Hungary, 1988-1990”. *East European Quarterly* 32 (1): 57–83.
- Denzin, Norman K. 1970. *The research act: a theoretical introduction to sociological methods*. Chicago: Aldine Publ.
- . 1989. *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Denzin, Norman K. 2012. „Triangulation 2.0”. *Journal of Mixed Methods Research* 6 (2): 80–88.
- Dieckhoff, Alain. 2002. „Egy megrögzöttség túlhaladása - a kulturális és politikai nacionalizmus fogalmainak újraértelmezése”. *Regio: kisebbség, politika, társadalom* 13 (4): 7–22.
- Dijk, Teun A. van. 2010. *Discourse and Context: A Socio-Cognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dower, Nigel. 2000. „The Idea of Global Citizenship - A Sympathetic Assessment”. *Global Society* 14 (4): 553–67. <https://doi.org/10.1080/713669060>.
- Dumbrava, Costica. 2010. „How Illiberal Are Citizenship Rules in European Union Countries?” Working Paper 2010/50. <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/14114>.
- . 2014. „External citizenship in EU countries”. *Ethnic and Racial Studies* 37 (13): 2340–60. <https://doi.org/10.1080/01419870.2013.826812>.
- Fairclough, Norman. 1993. „Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse: The Universities”. *Discourse & Societies* 4 (2): 133–68.
- Faist, Thomas. 1998. „Transnational Social Spaces out of International Migration: Evolution Significance and Future Prospects”. *Archives Europe'ennes de Sociologie* 39 (2): 213–47.
- Faist, Thomas, és Peter Kivisto. 2007. *Citizenship. Discourse, Theory, and Transnational Prospects*. Oxford: Blackwell.
- Fearon, James D. 1999. „Why Ethnic Politics and ‘Pork’ Tend to Go Together.” Working Paper.” CA: Stanford University.
- Fielding, Nigel G, és Jane L Fielding. 1989. *Linking Data*. London: SAGE Publications.
- Flick, Uwe, szerk. 2006. *An Introduction to Qualitative Research*. SAGE.
- . 2011. *Triangulation: Eine Einführung*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, Springer Fachmedien Wiesbaden, Wiesbaden. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-531-92864-7>.
- . 2018. „Triangulation”. In *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, 444–61.

- Gál, Kinga. 2002. „‘The Hungarian Legislation on Hungarians Living in Neighbouring Countries’, in *The Protection of National Minorities by Their Kin-State*”. 32. Venice Commission, Science and Technique of Democracy. Strasbourg: Council of Europe, Strasbourg.
- Gamlen, Alan. 2014. „Diaspora Institutions and Diaspora Governance”. *International Migration Review* 48 (1): 180–217.
- Ganczer, Mónika. 2011a. „Az állampolgárság fogalma és összetevői napjainkban”. *Jog Állam Politika* 3 (2): 65–85.
- . 2011b. „Az állampolgárság fogalmának történeti formái az ókortól a modern korig”. *Jog Állam Politika* 3 (1): 61–69.
- . 2013a. „Állampolgárság a nemzetközi jogban – államutódlás esetén”. In, 394. Győr: Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- . 2013b. *Állampolgárság és államutódlás*. Budapest, Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
- . 2014. „Sarkalatos átalakulások: az állampolgársági jog átalakulása”. *MTA Law Working Papers* 63: 16.
- Gazsó, Dániel. 2016. „A magyar diaszpóra fejlődéstörténete”. *Kisebbségi Szemle*, 9–35.
- George, Alexander L, és Andrew Bennett. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Gyulai Attila, és Stein-Zalai Juliane. 2016. „Hibrid rezsimek és a szürke zóna”. *Metszetek* 5 (2): 42–59.
- Halász, Iván. 2009. *Állampolgárság, migráció és integráció: A modern politikai közösségek dilemmái az Európai Unióban*. Budapest: MTA Jogtud. Int. <http://mek.oszk.hu/17300/17347>.
- Halász, Iván, és Balázs Majtényi. 2001. „A magyar és a szomszédos államok „státustörvényei””. *Kisebbségkutatás* 11 (3): 470–79.
- Hallók, Tamás. 2015. „A választás napján távollévők szavazása”. In *Választási dilemmák*, 207–15. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem. http://www.valasztasirendszer.hu/wp-content/uploads/NKE_ValasztasiDilemmak_2015_2.pdf.
- Herner-Kovács, Eszter. 2014. „Nation Building Extended: Hungarian Diaspora Politics”. *Minority Studies*, 55–67.
- Holsti, Ole R. 1969. *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. Reading, Mass.: Addison-Wesley.

- Horowitz, Donald L. 1985. *Ethnic Groups in Conflict*. First Edition. University of California Press.
- Iordachi Constantin. 2000. „Állampolgárság és nemzeti identitás Romániában”. *Regio: kisebbség, politika, társadalom* 11 (3): 27–57.
- . 2004. „Dual Citizenship and Policies toward Kin-Minorities in East-Central Europe: A Comparison between Hungary, Romania, and the Republic of Moldova”. In *The Hungarian status law: nation building and/or minority protection*. http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no4_ses/chapter08.pdf.
- Jakab, András. 2011. „A külföldön élő magyar állampolgárok választójoga egyenlőségének kérdése a választási törvény koncepciójában”. *Pázmány Law Working Papers*, sz. 38. <http://plwp.eu/evfolyamok/2011/100-2011-38>.
- Jakab András, és Szilágyi Emese. 2015. „Sarkalatos törvények a magyar jogrendben”. *MTA Law WorkingPapers* 32: 64.
- Jenne, Erin, és Cas Mudde. 2012. „Hungary’s Illiberal Turn: Can Outsiders Help?” *Journal of Democracy* 23 (3): 147–55.
- Józsa, László. 2002. „A vajdasági ajánló/partnerszervezet működtetésével kapcsolatos elképzelések, valamint a Vajdaságba irányuló támogatási rendszer perspektívái”. In *Státusztörvény (Előzmények és következmények)*, 133–40. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Kállai, Péter, és Nagy Alíz. 2019. „Egyenlőtlen nemzetépítés?” *Fundamentum*, Megjelenés alatt.
- Kántor, Zoltán. 2005. „Reinstitutionalizing the nation - status law and dual citizenship”. *Regio: Minorities, Politics, Society* 5 (1): 40–49.
- Karolewski, Ireneusz. 2012. „A Relational Approach to Citizenship: Between Civicness and Authoritarianism”. In *Education for Civic and Political Participation*.
- Kelley, Judith G. 2006. *Ethnic Politics in Europe*. Princeton: Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/titles/7875.html>.
- Kis János. 1996. „Túl a nemzetállamon”. *Beszélő*. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/tul-a-nemzetallamon>.
- Kiss, Előd-Gergely. 2016. „Kvótanépszavazás: mérleget vont az EMNT”. 2016. 6. <https://kronika.ro/erdelyi-hirek/kvotanepszavazas-merleget-vont-az-emnt>.
- Kiss, Tamás, és Gergő Barna. 2013. „Erdélyi magyarok és románok a politikai térben”. Cluj Napoca: Institutul Pentru Studiarea Problemelor Minoritatilor Nationale.

- Kiss Tamás, Barna Gergő, és Székely István Gergő. 2013. „A társadalomépítéstől a klientúra-építésig. Az RMDSZ és a magyar választók közötti kapcsolódás átalakulása”. *Magyar Kisebbség* 68 (2): 7–40.
- Kiss, Tamás, és István Gergő Székely. 2016. „Shifting linkages in ethnic mobilization: the case of RMDSZ and the Hungarians in Transylvania”. *Nationalities Papers* 44 (4): 591–610.
- Kiss, Tamás, István Gergő Székely, és Gergő Barna. 2017. „Factors Affecting Turnout among Ethnic Minority Voters”. *Intersections* 3 (4): 87–119. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v3i4.392>.
- Kiss, Tamás, István Gergő Székely, Tibor Toró, Nándor Bárdi, István Horváth, és István Horváth, szerk. 2018. *Unequal Accommodation of Minority Rights: Hungarians in Transylvania*. Palgrave Politics of Identity and Citizenship Series. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78893-7_11.
- Kitschelt, Herbert. 2001. „Divergent Paths of Postcommunist Democracies”. In, MD: Johns Hopkins University Press, *Political Parties and Democracy*:299–326. Baltimore: MD: Johns Hopkins University Press.
- Koinova, Maria. 2017. „Beyond statist paradigms: socio-spatial positionality and diaspora mobilization in international relations”. *International Studies Review*, 19 (4): 597–621.
- Koinova, Maria, és Dženeta Karabegović. 2017. „Diasporas and Transitional Justice: Transnational Activism from Local to Global Levels of Engagement”. *Global Networks* 17 (2): 212–33. <https://doi.org/10.1111/glob.12128>.
- Kokes, János. 1999. „Európai integráció, Schengen és a határon túli magyarság”. *Magyar Kisebbség* 16–17 (2–3). <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lavid=12&cik k=m990207.htm>.
- Koneska, Cvete. 2015. „Ethnic Identity, Domestic Politics and EU Incentives: Exploring Extraterritorial Citizenship Policies in Postcommunist Bulgaria and Macedonia”. In *Extraterritorial citizenship in postcommunist Europe*. London; New York: Rowman & Littlefield International.
- Kopper, Ákos. 2009. „Cosmopolitan Sovereignty and the proliferation and stratification of citizenship”. In *PhD Dissertation*. Bremen: Jacobs University Bremen.
- . 2010. „Állampolgárság határon innen és túl”. *Beszélő* 15: 25–35.

- . 2015. „Modern-Day Proxeny: Dual Citizens and Resident Foreigners as Citizen Diplomats”. *Journal of International Relations and Development* 18 (2): 182–201. <https://doi.org/10.1057/jird.2013.19>.
- Kovács, Eszter. 2018. „Klasszikus és kelet-európai diaszpórapolitikák.: Tipologizálás”. *Regio*, sz. 26: 155–234.
- Kovács, Kriszta, Zsolt Körtvélyesi, és Alíz Nagy. 2015. „Margins of Nationality. External ethnic citizenship and non-discrimination”. *Perspectives on Federalism* 7 (1): 85–116.
- Kovács, Mária M. 2006. „The Politics of Dual Citizenship in Hungary”. *Citizenship Studies* 10 (4): 431–51. <https://doi.org/10.1080/13621020600858088>.
- Kovács, Mária M., Zsolt Körtvélyesi, és Szabolcs Pogonyi. 2010. „The Politics of External Kin-State Citizenship in East Central Europe”. RSCAS/EUDO-CIT-Comp. EUDO Citizenship Observatory. Florence: European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies. <http://eudo-citizenship.eu/docs/ECEcompreport.pdf>.
- Kovács, Mária M., és Judit Tóth. 2010. „Country Report: Hungary”. Country Report 2010/36. EUDO Citizenship Observatory. <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/19616>.
- Körtvélyesi, Zsolt. 2011. „Az »egységes magyar nemzet« és az állampolgárság”. *Fundamentum*, sz. 2. <http://www.fundamentum.hu/sites/default/files/11-2-03.pdf>.
- . 2012. „From »We the People« to »We the Nation.«” In *Constitution for a Disunited Nation Hungary’s New Fundamental Law*, 111–40. Budapest: Central European University Press.
- Körtvélyesi, Zsolt, és Balázs Majtényi. 2017. „Game of Values: The Threat of Exclusive Constitutional Identity, the EU and Hungary”. *German Law Journal* 18 (7): 1721–44.
- Kymlicka, Will. 1995. *Multicultural Citizenship A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press. <http://www.oxfordscholarship.com/oso/public/content/politicalscience/0198290918/toc.html>.
- Lefort, Claude. 1988. *Democracy and Political Theory*. Fordította David Macey. Cambridge: Polity.
- Levitsky, Steven, és Lucan A. Way. 2010. *Competitive Authoritarianism by Steven Levitsky*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511781353>.

- Lyons, Terrence, és Peter Mandaville. 2010. „‘Think locally, act globally’”. *International Political Sociology* 4 (2): 124–41.
- Mahoney, James. 2007. „Qualitative Methodology and Comparative Politics”. *Comparative Political Studies* 40 (2): 122–44.
- Majtényi, Balázs. 2014. „Kékcédulás levélszavazás”. *Átlátszó blog* (blog). 2014. http://blog.atlatszo.hu/2014/04/kekcedulas_levelszavazas/.
- Marshall, T. H. 1950. *Citizenship And Social Class and Other Essays*. 1st Edition edition. Cambridge University Press.
- Meinecke, Friedrich. 1908. *Weltbürgertum und Nationalstaat: Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates*. München: R. Oldenbourg. http://archive.org/details/bub_gb_IvcWAAAAYAAJ.
- Melegh, Attila. 2011. *Magyarrá válni: bevándorlók honosítási és integrációs stratégiái | MTA TK Kisebbségkutató Intézet*. Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete. <http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/magyarra-valni-bevandorlok-honositasi-es-integracios>.
- Morse, Janice M. 2003. „Principles of mixed methods and multimethod research design.” In *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research*, 189–208. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Müller, Jan-Werner. 2015. „Populista alkotmányosság: fogalmilag kizárt?” *Fundamentum*, sz. 2–3: 41–49.
- . 2016. *What Is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Nagy, Aliz. 2016. „Kettős állampolgárság hatása Erdélyben”. In *Kulcskérdések a társadalomkutatásban 2014-2015. Konferenciakötet*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar.
- . 2018. „Transforming Hungarian kin-minority in Transylvania – MA Thesis”. In Budapest: CEU Nationalism Studies Programm.
- Nagy, Boldizsár. 2014. „Az állampolgárság mint stigma: az állampolgárság hátrányai”. *REGIO. Kisebbség Kultúra Politika Társadalom* 22 (1): 36–73.
- Orgad, Liav. 2010. „Illiberal Liberalism Cultural Restrictions on Migration and Access to Citizenship in Europe”. *The American Journal of Comparative Law* 58 (1): 53–105.
- . 2017. „Naturalization”. *The Oxford Handbook of Citizenship*, augusztus. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198805854.013.15>.
- Owen, David. 2010. „Resident aliens, non-resident citizens and voting rights: towards a pluralist theory of transnational political equality and modes of political belonging”.

- In *Citizenship acquisition and national belonging: migration, membership and the liberal democratic state*, 52–73. Migration, minorities, and citizenship. New York: Palgrave Macmillan.
- . 2011. „Transnational Citizenship and Rights of Political Participation”. *Normative Orders Working Paper*. <http://publikationen.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/docId/22387>.
- . 2018. „Populus, Demos and Self-Rule”. In *Democratic Inclusion: Rainer Bauböck in Dialouge*, by Rainer Bauböck, 183–203. Manchester University Press. <https://www.manchesteropenhive.com/view/9781526105257/9781526105257.xml>
- Örkény, Antal, és Mária Székelyi. 2013. „Honosítás és aktív állampolgárság a harmadik országbeli bevándorlók körében”. In *Bevándorlás és integráció: magyarországi adatok, európai indikátorok*. Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet.
- Ong, Aihwa. 1999. *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*. Durham, NC: Duke University Press. www.dukeupress.edu/flexible-citizenship.
- Paarlberg, Michael Ahn. 2019. „Competing for the diaspora’s influence at home: party structure and transnational campaign activity in El Salvador”. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45 (4): 539–60. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1409166>.
- Papp, Attila Z. 2017. „Trickster Logics in the Hungarian Dual-Citizenship Offer”. *Nationalism and Ethnic Politics* 23 (1): 18–32. <https://doi.org/10.1080/13537113.2017.1273656>.
- Papp, Z. Attila, szerk. 2008a. *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról | MTA TK Kisebbségkutató Intézet*. Regió könyvek. Budapest: Magyar Külügyi Intézet. <https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/beszedbol-vilag-elemzesek-adatok-amerikai-magyarokrol>.
- . 2008b. „Összegzés: az amerikai magyar szervezeti élet és identitások értelmezési lehetőségei”. In *Beszédből világ: elemzések, adatok amerikai magyarokról*, szerkesztette Z. Attila Papp, 403–31. Regió könyvek. Budapest: Magyar Külügyi Intézet. <https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/beszedbol-vilag-elemzesek-adatok-amerikai-magyarokrol>.
- . 2014. „Kisebbségi identitáskonstrukciók a kettős magyar állampolgárság által”. *REGIO. Kisebbség Kultúra Politika Társadalom* 22 (1): 118–55. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v22i1.9>.

- Plattner, Marc F. 2007. „Is East-Central Europe Backsliding?” *Journal of Democracy* 18 (4): 5–6.
- Pocock, J. G. A. 1992. „The Ideal of Citizenship since Classical Times”. *Queen’s Quarterly* 99 (1): 35–55.
- Pogonyi, Szabolcs. 2011. „Dual citizenship and sovereignty”. *Nationalities Papers* 39 (5): 685–704.
- . 2013. „Naturalisations Procedures for Immigrants: Hungary”. Naturalisation Procedures Reports NP 2013/1. EUDO Citizenship Observatory. <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/29785>.
- . 2014. „Four Patterns of Non-resident Voting Rights”. *Ethnopolitics* 13 (2): 122–40. <https://doi.org/10.1080/17449057.2013.846041>.
- . 2017a. *Extra-Territorial Ethnic Politics, Discourses and Identities in Hungary*. Palgrave Studies in Citizenship Transitions. Palgrave Macmillan.
- . 2017b. „Europeanization of Kin-Citizenship and the Dynamics of Kin-Minority Claim-Making: The Case of Hungary”. *Problems of Post-Communism* 64 (5): 242–56. <https://doi.org/10.1080/10758216.2017.1329630>.
- Rabushka, Alvin, és Kenneth A. Shepsle. 2008. *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*. 1 edition. Columbus, Ohio: Charles E. Merrill Publishing Company.
- Rawls, John. 1971. *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Rubenstein, Kim. 2007. „Citizenship in an Age of Globalisation: The Cosmopolitan Citizen”. *Law in Context: A Socio-Legal Journal* 25: 88.
- Rubio-Marín, Ruth. 2006. „Transnational Politics and the Democratic Nation-State: Normative Challenges of Expatriate Voting and Nationality Retention of Emigrants”. *New York University Law Review* 81 (1): 101–31.
- Ryen, Anne. 2010. „Research Ethics and Qualitative Research”. In *Qualitative Research*, szerkesztette David Silverman, 31–45. London: SAGE Publications.
- Salat, Levente. 2011. „A politikai közösség kérdése a többség–kebbség viszonyának a nézőpontjából”. *Magyar Kisebbség* 16 (3–4): 159–90.
- . 2013. „A könnyített honosítás látható és várható következményeiről. Válaszok a Magyar Kisebbség kérdéseire”. *Magyar Kisebbség*, sz. 69–70. sz. = 18. évf. (2013.) 3–4. sz.: 226–40.
- . 2015. „Az RMDSZ 25 éve - a célok tükrében”. *Magyar Kisebbség* 20 (1–2): 9–29.

- Sassen, Saskia. 2002. „Towards Post-National and Denationalized Citizenship”. In *Handbook of Citizenship Studies*, 277–92. London: SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781848608276>.
- Sassen, Saskia. 2001. „Cracked Casings. Notes Towards an Analytics for Studying transnational process”. In *New Transnational Spaces: International Migration and Transnational Companies in the Early Twenty-First Century*, 187–208. London: Routledge.
- Schedler, Andreas. 2013. *The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford Studies in Democratization. Oxford, New York: Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-politics-of-uncertainty-9780199680320?cc=hu&lang=en&>.
- Scheppele, Kim Lane. 2013. „The Rule of Law and the Frankenstate: Why Governance Checklists Do Not Work - Scheppele - 2013 - Governance - Wiley Online Library”. *Governance* 26 (4): 559–62.
- . 2018. „Autocratic Legalism”. *University of Chicago Law Review* 85 (2). <https://lawreview.uchicago.edu/publication/autocratic-legalism>.
- Schreier, Margrit. 2012. *Qualitative Content Analysis in Practice*. Los Angeles: Sage.
- . 2014. „Qualitative Content Analysis?” In *The Sage Handbook of Qualitative Data Analysis*, 170–83. London: Sage Publications.
- Schwandt, Thomas A. 2015. *The SAGE dictionary of qualitative inquiry*. 4. ed. SAGE.
- Schwandt, Thomas A., és Emily F. Gates. 2018. „Case Study Methodology”. In *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, 341–58.
- Shachar, Ayelet. 2007. „Against Birthright Privilege: Redefining Citizenship as Property”. In *Identities, Affiliations, and Allegiances*, szerkesztette Seyla Benhabib, Ian Shapiro, és Danilo Petranovich, 257–82. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808487.012>.
- . 2009. *The Birthright Lottery: Citizenship and Global Inequality*. Harvard University Press. Cambridge, Mass.
- Shachar, Ayelet, Rainer Bauböck, Irene Bloemraad, és Maarten Vink. 2017a. „Introduction: Citizenship—Quo Vadis?” In *The Oxford Handbook of Citizenship*. <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.0001/oxfordhb-9780198805854-e-37>.
- Silverman, David. 1986. *Qualitative Methodology and Sociology: Describing the Social World*. Aldershot: Gower.

- Skulte-Ouaiss, Jennifer. 2015. „»Less is More, or More is Less«? Securitized Citizenship in the Baltic States”. In *Extraterritorial citizenship in postcommunist Europe*. London; New York: Rowman & Littlefield International.
- Small, Mario Luis. 2011. „How to Conduct a Mixed Methods Study: Recent Trends in a Rapidly Growing Literature”. *Annual Review of Sociology* 37 (1): 57–86. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102657>.
- Soysal, Yasemin Nuhoglu. 1994. *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*. Chicago: University of Chicago Press.
- Spiro, Peter J. 2010. „Dual Citizenship as Human Rights”. *International Journal of Constitutional Law* 8 (1): 111–30.
- Spiro, Peter J. 2011. „Citizenship and Diaspora: A State Home for Transnational Politics?” In *Politics from Afar: Transnational Diasporas and Networks*. Köt. 14. Hurst/Columbia University Press.
- Stroschein, Sherrill. 2011. „Demography in ethnic party fragmentation: Hungarian local voting in Romania”. *Party Politics* 17 (2): 189–204.
- . 2012. *Ethnic Struggle, Coexistence, and Democratization in Eastern Europe*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Swanborn, Peter. 2012. *Case Study Research: What, Why and How?* Place of publication not identified: Sage South Asia.
- Szarka, László, Norbert Tóth, Zoltán Kántor, és Balázs Majtényi, szerk. 2009. „V. Függelék, Bozeni/Bolzanói Ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban”. In *Etnopolitikai modellek a gyakorlatban*. Köt. 7. Tér és Terep. Budapest: Gondolat. http://www.mtaki.hu/docs/ter_es_terep_07/tet07_fuggelek_01.pdf.
- Székely, István. 2002. „A kedvezménytörvény romániai végrehajtásának dilemmái”. In *Státusztörvény (Előzmények és következmények)*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Székely, István Gergő. 2011. „Az Erdélyi Magyar Néppárt és az erdélyi magyar pártrendszer jövője. Hozzászólás Toró T. Tibor és Toró Tibor vitaindítójához”. *Magyar Kisebbség* 59–60 (1–2): 97–121.
- . 2014. „Dynamics of Party Politics, Electoral Competition and Cooperation within the Hungarian Minorities of Romania, Serbia and Slovakia”. In. Budapest: CEU, Doctoral School of Political Science, Public Policy, and International Relations.

- Szűcs, Zoltán Gábor. 2018. „Mi a jelentősége annak, hogy Magyarországon jelenleg kompetitív autoriter rezsim van?” *Ellensúly - Közéleti folyóirat*, sz. 1: 43–54.
- Tan, Kok-Chor. 2017. „Cosmopolitan Citizenship”. In *The Oxford Handbook of Citizenship*.
<http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.0001/oxfordhb-9780198805854-e-37>.
- Tarrow, Sidney G. 2005. *The New Transnational Activism*. New York: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles. 1995. „Citizenship, Identity and Social History”. *International Review of Social History* 40 (S3): 1–17. <https://doi.org/10.1017/S0020859000113586>.
- Titscher, Stefan, Michael Meyer, Ruth Wodak, Eva Vetter, és Bryan Jenner. 2003. *Methods of Text and Discourse Analysis*. London; Thousand Oaks; New Delhi: Sage.
- Toró, T. Tibor, és Tibor Toró. 2011. „Romániai magyar tanulságok és jövőképek. Vitaindító a Magyar Összefogás esélyeiről”. *Magyar Kisebbség* 7–33 (1–2): 97–121.
- Tóth, Gábor Attila. 2016. „Demokrácia és Diktatúra között: az autoritarizmus”. *Fundamentum*, sz. 2–4: 5–18.
- Tóth, Judit. 2004. *Státuszjogok*. Budapest: Lucidus.
- . 2005. „Principles and Practice of Nationality Law in Hungary”. *Regio: Minorities, Politics, Society* 5 (1): 21–39.
- . 2014. „A honosítás jogintézményének alakulása az elmúlt húsz évben”. *Regio* 22 (1): 74–90.
- Tóth, Judit, és Zsolt Körtvélyesi. 2011. „Naturalisation in Hungary: Exclusion by Ethnic Preference” 2 (1): 54–74.
- Udrea, Andreea. 2014. „A Kin-State’s Responsibility: Cultural Identity, Recognition and the Hungarian Status Law”. *Ethnicities* 14 (2): 324–46.
- . 2015. „Kin-state Responsibility, Reparations, and Extraterritorial Citizenship: A Comparative Analysis of Romania’s and Hungary’s Legislations on Kin-minorities.” In *Extraterritorial citizenship in postcommunist Europe*. London; New York: Rowman & Littlefield International.
- Vachudova, Milada Anna. 2005. *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration After Communism*. Oxford University Press.
<http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0199241198.001.0001/acprof-9780199241194>.

- Vass, Ágnes. 2012. „Diaszpórák és az anyaország kapcsolata”. *South-East Europe: International Relations Quarterly* 3: 1–6.
- Vink, Maarten Peter. 2017. „Comparing Citizenship Regimes”. In *The Oxford Handbook of Citizenship*. <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.0001/oxfordhb-9780198805854-e-10>.
- Vink, Maarten Peter, és Rainer Bauböck. 2013. „Citizenship Configurations: Analysing the Multiple Purposes of Citizenship Regimes in Europe”. *Comparative European Politics* 11 (5): 621–48. <https://doi.org/10.1057/cep.2013.14>.
- Waterbury, Myra A. 2006a. „Ideology, Organization, Opposition: How Domestic Political Strategy Shapes Hungary’s Ethnic Activism”. *Regio: Minorities, Politics, Society* 6 (1): 65–86.
- . 2006b. „Internal Exclusion, External Inclusion: Diaspora Politics and Party-Building Strategies in Post-Communist Hungary”. *East European Politics and Societies* 20 (3): 483–515. <https://doi.org/10.1177/0888325405280897>.
- . 2008. „Uncertain Norms, Unintended Consequences: The Effects of European Union Integration on Kin-state Politics in Eastern Europe”. *Ethnopolitics* 7 (2–3): 217–38. <https://doi.org/10.1080/17449050701413427>.
- . 2017. „National Minorities in an Era of Externalization”. *Problems of Post-Communism* 64 (5): 228–41. <https://doi.org/10.1080/10758216.2016.1251825>.
- . 2018. „Friends in High Places? The Externalisation of Hungarian Minority Rights Claims”. In *The Noble Banner of Human Rights: Essays in Memory of Tom Lantos*, szerkesztette Anna-Maria Biro és Katrina Lantos Swett, 150–82. Brill.
- Weber, Max. 1947. *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press.
- Weber, Renáta. 2002. „Az anyarország és kisebbségei: európai standardok?” In *Státusz törvény (Előzmények és következmények)*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Wimmer, Andreas, és Nina Glick Schiller. 2002. „Methodological Nationalism and beyond: Nation–State Building, Migration and the Social Sciences”. *Global Networks* 2 (4): 301–34. <https://doi.org/10.1111/1471-0374.00043>.
- Yin, Robert K. 2003. *Case Study Research: Design and Methods*. Third Edition. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications.
- . 2014. *Case Study Research: Design and Methods*. Los Angeles: Sage.

Nemzetközi dokumentumok, jogszabályok, jogesetek

1990. évi XXXII. törvény. a magyar állampolgárságtól megfosztó határozatok hatályának megszűnéséről szóló 1990. évi XXVII. törvény módosításáról.

1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról.

2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról.

2010. évi XLV. törvény A Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről

2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról.

3048/2014. (III. 13.). 2014. Alkotmánybírósági döntés.

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény.

„Bozeni/Bolzanói Ajánlások a Nemzeti Kisebbségekről Az Államközi Kapcsolatokban (II. Az Államok Kötelezettségei a Nemzeti Kisebbségekhez Tartozó Állampolgáraikkal Szemben)”. 2008. OSCE. <http://www.osce.org/hcnm/33633>.

Charter of the United Nations, San Fransisco, 26 July 1945. Kihirdette: 1956. évi I. törvény. 1956.

„Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws”. 1930. The Hague.

„Council of Europe, European Convention on Nationality”. 1997. ETS no. 166.

Covenant of the League of Nations, Versailles, 28 June 1919. Kihirdette: 1921. évi XXXIII. törvenycikk. 1921.

„Explanatory Report to the European Convention on Nationality”. 1997. Council of Europe, ETS no. 166.

Nottebohm (Liechtenstein v. Guatemala). 1955. ICJ.

„Report on the Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-State”. 2001. CDL-INF (2001) 019-e. Venice: Venice Commission.

„The Official Position of the Romanian Government on the Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries”. 2001. CDL (2001) 081-e.

Vámos és mások Magyarország elleni ügye. 2015. European Court of Human Rights.

Újság cikkek, blog bejegyzések, kutatási jelentések és egyéb online források

„5 év alatt több, mint 4 millió euróba kerültek Erdélyben a Demokrácia Központok”. 2016. *Erdély* (blog). 2016. <https://atlatszo.ro/2016/01/07/5-ev-alatt-tobb-mint-4-millio-ba-kerultek-erdelyben-a-demokracia-kozpontok/>.

- „A Fidesz és a kettős állampolgárság - Elvárni az egyik szálát”. 2010. Magyar Narancs.
https://magyarnarancs.hu/belpol/a_fidesz_es_a_kettos_allampolgarsag_-_elvarni_az_egyik_szalat-73698.
- „A Fidesz-kormányzás folytatását szeretnék a határon túli magyar politikusok”. 2017. 21.
<https://24.hu/kozelet/2017/07/21/a-fidesz-kormanyzas-folytatasi-szeretnek-a-hatarontuli-magyar-politikusok/>.
- „A nemzeti kisebbségek politikai képviselete és választói magatartása”. 2019. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. <http://ispmn.gov.ro/hun/node/representarea-politic-i-comportamentul-electoral-al-minoritilor-naionale>.
- „Aláírta az együttműködési megállapodást az RMDSZ és az MPP”. 2016.
<http://www.transindex.ro>. 2016. 15. <http://itthon.transindex.ro/?hir=43793>.
- „Áldás Népeesség Egyesület - »Gyermekek nélkül népünknek híre csak emlék.«” 2019.
 Áldás Népeesség Egyesület. Elérés 2019. március 17. <https://aldasnepesseg.ro/>.
- „Az Erdélyi Magyar Néppárt bejegyzésének kálváriája”. 2011. Erdon. 15.
<http://www.erdon.ro/az-erdelyi-magyar-neppart-bejegyzesenek-kalvariaja/1791155>.
- „Az RMDSZ most már intézményesen is segít a honosításban”. 2015. 18.
<https://www.maszol.ro/index.php/belfold/43085-az-rmdsz-most-mar-intezmenyesen-is-segit-a-honositasban>.
- „Az RMDSZ nem foglalkozik többé a magyar igazolványok ügyintézésével”. 2011. 3.
<https://kronika.ro/erdelyi-hirek/az-rmdsz-nem-foglalkozik-tobbe-a-magyar-igazolvanyok-ugyintezesevel>.
- „Az RMDSZ partnerként tekint az erdélyi magyar történelmi egyházakra – Winkler Gyula a KMKF Szórvány-diaszpóra munkacsoportjának ülésén”. 2018.
<http://www.rmdsz.ro/>. 14. <http://www.rmdsz.ro/sajtoszoba/hir/az-rmdsz-partnerkent-tekint-az-erdelyi-magyar-tortenelmi-egyhazakra-winkler-gyula-a-kmkf-szorvany-diaszpora-munkacsoportjanak-ulesen>.
- Bakk, Miklós. 2007. „Egy paradigma lebomlása. Az RMDSZ- és az EP-választások tanulságai”. *Kommentár*, sz. 6: 98–108.
- . 2011. „EMNP és UNPR – két bejegyzés és néhány tanulság”. *Reflektórium*. 14.
<https://reflektorium.wordpress.com/2011/08/14/emnp-es-unpr-%E2%80%93-ket-bejegyzes-es-nehany-tanulsag/>.
- . 2014. „Fidesz–RMDSZ, avagy a diaszpóralét stratégiája”.
<http://www.transindex.ro>. <http://welemeney.transindex.ro/?cikk=23161>.

- Czika, Tihamér. 2017. „Nem mindegy”. *Élet és Irodalom* LXI. (47.).
<https://www.es.hu/cikk/2017-11-24/czika-tihamer/nem-mindegy-.html>.
- „Csíki RMDSZ – A közösség alapja az egyház és a civil élet”. 2018.
<http://csikirmdsz.ro/hu/nd/11338/a-kozosseg-alapja-az-egyhaz-es-a-civil-elet>.
- „Egymásnak estek az erdélyi magyar pártok is a kvótanépszavazás miatt”. 2016. hvg.hu.
 4.
https://hvg.hu/itthon/20161004_Egymasnak_estek_az_erdelyi_magyar_partok_is_a_kvotanepszavazas_miatt.
- él. 2011. „Hogyan nyerjünk? (...választást Romániában)”. *Élet és Irodalom* LV. (39).
<https://www.es.hu/cikk/2011-10-02/-el/hogyan-nyerjunk.html>.
- „Elsőprő többséggel elfogadták a kettős állampolgárságról szóló törvényt”. 2010. hvg.hu.
 2010. május 26.
https://hvg.hu/itthon/20100526_elfogadtak_kettos_allampolgarsag.
- „Erdély választott: közel 70 000 levélszavazatot gyűjtött be az EMNT és a Néppárt”. 2018.
EMNT (blog). 2018. április. <http://emnt.org/2018/04/09/erdely-valasztott-kozel-70-000-levelszavazatot-gyujtott-be-az-emnt-es-a-neppart/>.
- „Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács - Az EMNT céljai”. 2013. <http://emnt.org/archivum/az-emnt-celjai.html>.
- „Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács - Az EMNT-irodák célja”. 2013.
<http://emnt.org/archivum/az-emnt-irodak-celja.html>.
- „Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács - Regisztráció a magyarországi választásokra”. 2014.
 március 2.
<http://web.archive.org/web/20140302111346/http://emnt.org/regisztracio.html>.
- Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Országos Küldöttgyűlése. 2010. „Autonómiát, politikai
 érdekképviselést, nemzeti közösséget Határozat az Erdélyi Magyar Néppárt
 létrehozásáról”. Székelyudvarhely.
http://emnt.org/archivum/admin/data/file/20130318/emnp_határozat_emnt.pdf.
- „Erdélyi Magyar Néppárt Alapszabály”. 2012.
<http://www.neppart.eu/admin/data/file/20120222/alapszabalyweb.pdf>.
- „Erdély-szerte rajtoltak a Demokrácia Központok”. 2011. erdon.ro.
<http://www.erdon.ro/erdely-szerte-rajtoltak-a-demokracia-k246zpontok/news-20110103-03364376>.
- „Eurotrans Alapítvány”. 2015. <https://mandiner.hu/>.
https://mandiner.hu/tag/eurotrans_alapitvany/.

- „Eurotrans Alapítvány | »Kiszállások”. 2018.
<http://eurotransalapitvany.ro/category/kiszallasok/?osszes=igen>.
- „Eurotrans Alapítvány - Irodáink”. 2019. <http://eurotransalapitvany.ro/irodaink/>.
- „Eurotrans Alapítvány Bemutatók”. 2018. <http://eurotransalapitvany.ro/rolunk/>.
- „Eurotrans Alapítvány Kiszállások”. 2018.
<https://web.archive.org/web/20180327140953/http://eurotransalapitvany.ro/category/kiszallasok>.
- „Fidesz – Magyar Polgári Szövetség T/29-es számú törvényjavaslat a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról”. 2010.
<http://www.parlament.hu/irom39/00029/00029.pdf>.
- „Folytatódnak a megkezdett programok, megvan az egymilliomodik új állampolgár”. 2017. Kormányzat. <http://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok-helyettes/hirek/folytatodnak-a-megkezdett-programok-megvan-az-egymilliomodik-uj-allampolgar>.
- „Fotók: A nyílt utcán szavaznak Erdélyben”. 2014. hvg.hu. 2014. április 4.
http://hvg.hu/itthon/20140404_Erdely_szavazas_konzulatus.
- Gál Mária. 2015. „Bedarálta az RMDSZ-t is a magyar kormány”. 20.
https://nepszava.hu/1048944_bedaralta-az-rmdsz-t-is-a-magyar-kormany.
- „Global Citizenship Observatory”. 2019. Globalcit. <http://globalcit.eu/>.
- Gyergyai, Csaba. 2010. „Demokrácia-központok erdélyi módra”. Krónika online. 5.
https://kronika.ro/erdelyi-hirek/demokracia_kozpontok_erdelyi_modra.
- „Határon túli támogatások 1.: a jobb kéz nem tudja, mit támogat a bal”. 2017. *Átlátszó Erdély* (blog). <https://atlatszo.ro/2017/03/15/hataron-tuli-tamogatasok-1-a-jobb-kez-nem-tudja-mit-tamogat-a-bal/>.
- „Határon túli támogatások 2.: Az állandó tételek és a legjobb barátok”. 2017. *Átlátszó Erdély* (blog). <https://atlatszo.ro/2017/03/20/hataron-tuli-tamogatasok-2-az-allando-tetelek-es-a-legjobb-baratok/>.
- „Így »építik« a sajtót magyar pénzből Erdélyben”. 2018. EuroCom - Romániai Sajtófigyelő.
<https://eurocom.wordpress.com/2018/02/15/igy-epitik-a-sajtot-magyar-penzbol-erdelyben-uj szo-com/>.
- „»Intő jelek« a Felvidékről”. 2012. *Új Magyar Szó* 8 (54).
- Kelemen, Hunor. 2019. „Kelemen Hunor 4 Éves Beszámolója”.
https://issuu.com/rmdsz/docs/kelemenhunor_4eves_beszamolo_lapozh.

- „Kelemen Hunor szövetségi elnök: megbizonyosodtunk, erős magyar közösség él Erdélyben”. 2016. <http://www.rmksz.ro/sajtoszoba/hir/kelemen-hunor-szovetsegi-elnok-megbizonyosodtunk-eros-magyar-kozosseg-el-erdelyben>.
- Kiss, Attila. 2015. „Bevándorlás és Állampolgársági Hivatal válasza Sipos Zoltán adatigénylésére”. Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal.
- „Kolozsvár: az egyházak javasolhatnak RMDSZ-es listavezetőt”. 2015. 4. <https://kronika.ro/erdelyi-hirek/kolozsvar-az-egyhazak-javasolhatnak-rmdsz-es-listavezetot>.
- Kolozsvári Plenáris Ülés. 2009. „Határozat az EMNT fontosabb célkitűzéseiről és kiemelt programjairól”. http://www.emnt.org/index.php?Itemid=66&option=com_docman&lang=hu.
- „Kormányablak”. 2019. Kormányablak. <http://kormanyablak.hu/hu>.
- Körössy, Andrea. 2014. „Toró: visszaigazoltuk a nemzetpolitikát”. 2014. április. <https://kronika.ro/erdelyi-hirek/toro-visszaigazoltuk-a-nemzetpolitikait>.
- Közéletünk. 2018. „A Magyar Polgári Párt az április 8.-i magyarországi parlamenti választással kapcsolatos közérdekű közleménye”. Erdély.ma. <https://www.erdely.ma/a-magyar-polgari-part-az-aprilis-8-i-magyarorszag-i-parlamenti-valasztassal-kapcsolatos-kozerdeku-kozlemenye/>.
- Központi Statisztikai Hivatal. 2015. „Új magyar állampolgárok Változások az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetése után”. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ujmagyarallampolgarok.pdf>.
- „Külképvisleti részvételi adatok”. 2018. Nemzeti Választási Iroda. <http://www.valasztas.hu/kulkepvisleti-reszveteli-adatok>.
- „Lemond tisztségéből Kovács Péter, az RMDSZ ügyvezető elnöke”. 2017. <http://www.transindex.ro>. 2017 4. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=26382>.
- „Levélszavazás jegyzőkönyve”. 2016. Nemzeti Választási Iroda. 11. <http://www.valasztas.hu/levelszavazas-eredmenyek>.
- „Levélszavazás jegyzőkönyve”. ———. 2018. Nemzeti Választási Iroda. 3. <http://www.valasztas.hu/levelszavazas-jegyzokonyv>.
- „Levélszavazás: magyar választás április 6-án”. 2014. 21. <https://erdelyinaplo.ro/aktualis/levelszavazas-magyar-valasztas-aprilis-6-an>.
- „Magához édesgette a Fidesz az erdélyi magyar online sajtót”. 2017. Erdély. <https://erdely.atlatszo.hu/2017/06/05/magahoz-edesgette-a-fidesz-az-erdelyi-magyar-online-sajtot/>.

- „Magyar állami vállalatok százmilliós adományai segítik az erdélyi Fidesz-projektet”. 2013. *atlatszo.hu* (blog). 2013. <https://atlatszo.hu/2013/04/18/magyar-allami-vallalatok-adomanyai-segitik-az-erdelyi-fidesz-projektet/>.
- „Még érkeznek a szavazólapok, ne postán küldjük vissza!” 2018. <https://www.3szek.ro/load/cikk/111836/meg-erkeznek-a-szavazolapok-ne-postan-kuldjuk-vissza>.
- Miniszterelnökség. 2015. „Eurotrans Alapítvánnyal kötött megállapodás - Közérdekű Adatigénylésre érkezett válasz”. <https://kimittud.atlatszo.hu/request/4025/response/6879/attach/4/SMiBiz224%20K15030607570.pdf>.
- „Mit gondol a székelyföldiek többsége a kvótanépszavazás kapcsán?” 2016. <http://www.transindex.ro>. 2016 29. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=26204>.
- „Nemzeti Konzultáció 2018”. 2018. 2018. <https://nemzetikonzultacio.kormany.hu/>.
- „NERdély 1.: így hódította meg az erdélyi magyarságot a Fidesz”. 2018. *Átlátszó Erdély* (blog). 2018. <https://atlatszo.ro/2018/04/05/nerdely-1-igy-hoditotta-meg-az-erdelyi-magyarsagot-a-fidesz/>.
- „NERdély 2.: hogyan alakította át az erdélyi politikát a Fidesz?” 2018. *Átlátszó Erdély* (blog). 2018. <https://erdely.atlatszo.hu/2018/04/06/nerdely-2-hogyan-alakitotta-at-az-erdelyi-politikat-a-fidesz/>.
- „Orbán Viktor beszéde a miniszterelnöki eskütételét követően”. 2018. 10. <http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-miniszterelnoki-eskutetelet-kovetoen/>.
- „Orbán Viktor válaszai a táborlakókban felmerült kérdésekre”. 2017. 22. <http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-valaszai-a-taborlakokban-felmerult-kerdesekre/>.
- „Ötéves az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács. Jubileumi kötet”. 2008. <http://docplayer.hu/859819-Oteves-az-erdelyi-magyar-nemzeti-tanacs-jubileumi-kotet.html>.
- „Partnere lesz a magyar kormánynak az RMDSZ a választási regisztráció népszerűsítésében”. 2014. <http://www.transindex.ro>. 2014 9. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=22189>.
- „RMDSZ: az elkezdett munka folytatására szavaztak a magyarok”. 2018. <http://www.rmdsz.ro>. 2018. prilis. <http://www.rmdsz.ro/sajtoszoba/hir/rmdsz-az-elkezdett-munka-folytatasa-szavaztak-a-magyarok>.

- „RMDSZ-Fidesz viszony”. 2014. <http://kozvita.transindex.ro/?kozvita=368>. 2014.
<http://kozvita.transindex.ro/?kozvita=368>.
- Semjén, Zsolt. 2010. „Dr. Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes a törvény kapcsán elmondott beszéde”. 2010.
http://allampolgarsag.gov.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=142:semjen&catid=43:torveny&Itemid=72.
- . 2017. „Megvan az egymilliomodik magyar állampolgár”. *Semjén Zsolt honlapja* (blog). 2017. november 9. <http://www.semjenzsolt.hu/2017/11/megvan-az-egymilliomodik-magyar-allampolgar/>.
- „Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes válasza Szabó Vilmos képviselő írásbeli kérdésére – K/11826/1”. 2013. Országgyűlés Hivatala.
<http://www.parlament.hu/irom39/11826/11826-0001.pdf>.
- Székely, Ervin. 2012a. „Hurrá, szavazunk!” *Új Magyar Szó*.
<http://www.rmksz.ro/interaktiv/velemen/hurra-szavazunk>.
- . 2012b. „Ha használni nem tudsz...” *Új Magyar Szó*.
<http://www.rmksz.ro/interaktiv/velemen/hurra-szavazunk>.
- „Tájékoztató az egyszerűsített honosítási eljárásról”. 2013.
http://www.allampolgarsag.gov.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=27.
- „Tájékoztató honlapot indított a regisztrációról az EMNT és a Néppárt”. 2017.
<http://emnt.org/archivum/tajekoztato-honlapot-inditott-a-regisztraciorol-az-emnt-es-a-neppart.html>.
- „Téglák és emberek. Az Erdélyi Református Egyházkerület ingatlanberuházásai”. 2018. *Átlátszó Erdély* (blog). 2018. <https://atlatszo.ro/2018/08/28/teglak-es-emberek-az-erdelyi-reformatus-egyhazkerulet-ingatlanberuhazasai/>.
- „Titokzatos RMDSZ-alapítvány segít a honosításban”. 2015. <http://foter.ro/>. 18.
http://foter.ro/cikk/20150218_titokzatos_rmksz_alapitvany_segit_a_honositasban.
- „Toró: Az érvénytelen levélszavazatokkal fizettük meg a tanulópénzt”. 2014. Kárpátalja. 2014. április 16. <http://karpataljalap.net/?q=node/21573>.
- „Tőkés kilépett a Temes megyei RMDSZ-ből”. 2012. [szatmar.ro](http://www.szatmar.ro).
https://www.szatmar.ro/Tokes_Laszlo_kilep_az_RMDSZbol/hirek/48622.
- Tőkés, László. 2008. „Az RMDSZ politikai vaksága”.

- „Új hazai magyar párt alakulhat (Tőkés László alternatívát javasol)”. 2010. Háromszék. 4.
https://www.3szek.ro/load/cikk/33019/uj_hazai_magyar_part_alakulhat_tokes_laszlo_alternivat_javasol&cm=8831.
- „Újra áramlik a magyar közpénz az RMDSZ felé: ingatlanokat vásárol az Iskola Alapítvány”. 2019. *Erdély* (blog). <https://atlatszo.ro/2019/01/14/ujra-aramlik-a-magyar-kozpenz-az-rmdsz-fele-ingatlanokat-vasarol-az-iskola-alapitvany/>.
- „Ügyintézés - Honosítás és visszahonosítás”. 2019.
https://ugyintezes.magyarország.hu/ugyek/410006/420011/Honositas_es_visszahonositas20091202.html?ugy=allampesku.html.
- „Választási ügysegéd”. 2019.
https://kerelem.valasztas.hu/vareg/KulfoldiCimKerelemInditasa.xhtml;jsessionid_vu=VvDnZisBQJt6Up8Rt6wR5SnOgH6XV31gAEih2JVY.vugy2.
- „választás.infó – a magyarországi választásokról az Erdélyben élő magyar állampolgároknak”. 2018. február 8.
<https://web.archive.org/web/20180208014505/http://valasztas.info/>.
- „Választások 2018. - Regisztráció”. 2018. 2018. <http://regisztracio.ro>.

Mellékletek

3. Táblázat Interjúvázlat

Interjúvázlat	
Adatok:	
	Név:
	Végzettség
	Iroda:
	Beosztás:
	Mióta:
	EMNT/EMNP:
	Munkaköri leírás:
	Munkaadó:
	Állásinterjú:
Munka:	
	Melyik irodába vették fel?
	Milyen munkakörre?
	Melyik irodában és mit dolgozott ezen túl?
	Mit végez valójában:
	Megfelel-e a szakmai kívánalmaknak?
Demokrácia Központok	
	Mik a feladatai?
	Mit tud, miről informáltak, mik lesznek a későbbi feladatai?
	Elvégzik-e az állásinterjúkor megfogalmazott feladatokat?
	Elvégzik-e a honlapon leírt feladatokat?
	Miért pont ez az elnevezés?
EMNT:	
	Hogy lett EMNP?
	Kik alapították?
	Miért?
Honnan jön a pénz?	
	EMNT-nek?
	EMNP-nek?
További feladatokról:	

4. Táblázat Prototipikus kódok

Kód	Kód jelentése	Prototipikus szöveg részlet
Erdélyi politikai közösség	A szövegrészlet a kettős állampolgárokat, mint az erdélyi politikai közösség tagjait szólítja meg	"A lényeg az, hogy azt az illúziót keltse az itteni magyarokban, mintha nekik módjukban állna...."
Magyarországi (Mo+Erdély) politikai közösség	A szövegrészlet a kettős állampolgárokat, mint a magyarországi politikai közösség tagjait szólítja meg	Azok, akik a nemzet megosztásán ügyködtek, csúfos vereséget szenvedtek. //Európai képviselőnk szívbeli elismerését fejezte ki Orbán Viktor elnöknek, a nemzet miniszterelnökének
Romániai politikai közösség	A szövegrészlet a kettős állampolgárokat, mint a romániai politikai közösség tagjait szólítja meg	"ha bármilyen mértékben figyelembe venné a romániai magyarság jogos érdekeit"
Területi politikai érdekek	A szövegrészlet alapján a szervezetek tevékenységükben a területi, regionális érdekeiket veszik figyelembe, annak megfelelően cselekednek.	"Az egyetemi tanévnyitó demonstratív jellegén túl a magyar vezetőknek érdemi párbeszédet, és ha lehet, együttműködést kell kialakítaniuk, ezzel is megerősítve a nemzeti együttműködés rendszerét, mondta Tőkés László a találkozó után."
Közös politikai érdekek	A szövegrészlet alapján a szervezetek tevékenységükben a magyarországi politikai érdekekkel egybeeső érdekeiket veszik figyelembe, annak megfelelően cselekednek.	"hiszen miként a magyar történelem során oly sokszor, a magyar összefogás által ismét sikerült megvédenünk Magyarországot, s vele együtt évezredes kultúránkat."
Magyarországi politikai érdekek	A szövegrészlet alapján a szervezetek tevékenységükben a magyarországi politikai érdekeket veszik figyelembe, annak megfelelően cselekednek.	"szélsőségesen liberális politikusok igent mondanának a több ezer, kultúrájukban tőlünk idegen migráns befogadására"

5. Táblázat Elemzett dokumentumok

Szervezet	Dokumentum	Időpont	Megjegyzés
RMDSZ	Alapító Szándéknyilatkozat	1990	A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Szándéknyilatkozata, 1990. január 13. In Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): Útkeresés és integráció. Határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumai 1989–2000. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1999.
Eurotrans Alapítvány	Bemutakozás a honlap alapján	2004	nincs elérhető korábbi honlap, a mostani honlapon elérhető bemutatkozás szövege szerint az Eurotrans Alapítvány munkájáról szóló célkitűzések 2004-ből
EMNT	Célkitűzések	2009	2009-es Kolozsvári Plenáris ülés fogadta el, archív honlapról
EMNT	Megállapodás	2010	Adatközlés alapján
EMNT	Határozat az EMNP létrehozásáról	2010	EMNT Országos Küldöttgyűlése fogadta el 2010 december 4-én, Székelyudvarhelyen, archív honlapról
RMDSZ	Állásfoglalás a kedvezményes honosítás kérdésében	2011	RMDSZ 10. Kongresszusán elfogadott dokumentumok
RMDSZ	Erős Európa sikeres erdélyi magyar közösség	2011	RMDSZ 10. Kongresszusán elfogadott dokumentumok
EMNT	Alapszabály	2011	Elfogadta az Országos Küldöttgyűlés a 2011. december 10-i, Marosvásárhelyi ülésén. Archív honlapról
Demokrácia Központok	Feladatok és Célok megfogalmazása	2011	Archív honlapról
EMNT	Célok megfogalmazása	2013	Archív honlapról
EMNP	Országos Gyűlés határozatok	2013	I. OKGY határozatok
EMNP	Zárónyilatkozat	2014	Az Erdélyi Magyar Néppárt Országos Választmánya 2014. február 22-i székelyudvarhelyi ülésének
Eurotrans Alapítvány	Megállapodás	2015	Adatközlés alapján
RMDSZ	Célkitűzések	2015	RMDSZ 12. Kongresszusán elfogadott dokumentumok
RMDSZ	Feladatok és Célok megfogalmazása	2017	RMDSZ 13. Kongresszusán elfogadott dokumentumok

6. Táblázat Auto-coding – Dokumentumok

Autocoding	keresett kifejezések	alkalmazott kódok
RMDSZ/Eurotrans dokumentumok	Romániai magyarság	Területi politikai érdekek
	Magyarország	Közös politikai érdekek
	Erdély(i)	Területi politikai érdekek/Erdélyi politikai közösség
	Románia	Romániai politikai közösség
EMNT/EMNP dokumentumok	Romániai magyarság	Területi politikai érdekek
	Magyarország	n.a.
	Erdély(i)	Területi politikai érdekek/Erdélyi politikai közösség
	Románia	Romániai politikai közösség

7. Táblázat Auto-coding – Diskurzuselemzés

Autocoding	keresett kifejezések	alkalmazott kódok
RMDSZ/Eurotrans doku	Romániai magyarság	Területi politikai érdekek
	Magyarország	Közös politikai érdekek
	Erdély(i)	Területi politikai érdekek/Erdélyi politikai közösség
	Románia	Romániai politikai közösség
EMNT/EMNP dokumen	Romániai magyarság	Területi politikai érdekek
	Magyarország	n.a.
	Erdély(i)	Területi politikai érdekek/Erdélyi politikai közösség
	Románia	Romániai politikai közösség
Orbán Viktor beszédek	magyarság	Területi politikai érdekek/Erdélyi politikai közösség/Magyarországi (Mo+Erdély) politikai közösség
	Magyarország(i)	Magyarországi (Mo+Erdély) politikai közösség/Közös politikai érdek
	Erdély(i)	Területi politikai érdekek/Erdélyi politikai közösség/Magyarországi (Mo+Erdély) politikai közösség
	Románia(i)	Területi politikai érdekek/Erdélyi politikai közösség/Romániai politikai közösség
	államhatárok	Magyarországi (Mo+Erdély) politikai közösség/Közös politikai érdek
	állampolgár	Magyarországi (Mo+Erdély) politikai közösség
	külhoni magyarok	Magyarországi (Mo+Erdély) politikai közösség
	nemzet	Magyarországi (Mo+Erdély) politikai közösség
	határon túli magyar	n.a.

8. Táblázat Elemzett szövegek

Orbán Viktor beszédek	EMNT	EMNP	RMDSZ
A kormány nemzeti gazdaságpolitikát folytat	Megtisztelő, hogy részesei lehetünk a sikernek	Toró: a sikeres nemzetpolitika kulcsa a kuruc-labanc egyensúly	Több mint 120 ezer székelyföldi szavazat
2013. 07. 29.	2018.04.15	2013.07.26	2018.04.11.
Orbán Viktor beszéde az egyszerűsített honosítás révén lett félmilliomodik magyar állampolgár, Bőjte Csaba eskütételén	Sádor Krisztina: „Magyarország jelenlegi kormányának kell folytatnia kell a megkezdett munkát!”	Új korszak kezdődik az európai nemzetpolitikai érdekérvényesítésben	RMDSZ: az elkezdett munka folytatására szavaztak a magyarok
2013. 12. 05.	2018.04.05	2014.05.27	2018.04.09.
Felívelő korszak küszöbén állunk	Erdély választott: közel 70 000 levélszavazatot gyűjtött be az EMNT és a Néppárt	Az Erdélyi Magyar Néppárt gratulál a Fidesz–KDNP választási győzelméhez	Magyarországi választások: csak az RMDSZ-hez beérkező szavazólapok célba érését garantáljuk
2014. 02 17.	2018.04.09	2014.05.27	2018.04.06
Orbán Viktor ünnepi beszéde	A szeretetnek a gyűlölet fölött aratott győzelme	Szabadságharcunkat az autonómiáért ma a demokrácia és a jog eszközeivel vívjuk	Borboly Csaba: a folytatásra szavaztam
2014. 03. 15.	2018.04.09	2014.03.17	2018.04.03
Orbán Viktor beszéde a miniszterelnöki eskütételét követően	Lezárult a regisztrációs kampány: közel 110 ezer személyt értek el az EMNT és a Néppárt önkéntesei	Közlemény	Tamás Sándor: Orbán Viktor és kormánya konkrét programokkal segíti közösségünket
2014. 05. 12.	2018.03.26	2014.03.17	2018.04.03
Orbán Viktor beszéde a XXVIII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban	Nagy az érdeklődés a békemenet iránt	Egy töről fakad a szegfű, a tulipán és a rózsza	Péter Ferenc: a nemzeti együvé tartozás kötelez
2017. 07. 22.	2018.03.13	2014.03.17	2018.04.03

Orbán Viktor válaszai a táborlakókban felmerült kérdésekre	Békemenet Budapesten	Toró T. Tibor: „Többet vártunk Klaus Johannistól, mint egy emlékbe itt hagyott román zászlót”	Kelemen Hunor Szatmárnémetiben: iskoláink, templomaink, intézményeink megerősítése a következő generációról, a jövőről szól
2017. 07. 23.	2018.03.05	2017.07.19	2018.03.27
Orbán Viktor beszéde az új református templom felszentelésén	Az EMNT elkezdi a mozgósítást a levélszavazatok begyűjtésére	Toró T. Tibor: “Tusványos a mi sikerünk!”	Péter Ferenc: most rajtunk a sor, hogy támogassuk Magyarország Kormányát
2017. 10. 01.	2018.02.27	2017.07.15	2018.03.20
Orbán Viktor beszéde a Partiumi Keresztény Egyetem tanévnyitóján	Még két hónapig regisztrálhatnak az erdélyi magyar állampolgárok	Gyurcsány és társai tudatosan uszítanak	Mozgósít a magyarországi választásokra az Eurotrans Alapítvány
2017. 10. 2.	2018.01.19	2017.11.03	2018.03.06
Orbán Viktor interjúja a Bihari Naplónak	A magyar nemzeti összetartozás és önrendelkezés jegyében teljen el a 2018-as év	Szilágyi Zsolt a MÁÉRT-en: „A magyar állampolgárság egy élő, szerves kapcsolat”	Az Eurotrans Alapítvány 35 ezer erdélyi magyarnak segített a választási regisztrációban
2017. 10. 04.	2018.01.14	2017.11.11	2018.02.06
Orbán Viktor interjúja a Krónika című romániai napilapnak	2018 legyen a magyar nemzeti önrendelkezés év!	A XVI. MÁÉRT-ről	Porcsalmi Bálint „2018 kapcsán mi érdekes helyzetben vagyunk”
2017. 10. 05.	2018.01.12	2017.11.12	2017.07.28.
Orbán Viktor beszéde a Magyar Állandó Értekezlet XVI. ülésén	Honosíts, regisztrálj, szavazz!	Néppárti vezetők a FIDESZ Kongresszusán	Kelemen Hunor a „Nagy Egyesülésről” - Ezer év Erdélyben, száz év Romániában
2017. 11. 11.	2017.11.20	2017.11.15	2017.12.02.
Orbán Viktor beszéde a Magyar Diaszpóra Tanács VII. ülésén	Szükséges a párbeszéd, és ha lehet, az együttműködés is.	Békemenet Budapesten	Kelemen Hunor: azt kívánom, az új ügyintéző irodában megértésre és nyitottságra leljenek a magyar emberek! – új magyar ügyintéző iroda nyílt Kolozsváron
2017. 11. 09.	2017.10.03	2018.03.05	2017.09.22.

Orbán Viktor beszéde a reformáció kezdetének 500. évfordulója alkalmából rendezett nemzeti megemlékezésen	Tájékoztató honlapot indított a regisztrációról az EMNT és a Néppárt	Nagy az érdeklődés a Békemenet iránt	2016-ban meg kell erősítenünk az erdélyi magyar képviseletet - Kelemen Hunor szövetségi elnök és Orbán Viktor miniszterelnök találkozója
2017. 10. 31.	2017.09.12	2018.03.13	2016.02.29
Orbán Viktor évértékelő beszéde	Közlemény a Magyarországról szóló vitáról	Szilágyi Zsolt: „A magyar identitás része a szabadságvágy”	Ambrus Attila: Egység-kétség
2018. 02. 18.	2014.10.22	2018.03.15	2016.01.06.
Orbán Viktor ünnepi beszéde az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc 170. évfordulóján	„Még hosszú utat kell megtenni Brüsszelig, hogy eljussunk Európába”	Szilágyi Zsolt: „Az erdélyi levélszavazatok közel felét a Néppárt és az EMNT juttatta célba”	A romániai elnökválasztásról és a Fidesz-RMDSZ kapcsolatok erősítéséről tárgyalt Orbán Viktor Kelemen Hunorral
2018. 03. 16.	2014.04.29	2018.04.08	2014.08.14
Orbán Viktor nemzetközi sajtótájékoztatója	Tőkés László: „előttünk egy nemzetnek sorsa áll”	Gratulálunk a FIDESZ—KDNP pártszövetségnek!	Kelemen Hunor: kiegyensúlyozott, partneri viszonyra törekszünk az új magyar kormánnyal
2018. 04 10.	2014.04.01	2018.04.09	2014.04.07
Orbán Viktor beszéde a Fidesz–KDNP választási győzelmét követően	Bihariak a budapesti Békemeneten	Megtisztelő, hogy részesei lehetünk a sikernek	Kelemen Hunor szövetségi elnök aktuálpolitikai kérdésekről tájékoztatta a magyar kormányfőt
2018. 04. 09.	2013.10.25	2018.04.15	2013.11.25
Orbán Viktor beszéde a Fidesz kampányzáró eseményén	Orbán Viktorral találkoztak a Néppárt és az EMNT vezetői	Gratulálunk az újabb kormányfői megbízatáshoz!	A magyarellenés hangulat visszaszorítása közös cél: Kelemen Hunor szövetségi elnök Orbán Viktor miniszterelnökkel tárgyalt
2018. 04. 06.	2013.07.28	2018.05.11	2013.08.23
Orbán Viktor beszéde a miniszterelnöki eskütételét követően	Tőkés László beszéde: Bálványos/Tusványos - és a nemzetpolitikánk		Rendszeres egyeztetés az RMDSZ és a Magyar Kormány között
2018. 05. 12.	2017.07.22		2013.03.08

			Székely Ervin: Hurrá, szavazunk!
			2013.02.13.
	Romániai politikai eseményekkel kapcsolatos szövegek		
	Utcai tüntetéseket szervez a Néppárt és az EMNT a régióátszervezés ellen	Toró T. Tibor, az Erdélyi Magyar Néppárt elnöke: lezárult a pártépítés első szakasza	Milyen lesz a befogadóbb RMDSZ?
	2013.07.04	2012. 2. 27.	2013.01.17.
	Nyissunk új fejezetet a rendszerváltozás folyamatában	Zatykó Gyula: felelősségteljes önkormányzati munkát!	Új társadalmi szerződés kell életünk öt fontos területén – Kelemen Hunor politikai megállapodást szorgalmaz az ország jövője érdekében
	2014. 08. 26.	2012. 7. 11.	2014.10.23
	A rendszerváltozás folytatása is célja a mai választásoknak	Toró: jelöltjeink és munkánk alapján jobb szereplést érdemeltünk volna	A Magyarországon és külföldön élő magyar emberek vegyenek részt az otthoni közélet alakításában
	2016. 06. 05.	2012. 8. 8.	2016.07.08
	Nem ígérek pozitív változásokat a romániai parlamenti választások	Az Erdélyi Magyar Néppárt álláspontja a választási törvények módosításával kapcsolatban	Erős parlamenti képviselőt az erdélyi magyarságnak
	2016. 12. 08.	2015. 3. 27.	2016.11.29.
	Európai parlamenti vita a romániai jogállamiságról	Laurențiu-Mihai Ștefan államelnöki tanácsossal találkozott Toró T. Tibor	A szövetségnek fontos szerepe van december 11-én
	2018.10.04	2015.04.18.	2016.11.29.
		Román nyelvű hírek, közlemények	
		S-au prezentat candidații Partidului Popular din regiunea Valea Ierului și regiunea Cetariu, Bihor	Kelemen Hunor, președintele UDMR: „Autonomia nu atinge integritatea teritorială”
		2012. 11.05	2012. 01.11.
		PPMT și-a prezentat propunerile privind regionalizarea României	Borbély László: UDMR este pregătită pentru alegeri
		2013. 03 27.	2012.02.25

		Toró T. Tibor: niciuna dintre doleanțele noastre nu se îndreaptă împotriva românilor	Kelemen Hunor: Electoratul ar trebui încurajat și nicidecum derutat când urmează să se prezinte la vot - A subliniat președintele UDMR în discursul sau din Parlament, privind eventuala modificare a legii electorale
		2013. 04. 29.	2016. 02. 09.
		Manifest transilvănean pentru regiunile istorice	Kelemen Hunor UDMR se înțelege cu PNL mai bine decât se așteaptă unii!
		2014. 01.10	2016.03. 10.
		Parlamentul a dat din nou examen – și a picat!	Una dintre condițiile fundamentale pentru restabilirea încrederii în relația majoritate și minoritate este ca România să își respecte deciziile asumate în Rezoluția de la Alba Iulia - a declarat deputatul UDMR, Márton Árpád
		2015. 06. 11.	2017.05.04.
		Fancsali: „La Cluj, a sosit vremea dialogului sincer româno-maghiar! ”	Președintele UDMR, Kelemen Hunor, consideră că prin respingerea amendamentului la Legea nr. 215/ 2001, majoritatea română a respins dialogul cu maghiarii!
		2016. 05. 19.	2017.10.04.

Összefoglaló

A doktori dolgozatban az állampolgárság intézményének változását és ennek következményeit írom le az erdélyi esettanulmány keretében. A kutatás rámutat arra, hogy a magyar állampolgársági politika az állampolgárság illiberális koncepcióját valósítja meg. Elemzésem így az illiberális állampolgárság intézményének bemutatásával rávilágít arra, hogy ez már nem csupán az egyén és állam közötti jogi kötelék, hanem a magyar kormány egy közvetítő intézményrendszer segítségével tartja fent és alakítja kapcsolatát az erdélyi magyar állampolgárokkal. A dolgozatban ennek az intézményrendszernek a sajátosságait, illetve a kapcsolat működési mechanizmusát tárom fel. Négy szervezet (EMNT, EMNP, RMDSZ és az Eurotrans Alapítvány) szisztematikus vizsgálatával azt rekonstruálom, hogy a magyar kormány beavatkozása, így az illiberális állampolgárság intézményének erdélyi megvalósítása csökkenti a szervezetek érdekérvényesítési képességét a területi államban.

Az értekezés bemutatja, hogy a magyarországi politikai berendezkedésben végbemenő illiberális átalakulás milyen összefüggésben van az állampolgárság kiterjesztésével. Ezáltal a dolgozat az esettanulmányon keresztül cáfolja azt a korábban elfogadott feltételezést, hogy a többes állampolgárság egy egyenlőbb és igazságosabb társadalmat hoz létre, rámutat arra, hogy a populizmus következményeként létrejövő állampolgársági politikák sem az egyenlőséget, sem az igazságosságot nem valósítják meg, elsődleges céljuk az illiberális politikai rendszer támogatása. Bemutatom, hogy az illiberalizmussal összefüggésben az állampolgársági politikák átalakítják az erdélyi civil és politikai szervezetek érdekérvényesítési lehetőségeit, a magyar kormánytól függő helyzetbe kerülnek, míg romániai politikai közösségben betöltött szerepük megváltozik, a magyar kisebbségi közösség képviselőiként történő érdekérvényesítési képességük jelentősen csökken.

Tehát az értekezés azt mutatja be, hogy az illiberalizmus eredményeképpen egy új típusú állampolgársági koncepció jött létre. Ez az állampolgárságot már nem csupán mint az egyén és állam kapcsolatát veszi figyelembe, hanem az állampolgárság intézményét úgy alakítja át, hogy az anyaállam egy közbenső intézményrendszer segítségével ezt a kapcsolatot irányítani és folyamatosan alakítani tudja. Az értekezés így az erdélyi esettanulmányon keresztül vázolja fel az illiberalizmus állampolgárságképét.

Summary

The dissertation introduces the concept of illiberal citizenship and its consequences in Transylvania. I argue that the intervention of the Hungarian government into the political scene in Transylvania decreased the claim-making strategies of four civil and political organizations (Hungarian National Council of Transylvania, Hungarian People's Party of Transylvania, Democratic Alliance of Hungarians in Romania and the Eurotrans Foundation) that are involved in the implementation of citizenship policies.

By conceptualizing the thesis relying on citizenship studies I demonstrate that the case study contradicts the assumptions, that the international acceptance and widespread of multiple citizenship results a more just and equal realization of membership within the political community.

The Transylvanian case study shows a phenomenon which is a consequence of the Hungarian nation building strategy whereby Hungary has expanded its political community beyond the border with the extension of citizenship and voting rights. The case study demonstrates that kin-state engagement and ethnic mobilization can not only take place along the lines of ethnic parties' and kin-state's classical political spectrum, it can transform the civil and political organizations of the kin-minority resulting in a decrease of their claim-making potential.

I demonstrate in the thesis that illiberalism was exported to Transylvania with the extension of the Hungarian political community. This has resulted in the fact that the organizations have become dependent on the Fidesz-KDNP government and have started to act as a representative of the Hungarian state rather than being the representative of the kin-minority. This was established by the introduction of the institution of illiberal citizenship, which is no longer merely a legal connection between the state and its citizens, it is realized through a continuously controlled relationship facilitated by the analyzed organizations. These civil and political actors are the ones who help members of the Hungarian minority community become Hungarian citizens, and this citizenship status is practiced with the help of these organizations. The Transylvanian case study demonstrates the illiberal vision of citizenship.